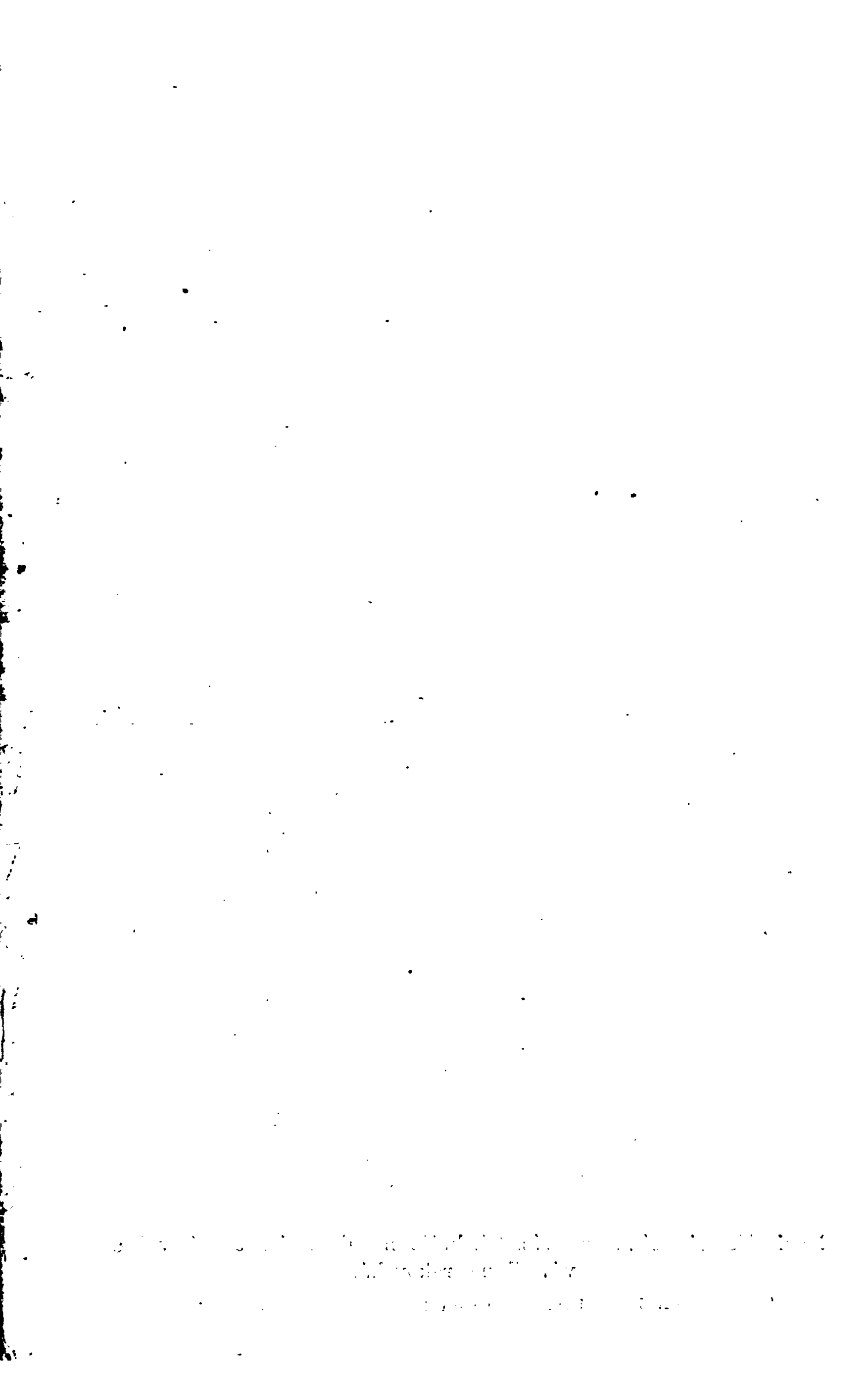

Marie Teresie, císařovna římská, královna uherská a česká, velkovévodkyně rakouská.

Velmi vzácná rytina Kilianova dle obrazu Meytensova.

František Lotrinský (I.).

Dějiny panování císařovny Marie Teresie.

ČÁSŤ I.

Napsal

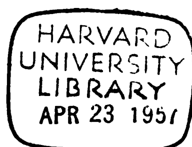
JOSEF SVÁTEK.

V PRAZE.

NAKLADATEL I. L. KOBER KNIHKUPECTVÍ.

1897.

Knihtiskárna I. L. Kobra v Praze.

PANOVÁNÍ CÍSAŘOVNY MARIE TERESIE.

I. Charakteristika Marie Teresie.

nohé jsou říše v Evropě, v nichž zasedaly na trůnu také ženštiny, nebylo-li mužských potomků v rodu panovnickém, a z pravidla byly to ženy duchem a ráznou povahou neb jinými vzácnými vlastnostmi vynikající, že panování jejich v dějinách čestnými rysy jest zaznamenáno. Spomínáme tu, co se nového věku týče, královny Isabelly španělské, královny Alžběty anglické, královny Kristiny švédské, carevny Kateřiny ruské a jiných panovnic, které si vesměs význačného místa v dějinách říší svých dobyly.

V zemi české mimo kněžnu Libuši nezasedala však na křesle panovnickém žádná žena z pozdějších rodův královských a také od zvolení rodu Habsburského na království České třímali zde žezlo jen mužští členové rodu tohoto, jak tomu též v ostatních zemích rakouských bylo. Teprva když poslední Habsburk s císařem Karlem VI. zemřel, nastoupila v dědičných zemích rakouských vládu starší jeho dcera Marie Teresie, jak to základním zákonem pro veškerou říši Habsburskou platným, totiž pragmatickou sankcí, usta-

1*

noveno bylo. A řízením Prozřetelnosti stalo se, že první tato panovnice na prestolu Habsburském byla ženou, výtečnými vlastnostmi ducha i povahy tak vysoko vynikající, že všecky již uvedené vládkyně v cizích říších zastínila a doba čtyřicetiletého panování jejího k nejskvělejším v dějinách říše rakouské náleží. Vzhledem ke království Českému a přivtěleným jeho zemím, najmě pak vzhledem k národu českému obmezuje však nestranný soud dějin vysoké uznání toto spůsobem, jaký vylíčením událostí za vlády Marie Teresie v zemích těchto se sběhších odůvodněn bude.

Marie Teresie, nejstarší dcera císaře Karla VI. a choti jeho císařovny Alžběty Kristiny, narodila se ve dvorním hradě ve Vídni dne 13. května 1717 před osmou hodinou ranní a křest její dál se ještě téhož dne večer za okázalých, ale též únavných slavností, které španělskou etiketou dvorní, tehdáž u dvora ve Vídni panující, do nejmenších podrobností předepsány byly. Pragmatická sankce byla tehdáž již pět let v platnosti a ač císař Karel VI. po celý další život svůj nevzdával se naděje, že se mu ještě dostane mužského dědice, přece pokládána princezna Marie Teresie od prvního počátku za budoucí dědičku trůnu a proto věnována výchově její všecka péče vzhledem ku příštímu vznešenému povolání jejímu. Výchovu tuto řídila sama jasná matka její a připomínají se jako první vychovatelky mladistvé princezny hraběnka Anna Thurnová, hraběnka Stubenbergová a pak ovdovělá hraběnka Karolina Fuchsová, kterážto poslední až do smrti své největší úctě a vděčnosti chovanky své tou měrou se těšila, že ji Marie Teresie po smrti její do cís. hrobky u kapucínů ve Vídni — jediného

nečlena císařského rodu — pohrobiti dala. Po dokonaném šestém roce věku počali princeznu vyučovati jesuité P. Michal Pachter a P. Frant. Vogel, tento poslední jakožto učitel náboženství, kdežto prof. Spannagel učil ji dějinám tak poutavě, že se studium dějepisu stalo princezně nejmilejším zaměstnáním. Mathematice učil ji prof. Marinoni, cizím jazykům Jan Chievre, v latině pak ji vycvičil Jan Dominik Schirmer co nejdůkladněji, tak že Marie Teresie později jazykem tímto na sněmu uherském jakožto tehdejším jazykem úředním mohla hovořiti *). Dvorní kapelník Caldara ji učil hudbě a balletní mistr Levassori tanci, kteříž oba ji tak zdárně vycvičili, že prinzezna v malých vlaských operách a balletech, které často u dvora provozovány byly, všeobecný obdiv vzbuzovala. Také tělesní výchově její byla příslušná péče věnována a též ve střelbě do terče i při lovech dvorních byla hned v mládí dovedně vycvičena.

Významu jejího jakožto nástupkyně trůnu bylo šetřeno již od mládí jejího, neboť jako šestiletá princezna provázela císařského otce svého do Prahy ke korunovaci jeho za krále českého a roku 1728 opět do Štyrského Hradce, když stavové štyrští, korutanští a krajinští císaři holdovali. Přes to však nebyla až do smrti otce svého ve státní záležitosti zasvěcena, tak že, jak si v pamětním spisu svém

*) V jazyku českém nedostalo se však Marii Teresii vyučování, pročež za návštěv svých v Praze odpovídala na česká oslovení zemských hodnostův buď latinsky neb německy, přísahu korunovační pak skládala v řeči latinské, nechtějíc dávati přednost jazyku německému před českým, jehož při slavném aktu tom neužila jen proto, že ho mocna nebyla.

z roku 1751 stěžovala, na velikou a obtížnou úlohu svoji jako panovnice nikterak připravena nebyla. Dne 4. srpna 1728 přijala v kostele Marie Celské u přítomnosti císařských rodičů svých poprvé svátost sv. přijímání, kterýž obřad na mladistvou mysl její tak hluboký dojem učinil, že poutnickému místu onomu vždy nakloněna zůstala a též jako císařovna s dítkami svými častěji je navštěvovala. Nejmilejší družkou v mládí byla jí baronka Pichlerová, která se později dvorní dámou její stala, kdežto vychovatelka její hraběnka Fuchsová hned po nastoupení Marie Teresie na trůn na nejv. hofmistryni její povýšena jest. Zvláště tato dáma to byla, která v mladé princezně mravní vývoj povahy sílila, samostatnost ducha jejího probouzela a tím přední zásluhu o to si zjednala, že Marie Teresie aspoň v ohledě tomto budoucí úloze panovnické dostáti mohla. Přirozené nadání ducha jejího, vrozený bystrozrak duševní a čilá, po vědění dychtivá letora podporovaly výchovu její, že vlastním důvtipem doplnila si mnohé, čeho z učebných knih nebylo jí seznati, neboť vědecké její vzdělání vykazovalo mnohé mezery, přes to ale Marie Teresie ke vědám po celé panování své velkou vážnost chovala a je podporovala. Vedle toho vynikala vroucí zbožností a upřímným soucitem, jejž nelíčeně při každé příležitosti projevovala.

K těmto přednostem ducha i povahy družily se podobné přednosti těla, které z ní kvetoucí obraz krásné panny činily; jsouc vysoké štíhlé postavy, která se plné harmonii všech tvarů těšila, značila se zároveň líbezností podlouhlého svého obličeje, v němž krásné modré oči o síle ducha i dobrotě srdce svěd-

čily. S bělostnou pletí lící souhlasila plavá barva vlasů a kolem ladně tvořených rtů pohrával při vší vznešenosti rys blahovůle, jenž dovedl si srdce každého získati. Letory byla sanguinické, pohyby její byly živé a řeč ač kvapná přece líbezným zvukem znějící. Konečně pak — což bylo základním příznakem jejích vlastností — spojovala mužnou mysl s ženskou jemností. Že všeho toho mohlo se tušiti, že v ní hvězda první velikosti na obzoru dějin rakouských vychází.

Při takovýchto vynikajících vlastnostech ducha i těla, ještě více ale při důležitosti budoucího postavení jejího jakožto dědičky trůnu Habsburského snadno si lze pomysliti, že o dosažení ruky arcivévodkyně Marie Teresie bylo od panovnických rodů na všech stranách Evropy usilováno. Především působila k tomu královna Isabella španělská, choť slabomyslného krále Filipa V., která chtěla ruku císařovy dcery pro syna svého infanta dona Karlosa získati, čemuž se ale Anglicko protivilo z obavy, aby říše rakouská a španělská nebyly jednou zase pod jedním panovníkem spojeny. Později snažily se obě dcery císaře Josefa I., Marie Josefa saská a Marie Amalie bavorská, arcivévodkyně Marie Teresie pro své nejstarší syny dobyti, ale ti oba byli mnohem mladší než arcivévodkyně a dle účelu pragmatické sankce jednalo se o to, aby dědička trůnu ještě za živobytí otcova provdána byla, pročež byli oba nezletilí nápadníci tito od císaře odmítnuti. Totéž se stalo portugalskému princi donu Emanuelovi, který z lítosti nad odmítnutím tímto do řádu dominikánského vstoupil. Že by se byl pruský král Fridrich Vilém I. o ruku Marie Teresie pro syna svého, pozdějšího krále Fridricha II., ucházel,

jest pouhou pověstí, neboť již rozdílnost vyznání náboženského plánu takovému odporovala.

Srdce Marie Teresie bylo však již samo volilo, neboť mladistvá arcivévodkyně milovala s veškerou vroucností vévodu **Františka Štěpána Lotrinského**, který již od mládí svého u dvora Vídenského byl vychováván a jako jinoch při hrách a zábavách dceři císařově milým soudruhem se stal. Ke dvoru císařskému přibyl František Štěpán jakožto dědičný princ Lotrinský u věku patnácti let roku 1723, když císař Karel VI. za příčinou své korunovace na krále českého v Praze meškal. Dne 10. srpna 1723 byl císaři na zámku v Brandýse n. L. poprvé představen a tam spatřil též šestiletou arcivévodkyni Marii Teresii, k vůli které byl jej otec jeho vévoda Leopold Lotrinský ke dvoru císařskému vyslal, aby ji později hleděl za choť svou získati. U dvora Vídenského, kam mladý princ teprva ke konci prosince 1723 přibyl, an byl churavostí v Praze zdržen, byl František Štěpán pro svou čilou, veselou povahu velice oblíben a císař věnoval velkou péči další výchově jeho, jmenovav učitelem jeho mimo jiné českého appellačního radu dra. Františka Antonína Langra. V dalších letech byl princ císaři nejmilejším společníkem při výletech loveckých a stal se za krátko skutečným členem císařské rodiny, v níž pak náklonnost arcivévodkyně Marie Teresie tou měrou si získal, že oba záhy za budoucí manželský párek pokládáni byli. A když po odmítnutí zmíněných ženichů uznal císař z dolitických příčin za vhodné, že pro Marii Teresii a budoucí postavení její na trůnu bude nejlépe, provdá-li ji za prince, který vládne

jen malou zemí, naklonil se myšlence, že vévodu Františka Štěpána Lotrinského učiní zetěm svým. Jmenoval jej místodržitelem v Uhrách, udělil mu vysoké hodnosti vojenské a dne 12. února 1736 slaven jest ve Vídni sňatek arcivévodkyně Marie Teresie s vévodou Lotrinským, kterýžto manželský svazek se pak v každém ohledu co nejšťastnější osvědčil. Ke sňatku tomuto věnovali stavové čeští vznešené nevěstě jakožto „svatební present" pět tisíc dukátů, které jí nejv. purkrabí hrabě Šafgoč spolu s blahopřáním stavův ve Vídni před oddavkami odevzdal, císaři pak bylo na výpravu svatební od sněmu českého povoleno 90.000 zl., které císařské pokladně v polovici března 1736 dodány byly. Obojí sumu tuto hradili stavové čeští z vlastního měšce, aby poddaní obtěžováni nebyli. Zda-li též stavové moravští Marii Teresii nějakého daru svatebního podali, o tom se v příslušné zprávě sněmu moravského zmínky nečiní.

Ještě před sňatkem musil vévoda František Lotrinský slíbiti, že nebude nikdy činiti nároky na nástupnictví v zemích rakouských a tolikéž vydala Marie Teresie zápis, že se pro svou osobu i pro své potomky vzdá nástupnictví, bude-li císař ještě synem obdařen; rovněž bylo jí ustoupiti, kdyby neměla mužských potomků, za to ale kdyby je měla sestra její arcivévodkyně Marie Anna, při čemž mělo se ve všem právo prvorozenství zachovati. První dvě léta sídlili novomanželé, kteří byli za nejkrásnější manželský párek té doby prohlašováni, ve Vídni, když ale vévoda František v náhradu za Lotrinsko obdržel velkovévodství Toskánské ve Vlaších, odebral se v prosinci 1739 s chotí svou do-

Florencie, aby v nově nabyté zemi vládu nastoupil. O následujících velkonocích poslal papež Marii Teresii svěcenou zlatou růži do Florencie, odkud však císař zetě i dceru v krátce na to zase do Vídně povolal, aby učinil konec lichým pověstem, že prý Marie Teresie z nástupnictví na trůnu vyloučena bude. Ještě za živobytí Karla VI. porodila Marie Teresie tři dítka, ale vesměs princezny, ač mužský dědic trůnu od císaře i od národův rakouských cô nejtoužebněji byl očekáván. Když pak císař v říjnu 1740 na smrtelném lůžku se nalezal, neobdržela Marie Teresie osobně otcovského požehnání, anať byla té doby sama churavostí na lože poutána. Ale vědomí vysokého povolání jejího dodalo jí sil, že ještě v úmrtní den otce svého mohla ministry kol sebe shromážditi, aby učiněna byla všecka opatření, jichž k nastoupení vlády její bylo zapotřebí.

Další charakteristika osobnosti Marie Teresie, zejmena co se poměru k zemím koruny České a k národu českému týče, vysvitne z líčení událostí za panování jejího již sama sebou a netřeba nám tudíž líčení toto předstihovati.

---

2. Nastoupení Marie Teresie na trůn. — Právní spor s Bavorskem.

V den úmrtní otce svého císaře Karla VI. čítala Marie Teresie teprva dvacet tři léta věku svého, ale statečností ducha a bystrozrakem překonávala i přes toto mládí všecky ministry otce svého, z nichž většina byli již starcové více než sedmdesátiletí. Zaleknuti hrozivými událostmi, jaké byly se ve Vídni

po čas nemoci císařovy sběhly, nevěděli si ministři tito po smrti jeho rady, obávajíce se, že nyní Turci do Uher vpadnou, Uhři že se svého práva volebního dovolávati budou, Sasové že do království Českého, Bavoři pak do obojích Rakous vtrhnou a Francouzsko že všecky tyto protivníky Marie Teresie vojskem i penězi podporovati bude. Státní sekretář baron Bartenstein, jenž jakožto zkušený státník a dlouholetý důvěrný rádce císaře Karla VI. jediný by byl ve všeobecném zmatku tomto veslo státní pevnou rukou říditi dovedl, odstoupil v ústraní, ant věděl, že u Marie Teresie a chotě jejího i přívrženců jejich není oblíben a že mu tudíž propuštění z úřadu co nejdříve lze očekávati.

V kritickém tomto postavení osvědčila však dědička trůnu Habsburského veškeré výtečné vlastnosti velikého ducha svého a vyhověla v plné míře nadějím, které od upřímných přátel dynastie a říše rakouské byly v ni kladeny. S mužnou odvahou a pevností vůle, jakéž povahu její charakterisovaly, vzchopila se ještě v den 20. října 1740 ze své churavosti a bez otálení ujala se na základě pragmatické sankce žezla státního, které od toho dne po dalších čtyřicet let pevnou rukou třímala. Odhodlaným tímto vystoupením dodala opět mysli ministrům, jejichž obavy vzhledem ku věrnosti dědičných zemí na ten čas ukázaly se býti bezpodstatnými. Ještě téhož dne, kdy Karel VI. byl na vždy oči zavřel, přijala Marie Teresie holdování ministrů a ostatních nejvyšších hodnostů státních, a dala rozeslati na všecky strany kurýry s listy, jež panovníkům úmrtí císaře a nastoupení Marie Teresie jakožto „královny Uherské a České“ oznamovaly.

Podržela všecky ministry otcovy v dosavadních úřadech, potvrdila hraběte Pálffy-ho jakožto nejvyššího velitele v království Uherském, a když baron Bartenstein v ruce její úřad svůj složiti chtěl, nevyhověla žádosti jeho, nébrž přemohši prvotní nechuť svoji k nadanému státníkovi tomuto, vyzvala jej, aby též jí zkušenostmi a vědomostmi svými sloužil; a již za krátko věnovala mu tutéž důvěru, jakou jej byl zvěčnělý císař vyznamenával.

Dne 21. října předsedala poprvé radě ministerské, v níž se i choť její velkovévoda František Štěpán Lotrinský súčastnil. Vážné byly předměty, které v radě této byly projednávány. Především jmenovala mladá králova chotě svého spoluvládcem a svěřila mu zároveň zastupování českého hlasu volebního při nástávající volbě císaře římsko-německého, čímž naznačila, že hodlá důstojnost císařskou rodu svému udržeti a korunu císařskou choti svému zjednati. Další péče měla býti věnována rozmnožení armády, sesílení pevností a vůbec branné moci státní. *) S tím souvisely také opravy v oboru finančním, aby důchody státní, v posledních letech tak velice poklesle, opět povzneseny byly. Proto byly zejmena ve vydejích na dvůr zavedeny veliké úspory — žiloť tehdáž ode dvora přes 40.000 osob — a velkovévoda Lotrinský, jemuž

*) V ohledu tomto setkávala se však Marie Teresie u vlastních rádců svých s obtížemi a stěžuje si v pamětním spisu svém z roku 1751 zejmena na českého dvorního kancléře hraběte Filipa Kinského, který háje prý vždy jen prospěchy a zájmy stavovské, opíral se rozmnožování břemen válečných, zvláště pak sestřeďování větších sborů vojenských v zemích koruny české.

Marie Teresie současně správu záležitostí finančních odevzdala, osvědčil se brzo jako výtečný finančník, který bedlivým dohledem svým vyprázněnou státní pokladnu snažil se naplniti. Neméně postaráno se o četná jiná opatření, která by nové panovnici lásku a oddanost obyvatelstva získala; panující drahotě dala totiž Marie Terezie odpomoci otevřením všech špejcharů na korunních panstvích, vysokou a nízkou zvěř v lesích tamních obětovala chudým, udělila amnestii uvězněným původcům selských vzpour v Čechách, v Horních Rakousích a ve Styrsku, konečně propustila, aby si též přízeň vojska získala, k radě nejv. kancléře českého hraběte Filipa Kinského z vazby pevnostní nešťastné vojevůdce z poslední války turecké, kterážto rada se však bohužel též co neblahá osvědčila, když neschopní generálové tito zase v čelo sborů vojenských postaveni byli. Toto samostatné vystupování mladistvé panovnice bylo provázeno zdárným výsledkem a obavy před vnitřními zápletkami mizely, neboť všude bylo pociťováno, že se nikoli slabá ruka ženská, ale duch mocný a odhodlaný ujal řízení správy státní. Jednalo se nyní jen ještě o to, jak se cizina k této změně na trůnu Habsburkův zachová, což především z odpovědí evropských vlád na první list Marie Teresie k panovníkům vysvitnouti musilo.

První odpovědi došly od králův pruského a polského a sice příznivé; také Nízozemsko a král anglický, později král sardinský a papež rovněž přátelské listy mladé panovnici zaslali. Francouzsko však otálelo s písemnou odpovědí, vymlouvajíc se, že prý musí dříve v archivech vyhledati znění titulu, jaký královně České a Uherské přísluší; král Ludvík XV.

a první jeho ministr kardinál Fleury vyslovili tudíž rakouskému vyslanci knížeti Liechtensteinovi pouze ústně svoji soustrast nad úmrtím císařovým. Tolikéž nedošla odpověď z Mnichova, naopak obcházel bavorský vyslanec u dvora Vídenského hrabě Perusa hned v prvních dnech po smrti císaře Karla VI. všecky ministry a cizí vyslance, vyzývaje oněch, aby od nikoho jiného rozkazův nepřijímali, leč od pravého dědice trůnu, kurfiřta Karla Alberta, těchto pak, aby Marie Teresie neuznávali za dědičku a nástupkyni trůnu v rakouských zemích dědičných, jakož i aby ničeho nebylo před se bráno, co by nepopíratelným prý právům pána jeho k újmě bylo. Zároveň vrátil ministrům list oznamující kurfiřtovi bavorskému úmrtí císaře Karla VI. a nastoupení Marie Teresie na trůn český a uherský, an prý ji dvůr bavorský jakožto královny české a uherské uznati nemůže. Po té vytasil se vyslanec tento se žádostí, aby mu Vídenský originál závěti Ferdinanda I. byl k nahlednutí předložen, jelikož prý se v originálu v Mnichově chovaném nalezá ustanovení, že potomci arcivévodkyně Anny, dcery Ferdinanda I., nabudou práva, v Rakousku na trůn vstoupiti, nebude-li žádných „m u ž s k ý c h“ potomků v rodě rakouském. Případ tento prý nyní nastal, a takž prý se kurfiřt bavorský práva svého dědičného plnou měrou může dovolávati*).

*) Tyto nároky bavorské se zakládaly: 1. na reversu dcery Ferdinanda I. arcivévodkyně Anny jakožto choti vévody Albrechta VI. bavorského (1546, 14. června a 5. července), dle kterého dědické právo její a potomkův jejích k Rakousům práva nabyti má, „kdyby m u ž s k ý kmen Ferdinanda I. vymřel a pouze dcery zde zbyly“; 2. na dovětku Fer-

Ministři Marie Teresie odmítli ovšem rozhodně vyzvání vyslance bavorského, čímž i žádost jeho vzhledem k Vídenskému originálu závěti odmrštěna byla. V této druhé věci však se nedal hrabě Perusa tak snadno odbyti a obnovil žádost svoji, neboť bylo mu z Mnichova sděleno, že se v tamním originálu závěti Ferdinanda I. skutečně nalezá slovo „mužských“ a nikoli „manželských“ potomků, jak toto poslední ve Vídni na základě původní listiny tvrzeno bylo. Takovouto námitkou se arciť nároky kurfiřta bavorského v niveč rozpadávaly, anyť dle slova toho mohly i dcery Habsburkův trůn děditi. Zvláštní rada ministerská byla za předsedání Marie Teresie v této sporné záležitosti konána, v níž k radě Bartensteinově uzavřeno, žádaný originál závěti Eerdinanda I. hraběti Perusovi slavným způsobem a před svědky k nahlédnutí předložiti. Bartenstein byl vítězstvím Marie Teresie ve sporu tomto tak úplně jist, že prohlašoval přímo, kterak prý byl kurfiřt bavorský nepravým neb podvrženým opisem závěti od ziskuchtivých lidí podveden, ba označoval jistého barona Hartmanna, bývalého vyslance falckého ve Vídni, pozdějšího místokancléře v Marburgu, jakožto padělatele.

Ze všeho toho jest viděti, jak veliký

---

dinanda I., daném dne 1. června 1543 a dne 4. února 1547, dle něhož závět zněla: „Stalo-li by se ale, že by veškeří Naši synové bez mužských potomků zemřeli, mějž jedna z Našich pozůstalých dcer království Uherské a České s příslušnými zeměmi jakožto pravá dědička v držení“, což dovětek přesněji ustanovoval „ve prospěch nejstarší dcery“. Arcivévodkyně Anna pak byla po smrti své sestry Alžběty († 1546) nejstarší dcerou Ferdinanda I.

význam nyní poslední vůle Ferdinanda I. měla, a lze se tudíž domysliti, kterak netrpělivě v celé Vídni hledělo se k okamžiku, kdy osudná tato listina diplomatům bude předložena. Ustanoven k tomu den 3. listopadu a tu se o polednách sešli ve velké síni paláce nejv. dvorního kancléře hraběte Sinzendorfa papežský nuncius, vyslancové francouzský a benátský, pak hrabě Perusa a konečně ministři rakouští, kteří žádaný originál závěti s sebou přinášeli. Pergamenová svitka byla otevřena, listina přečtena a seznáno zřejmé ustanovení její, že „po vymření manželských potomkův synů Ferdinanda I. a Karla V. dědické právo na potomky vévodkyně Anny přejíti má.“ Hrabě Perusa byl očividně překvapen, ba zahanben, neboť nemohl o pravosti slova „manželských“ pochybovati; pergamen šel u všech přítomných z ruky do ruky, každý ale viděl a četl slovo toto a nikoli slovo „mužských“, které byl hrabě Perusa s plnou jistotou očekával.

Nemenší překvapení nastalo u dvora Mnichovského po tomto výsledku skoumání listiny Vídenské, jak to vysvitá z rozkazů, které hned na to hraběti Perusovi do Vídně zaslány byly. Týž byl žádal totiž za opisy všech příslušných závětních listin Ferdinanda I., a když i této žádosti jeho bylo ochotně vyhověno. opisoval z Mnichova povolaný rada Dölling od 8. do 13. listopadu listiny tyto a to tím spůsobem, že bavorský vyslanecký sekretář Harfinger předčítal znění originálu Mnichovského, kdežto cís. rada šl. Schneller měl Vídenský v ruce a srovnával, co předčítáno a opisováno bylo; také adjunkt dvorní kanceláře Fischell byl v knihovně Sinzendorfově, kde se opisování toto vykonávalo,

vždy přítomen. Dne 13. a 14. listopadu byly opisy s originály srovnány, v čemž se hrabě Perusa osobně súčastnil. Tři dni později objevil se týž opět u hraběte Sinzendorfa, žádaje, aby mu původní listiny ještě jednou byly předloženy. Ačkoli se tušilo, jaký záměr bavorský vyslanec má, bylo již dne 18. listopadu žádosti jeho vyhověno a rada Schneller podal mu originál závěti Ferdinandovy. Perusa vzal pergamen do rukou a zrak jeho utkvěl především na osudném slově „manželských“ potomkův; viděl to jako již po dvě století též nyní černé na bílém a nedalo se odčiniti, nechť nedůvěřivý vyslanec kroutil pergamenem na tu neb onu stranu. Prohlížel pak listinu i proti světlu, zda by se nějakého porušení textu neb aspoň stopy po vyškrabování jednotlivých slov nedopátral; napínal zrak co nejvíce a shledal skutečně tu i tam světlejší pruhy v pergamenu, kterážto seznání neopominul ihned se zvláštním důrazem vysloviti. Rada Schneller však odtušil chladně, že není pergamenu na světě, který by neměl míst světlejších nebo zase temnějších; a když se hraběte dále tázal, nalezá-li se snad některý světlejší pruh právě pod tím důležitým slovem „manželských“, musil se Perusa ku pravdě přiznati, a proto mrzutě odvětil, že tomu tak není, čímž uznával, že světlejší ony skvrny nic podezřelého neznamenají. Po Perusovi ale prohlížel též Harfinger kritická místa ve všech originálech, ano položil pergameny i na okno a podal jich pak za týmže účelem Döllingovi, jenž zejmena voskové pečeti proskoumával, ale taktéž ničeho pochybného na nich se nedomakal. Po výsledku tomto vyslanec s mnohými zdvořilůstkami se poroučel, nemoha zatajiti v obličeji nevrlost nad sklamáním svým.

Již dne 20. listopadu k rozkazu svého dvora opustil Víden, když byl dříve ještě hraběti Sinzendorfovi, pak dvorním kancléřům českému a uherskému, jakož i dolnorakouskému zemskému maršálkovi protest kurfiřta bavorského proti nastoupení Marie Teresie na trůn do domu zaslal. Odjížděl za noční tmy co nejrychleji, neboť se v obyvatelstvu Vídenském rozmáhala následkem pánovitého jeho vystupování nevole proti němu a bylo se mu již o osobní bezpečnost obávati.

Takž bylo z Bavorska hrozící nebezpečí na ten čas zažehnáno, leč kurfiřt Karel Albert snažil se i přes to vše nároky svoje opodstatniti a korunní právníci bavorští měli plné ruce práce zhotovovati spisy, ve kterých se dovozovalo, že prý se slovem „manželští“ nic jiného nemůže vyrozumívati, než potomci „mužští“. Tu a tam se sice v bavorských spisech mezi řádky naznačovalo podezření, že snad rakouské originály jsou padělány, ale veřejně a přímo se něco podobného nikdo tvrditi neodvážil.*)

*) Teprve v našem století tak učinil známý literární a politický přeběhlík baron Hormayr, jenž ve třicátých letech z rakouských služeb do bavorských přestoupil a ve svém spisu „Anemonen“ (díl I. str. 60.) výslovně tvrdil, kterak prý se roku 1740, „dvorní publicisté ve Vídni zbožným podvodem domu císařskému zavděčili.“ Ano Hormayr jmenuje i muže, kteří se podvodu toho se závětí Ferdinanda I. dopustili, a sice byli prý to baron Bartenstein a známý historik Bohumír Bessels, opat kláštera Chotějovského. Ničemnost této lži Hormayrovy jest nyní též od bavorských dějepisců uznána a jeden z nich, dr. Heigel, jenž byl roku 1873 ve dvorním archivu Vídenském veškeré ony listiny důkladně prohledl, prohlásil pak ve svém příslušném dějepisném díle, že obvinění Hormayrovo jest úplně bez-

Kdyby byl býval Karel Albert mužem rázným a odhodlaným, byl by mohl se značnou armádou svojí hned na první zprávu o smrti císaře Karla VI. do Rakouska vpadnouti, kde by byl, anať Marie Teresie na nic podobného připravena nebyla, snadno svých záměrů docílil. Ale Karel Albert zůstavil prozatím odůvodňování svých nároků dědických korunním právníkům, jejichž průvody měly býti sboru kurfiřtův německých předloženy, aby se Bavorsko pomoci říšské dovolávati mohlo. Spisů státnických i polemických hemžilo se nyní na všech stranách, neboť právníci rakouští nezůstávali bavorským odpověď dlužni, a vedle diplomatů a ministrů vysílali též soukromí publicisté sporné spisy a brošury do veřejnosti, v jejichž nezáživné němčině jen sporé věcné udaje nalezti lze.*) Bavorští právníci neobmezovali se pouze na závěť Ferdinanda I., již výše řečeným spůsobem vysvětlovali, nemohouce pravost rčení jejího v nejdůležitější oné větě popírati, nébrž odvolávali se též na právo choti kurfiřtovy Marie Amalie, dcery císaře

---

podstatné, anoť v pergamenu závěti Ferdinanda I. není ani nejmenší rasury neb korektury, listiny pak samy že jsou vesměs originály z doby Ferdinanda I.

*) Nejpověstnější spis toho druhu, v němž dědičné právo Marie Teresie nejdrzejším spůsobem popíráno bylo, vyšel z pera politického dobrodruha J. E. Zschackwitze (od r. 1738 professora dějin a státního práva v Hallu) a byv psán hned po smrti Karla VI., vyšel roku 1742 tiskem ve Freiberku. Spisovatel skryl se v něm za jmeno Rochezang von Isecern. Teprv roku 1749 nařídili král. místodržící čeští dne 10. listopadu co nejpřísněji, aby byl velezrádný pamflet tento všade od kata veřejně spálen, což se v četných městech v Čechách dálo. Přes to se ale dosud mnoho výtisků knihy té zachovalo.

Josefa I., a konečně i na to, že byl německý císař Fridrich I. vévodovi Jindřichu Jasomirgottovi východní část Bavor postoupil a z ní rakouské vévodství učinil, které pak prý po vymření Babenberkův a tím spíše nyní po vymření Habsburkův samo sebou zase Bavorsku nazpět připadnouti mělo.

Rakouští právníci však měli taktéž celý arsenál historických dokumentů po ruce, aby dokázali, že v rodu Habsburkův ode dávna též dcery právo dědické ke trůnu mají. Mohli se v ohledu tomto odvolávati již ke zlaté bulle císaře Fridricha I., dané Babenberkovi Jindřichu Jasomirgottovi, jíž se posloupnost ženská po vymření mužských členův rodu tohoto ustanovuje; dále k majestátu císaře Karla V. z roku 1530, v němž se dí, že „arcivévodství Rakouské má po smrti knížat, kteří by žádných synův nezanechali, na nejstarší dceru jejich spadnouti a nic rozděleno býti.“ Neméně rozhodné bylo znění Vídenských originálů závěti a dovětků Ferdinanda I., konečně pak pragmatická sankce Karla VI. v té věci přesná ustanovení obsahovala. Námítku o právu choti kurfiřtovy vyvraceli právníci Vídenští snadno poukázaním k tomu, že arcivévodkyně Marie Amalie byla se před svým zasnoubením všech práv na posloupnost v Rakousku zřekla, a kdyby se i to bylo připustilo, byla by pak starší sestra, choť krále Polského, měla přednější právo k nárokům takovým, jichž ale nečinila. Důvod o bývalém panství bavorském v jedné části Horních Rakous nepotřeboval konečně ani býti věcně vyvracován, anoť se právo k té zemi jak na darování císařem římskoněmeckým, tak na staletém skutečném držení zakládalo.

Co takto potyčky diplomatické vedeny

byly, neustával kurfiřt Karel Albert také v přípravách válečných, věda dobře, že nároky své žádnými důvody právnickými, leč jen dostatečnou silou vojenskou bude moci k platnosti přiváděti. Po otci svém, kurfiřtovi Maxmilianu Emanuelovi, byl zdědil stálé vojsko 30.000 mužů, které v listopadu 1740 ve třech táborech u Rosenheimu, Mnichova a Neukirchu rozloženo bylo, hrozíc takto současně Tyrolsku, Horním Rakousům a Čechám, aby v případu potřeby ihned do zemí těchto vtrhnouti mohlo. Leč ještě ani na jaře roku 1741 nebyl kurfiřt k výboji odhodlán a teprve válečné štěstí pruského krále Fridricha II. ve Slezsku, dále sliby Francouzska, že Bavorsku bude pomoci v penězích i vojsku poskytnuto, hlavně pak prohlášení francouzského ministra kardinála Fleury-ho ode dne 2. dubna 1741, že se Francouzsko necítí více pragmatickou sankcí vázána, přiměly Karla Alberta k tomu, že zanechal vyjednávání diplomatického a taktéž meče proti Marii Teresii se uchopil.

---

3. Vpád Fridricha II. do Slezska.

Nerovně odvážněji a rychleji počínal si mladý král pruský Fridrich II., o němž se ve Vídni nejméně takovéhoto nepřátelského vystupovaní byli nadáli, ač požadavkem jeho o vložení pruských obsádek do některých pevností slezských a ještě více zprávami rakouského vyslance v Berlině šl. Demeradta v čas varováni býti mohli. V době úmrtí císaře Karla VI. meškal král na zámku Rheinsberském v severním Braniborsku a když jej tamže dne 26. října došla zpráva o smrti cí-

sařově, psal ještě téhož dne svému příteli, francouzskému filosofu Voltairovi: „Císař jest mrtev. Událost tato zvrací všecky mé plány o udržení míru. Nastal okamžik, změniti starou politickou soustavu evropskou.“ Ihned povolal k sobě z Berlína polního maršála hraběte Schwerina a ministra zahraničních věcí hraběte Podewilsa, s kterými na Rheinsberku po pět dní tajné porady konal. Prohlásil jim přímo, že hodlá Marii Teresii Slezsko odníti, a když jej oba od toho zrazovali, odvětil, že je třeba příhodného okamžiku užiti, a že mu vojsko jeho převahu nad sousedními státy zjedná. Schwerin a Podewils, vidouce nezvratný úmysl králův, Slezska se zmocniti, radili mu dále, aby tak příkře nevystupoval, nébrž aby dříve Marii Teresii několik milionů za Slezsko nabídl a choti jejímu dosažení císařské koruny římskoněmecké slíbil; k opodstatnění žádosti své pak aby král staré nároky Pruska na některá vévodství slezská obnovil.

Král souhlasil s radou touto a uložil universitnímu kancléři šl. Ludwigovi, aby ihned spis s odůvodněním oněch nároků pruských na Slezsko sestavil; Schwerin a Podewils pak se musili do Berlína vrátiti, aby bez prodlení přípravy k válce činili. Fridrich II. byl již zapomněl na vážné napomenutí otce svého, který umíraje uložil mu, aby jako všickni panovníci braniborští stál vždy věrně k domu císařskému a vždy hájil prospěchův císaře římskoněmeckého. Však takovéto oddanosti k rodu Habsburkův při Fridrichovi II. nebylo, ba zapomněl korunovaný nevděčník tento i na to, že jest domu císařskému též osobně k díkům zavázán, neboť císař Karel VI., kmotr jeho, to byl, který mu přímluvami svými u přísného otce jeho zachránil život,

obmýšleným útěkem do Anglicka v šanc daný; jenž jej sama i sestru jeho hmotnými prostředky podporoval, jichž oběma od skoupého otce tak skrovně bylo popřáváno. *) Král Fridrich Vilém lépe znal povahu syna svého, an pravil tehdáž k rakouskému vyslanci hraběti Seckendorfovi, přímluvčí list císařův přinášejícímu: „Daruji mu život, leč seznáte, že jste si v něm žádného přítele neodchovali!" Slova tato se také plnou měrou vyplnila, jakmile se Karel VI. se životem rozžehnal.

Rovněž na vratkých nohou stál spis, jímž král svůj domnělý nárok na slezské vévodství Krnovské odůvodniti se snažil. Roku 1622 byl císař Ferdinand II. knížeti Krnovskému Janu Jiřímu zabral jeho knížectví, poněvadž účastnil se války zimního krále českého Fridricha Falckého proti císaři, který pak zemi tuto dal v léno knížeti Karlu Liechtensteinovi. Král pruský nyní po více než celém století tvrdil, že císař Ferdinand II. neprávem zabral toto knížectví pro korunu českou, neboť knížectví Krnovské prý nepatřilo jen markraběti Janu Jiřímu, nébrž celému rodu Braniborskému, jehož potomkem byl král pruský. Podobně jalový byl důvod, jímž král nárok svůj na knížectví Břežské, Lehnické a Olavské opodstatňoval; vévoda Fridrich II. Lehnický uzavřel prý roku 1537 s kurfiřtem Jáchymem II. Braniborským dědičnou smlouvu, dle níž kurfiřtskému rodu bylo jednou nástupnictví ve knížectvích těchto zajištěno.

---

*) Korunní princ pruský dostával od císaře roční služné 2500, později 3000 dukátů; k žádosti princově udělil Karel VI. sestře jeho ročních 1000 dukátů, načež princ psal císaři, „že mu nikdy dobrodiní těchto nezapomene."

Král Ferdinand I. byl ale tuto smlouvu již devět let po uzavření jejím za neplatnou prohlásil a od té doby musili se jí všickni vévodové Lehničtí zříkati, když se jim udělení léna toho od císaře dostávalo. Konečně byli se předkové královi roku 1686 a opět roku 1694 všech těchto domnělých nároků panských na ona knížectví slezská výslovně zřekli.

Právní odůvodnění nároků Fridricha II. na knížectví slezská bylo tudíž se strany právníků rakouských snadno vyvráceno a král sám v oprávněnost nároků svých nevěřil, neboť přiznává se v listech a pozdějších spisech svých sám k tomu, že jen ctižádost, vládychtivost a touha po rozšíření území říše jeho jej k válce proti Marii Teresii vedly. Zdědilť mimo to plnou pokladnu státní po spořivém otci svém, který mu dobře vycvičenou armádu 30.000 mužů zanechal, a takž mohl se bez rozpaků do boje proti nepřipravené Marii Teresii odvážiti. Dříve ale mělo dle rady ministrův Podewilsa a Schwerina ve Vídni býti zavedeno diplomatické vyjednávání, ač král dobře věděl, že ponižující požadavek jeho rozhodně zamítnut bude. Mimořádný vyslanec královnin markýz Botta, který byl do Berlína vyslán, aby hleděl vlastní záměry královy vyzvěděti, byl klamán přátelským ujišťováním jak krále Fridricha II. tak ministrův jeho, že proti Marii Teresii nebude nic nepřátelského podniknuto, ač vyslanec, maje otevřené oči, musil do Vídně sdělovati, že všecko pruské vojsko táhne ku slezským hranicím a že přes všecko licoměrné ujišťování královo vojsko toto nejdéle ve čtrnácti dnech do Slezska vtrhne.

Po těchto znepokojujících zprávách po-

čali ve Vídni konečně Fridrichovi II. nedůvěřovati a když král svého ministra vojenství hraběte Gottera se zvláštním posláním do Vídně vyslal, aby za odstoupení Slezska nabídl Marii Teresii tři miliony zlatých, dále spolek proti nepřátelům jejím a konečně získání císařské koruny pro chotě jejího: bylo nabídnutí toto, jak Fridrich II. sám očekával, rozhodně zamítnuto. Odmítnutí toto nestalo se ale okamžitě, neboť, jak Marie Teresie v Pamětech svých dí, panoval v ministerské radě o té věci dvojí rozdílný náhled; Sinzendorf, Filip Kinský a Fridrich Harrach byli toho mínění, aby se k uvarování války část Slezska králi pruskému postoupila, avšak hrabě Starhemberg a Bartenstein vyslovovali se co nejrozhodněji proti požadavku královu a když se k náhledu jejich též velkovévoda František připojil, rozhodla Marie Teresie, že má požadavek krále pruského ve všech částech býti zamítnut. Královna pruského vyslance ani nepřijala a choť její arcivévoda František mu rozhodnutí ministerské rady stručně oznámil. *)

Nikoli bezdůvodně byl prozíravý baron Bartenstein neustále k tomu poukazoval, že

*) Marie Teresie ve svých Pamětech při té příležitosti poznovu obviňuje nejv. dvorního kancléře českého hraběte Filipa Kinského, že hlavně on zavinil všecky neúspěchy vojska rakouského ve Slezsku, neboť nechtěl prý o sestředění většího počtu vojska v zemích koruny české ani slyšeti, a proto byla vojenská moc její ve Slezsku příliš slabá, aby byla mohla pruský útok hned zpočátku důrazně odraziti. Konečně prý to byl hrabě Kinský, který na to naléhal, aby vrchní velitelství nad vojskem ve Slezsku bylo svěřeno maršálu hraběti Neippergovi a nikoli navrženému pro toto místo hraběti Khevenhüllerovi.

se králi Fridrichovi v praničem nesmí důvěřovati, neboť vyslanec králův nebyl ještě ani ve Vídni, když vojsko pruské dne 16. prosince 1740 bez opovězení války slezské hranice překročilo. Tím byly ve Vídni pravé záměry Fridricha II. odhaleny a rozhořčení u dvora vzrostlo tím více, když do Vídně došlo provolání, které král dal ve všech městech a krajích slezských v tisících výtisků mezi obyvatelstvem rozšiřovati, v němž lícoměrně prohlašoval, jakoby s vědomím královny české a uherské do Slezska přicházel, aby prý zemi tuto pro královnu uchránil, moc její rozmnožil a choti jejímu k dosažení císařské koruny římskoněmecké přispěl. Korunou jednání tohoto bylo, když Fridrich na výčitku královninu, v oběžníku téže k mocnostem obsaženou, že bez vypovězení války do země její s vojskem vtrhl, což všecko mezinárodní právo porušuje, jednoduše odpověděl, že prý vojsko jeho rychleji postupovalo, než hrabě Gotter, jenž měl ve Vídni vypovězení války odevzdati. Vyslanec tento byl ostatně po návratu svém z Vídně velmi nemilostivě od krále přijat, že se mu nepodařilo, některé z rakouských ministrů a státních sekretářů nabízenými statisíci peněz potají pro krále Fridricha získati.

Ve dvou proudech vtrhlo vojsko pruské, čítající 22.000 pěších a 5000 jízdných s 28 děly, dne 16. prosince 1740 na území rakouského Slezska. Jednomu z obou sborů velel král sám, druhému maršál Schwerin. V zemi zcela otevřené a skoro všech obsádek vojenských zbavené postupovalo pruské vojsko bez překážky tak rychle ku předu, že již dne 16. prosince před pevností Hlohovem stálo. Zde byl zanechán pozorovací sbor a král táhl

se svými pluky přímo na hlavní město Vratislav, kde král. vrchní úřad, v jehož čele stál hrabě Hanuš Antonín Šafgoč, vydal sice protest proti vpádu Prusů do Slezska, ale nedocílil ničeho více, než že z této listiny zvěděl svět, kterak nepodstatné bylo tvrzení v provolání krále Fridricha II., že s vědomím královny Marie Teresie do Slezska přitáhl, aby jí ku pomoci přispěl. Do konce prosince nalezala se největší část Slezska v moci Prusův a nebylo již pochybnosti, že též hlavní město Vratislav a nedostatečně opatřené pevnosti slezské za krátko v držení jejich se ocitnou.

Tyto neobyčejně rychlé úspěchy pruského vojska ve Slezsku vysvětlují se nejen tím, že nebylo tu vojska, které by bylo měst proti nepříteli hájilo, nébrž také tou okolností, že obyvatelstvo slezské, veskrz německé a skoro vesměs víry protestantské, dobrovolně Prusům brány měst svých otvíralo, anoť ve Fridrichovi II. nového obrance víry své, druhého Gustava Adolfa spatřovalo. Mnoho šlechticův slezských bylo v posledních měsících dojíždělo do Berlína, aby pruskému králi tajně služeb svých nabízeli a přátelské smýšlení protestantského obyvatelstva tamního mu osvědčovali, jak se to pak také po vtrhnutí Prusů do země objevovalo. Hlavní příčinou úspěchů Fridricha II. však byla nedostatečnost vojska královnina a bědné poměry finanční i správní, jež ve vojště i v úřadech panovaly.

Ze stati, kterou setník Duncker dle listin říšského vojenského archivu ve Vídni roku 1885 (nákladem c. a k. generálního štábu vydané) uveřejnil, seznáváme nejzřejměji tehdejší nedostatečnost stavu vojenských věcí v zemích rakouských vůbec a ve Slezsku zvlášť. Dle úředních listin těchto měla armáda císařská

roku 1740 čítati 157.082 mužů a 39.162 koní, čítala však ve skutečnosti o 49.199 mužů a o 9412 koní méně. Rozloženo pak bylo vojsko toto pro případ válečných zápletek co nejnepřízněji. V Čechách stálo totiž všeho všudy jen 622 a ve Slezsku 1539 mužů; hlavní část armády ležela v Uhrách, v Lombardsku a v Nízozemsku a setkávalo se s nesmírnými obtížemi, když se ministři ve Vídni usnesli, aby z Uher bylo vysláno několik pluků do zemí koruny české, ke kterým i Slezsko patřilo. Rozpočet vojenský na rok 1741 činil sice jen 8 milionů zlatých, ale i ty bylo těžko lze sehnati. Pokladny a sklady vojenské byly prázné, odvod k vojsku vázl pro nedostatek peněz; mnoho pluků nedostalo roku 1740 po sedm měsíců ani haléře žoldu, dělostřelci v Komárně naříkali na nedoplatky třinácti měsíců, generál Rodovský prosil o zadržené dvouletní služné. Pěchota měla v listopadu 1740 nedoplatků pouze za letní měsíce 1,458.914 zlatých a nedoplatky pro jízdní pluky byly jen o několik zlatých menší. Pevnosti nemohly opravovány a sesilovány býti, poněvadž nebylo peněz a k tomu všemu družila se spletitá organisace vojenská. Dvorní rada vojenská závisela v záležitostech peněžních od komory dvorní, všecky pohyby vojsk a obsádek od peněžního svolení zemských sněmů a když se jednalo o přeložení několika setnin ze slezské pevnosti Nisy do Hlohova, vzniklo z toho nekonečné dopisování mezi vrchním král. úřadem ve Vratislavi a českou dvorní kanceláří ve Vídni, a konečně byla celá věc, když ji i královně Marii Teresii k rozhodnutí předložili, zase do Vratislavi vrácena. Špatné silnice a nestejné rozdělení pluků v celém mocnářství, jehož západní a severozápadní části

skoro žádného vojska neměly, stěžovaly pochody pluků a ke všemu tomu musili plukové z Uher a ze Slavonska povolaní za příčinou moru na tureckých hranicích panujícího dlouho v karanténě meškati.

Tak tomu bylo v armádě královny Marie Teresie, když král Fridrich II. do Slezska vtrhl; nebyla to více vítězná armáda prince Eugena Savojského, duch její byl po posledních porážkách ve válce s Turky poklesly, neměla schopných vůdců a zejmena ve Slezsku byl stav její pro vedení války zcela nedostatečný. Vrchním velitelem byl tamže hrabě Wallis se sídlem ve Hlohově, Kladsko však bylo podřízeno vrchnímu veliteli v Čechách polnímu zbrojmistru hraběti Ogilvy-mu. Hrabě Wallis žádal opětovně o rozmnožení sil svých, ale teprv ke konci listopadu 1740 poslány mu tři slabé pluky z Uher, tak že všecko vojsko ve Slezsku čítalo té doby pouze 4770 mužů. Teprva na jaře roku 1741 měly tam dva pluky husarské vyslány býti. Hrabě Browne byl jmenován velitelem všeho vojska ve Slezsku, vyjímaje pevnost Hlohov, kde hrabě Wallis velel. Reskriptem královny Marie Teresie ode dne 15. prosince 1740 slibovalo se vyslání dalších sil vojenských, které ale teprva po měsících mohly dojíti, a tak dlouho král Fridrich II. ovšem nečekal.

Zrychlenými pochody, při nichž několik malých šarvátek s rakouskými obsádkami svedeno bylo, dostal se Fridrich II. o Novém roce 1741 až do města Vratislavi, klíči to celého Slezska, kde ode dávna bylo velmi málo sympathií k rodu Habsburskému chováno. Po více než celé století nebyla Vratislav žádného z panovníkův rakouských ve zdech svých spatřila, postavení města tohoto v říši německé

mělo mnohou podobnost s městy říšskými a rozhodná převaha živlu protestantského utlumovala dokona všelikou touhu po bližším spojení s katolickou říší Habsburkův. Takž stalo se, že vyzvání nově jmenovaného vrchního velitele vojska rakouského ve Slezsku generála Neipperga, aby město k sesílení svému přijalo větší obsádku vojenskou, bylo od Vratislavských zamítnuto a tím hlavní město Slezska pro Marii Teresii navždy ztraceno. Emisaři a tajní přívrženci Pruska, mezi nimiž zvláště jakýsi obuvník Döblin jakožto zuřivý agitátor vynikal, byli již obyvatelstvo získali pro novou vládu protestantskou, a když král Fridrich dva plukovníky své do města vyslal, aby prohlásili, že přichází co přítel a nikolico nepřítel, otevřeny mu brány města beze všeho odporu. Dne 4. ledna 1741 vjel tudíž Fridrich II. v četném průvodu do Vratislavi, která sice po čas války byla za neutrální půdu prohlášena, ale již v několika měsících na to úplně pruským vojskem obsazena. Od té doby vytržen jest skvostný drahokam, Slezsko, z koruny Svatováclavské, aby jí nikdy již nebyl navrácen.

Týmže spůsobem padala též ostatní města slezská v moc Fridrichovu, jen pevnost Nisa, pak města Břeh a Hlohov, kde byly poněkud silnější obsádky rakouské, musila býti od Prusův obklíčena, načež toto poslední po tuhém boji v noci dne 9. března od nich jest dobyto. Takž byl Fridrich II. pánem celého Slezska, ještě než Rakušané s větší silou vojenskou do země přitrhli. Generál Neipperg musil vyčkati posil, ze vnitřních zemí rakouských docházejících, s nimiž se v první polovici dubna u města Molvice položil, kde však jej pruský král dne

10. dubna s celou armádou svojí k boji nepřipraveného přepadl a ač Rakušané v nastalé bitvě zpočátku značných úspěchů dobyli, že se Fridrich sám již za poražena měl a z bojiště uprchl, rozhodlo konečně na sklonku krvavého dne četnější dělostřelstvo pruské bitvu ve prospěch Prusů, kteří měli 4613 mrtvých a raněných, kdežto ztráty Rakušanův značně menší byly.

Velká tato ztráta Fridrichova vojska byla však hojně vyvážena mravním dojmem, jejž pruské vítězství u Molvice ve veškeré Evropě spůsobilo; rázem chopeno se na všech stranách návrhů Fridrichových na roztrhání mocnářství Habsburského a v Mnichově i v Paříži osnována nyní zjevně alliance proti Marii Teresii, kterou byl bojechtivý maršál Belleisle posud jen tajně připravoval. Vítězný král pruský byl od intrikána tohoto získán, aby při volbě císaře římskoněmeckého dal svůj hlas bavorskému kurfiřtovi Karlu Albertovi, a když se Belleislovi podařilo, dne 4. dubna 1741 přiměti krále k uzavření smlouvy mezi Pruskem a Francouzskem, spěchal do Mnichova, aby Karla Alberta přemluvil, upustiti konečně od dosavadního otálení a počíti též výboj proti Marii Teresii.

---

4. Vpád Bavorů a Francouzů do Čech.

Kurfiřt Karel Albert, jsa slabé a nesamostatné povahy, dal se brzo oblouditi sliby francouzskými a vstoupil tím jen ve šlépěje otce svého kurfiřta Maxmiliana Emanuela, který byl taktéž dlouholeté války s Habs-

burky vedl, když nyní taktéž ve spolek s Francouzskem proti Marii Teresii se dal. Nepotřebovalť k vůli tomu ani zvláštní smlouvu s králem Ludvíkem XV. uzavírati, poněvadž smlouvy starší z roku 1727 ku spolku mezi Bavorskem a Francouzskem dostačovaly. Pověstné smlouvy Nymphenburské ode dne 18. května 1741, které byly později na důkaz výbojného spolku mezi oběma státy uváděny, jsou nyní za padělané uznány a také jich, jak řečeno, k uzavření podobného spolku více třeba nebylo. Teprva v červenci 1741 uzavřeno ve francouzské státní radě, armádu proti Rakousku vypraviti a s ostatními mocnostmi o kořist se smluviti. Dle společných těchto úmluv mělo se Dolního Slezska a Kladska dostati Fridrichovi II., Moravy pak a Horního Slezska kurfiřtovi saskému; Bavorsku měly Čechy, Horní Rakousy a Tyrolsko s krajem Breisgavským připadnouti a Francouzsko Nízozemí zabrati, kdežto se Španělsko s Lombardskem, Parmou a Piacencou spokojilo.

Co se takto nepřátelé Marie Teresie o říši Habsburskou jako druhdy žoldnéři o roucho Kristovo dělili, projevovala mladá panovnice pevnost a vytrvalost ducha, jaké skutečně obdivu zasluhují. Potěšena jsouc zároveň s národy svými, že se jí dne 13. března 1741 dostalo dlouho kýženého dědice mužského, proslaveného později J o s e f a II., byla odhodlána vše podniknouti, aby tomuto synovi svému Slezsko celé zachovala. Proto důsledně zamítala sprostředkovací návrhy Anglicka, v čemž ji ale jen jediný z ministrův jejích, totiž baron Bartenstein, utvrzoval, kdežto ostatní i s chotěm jejím k uzavření brzkého míru s Pruskem radili, aby prý se tím rozhodněji ostatním nepřátelům mohlo čeliti. Ale

Marie Teresie byla si stále vědoma přísahy své na pragmatickou sankci složené, která ji kázala ani pídě zemí zděděných nepřátelům nepostupovati, a proto setrvávala v neoblomnosti své tím více, anať byla přesvědčena, že se v rozhodné chvíli bude moci nadíti oddanosti a věrnosti, jakož i činné pomoci národů svých, jimž se byla od narození korunního prince zase tím dražší stala.

Bylať Vídeň, do nedávna ještě tak nespokojená, s velikou okázalostí vítala a oslavovala narození budoucího nástupce trůnu, království České mu věnovalo do vínku 10.000 dukátů a Praha uspořádala dne 21. března velkolepou slavnost s průvody po městě, jež u večer téhož dne všeobecným osvětlením měst Pražských skončila. *) Podobné slavnosti pořádány byly za touže příčinou ve všech větších městech po Čechách a na Moravě, jakož i ve všech jiných zemích rakouských. Také v Uhrách bylo se smýšlení lidu i šlechty velice ve prospěch Marie Teresie obrátilo, když moudrá panovnice uherskému sněmu oprávněných požadavků povolila a při korunovaci v Prešpurku dne 25. června 1741 všecka práva a svobody království Uherského slavnou přísahou spečetila. Nadšení a obětovnosti Uhrův pak bylo Marii Teresii tím více potřebí, anť již následujícího na to měsíce ba-

*) Židé Pražští oslavili radostnou tuto událost teprva po skončeném šestinedělí mladé královny České, uspořádavše v ozdobeném městě svém slavnostní průvod s nesčetnými maskami a několika hudebními sbory, načež národní slavnost se skutečnou selskou svatbou následovala. Večer bylo celé Židovské město skvěle osvětleno a hodnostům křesťanským, kteří slavnosti této přítomni byli, uspořádána od bohatých židů nádherná hostina.

vorský kurfiřt Karel Albert dlouho chystaný výboj svůj proti říši Habsburské skutkem započal a tím příklad krále Fridricha II. následoval.

Bylť Karel Albert vedle svých domnělých nároků dědických také rodinnými tradicemi Wittelsbachův veden k touze po dosažení království Českého, neboť jest z dějin českých vědomo, že předkům jeho již po třikráte byla koruna česká nabízena, arciť že vždy jen od části stavův českých, tak že ke skutečnému zvolení na krále nikdy nedošlo. Poprvé tomu bylo roku 1440, kdy si někteří pánové čeští bavorského vévody Alberta Pobožného za krále přáli a také již za tím účelem pana Menharta z Hradce k němu do Mnichova vyslali; leč většina stavův rozhodla se pro Ladislava Pohrobka, tehdáž ani ještě nenarozeného; podruhé roku 1526, kdy po smrti krále Ludvíka u Moháče vévoda bavorský Vilém byl též mezi kandidáty trůnu českého, nad nímž ale Ferdinand I. Habsburský zvítězil; potřetí roku 1619, kdy po sesazení Ferdinanda II. někteří stavové čeští vévodu Maxmiliana, pozdějšího vítěze na Bílé hoře, za panovníka míti chtěli.

Následkem těchto častých styků se zemí českou přiučovali se od roku 1440 a ještě více od zasnoubení vévody Alberta s dcerou krále Ferdinanda I. Annou veškeří vévodové bavorští též jazyku českému, což po více než dvě století bylo zachováváno, anť byl ještě děd kurfiřta Karla Alberta plynně česky hovořil. *) Dědická smlouva s Ferdinandem I.

*) V král. pokladnici v Mnichově chová se též zlatá koruna, kterou podnes nazývají českou. Král Fridrich Falcký byl si ji dal roku 1619 zhotoviti

obnovila možnost nároků Wittelsbašských na země rakouské, kterážto vyhlídka sňatkem kurfiřta Karla Alberta s dcerou císaře Josefa I., arcivévodkyní Amalií, jen ještě rozmnožena byla, třebas že on i princezna tato byli se dle ustanovení pragmatické sankce zvláštním reversem všech nároků zřekli. Proto choval se Karel Albert vůbec vzhledem ku pragmatické sankci velice obojetně, neboť nejdříve byl o ní na základě onoho reversu s Karlem VI. zvláštní přátelskou smlouvu uzavřel, roku 1731 však již zase ve spolku s kurfiřtem saským proti ní co nejrozhodněji protestoval. Veda život rozmařilý, promarnil brzo ohromné sumy, jež byl spořivý otec jeho nastřádal, a chtěl nyní jakožto budoucí král český, arcivévoda rakouský a kníže tyrolský zbědovaným financím svým zase na nohy pomoci a po dosažení koruny české též císařskou korunu římskoněmeckou pro sebe získati.

K rozhodným činům však nemaje odvahy otálel, jak již řečeno, skoro celý rok s výbojem proti Marii Teresii, neboť teprve po úmluvách s Francouzskem zaslal ke konci července 1741 onomu sboru bavorské armády, jenž pod velením generála Minuzzi-ho na hranicích rakouských stál, rozkaz, aby se přede-

---

pro častější potřebu a jest s ní také na jedné podobizně své z roku 1620 vyobrazen. Má zcela jinaký tvar než koruna Svatováclavská a ona Mnichovská s ní také zcela souhlasí. Po útěku Fridrichovu z Prahy padla tato koruna v moc vévody Maxmiliana, který ji pak s jinými poklady českými do Mnichova odvezl. Ve dvorní knihovně tamní pak se nalezá mezi jinými památkami po velkém kurfiřtovi Maxmilianu Emanuelovi též sešit jeho denních úloh, které byl jakožto devítiletý hoch v šesti řečích a mezi nimi též v české skládati musil.

vším zmocnil města Pasova, které tehdáž ještě samostatným bylo a knížeti-biskupovi hraběti Lambergovi patřilo. Poněvadž ale polohou svojí tvořilo klíč k řece Dunaji a k Horním Rakousům, záleželo Karlu Albertovi ovšem velice na držení jeho, a takž se ho dne 31. července 1741 Bavoři zmocnili týmže lestným spůsobem, jakým se byli o 130 let dříve Pasovští za svého pověstného vpádu do Čech do města Budějovic vedrali. Úplacený úřadník celní, ku městu přijíždějící, dal si totiž za šera jitřního bránu otevřiti, vůz jeho však zůstal ve bráně mezi vraty státi, aby zavřena býti nemohla, a v témž okamžení skočilo několik set bavorských vojáků, v nedaleké houštině ukrytých, do města, jehož se pak, přemohše stráže, snadno zmocnili. Ustrašený kníže-biskup vydal na to Bavorům i tvrz, do níž v několika dnech též Karel Albert se svým generálním štábem a s diplomatickou kanceláří přitáhl.

Tato poslední musila vypracovati obsáhlý manifest k obyvatelstvu Horních Rakous, v němž kurfiřt dovozoval, že dle práva svého přichází, aby se v držení země této uvázal, za jejíhož oprávněného pána se pokládá. Proto prý nemá za nepřítele, nébrž za přítele považován býti, kdežto vojsku jeho jest prý nařízeno, aby se k obyvatelstvu jako k rodákům svým chovalo a veškeré potřeby své hotovými platilo. Dále do země se však kurfiřt na ten čas neodvážil, nébrž očekával dříve pomocné vojsko francouzské, jež maršál Belleisle přes Rýn do Bavorska přiváděl. Čítalo 40.000 mužů, oděných v barvy bavorské, bílou a modrou, na znamení, že nikoliv co nepřátelé říše, leč co spojenci Bavorů přicházejí; jako vojsko bavorské zachovávalo

též toto francouzské dobrou kázeň a platilo správně vše, čeho k vydržování svému v poli potřebovalo, jen aby si přízeň lidu v obsazených zemích získalo.

V prvních dnech září spojila se obě vojska u Schärdingu, kde měl Karel Albert svůj hlavní stan, a zde převzal kurfiřt jakožto generállieutenant a náměstek krále francouzského vrchní vůdcovství nad vojskem, jehož skutečným velitelem však přece maršál Belleisle zůstával. Karel Albert spěchal nyní k hlavnímu městu hornorakouskému Linci, o němž věděl, že není k odporu připraveno, jakož vůbec v celých Horních Rakousích pouze dva pluky jízdy rakouské ležely, které ovšem proud nepřátelský zadržeti nemohly. Vojsko z Uher nebylo lze na kvap k obraně Dunaje a Innu přivolati, anať francouzská vláda současně Portu ku vpádu do Uher pobádala, aby se ve městě tomto jako arcivévoda rakouský dal provolati.

V městysi Peuerbachu setkal se s deputací stavův hornorakouských, která jej jménem země do hlavního města Horních Rakous zvala, aby holdování stavův jako pravý panovník přijal, jejž prý všechen lid venkovský a největší část šlechty a měšťanstva s upřímnou radostí a oddaností uvítají. Neslo tudíž namáhání agentův bavorských, kteří byli sliby a penězi neskrblili, hojné ovoce, a Karel Albert mohl býti utvrzen v dosavadním přesvědčení svém, že obyvatelstvo rakouské jej skutečně za pravého a legitimního mocnáře svého považuje. S neobyčejnou okázalostí vtáhl tudíž dne 13. září v čele skvělého štábu bavorského a francouzského do Lince, kde se již v nejbližších dnech dal hlučným způsobem za arcivévodu rakouského a panovníka

Horních Rakous provolati, načež dne 2. října holdování stavův hornorakouských a spojené s tím skvělé slavnosti dvorní následovaly. Snadno mohl tudíž sníti o tom, že za nedlouho též ve hlavním městě království Českého bude totéž vítězství nad Marií Teresií jako v Linci slaviti.

Ku Praze byla totiž všecka pozornost jeho obrácena, koruna Svatováclavská byla cílem nejvřelejší touhy jeho, neboť měla mu k dosažení císařské koruny římskoněmecké pomoci, na kterou si jakožto český král bezpečnější nárok a naději činiti mohl, než co pouhý kurfiřt bavorský. Proto marné bylo vyzývání Fridricha II., aby se Bavoři a Francouzové co nejrychleji též Vídně zmocnili, a tak hlavní oporu Marie Teresie jakožto sídelního města v držení své dostali. Nadarmo vyslal král rakouského přeběhlíka maršála Schmettau-a do Lince, aby kurfiřta k větší rychlosti a láznosti pobízel ubezpečením, že mu po pádu Vídně Čechy samy sebou v klín spadnou: Karel Albert hověl v Linci skoro po celý měsíc svým choutkám po okázalostech dvorních a chystal se stále jen k odbočení do Čech, aby již koruny české dosáhl.

Spojenci jeho sice postupovali hlouběji do země, zmocnili se ostatních měst hornorakouských a ve městě Sv. Hippolytu stáli již jen deset mil vzdáleni od Vídně, která by se byla v úplné bezbrannosti své hned při prvním útoku vzdáti musila, anyť hradby městské byly na padrť a obsádka tak skrovná, že na delší obranu rozsáhlého města, než by pomoc z Uher byla došla, nebylo lze pomysliti. Leč tajný záměr vlády francouzské čelil k tomu, aby se Karel Albert Vídně nezmocnil, anť by se pak byl od pomoci francouzské neodvislým a příliš silným stal, kdežto

prospěchy politiky Versaillské toho vyžadovaly, aby v Německu žádný panovník nad ostatní příliš nezmohutněl, nébrž aby všickni v málomocnosti své od Francouzska odvislými zůstávali. Třetí konečně věc, která Karla Alberta od Vídně ku Praze lákala, byl strach před Sasy, kteří se taktéž ku vpádu do sousedních Čech chystali a snadno se Prahy zmocniti mohli. Nedůvěřovalť kurfiřtu Augustovi saskému, ač byl jeho švakrem a spojencem, přece ani za mák a ochotně dal si namluviti, že týž hodlá Čechy pro sebe získati a tak původní a hlavní záměry kurfiřta bavorského úplně zmařiti.

Vyslav ještě z Lince list ke stavům uherským s vyzváním, aby nepozdvihovali zbraní svých proti němu, a druhý list do Vídně, nadepsaný „arcivévodkyni Marii Teresii,“ dočkal se v odpověď s obou stran ponižujícího odmítnutí: v Prešpurku byl totiž list od sněmu uherského s opovržením odložen a list do Vídně zaslaný byl mu nerozpečetěný nazpět poslán s poznámkou, že ve Vídni není žádné arcivévodkyně Marie Teresie, leč jen královny Uherské a České. Za to dostalo se dědičce Karla VI., která v té době zdála se býti od veškerého světa opuštěna, skvělého zadostučinění ve sněmovně uherské v Prešpurku, kamž se byla Marie Teresie z ohrožené Vídně uchýlila. Korunovační sněm uherský, na němž byla si mladá královna tolik sympatií získala, byl ještě v Prešpurku pohromadě a takž vstoupila vznešená paní dne 11. září 1741 v uherském národním kroji, majíc půl leta starého korunního prince Josefa na rukou, do středu magnátů, aby jim smutné postavení říše své vylíčila a za rychlou pomoc žádala. Dojemná slova královnina spůsobila nejvyšší nadšení

ve veškerém shromáždění a jako jedinými ústy zazněla proslulá slova: „Moriamur pro rege nostro Maria Teresia!“ (Zemřemež za krále našeho Marii Teresii!) Vojsko 30.000 mužů bylo jí povoleno, jízdy 35.000 mužů slíbeno a vedle toho též choť její velkovévoda František za spoluvládce uznán, začež sněmu nové politické a finanční ústupky učiněny jsou. Marně vyslal též Fridrich II. hraběte Marwitze ke stavům uherským, aby jich odvrátil od slíbeného zřizování všeobecné hotovosti zemské, nadarmo dal jim vyhrožovati vpádem vojska pruského ze Slezska do severních Uher: výhrůžky takovéto rozplamenily nadšení Uhrů jen ještě více a utvrdily je tím pevněji ve věrnosti k domu Habsburskému, tak že se mohla Marie Teresie, zvláště an se Fridrich II. přes celé léto ve Slezsku nebyl ku větším výbojům odvážil, a mimo to se k tajnému příměří Schnellendorfskému s ním schylovalo, opět lepší nadějí do budoucnosti kojiti.

Za to marně pozýval i Karel Albert stavův dolnorakouských k holdování do Lince, neboť mu na jeho vyzvání odvětili, že pouze dědičné panovnici své Marii Teresii nezlomnou věrnost zachovají, a takž musil se spokojiti holdováním stavův hornorakouských, o němž ostatně mnozí z účastníkův ihned do Vídně sdělovali, že se k němu byli jen z donucení a ze strachu před krutými následky dostavili. Holdování stavův království Českého mělo Karlu Albertovi za odmítnutí stavův dolnorakouských desateronásobnou náhradou býti. Ku Praze čelila veškerá touha jeho a takž přibyl dne 20. října do města Mauthausenu na Dunaji, kde se byla hlavní jeho síla vojenská soustředila, aby řeku tuto přešla a přes Freistadt pochod ku hranicím českým nastou-

pila. Tam měl jej též sbor vojska francouzského, jenž byl pod velením hraběte Maurice Saského nejhlouběji do Dolních Rakous vnikl, od Sv. Hippolyta k Budějovicům v Čechách následovati. Jiný sbor Francouzův, posud v Bavořích u Donauwörthu pod velením generála Polastrona stojící, byl taktéž ke hranicím českým řízen, a konečně měl čtvrtý sbor, bavorské to vojsko pod generálem Minuzzim v Horním Falcku rozložené a francouzským sborem pod Gassionem sesílené, od Ambergu přes hranice české k Plzni postupovati. Tři tyto vedlejší sbory pak se měly s hlavní armádou spojencův z Horních Rakous přicházející na půdě české spojiti a společně v síle 80.000 mužů ku Praze táhnouti, dříve než by městu tomuto pomoc se strany rakouské přišla.

Bylať totiž Marie Teresie odhodlána, Praze za každou cenu přispěti, pročež byl generál Neipperg s částí vojska ze Slezska na Moravu povolán, kde se značná síla vojenská pod velením velkovévody Františka chystala do Čech vtrhnouti a Prahu před příchodem nepřátel obsaditi. Avšak generál Neipperg, již tehdáž za zlý osud Rakouska pokládaný, prodléval příliš dlouho se svým pochodem a poněvadž byl i špatnými cestami a nedostatkem potravin zdržován, dorazil teprva dne 7. listopadu do Znojma, kde velkovévoda vrchní velení nad oběma spojenými sbory rakouskými převzal. Od Znojma byl nastoupen pochod do Čech, kde kníže Lobkovic s pomocným sborem od Plzně u Jindřichova Hradce k armádě přitrhl. V Hradci však bylo opět několik dní promařeno, tak že se až dne 23. listopadu k Táboru přibylo, v den to, kdy se kurfiřt Karel Albert s veškerou armádou svojí již před Prahou objevil.

5. Pochod Karla Alberta ku Praze.

Ve druhé polovici října překročily přední voje spojené armády bavorsko-francouzské u Vyššího Brodu hranice české, volajíce: „Sláva králi českému!“, čímž byl samozvaný nápadník koruny české míněn. Po vojsku rakouském nebylo v končinách těchto ani stopy, pročež mohli nepřátelé bez všelikého odporu hlouběji do země postupovati, tak že město Budějovice, které při úplném nedostatku obsádky vojenské na odpor pomýšleti nemohlo, již dne 26. října v moci jejich se nalezalo. Jelikož vojsko dostatečnou kázeň zachovávalo a potřeby své penězi správně platilo, bylo od městských úřadův i obyvatelstva do měst a obcí dosti ochotně přijímáno, zvláště an hejtman kraje Prachenského baron Vunšvic byl zástupcům měst, k němu vyslaným, radil, aby Bavory a Francouze bez námítek do měst svých přijali. Patřilť bar. Vunšvic k četným oněm šlechticům českým, kteří kurfiřta bavorského za pravého nápadníka koruny české pokládali, a proto k tomu působil, aby se vojsko jeho v jižních Čechách se žádným odporem nesetkávalo. Všickni tito tajní přívrženci Karla Alberta mohli nyní se svými snahami již veřejně vystupovati a k tomu družilo se působení emisařů bavorských mezi obecným lidem ve městech i po venkově, čímž se stalo, že lid český ve vojště kurfiřtovu žádného nepřítele nespatřoval, nébrž naopak za osvoboditele z dosavadní poroby poddanské je pokládal. Mínění toto převládalo zvláště v lidu selském, který měl ovšem, jak víme, hojné příčiny, aby s dosavadními poměry poddanskými byl až do nejhlubšího nitra svého ne-

spokojen a radikální změny jejich si přál, byť se tak i násilím díti mělo.

Karel Albert mohl tudíž s výsledky tajného působení jednatelů a přívrženců svých na ten čas spokojen býti a když dne 7. listopadu poprve na půdu českou vstoupil, přesvědčil se osobně, že v Čechách nesetká se skutečně se žádným odporem se strany obyvatelstva. Přes to ale francouzský komisař vyhrožoval městu Budějovicům, že mečem i ohněm pohubeno bude, neotevře-li kurfiřtovi dobrovolně bran svých. Jelikož hrozba tato současným přitrhnutím 10.000 mužů vojska ku městu provázena byla, mohl kurfiřt dne 8. listopadu do Budějovic volně vjíti. Odtud vydal, aby též na lid obecný působil, obsáhlý manifest, v české řeči sepsaný, jejž ihned do všech měst a dědin českých rozeslati dal.*) Odvolává se v něm na závěť krále Ferdinanda I., dodává ale, že právo jeho sáhá do časův ještě starších, neboť obojí Rakousy prý přísluší Bavorsku již od dob Karolingův a císař Rudolf I., vévodou bavorským na císařství zvolený, jednal prý nespravedlivě a nevděčně, že Rakousy dal rodu svému. Král Ferdinand I., který prý dobře věděl o tomto bezpráví, chtěje proto utišiti svědomí své, ne-

---

*) Výtisk tohoto provolání, v bědné tehdejší úřadní češtině sepsaného, zachoval se v archivu děkanství v Písku, odkud je v našem věku tamní gymnasiální prefekt Schön českému museum do Prahy zaslal. Ku provolání byl mimo to přiložen rodokmen vévodův a kurfiřtův bavorských, aby domnělá legitimnost nárokův kurfiřta Karla Alberta tím zjevněji prokázána byla. Spisovatelem tohoto manifestu byl pověstný šl. Karel David, který jako zednář Pražský už dávno spojení s Mnichovem udržoval a jedním z nejhorlivějších agentů pro kurfiřta Karla Alberta v Čechách byl, jak dále ještě doložíme.

jen dědictví v obojích Rakousích, ale též v království Českém a Uherském rodu bavorskému jakožto potomku a dědici po jeho dceři arcivévodkyni Anně přislíbil. Z té příčiny prý rod bavorský ve své náklonnosti k míru trpělivě čekal na vymření mužských potomkův rodu Habsburského, kterýž případ úmrtím císaře Karla VI. nastal. Mimo to prý stavové čeští i uherští vznesli k němu mnohé prosby, chtíce jej míti svým králem a mocnářem, i nemůže prý pochopiti, když takovým způsobem právo jeho jasně jest dokázáno, jak směl císař Karel VI. práva toho rodu bavorskému pragmatickou sankcí odníti a země jemu nyní příslušící své dceři přiřknouti. Poněvadž pak prý velkovévodkyně Toskánská (jak zde Marii Teresii nazýval) všeliké jednání ve věci té ve své nesnesitelné pýše zamítla, ač prý právo své řadně dotvrdil a dokázal: proto prý uzavřel právo toto mocí a vším úsilím hájiti a s velkou armádou do zemí rakouských jakožto pravý zeměpán a dědičný král vtrhnouti, aby se poddaným svým ve své lásce ukázal a je v ochranu svou vzal. Ovšem prý toho velice želí, že musí se zbraní v ruce do svých dědičných zemí vpadnouti, při kteréž příležitosti prý proti jeho vůli může stavy a poddané nějaká škoda stihnouti, než že doufá, že válka dlouho trvati nebude a mír brzo nastane, zvláště když jej uznají ihned a dobrovolně za svého zeměpána, jakož prý i hlavní snahou jeho jest, aby při pochodech, ubytování a táborování nestaly se poddaným žádné škody ani nátisky, nébrž že vždy bude hleděti k tomu, aby zachována byla řádná kázeň jak ve vojsku jeho, tak i ve spojeneckém vojsku francouzském. Slibuje dále zachovati všech při jejich právech, vystupovati všude jako dobrotivý zeměpán, čest

Boží rozšiřovati, tak že stavové i poddaní, poddají-li se mu dobrovolně, mohou vše dobré od něho očekávati; dají-li se prý ale dvorem Vídenským svesti na cesty nepřátelské, nechť následky toho sami sobě přičítají. Konečně vyzývá veškeré obyvatelstvo království Českého, aby jej za zeměpána uznali a k Bohu za to se modlili, by nejmilostivěji ráčil zbraním jeho vítězství hojného dopřáti, a aby jim pokojně, šťastně a po dlouhá léta panoval.

Obsah pověstného manifestu tohoto, který ode dne vydání svého spojené vojsko bavorsko-francouzské do všech krajin českých předcházel, byl co do dědických nárokův Karla Alberta již dávno od státníkův i právníkův rakouských ve všech částech vyvrácen, a nyní mohlo se týmže způsobem vyvrátiti lživé tvrzení kurfiřtovo, kterak prý byl od stavův českých i uherských vyzýván, aby se stal jejich králem a vladařem. Prosba taková nebyla od stavův těchto nikdy v Mnichově přednesena, jinak by bližší okolnosti takovéhoto velezrádného přání zajisté byly v manifestu smlčeny nezůstaly. Stavové uherští aspoň mu již dříve byli dali pádnou odpověď, opovržlivě odloživše na sněmu list jeho, v němž jich vyzýval, aby zbraní svých proti němu nepozdvihovali. A přes to nerozpakoval se kurfiřt v manifestu svém opětovati lež, že prý jej mnohými prosbami králem svým míti chtěli. Také vzhledem ku stavům českým nemělo nepodstatné tvrzení toto ni nejmenší zjevné opory a mohlo se jediné na tom zakládati, že mnozí ze stavův těchto pokládali nároky jeho dědické za oprávněné, což ale jen působením emisařův bavorských a tajných zednářův Pražských docíleno bylo, ale do té doby ni nejmenším projevem veřejným se neosvědčilo.

Teprva když armáda kurfiřtova již v zemi stála a obyvatelstvo veškeré pomoci branné postrádalo, stalo se pod přirozeným nátlakem okolností, že vojsko bavorsko-francouzské nesetkalo se na svém postupu ku Praze se žádným nepřátelstvím a města i dědiny volky nevolky se mu podrobovaly, poněvadž jiného zbytí nebylo. *) Proto se postupování jeho dálo tak rychle, že již ke konci října obsadily dvě setniny Francouzů město Písek, kamž dne 12. listopadu přibyl s oddílem vojska svého a pomocného vojska francouzského sám kurfiřt Karel Albert, přijížděje z Budějovic přes Hlubokou, kterýž zámek četou francouzského vojska obsazen byl. Kurfiřt ubytoval se v Písku v domě u „zlatého kříže“ (nyní budova c. k. okr. hejtmanství), kdežto se vojsko jeho utábořilo na silnici ku Praze vedoucí za kaplí Svatohorskou. Významné pro tehdejší poměr Francouzů k Bavorům jest, že když tito poslední v Písku žádných potravních zásob nenalezše, od francouzských spojencův, kteří dobře zaopatřený sklad potravin s sebou vezli, výpomoci žádali, ničeho neobdrželi. „Voják bavorský“, píše současný kronikář Ledecký, „v rukou maje zlaté peníze, s pláčem žebral

---

*) Že Písečtí ve vojsku kurfiřtovu žádného „přítele“ nespatřovali, jak to byl Karel Albert očekával, osvědčuje se tím, že tehdejší primátor Písecký Ign. Horák ve srozumění s městskou radou dal obecní pokladnu na tajném a bezpečném místě uschovati a když se pak po ní Bavoři sháněli, nebylo mezi měšťanstvem zrádce, který by byl o tajném úkrytu jejím nepříteli pověděl. Tolikéž bylo ze skladišť Píseckých všecko obilí a mouka, ku potřebě vojska královnina tamže složené, ještě před příchodem nepřítele od magistrátu na rychlo z města do Křivsoudova odvezeno.

o chléb za ně, neboť Francouzové ze svého skladu Bavorům ničeho popřáti nechtěli.“

Již druhého dne však vytrhlo se z Písku opět dále, neboť jednalo se kurfiřtovi o to, aby se nejen před Rakušany, ale též před Sasy ku Praze dostal. Mimo to nutily jej ku spěchu zprávy, že jízdní předvoj armády velkovévodovy přibyl již dne 8. listopadu do Hradce Jindřichova a do Třeboně a táhne na Budějovice, odkud zanechaná francouzská obsádka, dlouhý most za sebou spálivši, rychle za hlavním vojskem kurfiřtovým spěchala, tak že se Budějovice již dne 20. listopadu zase v moci vojska královnina nalezaly. Téhož dne přitrhl hlavní voj bavorsko-francouzský o síle 50.000 mužů k Písku, odkud po dvoudenním odpočinku hnul se dále ku Praze, vyslav 800 pěších a 140 jezdců bavorských, aby se opět Jindřichova Hradce zmocnili a uherské husary tamže ležící zajali. Avšak osud tento stihl Bavory samé, neboť generál hrabě Nádasdy přepadl je tam se třemi pluky husarů a 300 Chorváty, tak že se po krvavém boji vzdáti musili a do zajetí v Uhrách odvedeni jsou. První tento neúspěch válečný mohl Karla Alberta poučiti o tom, že nebude mu tak snadno vojenskou moc Marie Teresie zdrtiti, jak se byl v pychu svém domníval.

Rovněž byl sklamán v očekávání svém, že přitrhne ku Praze dříve než Sasové, neboť ti vnikše v počtu 18.000 mužů pod generálem Rudovským dne 5. listopadu do Čech, pospíchali přes Litoměřice ku Praze tak rychle, že stáli již dne 16. listopadu u Troje, kdežto téhož dne toliko přední voje kurfiřtovy přes Zbraslav k jižní straně hlavního města českého dorazily. Bylť se Karel Albert omeškal u Zbraslavi, kde očekával francouzský sbor Gassionův,

od Plzně táhnoucí, aby se s ním v jedno spojil. V Plzensku byl stál skrovný sbor královského vojska pod knížetem Lobkovicem, který však musil před přesilou pomocného vojska francouzského ustoupiti a přes Klatovsko na jih země se uchýlil. Když pak městská rada Plzenská v Praze jednatelem svým u nejv. purkrabí poptati se dala, jak se zachovati má, kdyby nepřítel před branami města se objevil, bylo jí odvětěno, že „srovnání s nepřítelem se zvoliti má.“ Jelikož město svých šest děl musilo již dne 25. října do Prahy odeslati a po odtáhnutí knížete Lobkovice žádného vojska v Plzni nebylo, mohli se Francouzové dne 26. října města snadno zmocniti, kdež především postavili šibenici na postrach těm, kdo by se jim snad protiviti chtěli. Že však nepřišli jakožto „přátelé“ lidu českého do země, osvědčili hned prvního dne tím, že vyprázdnili v celém okolí všecky stodoly a sýpky a odnášeli z nich obilí, slámu, seno i jiné věci ze statků do svého tábora. Městu pak uloženo velké výpalné a poněvadž obec peněz pohotově neměla, byla nucena peníze si vypůjčiti, tak že na jednotlivé poplatníky i po tisících připadlo. Dne 8. listopadu dal se generál Gassion s vojskem svým na pochod ku Praze, zanechav ve městě obsádku 500 mužův, postupoval ale tak zvolna ku předu, že k veliké nevoli kurfiřta Karla Alberta teprva dne 18. listopadu k voji jeho u Zbraslavi se připojil.

Avšak ještě liknavějšími byli Rakušané, neboť byl i létací sbor podmaršálka hraběte Kolovrata, z Tábora schválně ku Praze vyslaný, přitrhl teprva do Benešova, čtyři míle od Prahy vzdáleného, když nepřátelé hlavní město již obklíčeno měli. Dne 20. listopadu rozložilo se vojsko kurfiřtovo, jež bylo od

Zbraslavi přes Smichov a Košíře na Bílou horu táhlo, na planině kolem královské obory Hvězdy, kdež kurfiřt první noc v letohrádku tamním ztrávil. Nenalezaje však ve vyprázněných komnatách tamních dostatečného pohodlí, přesídlil se již druhého dne s předními důstojníky a dvořany svými do nedaleké prelatury v klášteře Břevnovském. Stoje zde takto u cíle válečné výpravy své, spatřoval z oken prelatury na východě královské Hradčany, kde byla chována koruna Svatováclavská, po jejímž dosažení tak velice dychtil.

6. Dobytí Prahy.

Ve hlavním městě království Českého byly konečné záměry kurfiřta bavorského dobře známy, neboť jednak byli se tajní náhončí jeho již po léta o to starali, šířiti v lidu českém báj o nárocích Karla Alberta na královskou korunu českou, jednak vysvitalo od smrti císaře Karla VI. z úřadních projevů bavorských zřejmě, proč se proti Marii Teresii vojsko sbírá. Panovalo tudíž v Praze veliké rozčilení od té doby, kdy se byli Bavoři města Pasova zmocnili, a vpád jejich každým dnem očekáván býti mohl. Královští místodržící jakožto nejvyšší správcové království Českého vidouce, že se nelze prozatím na pomoc z Vídně spoléhati, uzavřeli, aby Praha sama o své obhájení před nepřátely pečovala, a takž zřídili na začátku měsíce září zvláštní komisi, která by vše opatřila, čeho k ochraně a obraně měst Pražských bylo zapotřebí. S obsádkou vojenskou, která pod velením polního zbrojmistra hraběte Ogilvy-ho pouze 3000 mužů čítala, nedalo se ovšem na hájení rozsáhlého města

pomýšleti, a takž spomenuto sobě na to, kterak před stoletím byli měšťané a studenti Prahy tak hrdinsky proti Švédům obhájili. Povoláni tedy nejdříve primátoři a konšelé měst Pražských k nejv. purkrabí hraběti Šafgočovi, aby ozbrojené sbory měšťanské k vykonávání služby vojenské povolali a též ostatní měšťanstvo ozbrojili, načež i akademický senát vysokých škol Pražských předvolán jest, aby za týmže účelem veškeré akademiky do zbraně a k hájení hradeb městských svolal. Primátoři a rektor university vyhověli sice bez meškání tomuto vyzvání král. místodržících, ale místo očekávaných 20.000 měšťanů a 10.000 studentův sehnáno jest nanejvýše 8.000 mužů, mezi nimiž i něco židův, k nosení zbraně sice schopných, ale ve vojenství nevycvičených, mimo to pak pro boj s mnohem četnějším nepřítelem nepříliš nadšených. Ještě největší horlivost jevili studenti, třebas že rektor, člen řádu Tovaryšstva Ježíšova P. Jiří Petr, neměl ani jiskry toho ohně v sobě, jímž byl jesuita P. Jiří Plachý roku 1648 mládež studentskou proti Švédům roznítiti dovedl. Na provolání rektorovo, které se však rovněž dlouhým dechem jako copařským slohem vyznamenávalo, sestoupilo se asi pět set studentů v legionářský sbor, jenž pak připuštěním malířů, rytců a lazebníků na sedm set mužů doplněn byl. Vrchním velitelem jeho stal se proslulý advokát Pražský Dr. Václav Neumann z Puchholzu, toho času děkan fakulty právnické. Setniny měšťanů a studentů těchto byly pak rozestaveny mezi oddíly vojenskými po hradbách města, které za pomoci nádenníků, z obcí celých středních Čech svolaných, v největším kvapu v lepší stav uváděny jsou.

Jelikož té doby pozorovací sbor generála knížete Lobkovice ještě v Plzensku stál, zaslán mu rozkaz, aby v pohraničních lesích záseky učiněny a sedláci i myslivci vrchnostenští k hájení jich povoláni byli. To se sice stalo, ale když kníže Lobkovic se svým vojskem od Plzně ku Hradci Jindřichovu odtáhl, zůstala Praha na se odkázána, a snadno bylo lze předvídati, že se za takových okolností proti přemoci nepřátelské dlouho neudrží. Tajnými vyzvědači svými, z nichž jeden, přestrojiv se za ženštinu zeleninu prodávající, veškeré hradby Pražské obešel a o nedostatečném počtu obhájcův jejich se přesvědčil, z města samého pak zprávami tajných přívrženců svých dověděl se Karel Albert o pravém stavu věcí v Praze a odhodlal se tudíž k neodkladnému stečení města, k čemuž ostatně také hrozbou generála Rudovského, že se jinak sám se svými Sasy Prahy zmocní, jakož i hrozivou blízkostí vojska královnina přinucen byl.

Již druhého dne po svém příchodu ku Praze, totiž dne 24. listopadu, dal velitele obsádky Pražské generála Ogilvy-ho vyzvati, aby mu město vzdal, což ovšem odmítnuto jest. „Snad se nedomýšlí kurfiřt,“ pravil generál k bavorskému parlamentáři hraběti Fürstenbergovi, „že mu tak zhola vzdám město, na něž ještě ni jediná rána z děla nebyla vypálena! Ostatně jest vojsko velkovévody Toskánského již na pochodu ku Praze a to nás brzo zbaví nepřítele!“ Musilo se tudíž k dobývání města přikročiti a ve velké vojenské poradě, v níž se veškeří velitelové spojeného vojska účastnili, umluven jest plán ku společnému útoku, jejž počato ihned prováděti.

Za jasné noci na 26. listopad vyslal Karel Albert přední sbor francouzského generála Polastrona, jenž s armádou bavorskou na výšině Bělohorské ležel, proti hradbám u Strahova, kteroužto stranou byli roku 1648 také Švédové na Hradčany vnikli. Tentokrát nepřibližoval se však nepřítel potají a za úplného ticha ku hradbám, jako když byl zrádce Otovalský švédské pluky ke průlomu hradebnímu vedl, nébrž hřmící dunění děl bavorských provázelo postupující řady Francouzův ku městu, jež tehdáž na útok nepřátelský připraveno bylo. Tato dělostřelba však byla týmže lestným prostředkem, jako onen, jehož byl Otovalský ku stečení hradeb Strahovských užil. Mělať totiž přilákati obsádku Pražskou na ohrožené místo Hradčan, aby ostatních částí hradeb tím snáze mohlo býti dobýváno. Sotva že se kolem Strahova o 1. hodině s půlnoci boj rozvinul, udeřili Sasové, pod velením generála Rudovského na planině Ovenecké stojící, o 2. hodině na hradby u Bruské brány, jež po žebřících slézati počali. Zde však stálo 400 studentů Pražských, jimž se podařilo první útok Sasův odraziti, při čemž jim značných ztrát spůsobili a též generálmajora Weissbacha, setníka Horsta a praporečníka Jordana zabili. Leč generál Rudovský kázal hnáti k útoku druhému a to s přesilou tak značnou, že studenti po nedlouhém boji ustoupiti musili, načež Sasové bránu roztříštili a plným proudem do města se vhrnuli. Jedna část jich obsadila ihned královský hrad Pražský, jehož obhájcové u Strahova bojem zaneprázněni byli, a druhá spěchala úvozem ve Brusce do středu Malé strany, kdež se na náměstí tamním rozestavila a okolní ulice obsadila.

Touže noční dobou byl pak též na straně Nového města Pražského rovněž neočekávaný útok podniknut, a sice udeřil zde hrabě Mauric Saský se sborem francouzským, jenž se byl za tím účelem u Zbraslavi a Chuchle na pravý břeh Vltavy přeplavil a opatrně tvrzi Vyšehradské se vyhnul, na hradby u Nové brány, které zvláště slabě obsazeny byly. Granátníci francouzští dostali se nepozorovaně po žebřících na hradby a přemohli zde stráže, načež podplukovník Chevert též vojenskou obsádku ve bráně přinutil, aby se mu vzdala. Brána pak jest otevřena a po spuštěném mostě vtáhl jízdní sbor hraběte Saského do Prahy, aby se s vítězným pokřikem „Vive le roi!“ (Sláva králi!) přes Nové a Staré město ke kamennému mostu bral a tam spojení se Sasy docílil. Staroměstská mostní věž byla však zatarasena a několik děl i oddělení pěchoty mělo ji hájiti. Důstojník, jenž zde velel, nechtěl se zpočátku po vyzvání hraběte Saského vzdáti, složil ale konečně přece zbraň, když mu bylo sděleno, že Sasové mají také již Malou stranu v moci své a on že tudíž mezi dvěma ohni se nalezá. Mezi tímto vyjednáváním přibyla k mostu deputace Staroměstského magistrátu, aby veliteloví vítězného vojska jmenem generála Ogilvy-ho klíče města odevzdala. Současně došlo oznámení, že se též velitel tvrze Vyšehradské vítězům vzdal. Dva menší sbory konečně byly v téže době s jiných stran do města vnikly, a sice saský, jenž se přes Vltavu přeplavil, u mlýnů na Poříčí, a bavorský u brány Újezdské, kdež oddělení studentů po drahnou chvíli útoku jeho vzdorovalo, načež po dobytí brány zajato a do blízkých kasáren Újezdských uzavřeno bylo, odkud

ale po několika hodinách zase propuštěno jest. V nočních bojích těchto měli Pražané celkem 21 a obsádka 8 mrtvých a dvakrát tolik raněných, kdežto ztráty dobyvatelů byly ovšem značně větší. Obranci města nebyli nikde stíháni a mohli se bez překážky do svých příbytků odebrati.

Takž byl v době čtyř hodin společný útok na město ve všech podrobnostech proveden a o 5. hodině ranní nalezala se celá Praha v moci nepřátel, kteří ihned všecka náměstí a hlavní ulice obsadili. Dálo se to v plném pořádku, neboť kurfiřt Karel Albert, pokládaje hlavní město království Českého za majetek svůj, kázal veškerému vojsku co nejpřísnější kázeň zachovávati a každého vojáka, který by se na životu neb jmění obyvatelstva prohřešil, bez milosti ihned smrtí strestati. Měliť Pražané hned zpočátku přesvědčení nabyti, že vojsko spojencův nepřichází do města co nepřítel, a že se jen o svržení panství Marie Teresie v Čechách jedná. Obyvatelstvo pak vidouc se bez obrany, chovalo se zcela klidně a již během dne, byla to právě neděle, mohlo se zase bez překážky z domů ven odvážiti, aby od bavorských a francouzských důstojníků ubezpečení slyšelo, že nikomu nebude ni vlasu na hlavě zkřiveno. *)

*) „Ještě nikdy," píše dějepisec Pelzl, „netrpělo město útokem dobyté tak málo jako Praha: ani v jediném domě nebylo kořistěno, ani jedinému měšťanu nebylo ukřivděno." Již o 8. hodině ráno mohlo obyvatelstvo zase po svých obchodech a živnostech jíti, jakoby nepřítele ani ve městě nebylo. Malá strana však musila přece saskému generálovi hraběti Rudovskému 24.000 zlatých rýnských výpalného složiti a Staré i Nové město 16.000 zla-

7. Kurfiřt Karel Albert v Praze.

Za časného jitra dne 26. listopadu obdržel kurfiřt Karel Albert v prelatuře kláštera Břevnovského zprávu o dobytí Prahy, kteréžto vítězství jej dle domnění jeho pánem království Českého učinilo. Na poděkování Bohu za toto štěstí zbraní jeho byl dopoledne téhož dne přítomen mši sv. v kostelíku na Bílé hoře, na kterémžto místě byl předek jeho vévoda Maxmilian roku 1620 k vítězství Ferdinanda II. nad zimním králem českým Fridrichem Falckým přispěl. Hoře nedočkavostí po tom, aby se již ocitnul ve staroslavném sídle králův českých, odebral se ještě téhož dne na Hradčany, kdež před průčelím král. hradu od duchovenstva kapitoly Svatovítské s arcibiskupem hrabětem z Manderscheidu v čele byl uvítán, kterýžto akt holdovací později arcibiskupovi za veliké provinění proti pravé panovnici Marii Teresii vykládán jest.

Ve velechrámě sv. Víta byl pak pretendent koruny české přítomen slavnému Tedeum, jež za hřmění děl a znění všech zvonů ve městě na poděkování za dosažené vítězství kurfiřtovo zpíváno bylo. Po skončené bohoslužbě vrátil se Karel Albert ještě do svého hlavního stanu v Břevnově, načež následujícího dne dopoledne slyšel v kostele tamním opět mši sv., „na připraveném klekátku kleče a velmi nábožně se chovaje.“ O pole-

---

tých za démantový prsten zaplatiti, jejž prý byl Rudovský u Malostranského klenotníka Diesbacha pro hraběte Maurice Saského objednal. Za nedlouho se však toto šetření měst Pražských a obyvatelstva jejich v pravý opak zvrhlo.

dnách dne 27. listopadu pak vjel se skvělým průvodem svým a s veškerou slávou přímo do král. hradu Pražského, aby zde svou residenci vzal. Možno si představiti radost jeho, když před hradem vítali jej skoro veškeří nejvyšší úřadníci zemští s nejv. purkrabím hrabětem Šafgočem v čele, kolem nichž se kupilo množství v Praze sídlících členův panského a rytířského stavu českého, aby mu poctu svou vzdali. Osvědčiloť se pravdivým ubezpečování tajných emisařův i přívržencův jeho mezi zednáři Pražskými, že veliká část šlechty české jest pro něho získána, a že v kruzích těch ochotně za panovníka království Českého uznán bude. Byloť nespolehlivé smýšlení šlechty české té doby již tak zjevné, že anglický vyslanec u dvora Vídenského psal ve zprávách svých do Londýna, kterak „pyšným velmožům těmto jest lhostejné, kdo se jejich panovníkem stane.“ A přece to byly rody šlechtické, jež byli císařové Habsburští již přes století důstojenstvími, tituly a statky zahrnovali, a kteříž nyní pojednou na to vše zapomněli.

Tímto projevem obou vyšších stavův zemských, kterému byl týž hold se strany stavu duchovenského již dne předešlého předcházel, byl Karel Albert tak velice potěšen, že přítomné úřadníky zemské a stavy k políbení ruky připustil a jim, kteříž se byli bez kordův na znamení podrobení svého dostavili, povolil, aby budoucně s kordem po boku ke dvoru jeho přicházeti směli. Když pak ale též primátoři a konšelé měst Pražských s kordem po boku na hrad přišli, aby novému vládci poklonu složili, nebyli předpuštěni, a když se druhého dne na to bez kordův dostavili, opět jim audience odřeknuta s dolo-

žením, že jim pro odpor od měšťanstva kurfiřtovi činěný rozhodnutí jeho časem svým sděleno bude. Na hradě Pražském pak počínal si Karel Albert s okázalostí a nádherou, jak tomu byl již z Mnichova zvyklý, při čemž však měl ten úmysl, zaslepiti leskem zevnějším zraky Pražanův a měšťany takto pro sebe získati nadějí, že z takovéhoto skvělého dvora královského budou moci též oni co nejvydatněji kořistiti. Byloť mu známo, kterak Praha, po staleti sídlo panovníkův českých, řevní na Vídeň a jak obyvatelstvo spomíná s toužebností oněch časův, kdy byl nákladný dvůr královský ještě na Hradčanech sídlil. Proto kurfiřt nejen sám největší přepych vyvinoval, ale též generálům a důstojníkům spojené armády všude co nejokázaleji mezi lidem Pražským vystupovati kázal.

Byl v tom účinlivě podporován od francouzského maršála hraběte Belleisla, který dne 30. listopadu taktéž do Prahy přibyl a v paláci Toskánském na náměstí Hradčanském se ubytoval. V rozsáhlé budově této zařídil si rozmařilý tento velmož francouzský dvůr zcela dle spůsobu Versaillského, neboť pokládal za povinnost svoji, aby se jakožto zástupce Francouzska a krále Ludvíka XV. v Čechách vždy jen v největším lesku objevoval. Touto nádherou chtěli jak kurfiřt tak maršál zároveň imponovati šlechtě české, o níž jim známo bylo, kterak velice sobě na zámcích a v palácích svých v zevnějším lesku libuje a dle spůsobů francouzských se řídí. Proto zval kurfiřt denně ku dvorní tabuli své vedle cizích vyslancův a vojenských hodnostův též přední osoby stavův českých, k nimž se vždy velmi milostivě choval a při tom i slibův nešetřil. Získati šlechtu bylo

přední snahou Karla Alberta, a dostavilo-li se hned k první audienci u něho dosti členův jejích, musilo se vše vynaložiti k docílení toho, aby stavové čeští též k aktu holdovacímu a ku skládání přísahy věrnosti novému panovníkovi království Českého v počtu co možná nejhojnějším přibyli.

K důležitému aktu tomuto byla nyní hlavní pozornost kurfiřtova obrácena. Nejdříve byly nejnutnější záležitosti vojenské vyřízeny a sice byl francouzský generál hrabě Bavorský jmenován velitelem obsádky Pražské, pak byla vojsku spojencův v Praze stanoviska jeho vykázána, při čemž Sasové rozloženi na Malé straně a na Hradčanech (v král. hradě konaly čestnou stráž kurfiřtovu dva prapory saské tělesní gardy) a Francouzové na Starém a na Novém městě, kdežto Bavoři prozatím před městem ve svém táboře u Hvězdy ležeti zůstali; současně vyslána část armády do jižních krajů českých proti vojsku Marie Teresie, aby Praze více hroziti nemohlo. Bylť velkovévoda Toskánský, obdržev v Benešově zprávu o dobytí Prahy, se sbory svými ustoupil ke Chrudimi a k Budějovicům, aby Dolních Rakous před nepřítelem chránil. Aby však byl kurfiřt osobně s veškerou armádou svojí proti vojsku tomuto vytáhl a je v rozhodné bitvě na hlavu porazil, čímž jediné by si byl Čechy pro všecku budoucnost zabezpečiti mohl, toho nepřipouštěla marnivost jeho, neboť si chtěl především v Praze na krále hráti, jako si byl v Linci na arcivévodu hrál. To jediné, co k rozšíření moci své v Čechách podnikl, bylo, že dne 3. prosince vyslal plukovníka barona Girarda s listem k velitelovi pohraniční pevnosti české Chebu, aby jej ku vzdání se vyzval, neboť mu na držení pevnosti tak důle-

žité tím více záležeti musilo, anať se druhá pevnost česká, totiž Kladsko, již v moci pruského krále Fridricha nalezala.

Když takto nejnaléhavější potřeby v oboru vojenském zařízeny byly, pečoval Karel Albert též o upravení správy zemské, která nyní vesměs v ruce přívrženců̊v jeho přejíti měla. Ctižádostivců, kteří ten onen dvorský neb zemský úřad uloviti neb královskými komořími se státi chtěli, dostavovalo se každého dne více na Hradčany, že kurfiřtovy naděje na získání veškeré šlechty české každou hodinou rostly. Všem se jevila vyhlídka na skvělé postavení u dvora, neboť již se vědělo obecně, že Karel Albert jakožto král český bude zvolen též za císaře římsko-německého, a kurfiřt dával úmyslně o sobě rozhlašovati, že jakožto císař aspoň polovici každého roku v Praze se dvorem svým sídliti bude, jako tomu za časův císaře Karla IV. bývalo. Za takovýchto okolností a při vrtkavém a nestatečném smýšlení velké části šlechty české není tudíž divu, že se řady přívržencův kurfiřta bavorského v Praze ve všech třídách a stavech obyvatelstva vůčihledě rozmnožovaly a tím i budoucí vládě tohoto pretendenta koruny české nejlepší vyhlídky se zjevovaly.

Zde jevil se nejpatrněji zhoubný vliv tajných agitací zednářův Pražských, které za posledních let vždy nepokrytěji působily k tomu, aby mezi šlechtou a předními měšťany šířen byl náhled, že Marie Teresie nemá právních nároků na trůn český, nébrž že bavorský kurfiřt Karel Albert jest legitimním nápadníkem královské koruny české. Agitace tyto dály se již za živobytí prvního velmistra zednářské lože Pražské hraběte Šporka a zvýšily se ještě po smrti téhož za velmistrování

hraběte Ferdinanda Paradisa, tak že lože tato stala se již dokonce střediskem tak zvané „strany bavorské“ v Čechách. Politické toto působení nedocházelo však souhlasu u četných zednářů, z nichž mnozí byli věrnými přívrženci rodu Habsburského, kdežto jiní naléhali na to, aby lože zůstávala při svém původním směru, totiž šíření zásad lidumilných bez ohledu na smýšlení politické a národní. Takž se během roku 1739 a 1740 vyvinuly v loži Pražské, která již nad sto členův čítala, tři strany, totiž bavorská, rakouská a neutrální, kteréžto dvě poslední zřídily si lože zvláštní, jež s agitacemi politickými nic společného míti nechtěly. Přívrženci hraběte Paradisa ustavili se na te v loži „bavorskou,“ která konala schůze své v domě šl. Davida u „kamenného zvonu“ na Uhelném plácku (nyní Dražické náměstí) na Malé straně, kdež roku 1740 a ještě více po obsazení Prahy veřejně ve prospěch usurpatora královského trůnu českého působila a jemu mezi všemi stavy českými hojný počet přívržencův získala. Hned po dobytí Prahy navštěvoval schůze lože této též velitel saského vojska generál Rudovský, který jakožto horlivý zednář a velmistr loží saských byl zřídil v předcházejících dvou letech několik loží v Drážďanech a v Lipsku. K ponuknutí jeho byla zřízena pobočni lože v Litoměřicích a hlavní jednatel kurfiřta bavorského šl. David zamýšlel ve všech větších městech českých založiti podobné filiálky, které by též na venkově prospěchy kurfiřta bavorského zastávaly a přívržence v obyvatelstvu mu zjednávaly.

Hlavně tyto agitace Pražských zednářů, podporované zlatem bavorským a francouzským, popletly nejvíce veřejné mínění v Če-

chách, že četní stavové i lid věřili v pravost předstíraných nároků kurfiřta Karla Alberta a odvrátili se od pravé dědičky koruny české královny Marie Teresie. Jen málo bylo těch, kdož touto osudnou proměnou ve smýšlení šlechty a lidu zmásti se nedali a při tom též neblahého osudu někdejšího „zimního krále“ českého Fridricha Falckého spomínali. Ještě méně pak těch, kteří Marii Teresii věrnost zachovali a raději z Prahy se vzdálili, než aby od usurpatora nějaký úřad přijali a jej za krále českého uznali. Mezi těmito posledními nalezal se nejvyšší purkrabí hrabě Šafgoč, jenž chtěl chybu svou napraviti, že byl v první den kurfiřtovi též poklonu učinil, pak nejvyšší hofmistr zemský hrabě Štěpán Kinský, nejvyšší maršálek zemský hrabě Jindřich Šlik, president nad appellacími hrabě Václav Kokořovec, nejvyšší sudí zemský hrabě Josef Vrbna, nejvyšší sudí lénní hrabě Filip Gallas a jiní, kteří se buď již před příchodem nepřítele, buď později s jeho povolením na své statky na venkově odebrali.

Nerovně větší počet však byl těch, kteří Karla Alberta za pravého dědice trůnu českého měli a dle toho ke straně jeho se přidali. Hrabě Jan Václav Kaiserstein, ač byl teprva od otce Marie Teresie císaře Karla VI. roku 1724 ve stav hraběcí povýšen, byl jedním z prvních kavalírů českých, kteří se pro kurfiřta prohlásili a nejhlučněji práva jeho na korunu českou se zastávali. V odměnu za služby tyto jmenoval jej Karel Albert nejvyšším kancléřem království Českého, kdežto rovněž horlivý hrabě Filip Kolovrat presidentem dvorní deputace (jak se nyní úřad král. místodržících nazývati měl), hrabě Václav Paradis zemským hejtmanem se stal; členy dvorní deputace čili král. místodržícími byli jmenováni: hrabě Fran-

tišek Leopold Buquoi, hrabě Rudolf Chotek, hrabě Heřman Černín, hrabě Jan Krištof Dohalský, svob. pán Bechyně z Lažan a rytíř Václav Josef Údrčský z Údrče. Jiné zemské úřady dostaly se v úděl hrabatům Lažanským, hrabatům z Bubna, hraběti Šternberkovi, baronu Vunšvicovi, rytíři z Perglasu a j., jakož se i četní úřadníci zemští pro službu novému panovníkovi získati dali, Přední zednář Pražský, zmíněný šl. Karel David, již od let nejhorlivější přívrženec Karla Alberta a spisovatel pověstné proklamace téhož k obyvatelstvu království Českého, byl k návrhu hraběte Waldsteina ustanoven za krajského hejtmana a ponecháno mu na vůli, který kraj chce spravovati. David zvolil si kraj Kouřimský a první čin jeho v úřadě krajského hejtmana Kouřimského záležel v tom, že dal věrného přívržence Marie Teresie barona Mladotu ze Solopisk na zámku jeho Ostředku zatknouti a do žaláře v Bílé věži na Hradčanech uvrhnouti, kde bylo se zajatcem tak hrubě nakládáno, že baron Mladota v několika nedělích zemřel.*)

---

*) Udaj kronikáře Pelzla i všech pozdějších historikův, že Karel David byl úřadníkem českého místodržitelství a že při nastoupení Marie Teresie zastával úřad krajského sekretáře a stál tudíž ve státní službě, jest úplně nepodstatný. Jak jsme na základě listin c. k. místodržitelského archivu v Praze zjistili, nebyl David nikdy ve státní ani v zemské službě, nébrž stal se po odbytých právnických studiích soukromým sekretářem hraběte Gallasa a později hraběte z Bubna, kterémužto poslednímu však směnku spronevěřil a za to u kriminálního soudu v Novém městě Pražském vzat jest u vazbu, z níž teprva po složení značné kauce propuštěn, načež zednářský jeho soudruh hrabě Paradis narovnání mezi žalobcem a žalovaným docílil. Roku 1731 oženil se David s Marií Františkou Fleissnerovou z Vostrovic.

Ale ku cti těchto šlechticův českých a úřadníkův zemských dlužno uvesti, že velká část jich jednala v přesvědčení, že nároky kurfiřta bavorského na královskou korunu českou jsou opodstatněny a že se tedy žádné zrády proti „neoprávněné“ královně Marii Teresii nedopouštějí, uznávají-li Karla Alberta za krále českého. Též báječně rychlé a snadné dobytí Prahy působilo na mysl mnohých tak velice, že spojení Čech s Bavorskem již za nevyhnutelné považovali. Dalť se týmže přesvědčením vésti též Pražský arcibiskup hrabě Manderscheid a celá kapitola Svatovítská, kdežto se četní páni a rytíři, jichž panství ležela v krajích od nepřítele obsazených, opět ze strachu, aby statky jejich nebyly od vojska šacovány, pro nového panovníka prohlásili. Dařilo se tudíž Karlu Albertovi v ohledu tomto nad očekávání příznivě a mohl tím směleji jako skutečný vládce království Českého vystupovati.

Již den 7. prosince byl ustanoven k tomu, aby vítězný sok Marie Teresie byl veřejně za krále českého vyhlášen. Podepsalť Karel Albert toho dne patent, jenž v české a německé řeči v ulicích Pražských slavně čten býti měl a v němž kurfiřt jakožto „z Boží milosti král český“ pod jmenem Karel III.

---

která mu 15.000 zl. věna přinesla. Za peníze ty koupil statek Vysokou Lhotu na Sázavě, kdež kompiloval několik německých právnických spisů, jež připsal císaři Karlu VI., který mu za to udělil název císařského rady a diplomem ode dne 31. března 1733 jej i ve stav šlechtický povýšil. Za to se mu novopečený šlechtic, syn Malostranského řezníka Václava Davida, po němž dům u „kamenného zvonu“ a značné jmění na hotovosti zdědil, velezrádným jednáním proti dceři jeho Marii Teresii odměnil.

stavy království Českého i veškeré obyvatelstvo k poslušnosti a věrnosti novému panovníkovi vyzýval. Z hradu královského vyjel toho dne o 1. hodině s poledne za hlučného znění trub a kotlů prohlašovací průvod do měst Pražských a sice v tomto pořádku: v čele jel dvorní důstojník, za nímž se čtyři trubači na koních a jezdec s kotlem brali, po nich následoval rytmistr v čele čtyř řad kurfiřtské gardy a za těmi královský hlasatel (byl to kancelista úřadu král. místodržících Josef Kunz), jenž v pravé ruce žezlo, v levé štít se znakem českého lva nesl; pak následoval „král. dvorní rada“ šl. Ickstatt, jejž byl kurfiřt téhož dne ráno k úřadu tomuto ustanovil a jenž po svém boku dva kancelisty měl, načež čtyři gardisté průvod končili. Přes Malou stranu bral se průvod tento, následován jsa od davu nižšího lidu, po kamenném mostě na Staroměstské náměstí, kde před radnicí řečený patent česky a německy čten byl, což se za velkého shluknutí Pražanův dálo. Tentýž výjev opakoval se před budovou Karolina, pak před radnicí Nového města na Dobytčím trhu, pak na náměstí Malostranském a konečně před radnicí na Hradčanech, načež se průvod zase do král. hradu vrátil. *)

Do ostatních měst a obcí českých byl provolací patent tištěný rozeslán s vyzváním, aby od úřadů krajských byl obyvatelstvu ve

*) Na této cestě ulicemi Pražskými spadl hlasateli Kunzovi pojednou s žezla jeho český lev, jenž na vrcholi žezla trůnil, do bláta, což posměšný pokřik provázejícího davu spůsobilo a ihned příčinu k tomu zavdalo, že nehoda ta za znamení vykládána, že vláda nového „krále“ v Čechách dlouho trvati nebude.

známost uveden, což se ovšem jenom v těch krajích stalo, kam právě moc spojencův dosahovala. Druhého dne na to, ve sváteční den 8. prosince, byla u dvora, nyní již „královského,“ veliká slavnost oznámena, k níž se šlechta česká v plném lesku dostavila, aby ku políbení ruky novému „králi“ připuštěna byla. Karel Albert plýtval tu ke shromážděným plnou milostivostí a pak, provázen jsa veškerým dvorem a šlechtou, odebral se do chrámu Svatovítského, kde slavné poděkovací služby Boží za šťastné dosažení královského trůnu českého konány byly a Ambrosianský chvalozpěv za neustálého hřmění děl, zejmena s tvrze Vyšehradské na počest vypalovaných, zazněl. V poledne následovala skvělá dvorní hostina, při níž šlechticové čeští novému králi, pod baldachynem sedícímu, přisluhovali a bavorští komoří jídla na stůl přinášeli. Nyní nezbývalo již, než aby se stavové čeští podle starobylého obyčeje novému panovníkovi jakožto „dědičnému králi svému“ slavnou přísahou věrnosti zavázali a obvyklé veřejné holdování mu učinili, jak tomu posledně bylo roku 1723 při korunovaci císaře Karla VI. na krále českého.

---

8. Holdování stavův Karlu Albertovi. — Jednání sněmovní.

Jakkoli Karel Albert horečně po tom dychtil, aby se koruna Svatováclavská na hlavě jeho zaskvěla, přece ještě více toužil po dosažení císařské koruny Karla Velikého, která již v krátké době od kurfiřtův německých volbou nového císaře římskoněmeckého

zadána býti měla. Doba tato nestačila však již ku přípravám pro korunovaci na království České a takž musil se kurfiřt, chtěje především dosáhnouti císařské koruny v říši, na ten čas spokojiti pouhým prohlášením za krále a holdovacím aktem stavův českých, jenž mu věrnost těchže měl zabezpečiti. Tím okázalejší pak měla se státi korunovace jeho v Praze, když by jako zvolený a korunovaný císař římskoněmecký opět do hlavního města království Českého přibyl.

K vůli tomuto holdování stavův českých vydal Karel Albert dne 10. prosince patent konvokační, jímž akt holdovací na tři dny a sice 19. prosince, 8. ledna a 8. února ustanoven byl. Poslední dvě lhůty povoleny však byly jen oněm stavům českým, kteří právě mimo Čechy v cizině meškali, kdežto na úterek dne 19. prosince každý jednotlivý člen všech čtyř stavův království Českého a sice preláti, pánové a rytíři, pak zástupcové královských měst do král. hradu na Hradčanech povoláni byli, jinak že proti každému, kdož by se k holdování tomu nedostavil, týmže přísným způsobem nastupováno bude, jak staří zákonové království Českého v té věci ustanovují. Výmluvná výhrůžka tato způsobila u všech, kdož ještě nerozhodnými byli a pro nový stav věcí v Čechách se vysloviti nechtěli, že též oni vyzvání nového panovníka vyhověli, obávavajíce se, aby jim snad panství jejich, z velké části od vojsk bavorských, francouzských neb saských obsazená, nebyla skonfiskována neb od bujné soldatesky v plen vzata.

V ustanovený den 19. prosince shromáždilo se na hradě Pražském přes čtyři sta členův všech čtyř stavův království Českého,

počet to zajisté nad očekávání velký, jenž se však dá vysvětliti jednak tím, že též mnohá města, jež neměla práva obesílati sněm, zástupce své do Prahy vyslala *), jednak příčinami již dříve uvedenými a hlavně obavou, o které jsme právě mluvili. Dostavilit se ku slavnosti holdovací i zřejmí a upřímní přívrženci královny Marie Teresie, ba panovnice tato stěžuje si v pamětním spisu svém na to, kterak i nejvyšší purkrabí český hrabě Šafgoč žádal ji tehdáž o přivolení, aby mohl Karlu Albertovi aspoň písemně holdovati, by mu snad statky jeho od bavorského vojska popleněny nebyly. S podobnou žádostí pak se ku královně obrátili též jiní šlechticové čeští a takž není divu, že vyzvání kurfiřtovu tak valný počet stavův českých vyhověl.

Řečeného dne o 7. hodině ranní, když byl na věži Svatovítské zvon Zikmund velebnými zvuky svými zazněl, vešli stavové do rytířské síně Vladislavské na hradě Pražském, kdež několik sekretářů jmena jejich zapisovali, aby se později seznalo, kteří ze stavův se nedostavili. V nádvořích hradních nakupilo se množství zvědavého lidu, jenž se však zamlkle choval a z největší části jen k vůli podívání na Hradčany přibyl. Mezi 9. a 10. hodinou dopolední otevřely se dvéře do kurfiřtových pokojů a jimi vycházel průvod, aby se bral chodbami do chrámu Svatovítského. Nejdříve kráčel dvorní furýr, za ním poslancové král. měst, pak dvorní kavalíři a jiní šlechticové, načež vyšší tři stavové čeští,

*) Takž vyslalo město Ústí n. L. dva zástupce, město Hradec Králové, tehdáž od pruského generála Kalksteina obsazené, musilo k rozkazu téhož tři zástupce do Prahy vyslati, aby jmenem jeho přísahu holdovací složili.

totiž rytíři, pánové a preláti následovali; za těmi brali se tajní radové, nejv. zemský maršálek s obnaženým mečem sv. Václava v ruce (meč tento byl teprva den před tím od arcibiskupa hraběte Manderscheida kurfiřtovi ku slavnosti této propůjčen), pak Karel Albert ve skvostném hávu, následován jsa od ostatních účastníkův průvodu. Ve dveřích chrámových byl kurfiřt očekáván od knížete-arcibiskupa, všech členův kapitoly Svatovítské a četného jiného duchovenstva a zde mu též arcibiskup podal svěcené vody, aby se jí pokropil.

Při následující na to slavné mši svaté seděl kurfiřt po pravé straně hlavního oltáře pod baldachynem, kdež mu arcibiskup kříž s částkou kříže Spasitelova k políbení podal. Když mu ale páže dvorní též voskovou svíci do ruky podával, klopýtl hoch a svíce mu vypadla z ruky na zem, na mnoho kusů se roztříštivši, což od přítomných hned také za zlověstné znamení pokládáno jest. *) Do kaple sv. Václava však nebyl kurfiřt uveden, jakož tomu při všech předešlých panovnících českých v den nastolení bylo, rovněž jako žádný z přítomných hodnostův od nového panovníka na rytíře sv. Václava pasován nebyl, což se jen při skutečné korunovaci dálo. Z toho všeho vysvitá jasně, kterak mylna jest tu a tam uváděná domněnka, že Karel Albert byl toho dne neb vůbec kdy jindy také korunou Svatováclavskou na království České korunován, a proto již z té příčiny

*) Za třetí podobnou zlou zvěst měli Pražané téhož dne, že pistole, z níž znamení k čestným výstřelům z děl dáno býti mělo, spustiti nechtěla.

jakožto skutečný král mezi panovníky českými uváděn býti nemůže.

Po skončených bohoslužbách bral se průvod, k němuž se ale nyní vysoké duchovenstvo připojilo, v témže pořádku zase do Vladislavské síně nazpět, kdež Karel Albert zasedl na zvláště připraveném trůně, k němuž čtyři stupně vedly. Po pravé straně stáli nejvyšší maršálek zemský s mečem Svatováclavským v rukou, kapitán tělesní stráže kurfiřtovy, nejvyšší komoří zemský a kníže-arcibiskup Pražský, po levé straně poručík tělesní stráže, nejvyšší hofmistr zemský a nejvyšší kancléř dvorní, v popředí pak nejvyšší purkrabí. V polokruhu před trůnem rozestavili se preláti zemští a duchovenstvo, knížata, hrabata a baroni, za těmi pak rytíři a nejzáze zástupcové měst. Na pokynutí kurfiřtovo prohlásil nejvyšší hofmistr zemský mocným hlasem, kterak „Jeho Milosti královské k veliké radosti jest, že se páni stavové v tak hojném počtu před trůn královský k holdování dostavili, pročež že jich Jeho Milost královská za poslušnost tuto plné své milosti královské ujišťuje.“ Po té odvětil nejvyšší purkrabí dosti všeobecnými slovy jmenem stavův, děkuje totiž „králi“ za přítomnost jeho v Praze a ubezpečuje jej, že se „stavové za šťastné a dlouhé panování jeho vždy vřele a vroucně k Bohu modliti budou.“

Když pak byl i nejvyšší kancléř dvorní hrabě Kaiserstein ke stavům v témže smyslu jako nejvyšší hofmistr promluvil, povstal Karel Albert na trůnu, aby v německé řeči tato slova pronesl: „Slouží Nám ku zvláštnímu a milostivému potěšení, že se čtyři stavové království tohoto tak četně a poslušně ke složení

příslušného Nám dědičného holdování na předcházející Naše vyzvání dostavili. Jakkoli jsme proti vůli Naší nuceni byli, toto království a přivtělené země, jež Nám dle práva dědického a dle práva posloupnosti, pak svatebními a dědickými smlovami připadly, v držení Naše vzíti, jsme volni a ochotni, veškerým stavům a každému z nich zvláště nejen spravedlivým zeměpánem, nébrž i milostivým otcem po všecky časy se prokazovati. Z téže příčiny dotýkají se srdce Našeho rovněž jako stavův utrpené svízele válečné hluboce; poněvadž tytéž ale v nynějších časech a poměrech nemohou, jak bychom toho Sobě přáli, úplně zamezeny býti: ubezpečujeme přece veškeré stavy, že Naší jedinou a největší péčí v životě Našem bude, blaho království tohoto co nejlépe vyhledávati a veškerých stavův lásky Sobě vymoci. Nepřejeme Sobě ničeho snažněji, než aby se Nám potěšení dostalo, brzký mír zjednati, a zůstáváme při tom všem stavům královskou a otcovskou milostí Naší povždy nakloněni."

Po tomto proslovení, jež provoláváním slávy provázeno bylo, přednášeli dva místodržitelští sekretáři holdovací přísahu v řeči české a německé, při níž preláti a duchovní pravici na prsa vložili, světští stavové pak pravici s otevřenými třemi prsty do výše pozdvihli a formuli přísežní slovo za slovem odříkávali. Při slovech přísahy „Bohu všemohoucímu, nejblahoslavenější a neposkvrněné Matce Boží" kurfiřt vždy klobouk, jejž v celém shromáždění jediný na hlavě nesl, pozdvihl. Po tomto složení přísahy věrnosti přicházeli stavové jeden po druhém ke trůnu, kdež na koleno poklekli a „králi" ruku políbili. Když se kníže-arcibiskup Pražský ke trůnu přiblí-

žil, sňal kurfiřt klobouk, kdežto se ho u pánů a rytířů jen rukou dotekl, městským poslancům pak pouze lehkým pokynutím hlavy děkoval.

Po skončeném tomto obřadu holdovacím odebral se „král“, provázen jsa nejvyššími hodnosty zemskými, do komnat svých, načež po poledni skvělá dvorní tabule následovala, při níž Karel Albert na povýšeném trůně seděl, obsluhován jsa od komořích a jiných hodnostův dvorních. Večerním plesem, k němuž se veškerá šlechta česká s dámami svými v plné nádheře dostavila, skončil slavnostní den 19. prosince, o němž neustále hlučná střelba z děl nad Prahou hřměla a v ulicích slavné troubení a bubnování zaznívalo, což ale, jak současný kronikář Zelantes v příslušném spisu svém dí, „od měšťanův s velikým mlčením přijato bylo.“ Podobné mlčení panovalo dle téže zprávy mezi lidem na nádvoří hradním shromážděným, když se byl dopoledne průvod do chrámu bral a opět z téhož vycházel. O nějakém nadšení pro nového panovníka země české v lidu Pražském nemohlo tudíž ani řeči býti.

Rovněž i mezi stavy vyššími nepanovalo toho dne asi již původní nadšení pro nového panovníka, neboť už znali titéž obrovskou výši finančních požadavkův jeho, která všecky oběti za dřívější vlády převyšovala. Již na den 15. prosince byli stavové čeští svoláni na hrad Pražský k zasedání sněmovnímu, které od hraběte Františka Josefa z Vrbny jakožto direktora sněmu zahájeno bylo, aby stavové první proposici „královu“ vyslechli. Bylo-li již to podivné, že Karel Albert nedostavil se do sněmovní síně, ač na hradě Pražském meškal, bylo ještě divnější to, že

proposici jeho stavům nepředčítal žádný z nových hodností zemských, které byl kurfiřt jako „král“ jmenoval, nébrž činil tak sekretář generalního intendanta francouzského vojska šl. Sechellesa, .kterýžto poslední všecko zásobování armády francouzské i bavorské spravoval a vůbec od počátku války všecky finanční záležitosti řídil. Okolnost tato nejzjevněji svědčila o odvislosti Karla Alberta od francouzských spojencův jeho, neboť titéž nejen válečné plány a pochody vojsk ustanovovali, ale též důchody vojenské ve své správě měli, bez ohledu na kurfiřta o rozmnožení těchže se starajíce.

Proto byla první proposice nového „krále“ vlastně proposicí generálního intendanta francouzského a proto byla ku všeobecnému překvapení shromážděnych stavův českých sepsána a předčítána v jazyku francouzském, načež do němčiny přetlumočena byla. Na český jazyk si nový „český král“ ani nespomněl a také žádný z nových jeho hodnostův zemských mu nepřipomenul, kterak nejen slušnost, ale i právo zemské toho vyžadují, aby proposice tak závažná stavům českým též v jazyku českém předčítána a ku projednání předložena byla. Duchové slavných sněmovníků českých asi divně na toto pohanění jazyka Svatováclavského ve starobylé české síni sněmovní hleděli, leč potomkové oněch mužů vlasteneckých mezi přítomnými stavy nenalezli taktéž slova, aby vytkli spůsob v Čechách tak neslýchaný a pro národ český tak velice urážlivý. Ale bylo-li překvapení stavův nad tímto nešetřením jazyka Svatováclavského veliké, bylo přímo ohromující, když seznali vlastní jádro francouzsko-německé proposice Karla Alberta. Z počátku

listiny té odvolával se kurfiřt poznovu k dědickému právu svému na království České a svaloval všecku vinu nynější války na „velkovévodkyni Toskánskou Marii Teresii,“ která prý se o dobrém jeho právu nechce dáti přesvědčiti. Pak žádal na stavech českých pro první půl roku šest milionů zlatých, kterážto suma ve třech lhůtách, v měsících lednu, březnu a květnu 1742, splacena býti měla.

Po vyslechnutí tohoto poselství „králova“ uzavřel hrabě Vrbna schůzi sněmovní a přítomní stavové sešli se hned na to v obvyklých shromaždištích svých na král. hradě, aby o proposici soukromě pojednali. Všickni čtyři stavové usnesli se jednomyslně na tom, zvoliti deputaci, která by odůvodněný protest proti požadavku onomu sepsala a „králi“ jej podala. Deputovaní dali se bez prodlení do práce a ještě téhož dne sestavili obsáhlý protest, plný podrobných statistických dát o tom, jakých škod království České pádem dobytka a spustošením za války utrpělo, jaké dluhy a dřívější nedoplatky erární má a jaká prostora země české jest od rakouského a pruského vojska obsazena, tak že tam pro kurfiřta žádných daní nelze vybírati. To vše poukazuje k tomu, že stavové už dříve na obrovské požadavky usurpatorovy připraveni byli a proto se zavčas dáty těmi opatřili. Odvolávajíce se tudíž k nedostatku všech vrchností i obyvatelstva, prohlásili stavové, že země nikterakž nemůže tak vysokou kontribuci složiti, a žádali, aby si kurfiřt-král řečenou sumu v cizině vypůjčil, načež království České dluh tento od roku 1744 počínaje každoroční sumou 600.000 zl. spláceti počne. Jakožto záruku nabízeli mimořádnou

daň z piva (z každého sudu 1 zl.), výtěžek z daně solní, z důchodu celního, z daně potravní a poplatku hudebního, ač stavům dobře známo bylo, že všecky tyto důchody ani polovice řečené roční sumy nedosahují. Za to žádali, aby jim nedoplatky daní z roku 1741 odpuštěny byly, a aby stavům nebylo za vinu kladeno, že se Praha kurfiřtovi hned nevzdala, neboť města Pražská musila prý se dle rozkazův vojenského velitele chovati.

Karel Albert, úplně jsa odvislý od francouzských spojencův svých, odevzdal spis českých stavův generálnímu intendantovi Sechellesovi, který dne 22. prosince francouzským listem stručně odpověděl, že teď není času ke dlouhému vyjednávání a že král bezvýminečně své peníze dostati musí; jen tolik že se stavům povoluje, aby bylo od obvyklé repartice upuštěno a za to aby veškerá země, každý stav i každý poddaný svůj majetek v zástavu za žádanou kontribuci dal. Stavové podali dne 4. ledna 1742 nový protest, který však již za Karlem Albertem zaslán býti musil, anť se týž byl dne 28. prosince z Prahy do Frankfurtu k volbě císaře odebral. Poznovu odvolávali se k chudobě země české, v níž prý se ani milion zlatých na hotovosti nenalezá, a vytýkali, že se jindy v Čechách z jedné usedlosti pouze 60 zl. daní odvádělo, nyní ale že se dvojnásob tolik žádá. Ještě v předcházejícím roce povolil prý sněm Marii Teresii na vojsko pouze 2,750.000 zlatých a i tato suma prý se zcela nesešla; proto odmítli požadavek Sechellesův stran vzájemného ručení celé země, neboť by pak pouze třetina země, pokud totiž od Bavorů a Francouzů obsazena byla, musila za celé království žádaných 6 milionů spláceti. Přes

to uvolovali se stavové, že třetinu té sumy složí do konce března, druhou třetinu že se vypůjčí v Holandsku, o třetí třetině že však ještě určiti nemohou, kdy bude moci složena býti.

Ještě nebylo jednání o této peněžní záležitosti skončeno a již došla stavy další proposice, dle níž měli novému panovníkovi do konce března dostaviti 3000 rekrutů, z nichž každý měl na výzbroj 16 zl. 45 kr. a na žold a na pušku 16 zl. napřed dostati, načež prý stavové později za každou hlavu 41 zl. náhrady obdrží. Stavové činili také proti rekrutýrce této četné námitky, odvolávajíce se k tomu, že v uplynulém roce bylo v Čechách vedle obyčejného kontingentu ještě 6258 mužů k vojsku odvedeno, tak že v zemi skoro žádného mladého mužstva není. Ale přes to prohlásili, že bude rekrutýrka zavedena, když bude pro veškerou zemi nařízena (což se snížení počtu rekrutů na polovici rovnalo), dále když se dostavení rekrutů do konce dubna prodlouží a nemusí se žold napřed platiti; pak bylo žádáno, aby Prusové v obsazených krajích žádných rekrutů k vojsku svému neodváděli a konečně aby náhrada 41 zl. za muže mohla ihned z kontribuce sražena býti. Většině těchto podmínek Karel Albert reskriptem ode dne 17. února 1742 vyhověl, ale tím houževnatěji stál na složení 6 milionové kontribuce, na kterou mu stavové po delším vyjednávání 3 miliony nabízeli, s ostatními třemi miliony jej na půjčku holandskou odkazujíce. Ba navrhovali, že si u krále pruského 6 milionů na roční splátky vypůjčí, kterýžto dobrodružný návrh svědčí jen o tom, že na jaře roku 1742 stavové nového panovníka českého již jen na další

doby oddalovali, tušíce dle vítězného postupu vojsk Marie Teresie v Bavorsku, že také v Čechách panování jeho brzkého konce dojde.

Generální intendant francouzský šl. Sechelles, který byl vlastní spružinou tohoto vydírání peněz na stavech i na zemi české, docílil svou bezohledností tolik, že na první třetinu 6 milionové kontribuce bylo do polovice března 1742 půldruhého milionu sehnáno, za kterouž sumu Karel Albert stavům listem ode dne 20. března děkoval, zároveň ale nařizoval, aby na nedoplatky přísná exekuce vedena byla. Tím se nabylo dalších 300.000 zl. a v dubnu žádáno na duchovenstvu půl milionu, kterážto suma do konce téhož měsíce složena býti musila. Na všem tom ale nebylo dosti, neboť ještě v témže měsíci žádal Karel Albert na stavech českých jakožto „anticipát“ obrovskou sumu 3,780.000 zl., z níž na stav duchovenský 600.000 zl. připadalo. Aby prý suma tato poměrně rozdělena byla, zřídil zvláštní komisi, do níž povolal ze stavu duchovenského probošta kapitoly Svatovítské Chřepického, ze stavu panského nejv. sudího hraběte Vrbnu, ze stavu rytířského Jana Václava Vraždu z Kunwaldu a ze stavu městského Jana Václava Vejvodu. Aby komisařům těmto práci ulehčil, zaslal jim z Frankfurtu seznam nejbohatších stavův a obyvatelů v Čechách, ale komise prohlásila ve své zprávě ode dne 11. května, že požadavku tak přílišnému nikterak nelze vyhověti, poněvadž znuzená země ve čtyřech měsících již 2,890.000 zl. na kontribucích odvedla, nepočítaje to, co bavorské a francouzské vojsko na obyvatelstvu v Praze a v obsazených krajích vydřelo.

Na to rozhodl Karel Albert z Frankfurtu dne 18. května, aby zřízena byla nová komise po dvou členech z každého stavu, jíž by z vojenské strany maršál Belleisle a generální intendant Sechelles přiděleni byli, a jež by vyšetřila, co země česká na kontribucích a naturálních dávkách dosud odvedla a co na původní požadavek šesti milionů ještě zaplatiti zbývá. Na nedoplatek tento měli zatím stav duchovenský 600.000 zl. a ostatní světští stavové 1,400.000 zl. bez prodlení odvesti. Snadno si lze pomysliti, že i tato nová komise přes všecko naléhání a i přes všecky hrozby obou řečených hodnostů francouzských zdráhala se požadavku tomuto vyhověti a dne 18. června odůvodněný protest proti témuž do Frankfurtu zaslala.

Byla to však poslední listina, kterou stavové čeští s „králem" Karlem Albertem vyměnili, neboť již dne 24. června objevil se předvoj armády Marie Teresie před Prahou, k jejímuž obklíčení a oblehání za krátko došlo. Od toho dne vzalo i panování Karla Alberta v Čechách skutkem za své, nahraženo jsouc v Praze hrůzovládou Francouzů, o níž později ještě podrobné sdělení podáme. Stavové čeští, kteří se byli k usurpatorovi přidali, pozbyli s ním dále všeho styku a nezákonní zasedání sněmovní z prosince roku 1741 i působení komisí jeho došlo tak neslavného konce, že o jednání jeho ani obvyklá tištěná zpráva do veřejnosti vydána nebyla a proto se tatáž ve sbírce úřadních zpráv sněmovních nenalezá. *)

---

*) Také v archivu c. k. místodržitelství českého není žádných listin o tehdejším jednání stavův českých s Karlem Albertem a jen v archivech súčast-

9. Karel Albert zvolen za císaře. — Prusové v Čechách.

Jednomyslný protest všech čtyř stavův království Českého proti finančnímu požadavku nového panovníka, jenž v době několika hodin usnesen byl, mohl Karla Alberta přesvědčiti o tom, že jeho rozkazy nebudou v Čechách tak hladce a ochotně vykonávány, jak byl původně očekával. Avšak v lehké mysli své spokojil se tím, že mohl vůbec svůj první sněm český odbývati, o němž se mu ale při vážném přemýšlení snad přece zdálo, že bude také jeho posledním, jinak by nebyl v důvěrném hovoru s hrabětem Mauricem Saským na hradě Pražském k témuž pravil: „Jsem nyní králem Českým, jako vy jste vévodou Kurským!“, anoť jest známo, že se hrdina tento v držení vévodství Kurského nikdy uvázati nemohl. V pocitu nejistoty této chystal se tudíž Karel Albert s toutéž ukvapeností, s jakou byl z Rakous do Prahy pospíchal, aby se tu za krále českého provolati dal, na cestu z Čech do Frankfurtu, aby též důstojnosti císaře římskoněmeckého dosáhl.

Prohlednuv si ještě v dnech 23. a 24. prosince klenotnici chrámu Svatovítského i ostatní památnosti a vzácnosti v Praze, slavil svátky vánoční s velikou okázalostí v královském hradě Pražském, kde při dvorních hostinách denně hodnosty zemské a šlechtu českou

---

něných šlechticů nalezají se opisy příslušných listin, zejmena pak v archivu knížat Kinských v Praze, z nichž prof. O. Weber sestavil stať v „Mitth. d. Vereins für Gesch. d. Deutschen in Böhmen“ (XXXIII. str. 336), které jsme i my tuto užili.

kolem sebe shromažďoval. Nařídiv pak potřebná vládní a vojenská opatření a jmenovav hraběte Bavorského svým místodržitelem a městským velitelem v Praze, opustil dne 28. prosince Prahu, aby přes Drážďany a Řezno do Mnichova spěchal, kam dne 3. ledna 1742 dorazil. Současně s ním vyjel z Prahy francouzský maršál Belleisle, jejž byl mezitím král francouzský na vévodu povýšil, aby ve Frankfurtě volbu císaře ve prospěch kurfiřtův řídil. Přes jižní Čechy a Horní Rakousy, kterážto země mu byla přece jakožto panovníkovi svému holdovala, nemohl se Karel Albert proto do Mnichova vraceti, poněvadž jižní kraje české i Horní Rakousy byly již zase od vojska Marie Teresie obsazeny a chystalo se totéž již také ku vpádu do Bavor, který se v krátce na to skutkem stal. Právě v den odjezdu Karla Alberta z Prahy byl vrchní velitel vojska královnina, velkovévoda František Toskánský, jehož hlavní stan nalezal se v Budějovicích, udeřil na Francouze v Písku ležící, jimž maršál Broglie velel, ale předčasný útok Chorvátů byl od francouzského vojska odražen, tak že velkovévoda v následující noci opět k Budějovicům ustoupil. Francouzové je pronásledovali, ale byli od husarův uherských u Putimi zaskočeni, při čemž do čtyř set Francouzů pobito bylo. I přes neúspěch tento před Pískem zahražovali Rakušané Karlu Albertovi stále ještě zpáteční cestu do Horních Rakous i do Bavor, kteréžto postavení jejich i pruský král Fridrich uznával za pravý mistrovský tah na šachovnici válečné.

Uváží-li pak se dále, že vojsko Marie Teresie chystalo se i do Bavor vtrhnouti, uznáme snadno, že vítání „krále českého“ ve

Mnichově nebylo nijak nadšené; obyvatelstvo města tohoto trnulo ve strachu před obávanými husary Trenkovými, kteří se jako rozvodněný veletok jediným náběhem Horních Rakous byli zmocnili, a polovice Mnichova byla na útěku, ještě než byl jediný vojín rakouský hraniční řeku Inn překročil. A když došla zpráva, že Rakušané již také do Bavor vpadli, prchal i Karel Albert s rodinou a se státním archivem do Mannheimu, nařídiv dříve, aby veškeré mosty v zemi byly strhány, silnice překopány a v průsmykách záseky nadělány. Poněvadž v té straně Bavorska nebylo žádného vojska, anať armáda Karla Alberta v Čechách ležela, svolával kurfiřt veškeré mužské obyvatelstvo do zbraně, což ale jen velmi skrovný výsledek mělo. Na den se mohlo nyní vypočítati, kdy se Rakušané města Mnichova a celého Bavorska zmocní. V trudném postavení tomto došla Karla Alberta v Mannheimu radostná zpráva, že byl dne 24. ledna jednohlasně za císaře římsko-německého zvolen. Shromáždění splnomocněncův voleneckých, dlouho vyšetřujíc právo Marie Teresie na volební hlas český, uzavřelo totiž konečně, že ani ona ani velkovévoda František je při volbě císařově vykonávati nesmí. Vyslanec Marie Teresie hrabě Prandau musil tedy i s oběma plnomocenstvími svými město Frankfurt opustiti, načež Marie Teresie kurfiřtům prohlásiti dala, že volbu císaře nemůže za platnou uznati. I přes protest tento byl Karel Albert od ostatních kurfiřtův jednomyslně za císaře zvolen a konal slavný svůj vjezd do Frankfurtu dne 30. ledna, načež dne 12. února jakožto Karel VII. s obvyklou slávou na císařství římsko-německé korunován jest.

Jeden ze svědkův korunovace této vypravuje o ní následovně: „Když obřady korunovační v chrámě ukončeny byly, bral se císař pěšky po prkenném mostě, suknem rozličných barev pokrytém, do radnice. Zde jste měli novou hlavu říše německé v hávu starých císařův, s korunou velikého císaře Karla na hlavě viděti. Koruna tato prý jest čtrnáct liber těžká, tak že skutečným břemenem nazývati lze, korunu císařskou nositi. Počítáme-li k tomu ještě plášť, oblek, trepky a celý svatý ornát, jenž dle staré mody zlatem a perlami poset jest, dělá to notnou váhu, která chůzi císařovu nemálo stěžovala, zvláště an týž churav a po čas celé té slávy silnou kolikou mořen byl. O, jak se klame ten, kdo v koruně největší lidskou blaženost spatřuje! V obleku tom přibyl císař za stálého provolávání slávy do radnice. Životní stráže, vojáci, měšťané, všickni měli co dělati, aby nával lůzy zadrželi. Jednalot se lidu o sukno, kterým most pokryt byl, a jež lidé hned za císařem trhali a ustřihovali. Když si byl císař ve zvláštní komnatě odpočinul, objevil se v okně ve velkém sálu, aby výkony dědičných úřadů říšských shledl. Pozdravil paní vévodkyni z Belleislu, která vedle v domě pánův z Limpurga stála, a pokynul jí vlídně rukou, jakoby jí tím jaksi její podíl ve všeobecném jásotu přikázati chtěl."

Na to následovaly četné dvorní slavnosti a plesy, rozumí se samo sebou, že na útraty Francouzův, anť Karel Albert, ač byl nedávno králi pruskému české hrabství Kladsko za 400.000 tolarů zašantročil, opět práznotou svých pokladnic trpěl, a proto není divu, že vlastně vévoda z Belleislu jako už dříve

v Praze tak i nyní ve Frankfurtu při všem hlavní osobou byl. I přes tento ponižující poměr ku spojenci svému nalezal se Karel Albert přece u cíle žádostí svých, neboť triumfoval nad Marií Teresií, moha se zváti vévodou rakouským, králem českým a císařem římsko-německým!

Avšak i přes tento trojnásobný triumf protivníka svého neztratila Marie Teresie ani na chvíli ducha přítomnosti a odvahy své a byť se slzami v očích byla vyslechla zprávu o pádu Prahy, nejosudnější to ztrátě, jakáž mladistvou panovnici mohla stihnouti, přece ani nyní nevzdávala se naděje, že se jí konečného vítězství nad četnými nepřátely jejími dostane a že koruna česká nikterak není pro ni ztracena. Byla pevně odhodlána, nevzdávati se nároků a práv svých na země, jež spojenci na ten čas v moci své drželi, nébrž i dále o udržení jich pod žezlem rodu Habsburského mečem zápasiti. „Rozhodla jsem se,“ psala tehdáž, „vše nasaditi a třebas i ztratiti, jen abych Čechy zachránila; k cíli tomuto musí všecka opatření směřovati.“

Rozhodnutí její počalo se také hned ve skutek prováděti. Velkovévoda František, obdržev zprávu, že se Karel Albert již Prahy zmocnil, nemohl ovšem již dále ku předu postupovati, a ustoupil od Benešova zpět k Táboru a Budějovicům, ve kterémžto posledním městě, od Francouzů a Bavorů nepochopitelným spůsobem opět opuštěném, hlavní stan svůj zvolil. Jednu část vojska svého vyslal však ke Chrudimi, aby čelilo Prusům, kteří byli z Moravy a z Kladska do Čech vtrhli, sám pak se rozestavil v polokruhu od Třeboně ke Strakonicům, tak že cesta do Horních Rakous a do Bavor

vojsku spojenců v Praze úplně uzavřena byla. Leč ještě jiný plán válečný měl mistrovský tento pohyb zakryti a chrániti, totiž vtrhnutí rakouského vojska od Vídně vzhůru po Dunaji do Horních Rakous a do Bavor samých, aby vojsko bavorské z Čech tomuto vpádu Rakušanův do vlastních zemí kurfiřtových překážeti nemohlo. Skutečně měl Karel Albert neblahé následky tohoto plánu pro sebe až příliš brzo pocítiti.

Stavové uherští byli totiž dostáli slibu svému, jejž byli v září na sněmu Prešpurském Marii Teresii učinili, a v krátké době několika téhodnů postavili šest pluků pravidelného vojska v počtu 22.000 mužů do pole, k nimž se mimo to ještě četné sbory nepravidelného vojska, mezi nimi pověstní Trenkovi panduři, připojili. Stavové uherští poskytli však zároveň též značných sum k vydržování tohoto vojska a prohlásili, že, bude-li se peněz nedostávati, každým okamžikem veškeré stříbrné náčiní své do mincovny odevzdají a konečně i chrámové poklady obětují. Všeobecné nadšení bylo se obyvatelstva uherského zmocnilo a palatin královský hrabě Jan Pálffy dovedl ho v pravý čas ve prospěch Marie Teresie plnou měrou užiti. Sebrané vojsko bylo postaveno pod velení osvědčeného vojevůdce hraběte Khevenhüllera, jenž navrhl, aby francouzský generál Segur byl ve svých zimních kvartýrech přepaden a z Horních Rakous vytlačen, aby se válka do Bavor přenesti mohla. Plán tento byl od Marie Teresie schválen a takž ku konci prosince 1741 přešla nová armáda rakouská řeku Enži na třech místech a hnala se při tom jízda uherská s takou rychlostí ku předu, že Francouzové z celé země střemhlav nazpět

prchali do Lince, kdež se jich 15.000 mužů uzavřelo. Současně vtrhl do Horních Rakous sbor generála Molcka ze Štyrska, 3.000 mužů čítající, a během téhodne bylo veškeré arcivévodství až na město Linec zase pod vládu Marie Teresie přivedeno. Khevenhüller, jenž Linec oblehl, vyslal přední sbor generála Bärnklau-a proti městům Riedu a Schärdingu, aby také pohraniční území bavorské znepokojováno bylo.

Záměr tento se také nad očekávání zdařil. Veškeré Bavorsko trnulo strachem před Trenkovými pandury, jež děsná pověst předcházela, a pomocný sbor generála Törringa, jenž 1300 mužů čítal a obsádku v Pasově rozmnožiti měl, byl od jízdy uherské nadobro rozprášen, což jen tím větší postrach v Bavorsku spůsobilo. Spojené vojsko v Linci uzavřené setkávalo se při výpadech svých s týmitéž nehodami, a nevidouc odnikud pomoci vzdalo se pod výminkou, že po celý rok proti Marii Teresii bojovati nebude. Maršál Khevenhüller pak vjel do hlavního města hornorakouského dne 24. ledna, v týž den, kdy Karel Albert byl za císaře římsko-německého zvolen. Druhého dne na to vzdal se Pasov a v prvních dnech února stáli Rakušané na půdě bavorské. V téže době, kdy se kurfiřt v korunovačních slavnostech stápěl, objevili se Trenkovi husaři před jeho hlavním a sídelním městem Mnichovem, které se bez jediného výstřelu dne 13. února vzdalo. Během několika dnů nalezalo se veškeré ostatní Bavorsko v moci Rakušanův, jejichž nepravidelné sbory v dobyté zemi ovšem zle hospodařily, a Karel Albert, nyní korunou císařskou se honosící, neměl v rodné zemi své ni místečka, kde by byl hlavu složiti mohl.

Tento obrat věcí válečných v Bavorsku způsobil ihned též velkou změnu ve všech ostatních poměrech. Karel Albert žádal krále pruského o pomoc proti Rakušanům a sice tím způsobem, aby je Prusové na Moravě a v jižních Čechách zaneprázňovali, kde rakouské vojsko beztoho stálé potyčky s vojenskými sbory spojencův svádělo. Fridrich II., obávaje se sám, že by Slezsko zase ztratiti mohl, kdyby válečné štěstí Marii Teresii i dále takto neobyčejně přálo, uznal za vhodné, zrušiti tajnou smlouvu ve Schnellendorfu dne 9. října 1741 s Marií Teresií uzavřenou, kterou se zavázal zachovati příměří do času neurčitého, a uzavřel novou smlouvu se spojenci, v níž se zavázal, že Karlu Albertovi dá svůj hlas při volbě císaře, začež mu kurfiřt jakožto „král český“ hrabství Kladské za 400.000 tolarů postoupil. V důsledku tohoto nového výboje proti Marii Teresii vyslal Fridrich ze Slezska několik svých sborů vojenských do Čech, které celý Boleslavský a Hradecký kraj obsadily a až ke Chrudimi, Nymburku a Kolínu se rozložily. Ve Slezsku samém dal udeřiti ke konci listopadu 1741 na některé sbory Rakušanů a kázal Schwerinovi, aby města Opavy dobyl, a knížeti Dessavskému, aby pevnost Kladskou oblehl; kdyby však voje jejich musily před Rakušany ustupovati, aby zem tak spustošily, by vojsko Marie Teresie v ní žádné výživy nenalezalo. Oba tito generálové pruští chovali se i bez oné podmínky v Čechách a na Moravě tak krutě, jako někdys hordy švédské, odváděli násilím všecko branné mužstvo ke svému vojsku a ukládali městům a obcím tak velké výpalné, že za krátko mohl kníže Dessavský do Berlína jakožto podíl králův 60.000 tolarů zaslati.

Když si Karel Albert na toto řádění Prusů v Čechách u Fridricha II. stěžoval, že se „poddaní jeho“ tím k zoufalství dohánějí, psal Fridrich Dessavskému, aby si „poněkud soustavněji počínal a kuře škubal, aniž by příliš křičelo.“

Sám pak spěchal Fridrich v lednu 1742 do Drážďan, aby Sasy ku vpádu na Moravu přiměl, slibuje Augusta III. „králem Moravským“ učiniti. Ale ministři saští neměli do tohoto odvážného podniku mnoho chuti, poněvadž Fridrichovi nedůvěřovali, a takž byl jen slabý sbor Sasův na Moravu vyslán. S toutéž nedůvěrou setkal se Fridrich v Praze u velitele francouzského vojska vévody z Broglie, který po odjezdu maršála Belleisla do Frankfurtu vrchní velení v Praze převzal. Generál tento nedůvěřoval rovněž králi, přece s ním ale další výboj proti vojsku rakouskému ujednal. Na cestě k Olomouci, kteréž město bylo se Prusům již dne 17. prosince 1741 vzdalo, přibyl Fridrich dne 23. ledna pod večer do Hradce Králové, kdež se dověděl, že se též město Kladsko vojsku jeho vzdalo. Ale pevnost tamní držela se až do dne 28. dubna, neboť ji podplukovník Fontanelle se 2000 Rakušanů hrdinsky bránil; podlehl teprva hladu, maje ze 2000 mužů na konci již jen 200 mužů k boji schopných, z nichž pouze deset zdravých do Brna přibylo. Dne 28. ledna vjel král Fridrich do Olomouce, kde vojsko své nově shromáždil, načež se dne 12. února u Třebíče k němu 13.000 Sasů a 5000 Francouzů připojilo. Maje takto přes 30.000 mužů pohromadě, obsadil i města Vyškov, Uherské Hradiště a Kroměříž, ba i část uherských hranic, na druhé straně pak města na Dyji od Znojma až k Hodonínu, odkud

husaři Ziethenovi náběhy až ke Štokravě v Dolních Rakousích činili. Ale od výboje proti Vídni musil přes to upustiti, poněvadž mohl z jižních Čech od sboru knížete Lobkovice zaskočen býti. Proto zanechal město Brno, jež generál baron Roth mužně bránil, v levo, a táhl na Jihlavu, aby se tamních válečných i potravních zásob Rakušanů zmocnil. Ale kníže Lobkovic zachránil je ještě v čas do Jindřichova Hradce, zanechav Jihlavu nepřátelům, odkud ale Sasové nechtěli dále postupovati, odvolávajíce se k tomu, že stojí nyní pevně na Moravě a to že jim dostačí. Fridrich stěžoval si na to v Drážďanech, chtěje, aby Sasové pomáhali aspoň Brna dobývati, ale král August III. mu dal v odpověď, že nemá k tomu dostatečných děl a žádných peněz k dalšímu vedení války, pročež že musí vojsko své ku Praze odvolati.

Po odtáhnutí Sasů seznal Fridrich II., že se na Moravě vlastně v pasti nalezá a že na obmýšlený pochod k Vídni již pomysliti nesmí; od východu byly dva sbory uherské vtrhly na Moravu a na západě v Čechách hrozila mu hlavní armáda Marie Teresie, nad níž byl místo váhavého maršála Neipperga princ Karel Lotrinský velení převzal. Mimo to vrhalo se rozhořčené obyvatelstvo moravské na oddíly Prusů, kteří se musili ve vsích, kde přenocovali, vždy pevně ohraditi, aby přepadeni a pobiti nebyli. Fridrich byl tímto stavem věcí velice rotrpčen a psal svému příteli Jordanovi: „Morava jest zlá země a nemohla pro nedostatek potravy udržena býti. Města Brna nemohlo býti dobyto, poněvadž Sasové neměli žádných děl. Ostatně jest země spustošena, že se Rakušané v ní nebudou moci udržeti.“ Král musil tudíž na to pomýšleti,

aby se z Moravy dostal rychle do krajů v Čechách, které od pruského vojska obsazeny byly, neboť byl dostal vědomí o tom, že ve velké válečné poradě v Jindřichovu Hradci bylo usneseno, aby 30.000 mužů rakouského vojska vytrhlo na Moravu proti vojsku královu, kdežto 10.000 mužů pod knížetem Lobkovicem mělo v jižních Čechách dále operovati.

Rychle spěchal nyní Fridrich od Jihlavy ke Chrudimi v Čechách a sice ve dvou proudech, z nichž severní se bral přes Lanškroun a jižní pod velením královým přes Litomyšl. V tomto městě, kam se přibylo dne 14. dubna, zdržel se král po dva dni, bytuje v domě zámeckého kuchaře Jana Luce proti radnici. Ku prosbě držitele panství Litomyšlského hraběte Františka Trautmansdorfa osvobodil král město od výpalného a táhl dne 16. dubna přes Vysoké Mýto dále ke Chrudimi, kde měl zásobárny své. Na cestě této byly již na Moravě zadní sbory vojska jeho od uherských husarů stále napadány, při čemž přes 600 vozů se spíží a několik děl ztratily. Také do Litomyšle vtrhlo hned po odchodu Prusů 300 husarů, kteří dostihše několik pruských vojáků se třemi vozy vojenskými, do města se s kořistí touto vrátili. Postupovalť princ Karel Lotrinský rychle k Čáslavi, aby Prusy zaskočil a porazil, načež se dále k osvobození Prahy postupovati mělo. Ke Chrudimi potáhl Fridrich všecky sbory pruské ze severovýchodních Čech a ze Slezska, aby se armádě rakouské co do počtu mužstva vyrovnati mohl, tak že v několika dnech měl taktéž 30.000 mužů pohromadě. Byl však rozmrzen nepříznivým výsledkem tažení na Moravu a zlobil se na Sasy i na Francouze,

že se k němu co nespolehliví spojenci zachovali; vévoda Broglie byl mu všelikou pomoc z Prahy odmítl, kdežto Sasové byli se již pohodlně v Litoměřickém kraji rozložili. Proto byl nakloněn k míru s Marií Teresií, leč žádal vedle Slezska a Kladska ještě severovýchodní část Čech pro sebe. Marie Teresie však odmítla příslušné návrhy, jež byl Fridrich skrze anglického vyslance lorda Hyndforda ve Vídni učiniti dal, a takž musila bitva mezi oběma stranami rozhodnouti. Byla to bitva u Chotusic, v niž se obě vojska dne 17. května 1742 setkala a která osud Slezska a Kladska na vždy rozhodla.

Stálo tu na obou stranách po 30.000 mužů proti sobě, jen že Prusové dvojnásob tolik děl čítali. Ráno o 7. hodině počalo dělostřelectvo z kusův střileti a hned na to udeřili husaři uherští na pruskou jízdu, která však útok jejich odrazila. Nyní postupovala pěchota rakouská na obou křídlech a zatlačila levé křídlo pruské i dobyla Chotusic, ve kteréž dědině se střed pruského postavení nalezal. Na neštěstí vrhla se uherská jízda na dobytý tábor pruský, kterýž příklad i část pěchoty následovala, aby v táboře kořistila. Nepořádku tohoto použil rychle kníže Dessavský, jenž levému křídlu pruskému se čtyřmi pluky pěchoty ku pomoci přispěl a Chotusic zase dobyl, ač se ve vsi té udržeti nemohl, poněvadž ji ustupující Rakušané zažehli. Silnější dělostřelectvo pruské rozráželo mezitím řady pěchoty rakouské, na kterou se i jízda pruská vrhla, nemajíc již proti sobě jízdných plukův uherských, a tím byla bitva ve prospěch Prusův rozhodnuta. Nic neprospívala chrabrost pěchoty, která několik útoků pruských statečně odrazila, a protož dal

o polednách princ Karel Lotrinský znamení k ústupu, jenž se ve všem pořádku dál, jen že 18 děl v rukou nepřátelských zanecháno býti musilo. Pruské ztráty však byly tak značné, že se na pronásledování ustupujících Rakušanů mysliti nedalo, a takž se král Fridrich spokojil opanováním bojiště a jetím půltřetího tisíce pěšáků rakouských. V celku ztratili Rakušané 1052 mrtvé a 1773 raněné, kdežto Prusové měli mrtvých 2004 a raněných 1463; za to bylo zajato Rakušanů třikrát více než Prusů.

Nenáleží tedy bitva u Chotusic ani co válečný čin ani co do ztrát k velkým bitvám dějinným, tím více však pro následky své, jež k míru mezi Fridrichem a Marií Teresií vedly. Král pruský nebyl i přes vítězství své s to, aby byl Rakušany dokona zničil, a mimo to jej, jak sám ve svých Pamětech dí, nedostatek peněz nutil, aby učinil nový návrh na uzavření míru, o němž tušil, že nyní ve Vídni již příznivěji přijat bude. Blížilať se do Čech nová armáda francouzská pod Harcourtem, která byla se v Bavorsku proti Rakušanům již značných úspěchů domohla, a takž Marie Teresie k radě Anglicka přivolila, aby se o mír vyjednávalo. Kynulať jí naděje, že zbaví-li se nejhorlivějšího nepřítele svého, bude se moci tím účinlivěji proti Bavorům a Francouzům postaviti. Marné bylo namáhání vévody z Belleisle, jenž se byl mezitím zase do Prahy vrátil, aby krále Fridricha k dalšímu vedení války přiměl: král pruský nedůvěřoval již Francouzům a dal naopak ministrovi svému Podewilsovi ve Vratislavi rozkaz, aby jednání o mír přispíšil. Avšak požadavek jeho, aby mu vedle Slezska a Kladska ještě dva kraje severovýchodních

Čech postoupeny byly, zdržoval uzavření míru. Nechtělať Marie Teresie ani pídě království Českého postoupiti a prohlásila, že raději všecky krutosti další války snese a na zříceninách Vídně s mečem v rukou padne, než aby království Českému jedinou dědinu odcizila.

Mužná tato odhodlanost královnina přiměla Fridricha k tomu, že od požadavku svého ustoupil a ostatní kořistí se spokojil. Postoupilať mu Marie Teresie z plné moci své od koruny České Dolní i Horní Slezsko, vyjímaje Těšínsko a Opavsko, pak hrabství Kladské, začež se Fridrich odřekl dalších nároků na země rakouské, převzal dluh 1,700.000 tolarů, jež Anglicko bylo ještě za císaře Karla VI. na rukojemství Slezska Rakousku půjčilo, a zavázal se, ze spolku s Bavory a Francouzy vystoupiti a v další válce nestranně se chovati. Dne 11. června 1742 byl na těchto základech mír ve Vratislavi uzavřen a dne 28. července v Berlíně podepsán. Zvláštním článkem téhož vymínil si Fridrich, že mu stavové království Českého vystaví listinu, kterou se všech nároků na postoupené ony země koruny České pro všecky budoucí časy zříkají, což se později na sněmu českém roku 1745 také skutkem stalo. *) V ně-

---

*) Ztrátu Slezska nesli těžce všichni Čechové i příslušníci zemí Marie Teresie zvláště pro spůsob, jakým tato krásná a úrodná země od krále Fridricha zabrána byla. Úředník jeden v mincovně Vratislavské, rodem Čech a věrný přívrženec Marie Teresie, hleděl se aspoň případným vtipem za to pomstiti. Maje totiž raziti pruské tolary s podobiznou Fridrichovou, rozdělil nápis „Ein Reichsthaler“ (říšský tolar) tak čiperně, že obpis zněl „Ein Reich stahl er“ (ukradl říši). K rozkazu královu byly ovšem tolary tyto ihned rozlity a jen něco málo jich zbylo

kolika dnech na to přistoupil i kurfiřt Saský k míru tomuto a odvolal ihned své vojsko z Čech, tak že byla Marie Teresie dvou svých nepřátel zbavena. Přišla sice o území 700 čtver. mil, na němž půldruhého milionu dělného obyvatelstva ve 100 měst a 5000 dědin bydlilo, mohla však nyní tím rozhodněji všecky síly své na dobytí Čech a ostatního území obrátiti.

Uzavření míru Vratislavského a smíření Fridricha II. s Marií Teresií účinkovalo jako hromová rána na Bavory i Francouze. „S nejživější bolestí," psal vévoda Belleisle císaři Karlu VII., „musím oznámiti, že král Pruský spolek s námi opustil a s královnou zvláštní mír uzavřel, a to v době, kdy nám pomoci panovníka tohoto nejvíce potřebí jest." Francouzský král Ludvík XV. pak, když mu ministr jeho kardinál Fleury zprávu tuto se slzami v očích sděloval, zůstal jako omráčen státi a zvolal konečně pln zoufalosti: „Pak jest moje vojsko v Čechách ztraceno!" Aby vládu francouzskou poněkud ukonejšil, vyslovil král Fridrich vyslancovi jejímu Valori-mu, kterak prý nepovažuje spolek svůj s Francouzskem za zrušený, a kardinálovi Fleury-mu psal, že jen chyby vůdců francouzských a zráda Sasův jej k tomu přinutily, aby s Marií Teresií mír uzavřel, že však vždy prospěchů krále francouzského a říše jeho hájiti a zbraň svoji raději proti sobě, než proti králi francouzskému tasiti bude. Vůči veřejnosti pak se hájil Fridrich v předmluvě k Pamětem svým tím, že prý jen soukromý člověk vázán jest slovo držeti, leč nikoli pa-

---

jako vzácnost v tajných rukou a dochovaly se v některých sbírkách numismatických.

novník, který prý vždy jen blaho své říše za jediné měřítko považovati musí.

Bavoři a Francouzové měli také všecku příčinu nepříznivých pro ně následkův míru Vratislavského se obávati. Jakmile totiž pruský král a Sasové jeviště válečné v Čechách opustili, počalo se proti nim štěstí obraceti, které jim od vpádu do země na mnoha stranách bylo sloužilo. Smíšený sbor vojska bavorského a francouzského byl již v prosinci 1741 z Prahy vyslán, aby sesílil obsádku ve městě Písku, kterému Rakušané od Tábora a od Budějovic stále hrozili, až dne 28. prosince skutečně silný útok na město podnikli. Leč Bavoři a Francouzové je odrazili a drželi se po celou zimu ve městě a okolních obcích, kdež jim ovšem tehdejší krutá zima a nakažlivé nemoci značných ztrát spůsobovaly. Uherští husaři pak taktéž stále na ně doráželi, ale přece je z města vypuditi a neblahé jejich hospodářství tamže překaziti nemohli.*)

---

*) O pobytu Francouzů v Písku sděluje tehdejší městský děkan František Ledecký ve svém pamětním spisu z roku 1742 takto: „Po odtáhnutí rakouského vojska drželi se Francouzové zpočátku tiše, pak se ale stávali vždy nevázanějšími a v kruté zimě vyháněli lidi z příbytků, aby se sami hříti mohli. Zmíraloť jich mrazem a nemocemi tolik, že denně 4 i 5 vozů mrtvol z města vyváželi a do jam u kostela nejs. Trojice je házeli. Pro nedostatek zásob vznikla ve městě také veliká drahota, chleba však bylo dosti, neboť mlsní Francouzové sami jej lidem prodávali. Nepozorností vojáků vyšel ve městě několikrát oheň, byl ale vždy šťastně udusen. Také ku kněžím a náboženství chovali se nevážně, ba i kněží francouzští nechovali se slušně; na hřbitově u sv. Václava dovolili držeti voly pro vojsko potřebné. Velitelové francouzští ukládali lidu veliké kontribuce a shanějíce je beze všeho slitování, prázdnili hospodářům stodoly, pobrali seno. Obci Písecké

Ve druhé polovici dubna 1742 podařilo se hraběti Mauricovi Saskému, jenž pevnost Cheb oblehal, že po čtrnáctidenním dobývání obsádku rakouskou, která již nižádných potravin a válečných zásob neměla, ku vzdání se přinutil, což bylo pro spojence tím důležitější výhodou, anať armáda v Čechách ležící tím opět spojení s Bavorskem dosáhla.*) Karel VII. také zprávu o dobytí Chebu s tak velikou radostí uvítal, že hraběti Saskému psal: „Jak jinak by bylo se mnou, kdybyste Vy všude býti mohl!“, což jest důkazem, jak nespokojen byl s ostatními generály francouzskými. Z těch stál ke konci května Broglie u Písku, aby se zde opíral Rakušanům, kteří po bitvě u Chotusic všecky síly své v jižních Čechách sjednotili, by se především zámku Hluboké a pak města Písku zmocnili a tím si pochod na Prahu otevřeli. Kníže Lobkovic vytáhl se sborem 10.000 mužů od Budějovic proti Hluboké, kdež se u vesnice Zahájí s Francouzy setkal a dne 25. května na ně udeřil. Strhla se bitka až do noci trvající, v níž se pěchota sice velmi statečně držela, kdežto jízda rakouská dala se od francouzské zatlačiti, tak že si Francouzové velké vítěz-

---

pak všecky dvory vyplenili“ Líčení toto slouží zároveň i pro jiná města po venkově českém, v nichž Francouzové a Bavoři dle souhlasných zpráv týmže spůsobem hospodařili.

*) Obyvatelstvo Chebské i magistrát tamní uznávali Karla Alberta za pravého panovníka v Čechách, odvolávajíce se k tomu, že jsou říšským městem a koruně České pouze v zástavu dáni, a kdo jest pánem této koruny, jest prý též pánem zástavy. A skutečně vyslali za Karlem Albertem do Frankfurtu holdovací deputaci a chovali se až do poslední chvíle, kdy Cheb zase od Rakušanův dobyt byl, nepřátelsky k Marii Teresii.

ství připisovali, poněvadž je Rakušané z postavení jejich vytisknouti nemohli. Na francouzské straně čítalo se 250, na rakouské 500 mrtvých; vévoda z Chevreusu a syn maršála Broglie byli zde raněni.

Když ale princ Karel Lotrinský knížeti Lobkovicovi ku pomoci přispěl, nemohl se Broglie k tomu odvážiti, aby svého úspěchu u Zahájí vykořistil, a obeslav obsádky z Týna a z okolních měst ke sboru svému, ustupoval přes Písek, kde 1200 mužů zanechal, nazpět ku Praze. Při tom však husaři uherští byli mu neustále v patách a při pochodu přes řeky Blanici a Otavu odňali mu nejen mnoho zavazadel a několik děl, ale též vojenskou pokladnu, že se cena kořisti této na tři miliony livrů páčila. Dne 8. června Karel Lotrinský přitrhl před Písek, kteréž město hned v prvním náběhu vzato jest, načež generál Nádasdy se svými husary prchající Francouze k Dobříši, ba až pod děla Pražská pronásledoval. V neustálých srážkách těchto Francouzové ztratili do 6000 mužův, neboť i sedláci mnoho rozprchlých vojínů v lesích utloukli, tak že zbytek vojska francouzského rozedraný, bez zavazadel a beze zbraní do Prahy přišel, naříkaje stále jen: „Mon Dieu Písek!“, kteréžto volání se ještě dlouho v Čechách v ústech lidu udrželo, měla-li se tím nějaká veliká ztráta neb nehoda naznačiti.

Od Písku hnul se princ Karel rychlými pochody k Plzni, aby překazil další postup sboru 12.000 Francouzů, kteří od Chebu vojsku Broglie-ovu ku pomoci spěchali, ale dověděvše se o ústupu téhož přímo ku Praze se dali a tak srážce s Rakušany unikli. V Plzni bylo 500 Francouzů zajato a veliké tamní skladiště dostalo se v moc prince Karla, jenž

nyní proti hlavnímu městu českému vytáhl, kam současně také kníže Lobkovic se svým sborem od jihu a generál Festetič od východu s 18.000 čerstvého vojska směřovali. V druhé polovici června byla Praha vojskem Marie Teresie již se všech stran obklíčena a když dne 27. června též velkovévoda František Lotrinský s oblehacím dělostřelectvem přitáhl a u Zbraslavi s bratrem svým princem Karlem se spojil, mohlo se ihned přikročiti k oblehání Prahy, kde armáda bavorsko-francouzská jako v pasti sevřena byla. Konečný osud její, jakož i celého „kralování“ Karla Alberta v Čechách mohl té doby již snadno předvídán býti. Dříve však musilo hlavní město české všecky krutosti nepřátelského obsazení a pak i válečného dobývání až do dna zakusiti.

---

10. Řádění Francouzů v Praze r. 1742. — Jednání o mír.

Jak bylo již vypravováno, šanováno jest měst Pražských po dobytí jich od Bavorů i Francouzů tou měrou, že se zdálo, jakoby se ani nepřátelské vojsko uvnitř zdí městských nenalezalo. Bylť vydal kurfiřt bavorský přísné rozkazy vojsku svému v ohledu tomto a také maršál Belleisle nařídil před svým odjezdem do Frankfurtu vojínům francouzským, aby se k obyvatelstvu v Praze a ve všech obsazených místech okolních co nejšetrněji chovali. Důstojnictvo a mužstvo nesmělo od hospodářů žádati nic více, než palivo, svítivo a lůžko, kdežto potraviny a píce byly jednotlivým setninám od plukův jejich dodávány; důstojníkům bylo zakázáno zvěř stříleti

neb koní a povozů mimo službu vyžadovati, každého téhodne pak měli od magistrátův měst a od představenstva obcí, v nichž právě obsádkou leželi, písemná vysvědčení, jak se mužstvo jejich chová, předkládati.

Leč toto šetrné jednání s obyvatelstvem netrvalo dlouho, neboť jakmile kurfiřt Karel Albert a maršál Belleisle Prahu opustili a též saské vojsko pod generálem Rudovským odtud odtáhlo, dávali Francouzové vždy zřejměji na jevo, že se za vlastní pány v Praze a v Čechách pokládají, jimž bez odporu dáváno býti musí, čehokoli na obyvatelstvu žádati budou. Nedbánoť toho, že království České jest pouze pro kurfiřta bavorského dobyto a že tedy jmenem „krále“ tohoto správa země vedena býti má; všecky mandáty hraběte Bavorského a generálů francouzských byly bez ohledu na nově zřízenou vládu zemskou vydávány jmenem krále francouzského, jakož i vymáhané daně do válečné pokladny francouzské a nikoli do pokladny „deputace zemské“ splývaly. Obyvatelstvu Pražskému bylo kázáno, všecku zbraň odvesti, načež v domech pátráno po skryté zbrani a po zásobách střeliva, při čemž udavačství bujně kvetlo. I jeden z důstojníků studentské legie (byl to poručík čtvrté divise studentské Antonín Polák) vyzradil ze msty Francouzům, že v Karolině ukryt jest prapor legie i všecka zbraň a střelivo legie této, načež francouzský pluk Navarrský budovu universitní obklopil, prapor do paláce Toskánského na Hradčanech odnesl a zbraň i střelivo zabavil; do Karolina pak byla ubytována setnina vojska, které uvnitř starožitné budovy zle hospodařilo. Též do ostatních kollejí vložena oddělení Francouzů, poněvadž hraběti Bavorskému od některého z četných udavačů

doneseno bylo, že prý se v nich členové rozpuštěné legie studentské scházejí a srocení lidu Pražského proti Francouzům připravují. I v těchto kollejích počínali si vojáci francouzští co nejspupněji a chystali se zejmena bohatou knihovnu Klementinskou vydrancovati, což jen stěží zamezeno jest. *)

Ještě větších scestností počala se obsádka francouzská dopouštěti, když během prosince a ledna byli do Prahy sváženi četní ranění od sborův spojené armády, z nichž saské po celou zimu s vojsky rakouskými ve východních a francouzské v jižních Čechách v neustálých šarvátkách se srážely a vždy značných ztrát doznávaly. Často bylo viděti branami Pražskými přijížděti řady povozů s raněnými a marodéry, ba mnohého dne přijíždělo 80 i 100 takovýchto vozů do Prahy, tak že raněnými brzo veškeré nemocnice přeplněny byly. I kázáno kláštery a kostely v nemocnice proměniti, ba i radnice Staroměstská byla již v lednu 1742 raněnými a nemocnými naplněna; a když dopravování toto neustávalo, musili měšťané i do soukromých domů raněné Francouze přijímati a o potřeby jejich se starati. Pohledem na tyto zmrzačené soudruhy své, jichž počet každým dnem se množil a kteří za tehdejší kruté zimy nesmírných

---

*) Rektor a senát university podali následkem toho kurfiřtovi žádost, v níž jej jakožto „krále českého“ jmenem vysokých škol Pražských, „od předkův jeho Karla IV. a Ferdinanda I. založených“, prosili, aby kolleje tyto od ubytování vojenského osvobozeny byly, jakož i aby vysoké školy opět mohly otevřeny býti. K vůli spisu tomuto byli pak roku 1743 všickni hodnostové universitní, kteří jej byli podepsali, od vyšetřující komise akademických hodností svých zbaveni.

útrap na dopravě do Prahy zakoušeli, rozjitřovala se obsádka Pražská vždy více, tak že se spojenci již jen jako v nepřátelské zemi viděli a dle toho dosavadní šetrné jednání své v bezohlednost vítězovu měnili. Větší část chrámů a klášterů Pražských byla pro vojenské účele zabrána, v některých kostelích postaveny dokona chlebové pece a všude chovala se soldateska v posvátných místech tak neuctivě, že stydno o tom vypravěti. Nejvíce při tom trpěly kolleje jesuitské, z nichž byli páteři vypuzeni, načež v budovách těch vojáci zvůli svou provozovali, vše pustošíce a cokoliv se odnesti dalo loupíce. Do jesuitské kolleje u sv. Ignáce na Novém městě Pražském vtrhli vojáci jednoho dne právě při jídle a sebrali kněžím veškeré cínové nádoby, aby jich k lití kulí upotřebili. V Klementinum opět na udání jistého Pražana, že prý tam jesuité velký poklad zakopaný mají, kopáno na několika místech od loupežného vojska, ale ovšem nic nenalezeno, načež se jesuité značnou sumou peněz vykoupiti musili, aby jim snad rozsáhlá budova Klementinská všecka rozkopána a pobořena nebyla.

Neméně trpěla obec Pražská, kteréž bylo hned v prosinci 1741 uloženo, aby sumou 140.000 zl. měsíčně na vydržování obsádky francouzsko-bavorské přispívala; daň tato měla původně jen po tři měsíce, od ledna do března 1742, odváděna býti, ale později vybírána jest i v dalších měsících, ano nucený poplatek tento byl pak na 200.000 zl. měsíčně zvýšen, kterážto suma na veškeré měšťanstvo rozvržena a od vojska bez ohledu vydírána byla. Vedle toho zabavili Francouzové veškeré zásoby obilní v městských špýcharech, které byly teprva před rokem k rozkazu krá-

lovny Marie Teresie ve městech Pražských za tím účelem zřízeny, aby se drahotě obilní odpomohlo a škodlivé předkupnictví předešlo; takž mělo při dobytí Prahy Staré město 10.000, Nové město 6000 a Malá strana 4000 měřic žita a ječmene v zásobě, což vše se cenilo přes 60.000 zl., ale nyní od spojencův ve prospěch vojenské obsádky obráceno bylo, aniž by se obcím Pražským bylo nejmenší náhrady za tyto zásoby dostalo. Rovněž tak zacházeno s majetkem obcí v ostatních městech českých, jež se toho času v držení vojska bavorského neb francouzského nalezala, neboť odevšad musily zásoby obilní do Prahy dodávány býti, jinak velkými pokutami peněžními vyhrožováno bylo. Později už ani soukromých skladů potravin a píce nešetřeno, neboť se dovoz potravin do Prahy stával vždy obtížnějším, a poněvadž o pravidelné dopravě vojenských zásob z Bavor a z Francouzska nemohlo od té doby, kdy se Rakušané celé bavorské země byli zmocnili, ani řeči býti, byla armáda spojencův výhradně na zásobování z Čech odkázána. V krajích českých však panoval pro neustálé pochody vojsk a srážky jejich vždy citelnější nedostatek a tím se i dovoz do hlavního města stenčoval, k čemuž i ta okolnost přispívala, že se venkované s povozy svými na delší cesty odvažovati nechtěli.

Za takových okolností lze si snadno pomysliti, kterak se myslí obyvatelstva Pražského vždy větší sklíčenost zmocňovala a kterak prvotní nadšení pro pretendenta koruny české i v těch kruzích, jež se byly zpočátku pro něho prohlašovaly, ochabovalo. Proto také v den 29. ledna 1742, kdy do Prahy zpráva o zvolení Karla Alberta za cí-

saře římskoněmeckého došla, nepanoval žádný jásot v obyvatelstvu a jen šlechticové, kteří se byli ku straně kurfiřtově připojili, osvětlili večer své domy, jak to byl hrabě Bavorský celému městu nařídil, osvětliv sám palác hraběte Hartiga na Vlaském placu, v němž bydlil, neméně než 4000 světly, a dav vypáliti na řečeném placu velký ohňostroj, aby Pražany pro nového císaře rozehřál. Úmysl tento zdařil se mu ale velmi špatně, neboť lid stával se vždy nevrlejším nejen nad nesmírnými obětmi hmotnými, jakéž musily vítězům přinášeny býti, leč také nad tím, že společenské a rodinné řády v Praze počaly od lehkovážných důstojníků a vojínů francouzských pokázu bráti. Nebylať za nedlouho žádná dívka a žena v Praze před dotěravostí galantních synů nadsekvanských jista, otcové a mužové byli v neustálém strachu před pikly pověstných těch svůdců dívek a žen, jichž se v armádě francouzské hemžilo, a proti nimž se všeliké stížnosti a žaloby u velitelův jejich marnými prokazovaly, neboť i vyšší důstojníci týmže způsobem klid rodin měšťanů Pražských porušovali. To vedlo ku třenicím mezi obyvatelstvem a obsádkou, jež by se snadno byly povážlivějšími staly, kdyby strach před krutými následky nebyl Pražany od činného odporu proti utiskovatelům zdržoval. Všickni zřejmí přívrženci Marie Teresie byli buď z města vypovídáni neb vězněni a ve vazbě nakládáno s nimi co s provinilci nejtěžšími, jak to dosvědčoval osud krajského hejtmana Kouřimského Jana Viléma barona Mladoty ze Solopisk, který jat byv jakožto odpůrce kurfiřtův v žaláři Bílé věže po dvouměsíční vazbě a nelidském s ním zacházením dne 31. května 1742 zemřel. Výjevy takové

přivodily pak nutně obrat ve smýšlení Pražanův, který vítězům pro blízkou budoucnost výstražným znamením býti mohl.

Ale Francouzové ve spupnosti své zjevu tohoto nikterak nedbali a též dále tak si počínali, jakoby panství jejich v Praze i ve veškerých Čechách pro všecku budoucnost zabezpečeno bylo. Zaváděli zde řády dle domácího spůsobu svého, opevňovali hradby městské a chtějíce z Vyšehradu pevnou tvrz udělati, upravili sešlou zevní bránu Vyšehradskou*) a k vůli snadnějšímu spojení se sbory svými v jižních Čechách stojícími vylámali střelným prachem ze skal před vsí Chuchlí novou silnici ku Zbraslavi, na níž také zděnou prachárnu vystavěli, která se tamže dodnes zachovala.**) V Praze založili v Hybernské ulici (proti nynějšímu nádraží státnímu) velikou pekárnu vojenskou, na níž dosud zachovaný chlubný nápis „L'art de vaincre est perdu sans l'art de subsister“ (umění vítěziti neváží nic bez umění vydržovati) hlásá, že neměli jen dočasné obsazení Prahy na mysli, ač se výrok onen pro ně

---

*) Brána tato sluje od té doby také francouzskou, poněvadž se mylně za to má, že ji byli Francouzové roku 1742 zcela nově vystavěli. Táž pochází ale z doby císaře Leopolda I., kdy hradby Pražské byly nově zakládány, jak tomu i renaissanční sloh její nasvědčuje, upomínaje na vlaské mistry Santini-ho a Luragha, kteří okolo roku 1657 při tomto novém opevňování Prahy činnými byli. Ostatně spatřujeme bránu tuto v dnešní podobě její již na prospektu Prahy od Alten-Allena z roku 1685 a též první topograf Prahy Redeln ji ve svém spisu z roku 1711 v dnešní podobě popisuje.

**) Dřívější silnice byla vedla od Smíchova přes vrchy nad Zlíchovem a teprva v rokli za Malou Chuchlí vedla zase na břeh Vltavy dále ku Zbraslavi.

ve zcela jiném smyslu osvědčil, než v jakém jej byli na budovu onu umístili. Aby konečně i na mincích běžných panování Karla Alberta jakožto krále českého výraz dán byl, poručeno jest mincovně Pražské raziti peníze s podobiznou jeho, z nichž se však jen tolary zachovaly, které nyní k velikým vzácnostem ve sbírkách numismatických patří. *)

Ze všech těchto vidin o zabezpečení chráněnce svého Karla Alberta v království Českém byli Francouzové nemile vyrušeni netušeným obratem věcí na válečném jevišti v jižních Čechách, jenž k ústupu armády francouzské pod vévodou z Broglie ku Praze a k vítěznému postupování Rakušanů do Čech vedl. Hořekující volání tisícův prchajících vojínů „Mon Dieu Písek!“ vybouřilo je až příliš děsným spůsobem z domněnky oné, a když armáda Marie Teresie ze tří stran Prahu obklíčila, nemohl si nikdo z nich již tajiti, že panování jejich v Čechách blíží se ke konci. Očekávali sice, že pomocný sbor francouzský v počtu 30.000 mužů pod generálem Harcourtem ještě v čas řady jejich v Čechách sesílí, jakmile Bavorsko od Rakušanů vyklidí, leč úloha tato se Harcourtovi nezdařila v té míře, jak byl vévoda z Belleisle za jisté měl, neboť vojsko rakouské, které bylo ke konci dubna 1742 město Mnichov ze strategických ohledů opustilo, vrátilo se již dne 6. května zase do hlavního města bavorského a spůsobilo v bitce u Hilgertsbergu dne 27. května

*) Tolary tyto nesou na líci podobiznu Karla Alberta s tímto obpisem: CAR. VII. D. G. R. I. S. A. GERM. ET. BOH REX., na rubu pak říšského orla se šachovaným kurfiřtským znakem bavorským a tímto obpisem: UTR. BAV. ET. PAL SUP. DUX. COM. PAL. RH. ARCHID. AUSTR. S. R. T. E. L. L.

Francouzům citelnou porážku. To mělo za následek, že vévoda z Broglie po svém nešťastném návratu do Prahy obdržel z Versaillu rozkaz, aby vrchní velitelství nad armádou francouzskou v Čechách postoupil Belleislovi a sám velení nad vojskem v Bavorsku převzal. Leč rozkaz tento nebyl též od francouzského ministra vojenství podepsán a Broglie se tudíž zdráhal témuž vyhověti. Takž se ke krušnému postavení Francouzů v Praze přidružila ještě nesvornost mezi vůdci, jež kázni ve vojště velice škodila, tak že Belleisle důstojníky, kteří vévodovi z Broglie poslušnost vypovídali, žádati musil, aby téhož aspoň za tak dlouho za vrchního velitele považovali, pokud v Praze meškati bude.

V tom však byli Belleisle i Broglie jednomyslného náhledu, že obsádka francouzská v Praze příliš slabá jest, než aby se mohla pokusiti o proražení železného kruhu, jenž ji každým dnem těsněji svíral. Čítalyť sbory rakouské, nad nimiž se velkovévoda František Lotrinský nejvyššího velení ujal, neméně než 80.000 mužů, za nimiž v brzku 36 hmoždířů a 100 těžkých děl oblehacích k dobývání města přibylo. Francouzové pak měli v Praze sotva 30.000 mužů a snadno se dalo předvídati, že v sevřeném městě, kde se nyní více než stotisíc lidí tísnilo, za nedlouho nedostatek potravin a konečně i hlad nastati musí, vyhlídka to, která francouzským vojevůdcům takměř již s plnou jistotou hlásala, že se dobyvatelům ve vojenské zajetí vzdáti musí. Mimo to byli si toho dobře vědomi, že se v obyvatelstvo Pražské nemohou spoléhati, nébrž že se totéž každé příležitosti chápati bude, aby cizím vetřelcům vzdorovalo.

Proto vydal Belleisle ještě před úplným

obklíčením města přísné rozkazy, jimiž se každé povážlivé hnutí v lidu již v zárodku utlumiti a všeliké tajné spojení Pražanův s oblehacím vojskem zameziti mělo. Takž bylo obyvatelstvo poznovu vyzváno, veškerou zbraň odvesti a skvosty i vzácné věci své do jednoho z kostelů Pražských složiti, kde by byly jaksi zárukou toho, že se lid pokojně chovati bude; při nejmenší známce nějaké bouře neb spojení s Rakušany pak měly věci tyto ihned v plen vzaty býti. V ulicích měst Pražských nesměl se lid shromažďovati, na místech pak, kde se ulice křižovaly, vystaveny silné stráže, a jakmile by v noci víření bubnu zaznělo, měl každý z obyvatelů hned hořící svíčku do okna postaviti, leč pod trestem smrti z okna nevyhlížeti neb dokonce na ulici vycházeti. Mužové, ku práci na hradbách a ve vojenských výrobnách povolaní, měli práci tuto bezplatně vykonávati, a obce Pražské vše, čehokoli by třeba bylo, obsádce francouzské zjednávati. Opatření tato sice Pražany zastrašila, ale příchylnost jich ku Francouzům zajisté nezvýšila, rovněž jako nebyla s to, aby vydatnější zásobování města z venkova umožnila.

Rozestavilť velkovévoda Lotrinský sbory své kolem Prahy tak dovedně, že všeliké spojení obsádky francouzské s venkovem bylo úplně přerušeno a uherští husaři a panduři, tento postrach nepřátel, ni jedinému člověku k oblehací čáře přiblížiti se nedali. Hlavní sbor rakouský, jenž byl od Zbraslavi přitáhl, obsadil výšiny nad Jinonicemi a Stodůlkami až k Bílé hoře, odkud Francouzové ustoupili, podrževše v moci své jen horský hřbet nad Střešovicemi, jenž tvořil levé křídlo postavení jejich, dále k oboře Ovenecké a k Holešo-

vicům se táhnoucího. Na pravém břehu Vltavy nad Vyšehradem stál sbor knížete Lobkovice ve velkém polokruhu až k potoku Botíči, odkud dále vojsko Festetičovo na výšinách nad Novým městem tábořilo, až k Libni postavení zaujímajíc. Jediné vrch Žižkov byl v držení Francouzů, kteří ale po celodenním tuhém boji od Rakušanů zahnáni byli a důležité toto místo nepříteli zůstaviti musili, načež oblehací kruh i s této strany úplně uzavřen jest. Ostražitost byla na straně rakouské tak veliká, že vojsko v prvních nocích po obklíčení města nikoli ve stanech, leč pod širým nebem ve zbroji odpočívalo, aby každým okamžikem bylo pohotově výpady z města odraziti. Na všech stranách města vyhazovány bez prodlení valy a příkopy proti hradbám Pražským, čímž zahájeny jsou obsáhlé práce oblehací, které Francouzům ve městě uzavřeným žádné pochybnosti již nezůstavovaly, že dobývání Prahy všemi prostředky válečnými podniknuto bude.

Vida se takto v pravé pasti, z níž nebylo žádného uniknutí, odhodlal se vévoda Belleisle k tomu, vyjednávati s velkovévodou Lotrinským o docílení míru, který by jej z osudného postavení jeho vysvobodil. Vědělť dobře, kterak veškerá Evropa té doby pohlíží ku Praze a Francouzsko že trne o osud svých synův, mezi nimiž se výkvět tehdejší šlechty francouzské nalezal; sláva zbraní francouzských byla neopatrným uzavřením se v Praze nanejvýš ohrožena a Belleisle co vojevůdce v největší nebezpečí uveden, že vítězné dosud lilie francouzské orlu rakouskému na pospas vydati musí. V posledních dnech června, tedy ještě v době, kdy Rakušané nebyli ani ku pravidelnému oblehání Prahy při-

kročili, vyslal vyjednavatele k velkovévodovi Lotrinskému, jenž dosud měl hlavní stan svůj na Zbraslavi, aby ho požádal o vyslání jednoho z generálů svých, s nímž by Belleisle na ustanoveném místě osobně o podmínkách čestného míru vyjednávati mohl. Velkovévoda neodmítl návrhu tohoto, aby velkodušnost svoji osvědčil, a ustanovil maršála hraběte Königsegga k tomu, aby s vévodou vyjednával. Za místo k poradám byl vyhlídnut zámeček v nevelikė dědině Komořanech na pravém břehu Vltavy proti Zbraslavi ležící. Vévoda Belleisle souhlasil jak s osobou vyjednavatele rakouského, tak s místem pro porady ustanoveným a za neutrální půdu na čas vyjednávání s obou stran prohlášeným.

Zámeček Komořanský, jehož bílé zdi uprostřed líbezné krajiny Zbraslavské ve vlnách stříbropěnné Vltavy se shlížejí, stal se již dne 2. července jevištěm schůze maršála Königsegga s vévodou Belleislem, kterýžto v dějinách oné doby zajisté důležitý moment posud se na stropě jedné z komnat zámeckých freskovou malbou vyobrazen nalezá. Maršál rakouský provázen byl knížetem Esterházym, kdežto vévoda Belleisle měl po boku svém hraběte Bavorského, jenž stranu císaře Karla VII. zastupovati měl. Beze všech dlouhých obřadů, jaké tehdáž při každém diplomatickém jednání v obyčeji byly, počalo se ihned rokovati, ale již ve dvou hodinách bylo jednání skončeno. Vévoda Belleisle prohlásil, kterak chtěje Prahy šetřiti, jež by dobýváním nenabytných škod utrpěti musila, opustí hlavní město Čech i celou zemi, bude-li mu povoleno svobodně odtáhnouti. Hrabě Königsegg odpověděl, že instrukce jeho, od velkovévody mu dané, v ten smysl znějí, aby se sice fran-

couzskému vojsku, které přede zdmi Pražskými táboří, pod tou výminkou volný odchod povolil, zaváže-li se totéž, že se přímo do Francouzska vrátí a po tři léta proti Marii Teresii bojovati nebude; mimo to že musí veškeré škody a výlohy, jež bylo vojsko francouzské zemi české spůsobilo, nahraditi a jakožto záruku, že výminky tyto splněny budou, rukojmí v moci Rakušanův zůstaviti; vlastní obsádka francouzská, která ve městech Pražských leží, že se však ve vojenské zajetí vzdáti musí.

Výminky tyto nebyly pyšnému vévodovi francouzskému, který byl po mnohá léta jen na zkázu Rakouska pomýšlel, ovšem vhod a hrdě je odmítnuv, prohlásil, že veškeré branné síly svoje vynaloží, aby válka byla dále vedena a Francouzsko podobného pokoření ušetřeno. K tomu však přece připojil žádost, aby byl rychlý posel do Vídně vyslán, jenž by další rozkazy královny Uherské přinesl; sám pak posla svého se zprávou o vyjednávání s hrabětem Königseggem do Versaillu vypravil. Francouzský ministr kardinál Fleury, tísněn jsa ode dvorní šlechty francouzské, která tolik členů svých v Praze v nebezpečí viděla, navrhoval nyní sám mír, což sdělil přípisem hraběti Königseggovi, v němž všecku vinu toho, že Francouzsko Karlu Albertovi proti Marii Teresii válečně pomáhalo, jediné maršálu Belleislovi přičítal. „Lituji," psal, „že mne za původce války v Německu považují. Dvůr Vídenský jest ke mně v ohledu tom nespravedliv. Četní lidé vědí, kterak jsem se válečné straně opíral, a jak jsem konečně jen z donucení povolil. Snadno uhodnete onoho, kdo se byl vší silou o to zasazoval, aby krále strhl k allianci, která se snahám a

zásadám mým tak velice protiví.“ Takž prosil první ministr francouzský, který byl nedávno ještě prohlásil, že „rod rakouský přestal existovati“, Marii Teresii za milost, a královna Uherská nemohla si odepříti zadostučinění, aby list tento, jenž slabost vlády Versaillské tak zřejmě označoval, nedala v obecnou známost uvesti, což se stalo i s druhým listem kardinálovým, v němž si týž na nešetření tajemství listovního stěžoval. Tím byl ministr francouzský za slabost, faleš a věrolomnost svoji potrestán a posměchu Evropy za terč vystaven. Z toho pak se dalo zároveň souditi, jak návrhy Belleislovy ve Vídni přijaty budou — bylyť krátce odmítnuty a hrdý vévoda byl nucen k dalším ústupkům se snížiti.

Dne 20. července učinil Belleisle maršálu Königseggovi nový návrh, že Prahu, pevnost Cheb a zámek Hlubokou*) vzdá a s veške-

---

*) Zámek Hluboká byl jediným opevněným místem v jižních Čechách, kteréž té doby Francouzové v moci své ještě drželi, majíce je od 8. listopadu 1741 obsazené. Ke konci dubna 1742 pokoušeli se sice Chorváti u Budějovic ležící o dobytí jeho, záměr jejich byl ale zmařen tím, že jej mlynář ze Zámostí francouzské obsádce vyzradil. Po dobytí Písku byla tatáž od Rakušanů vyzvána, aby se vzdala, velitel její však chladnokrevně odpověděl: „Hruška není ještě zralá!“ Část vojska rakouského zůstala pod zámkem ležeti a té se musili Francouzové pro nedostatek potravin dne 27. července, tedy právě v době vyjednávání Belleislova, vzdáti. Obsádka, nemocemi a nedostatkem sesláblá, anať v posledním čase i krys požívati nucena byla, čítala ještě 335 Francouzů a 278 Bavorů, mezi nimi 24 štábních a vyšších důstojníků, a byla ve vojenské zajetí do Budějovic odvedena. Ještě ve třicátých letech tohoto století žila na Hluboké skoro stoletá babička, která byla jakožto chůva u tehdejšího správce zámeckého v čas obsazení francouzského na zámku trávila.

rým vojskem francouzským za Rýn se vrátí, opustí-li Rakušané Bavorsko. Chtěl o návrhu tomto podruhé s Königseggem v Komořanech vyjednávati, ale maršál to odmítnul, podotýkaje, že od královny jiných rozkazů neobdržel, než jaké mu již dříve dány byly, že však opět rychlého posla do Vídně odešle. Velkovévoda František i bratr jeho vévoda Karel Lotrinský radili Marii Teresii, aby druhý tento návrh přijala, leč hrdé srdce královnino se tomu rozhodně vzpíralo. Francouzové, kteří byli národům jejím tak velikých škod spůsobili, měli zajetím celé armády své potrestáni býti. Nechtěla žádného míru na pouhý okamžik, bez náhrady za všecky utrpené ztráty, bez záruky pro budoucnost. Před veškerým dvorem svým prohlásila francouzskému vyslanci Vincentovi, jenž se u chotě jejího nalezal (anoť Francouzsko nebylo Marii Teresii válku výslovně vypovědělo, tak že Francouzové vždy jen co pomocné vojsko císaře Karla VII. figurovali), že francouzské armádě v Čechách žádné kapitulace nepovolí a veškeré návrhy kardinála Fleury-ho za podezřelé míti musí. „Divím se“, pravila při tom, „požadavkům Belleislovým. Pouze muž, jakým ten jest, může podobné činiti. Penězi a sliby omámil veškerá knížata říšská, aby Německo proti mně poštval a mne zničil. Nikdy nezapomenu ani já ani potomkové moji, že on to byl, jenž v době míru ve městě Lucemburku vyzvědače držel, kteří měli obsádku svesti a město zapáliti. Ponížila jsem se až příliš přede dvorem francouzským

---

Často hovořila o době oné, při čemž neopomíjela dvornost veselých a galantních Francouzů vychvalovati.

a psala jsem kardinálovi slovy, jež by byla nejtvrdší skálu obměkčila. Povrhl ale prosbami mými, pravě, že prý jsem přišla pozdě, anť se nejkřesťanštější král již byl dal v závazky, které více zrušiti nemohl. Nechť se nyní obrátí ke spojencům svým; toť jediné, čeho mu povoluji!“

K odhodlanému tomuto chování se přimělo Marii Teresii též působení Anglicka, které tehdáž rozhodným spojencem Rakouska bylo a na tom stálo, aby francouzská armáda v Čechách v zajetí vojenské upadla. Nemělť král Jiří II. a první jeho ministr Carteret jiné v úmyslu, než Francouzsku odníti veškeré území, jakéž mu bylo mírem Westfalským postoupeno, a z té příčiny povolil parlament Londýnský žádaných podpor královně Uherské a České, jakož vůbec té doby nejvřelejší sympatie národa anglického mladistvé panovnici Habsburské věnovány byly.

Se zápornou odpovědí touto vrátil se rychlý posel dne 26. července do hlavního stanu na Zbraslavi k maršálu Königseggovi a ještě téhož dne sdělil maršál Belleislovi, že Marie Teresie na tom setrvává, aby se armáda francouzská bezvýminečně vzdala, že však královna jest velkodušnou paní a že zajatí se mohou šetrnosti co největší nadíti. Belleisle dal na to v odpověď, že královna nezná vojska francouzského, domnívajíc se, že by se totéž tak nečestným výminkám podrobiti mohlo; zbraň že tedy nadále rozhodnouti musí.

Tím bylo veliké další vyjednávání v Komořanech přerušeno a Belleisle, odhodlán jsa k odporu zoufalému, činil v Praze vše, co vojevůdce v podobném postavení činiti může. Zároveň vynaložil všechen svůj vliv u dvora francouzského k tomu, aby nová armáda byla

do Čech vyslána, jež by soudruhy své v Praze vysvobodila. Proti radě kardinála Fleury-ho rozhodl král Ludvík XV., aby se maršál Maillebois se sborem svým od dolního Rýna dal na zrychlený pochod do Čech a plán tento aby v tajnosti co možná největší udržen byl. Se strany rakouské pak bylo hned, jakmile odpověď Belleislova na Zbraslav došla, ku pravidelnému oblehání a dobývání Prahy přikročeno. Hlavní stan byl ze Zbraslavi přeložen blíže ku Praze do Hostivic a později do Motola a oblehací kruh kolem hradeb Pražských co nejtěsněji sevřen. Hlavní město království Českého mělo se státi jevištěm těchže krvavých výjevů a téže spousty, jaké bylo před stoletím za obležení švédského zakusilo, jen že to bylo tehdáž vojsko pravé panovnice království Českého, které měst Pražských na cizích nepřátelích a vetřelcích dobývati musilo.

---

11. Obleháni a dobýváni Prahy.

Přípravné práce k tuhému obležení měst Pražských byly v prvních dnech měsíce srpna skončeny a ode dne 5. srpna nepodařilo se již nikomu z města ven se dostati, tak že obsádka i obyvatelstvo od ostatního světa úplně odloučeny byly. Kolem celé Prahy pracovali nyní ženijní důstojníci, od veškerých sborů rakouských za tou příčinou zvlášť povolaní, o vyhazování baterií a příkopů, v nichž se zákopníci každým dnem blíže ku hradbám městským prokopávali. Práce tyto byly by s větším úspěchem postupovaly, kdyby je nebyla zdržovala u armády rakouské obvyklá řevnivost mezi velitely; ženijní důstojnictvo

bylo totiž nevrlé nad tím, že generál pěchoty hrabě Harsch, mladý ještě muž, jmenován byl „generálem příkopů," ač inženýrství a řízení prací oblehacích jen nedostatečně rozuměl, vydávaje rozkazy, ku provádění prací měřických a zákopnických tak nedostatečné, že pak práce ty k naléhání důstojníků ženijních později zase měněny býti musily. Řevnivý tento poměr mezi oběma stranami vedl tak daleko, že řečení důstojníci jednoho dne vrchnímu veliteli oblehacích prací maršálu Königseggovi přímo prohlásili, kterak „sbor jejich vždy býval neodvislým od pěchoty a že vrchní inženýr vždy jen od nejvyššího velitele armádního rozkazy přijímá." Ale maršál odbyl důstojníky dosti nemilostivě a kázal jim, aby rozkazův generála Harsche bezvýminečně poslouchali. Sbor měřický a zákopnický byl na to od plukovníka Rochepina (proslulého pozdějšího obhajce pevnosti Olomouce roku 1758), jenž generálu Harschovi k ruce přidělen byl, ve dvě brigády rozdělen, které pak po vykonané obhlídce veškerého území již bez přestávky práce oblehací prováděly.

Hlavní pozornost byla věnovaná hradbám Hradčanským a levému křídlu francouzskému na výšině nad Střešovicemi, kteréžto postavení nepřítelovo za nejsilnější v obhajovací čáře pokládáno býti musilo. Z té příčiny usídlil se generál Harsch s inženýry v hostinci u lazaretu nedaleko kaple P. Marie Vítězné na Bílé Hoře, a odtud vyhlednuta nejspůsobilejší místa, kde by se měly baterie zakládati, kteréž práce Francouzové jak silnou střelbou tak neustálými výpady přerušovati se snažili. Husarské čety byly však dnem nocí na stráži, odrážejíce výpady tyto, a

takž byl dne 6. srpna nejdříve vyházen opevněný tábor mezi obcí Veleslavínem a zahradou Ořechovkou, u kteréžto poslední o dva dny později veliká baterie o 12 dělech se vypínala. Současně byly zřízeny reduty na protější výšině nad lomy Strahovskými, nejvyšším místě nad Prahou, odkud se pak řada baterií kolem hradeb Strahovských táhla, chráníc postavení hlavního sboru prince Karla Lotrinského, jež se na výšinách nad Košířemi a Smichovem prostíralo.

Při pracích těchto vzalo ovšem za své veškeré stromoví v té krajině, rovněž jako Francouzové porazili pěkná stromořadí kolem hradeb se táhnoucí a všecky zahrady a vinice tamní až dolů k Ovenci spustošili, že pohled na holou krajinu tuto byl velmi žalostný. Zároveň vyhazovali též obležení na straně této baterie a opevnili mimo jiné skalnaté návrší nad oborou Oveneckou 15 děly, aby chránili hlavní tábor vojska svého na Letné a na planině Holešovické. U vesnice Dejvic pak byly tamní tři brigády pěchoty a jízdy obrovským kruhem náspův a palisád chráněny, jež se k bateriím nad Střešovicemi připojovaly. I rakouští důstojníci přiznávali jak tomuto postavení Francouzů, tak i dobrým stanoviskům baterií a vůbec všem inženýrským pracím jejich velikou obezřetnost a výhodnost, netajíce sobě, kterak dobývání těchže velmi obtížné a s mnohými obětmi spojeno bude, jak se také již za krátko objevilo.

Dne 13. srpna počala dělostřelba z baterií rakouských a sice nejdříve z oné u Ořechovky, kamž se ranním jitrem toho dne i princ Karel Lotrinský dostavil, aby prvním výstřelům z děl osobně přítomen byl. Hřmění více než sta děl, pojednou ze všech stran na

postavení Francouzů kule justifyšících, oznamovalo zděšenému obyvatelstvu Pražskému počátek skutečného dobývání města a jelikož i baterie francouzské rovněž rázně odpovídaly, otřásala se brzo veškerá Praha i okolní krajina od tisícerých výstřelů těchto, které až do noci trvaly. Za noční doby pak zněl dále rachot drobné střelby, neboť obležení pod ochranou tmy podnikali stálé výpady proti Rakušanům, tak že se údolí před Strahovskou branou za každé noci jevištěm krvavých půtek a šarvátek stávalo. Do 16. srpna opětovala se střelba z rakouských děl bez ustání, při čemž zákopníci průkopy své ku hradbám městským a k bateriím francouzským vždy dále pošinovali. Ze sto děl a 36 kotlů pumových sršela záhuba jak proti náspům, tak proti městu, neboť též baterie proti Novému městu trčící počaly palbu a se Žižkova sypal se pravý déšť kulí na protější tábor u Buben, kde každým okamžikem stany chytati počaly a praskajícími pumami velký zmatek mezi stojícím tam koňstvem a pěchotou spůsobován byl.

Takž dali Rakušané obleženým pocítiti všecku převahující sílu svou, majíce v úmyslu, je tím ku vzdání města nakloniti, než k útokům přikročeno bude. Na to však Francouzové ještě nikterak nepomýšleli, nébrž klamajíce se tím, že po oněch třech dnech dělostřelba rakouská poněkud ustala, podnikli v noci na 19. srpna se 4000 mužů pěchoty a s 800 jízdnými nový výpad ze Strahovské brány, při němž se jim podařilo až do baterií nad kamennými lomy vniknouti a zatlouci dvanáct děl tamních, z nichž tři dokona s sebou odvlekli, aniž by jim je byli Rakušané, kteří na ně při ústupu silně dotírali,

opět odníti mohli. Naopak utrpěli titéž při noční srážce této, anať jim síla výpadního sboru známa nebyla, ztrátu šesti set mrtvých a zajatých, mezi kterýmižto posledními se též plukovník Cosa nalezal. Francouzové pak čítali 150 mrtvých a raněných. Ještě většího úspěchu domohli se Francouzové při obnoveném velikém výpadu v noci na 22. srpna, při němž by se byli málem až do tábora na Bílé hoře dostali. Pobouřili totiž s večera Rakušany zdánlivým manévrem, vyslavše dva prapory vojska s velikým hlukem z města. Generálové, kteří na této straně veleli a právě u vrchního generála Harsche na Bílé hoře stolovali, vyslali hned pomoc předním sborům, načež nepřítel zase ustoupil. Tu domýšleno se, že jest již po všem, a v hodině na to bylo vojsko odvoláno a generálové se vrátili k tabuli. Za krátko však vyrazilo pod velením obou maršálů Belleisle a Broglie poznovu 12.000 Francouzů, podporovaných dostatečně jízdou, z brány a rozproudili se hned po celé krajině, aniž by se kde byli s odporem setkali. Pouze náhodné okolnosti, že jednomu z pomocných sborů rakouských zapomenuto dáti rozkaz k návratu do tábora, bylo co děkovati, že první náběh nepřítele byl zdržen a vojsko na Bílé hoře pobouřeno. Několik pluků pěchoty vrhlo se na Francouze, kteří byli až ku Břevnovu vnikli a tam se jedné baterie zmocnili, načež se pravá bitva strhla. Dva pluky dragonů rakouských, kteří pěšky bojovaly, byly zahnány, ale jízda uherská brzo tomuto postupu nepřátel přítrž učinila.

S obzvláštní udatností bojoval při té příležitosti jízdný pluk Szirmayův, který byl teprva nedávno zřízen a po krátkém cvičení ve zbrani poprvé se zde s nepřítelem setkal.

Po dvě hodiny odpírali Francouzové útokům Rakušanův a teprve potom, když byli 900 mrtvých a raněných na bojišti zanechali, vrátili se s velkým počtem zajatých, mezi nimiž byl také generál Monti, nazpět do města, stále zápasíce, tak že se ztráta rakouského vojska na tři tisíce mrtvých, raněných a zajatých páčila. Mezi padlými byl plukovník baron Lindenfels a major Botta, mezi raněnými plukovníkové hrabě Wiedt a Beneda. Druhého dne po té uzavřený klid zbraní, aby mrtví z obou stran pochováni býti mohli, byl dostatečným svědectvím toho, jak značných ztrát obě strany v této noční bitvě utrpěly.

Ale od té doby zmírnily se výpady obležených, poněvadž střelného prachu šetřeno býti musilo; za to však Rakušané, jako v odplatu za onen velký výpad, obnovili dne 26. srpna všeobecnou dělostřelbu, která se hlavně na tábor Letenský soustřeďovala a tak velikou škodu obleženým v něm spůsobovala, že maršál Broglie rychle tábor onen zrušiti a s vojskem tamním do města ustoupiti musil, kdež mu pak vévoda Belleisle vrchní velení nad veškerým vojskem v Praze odevzdal. Při ústupu onom spustošili Francouzové celou planinu Letenskou spůsobem přímo vandálským, neboť pobořena veškerá tamní stavení a mezi nimi i krásný letohrádek Belvedere, jejž byl roku 1715 tamže hrabě Waldstein vystavěti dal a od něhož Letná druhé své jmeno nese. Totéž učiněno se všemi staveními na Špitálsku a na rovině Holešovické, odkud se taktéž veškeré vojsko francouzské do města nazpět stáhlo. A když pak Rakušané útokem dobyli též postavení na výšině nad Střešovicemi, odkud tábor francouzský u Dejvic ohrožovali, zrušen jest i poslední tento útulek

Francouzů vně hradeb Pražských a takž zatlačeni jsou obležení na všech stranách do vnitř města, na něž nyní dělostřelba přímo zahájena byla.

Tatáž platila sice především hradbám městským, jednak proto, že byla královna Marie Teresie kázala, aby se při střelbě na město co nejvíce možno majetku obyvatelstva šetřilo, jednak proto, aby průlom ve hradbách byl spůsoben a tím útok vojska umožněn. Avšak snadno jest pochopitelno, že při tom též domy poblíž hradeb velice trpěly, tak že se obyvatelé musili z nich vystěhovati. Nejvíce však poškozen byl kulemi z baterií nad Strahovskými lomy a na Andělce u Střešovic stojících klášter a kostel Strahovský, do kterýchž dvou budov, jak klášterní kronika dí, jen v době od 29. srpna do 13. září neméně než 507 pumových kulí padlo, nepočítaje ony, jež do zahrady a do vinice při klášteře padly. Prudká střelba tato, právě na Strahov soustředěná, vysvětluje se tím, že Francouzové měli na výšině kláštera Strahovského dvě baterie státi, na něž Rakušané křížovým ohněm pálili. Rovněž trpěly domy a paláce na Pohořelci a na Hradčanech, jak to dodnes četné kule na průčelí některých domů těchto zasazené dosvědčují. Měliť Francouzové také na prostranství mezi palácem Černínským a palácem hrabat Šlikův (nyní zemská káznice) dvě baterie, na něž silná střelba tak účinlivě pálila, že většina děl v nich zničena byla. Chtěli tudíž obležení velkolepý palác Černínský pobořiti, aby na zříceninách jeho mohli baterie svoje lépe umístiti, leč princ Karel Lotrinský, jenž potají dostával zprávy o stavu věcí v Praze, dověděl se o tomto úmyslu nepřátel a chtěje krásnou onu budovu zacho-

vati, vypravil zvláštního posla k maršálu Broglie-ovi s výhrůžkou, že Rakušané v odvetu za to ihned vyhodí do povětří kurfiřtský palác v Mnichově, bude-li Černínský palác dost málo poškozen. Tím byla budova ona zachráněna.

Tím hůře se však dařilo hradbám městským, které byly neustálou střelbou tak velice pobořeny, že by se již snadno bylo k útoku přikročiti mohlo, kdyby princ Lotrinský nebyl s týmže odkládal. Ku přání Marie Teresie šanoval totiž města, jehož obyvatelstvo by od vítězných plukův uherských, dosud jen nedostatečně v kázni vycvičených, bylo zajisté velice trpělo; mimo to Francouzové dovedli každé noci úsilovnou prací všecky průlomy v hradbách zase vyplniti, tak že by útok byl velikých obětí vyžadoval. Konečně očekával princ, že město bude hladem přinuceno, vzdáti se, neboť v táboře rakouském bylo dobře známo, kterak jest potravin v Praze již na sklonku, tak že už tisíce koní poraženo býti musilo, aby se nedostatek jinakého masa nahradil.

Avšak očekávání toto se nemělo splniti. V prvních dnech měsíce září obdržel totiž maršál Belleisle v Praze tajnou zprávu, že plán jeho, vyslati armádu Mailleboisovu od dolního Rýna Praze ku pomoci, od krále Ludvíka XV. schválen byl, a armáda tato, v počtu 30.000 mužů, že se již na zrychleném pochodu ku Praze nalezá. Hrdě odmítnul nyní vyzvání prince Lotrinského, že se mu, vzdá-li Prahu, povolí výminky, které byl dříve sám navrhoval, a chystal se k dalšímu odporu, anť se brzkého vysvobození nadíti mohl. Náhlý obrat v chování se vojska oblehajícího utvrzoval jej v předpokládání tomto,

neboť ode dne 3. září stávala se dělostřelba Rakušanů vždy slabší, až během několika dnů dokona umlkla. Byltě došel prince Karla Lotrinského dne 8. září z Vídně rozkaz, aby od dobývání Prahy upustil a s větší částí vojska svého proti Mailleboisovi vytáhl. Následkem toho byla těžká oblehací střelba k Písku odvážena a dne 14. září vytrhli Rakušané k Berounu a dále k Plzni, zanechavše před Prahou generály Festetiče a Forgáče se čtyřmi pluky uherskými a se dvěma tisíci Chorvátů, aby město dále sevřené drželi. Zároveň jim poručeno, aby veškeré obyvatelstvo z dědin na tři míle okolo Prahy s dobytkem a s veškerými zásobami potravními dále do kraje odehnali, aby obleženým všeliká možnost k novému zásobování se odňata byla; rozkaz tento byl také v celém okolí Pražském s velikou přísností prováděn a sedláci s pláčem a nářkem musili opouštěti statky své.

Maršál Maillebois zanechav Porýnsko bez obrany, ač zemi této silné vojsko anglické a hanoverské hrozilo, dal se rychle s armádou svojí na pochod do Čech a dovedl plán svůj tak hlubokým tajemstvím zastřiti, že stál již v Dolním Falcku, než Rakušané o smělém pochodu tomto zvěděli. Ve Frankfurtu setkal se s bezzemým císařem Karlem VII., k němuž se však nikoli jako ke korunovanému panovníkovi, nébrž jen jako k vasallovi francouzskému choval. Z Frankfurtu táhl dále k Amberku, kde se s ním armáda pod velením Maurice Saského v severním Bavorsku stojící spojila, a dne 17. září překročil Smrčiny, aby obklíčené sourodáky své v Praze z osudného postavení jejich vyprostil. Vtipkáři Pařížští nazvali odtud sbor Mailleboisův řádem Mathurinským, neboť týž měl, jako u nás mnišský

řád Trinitárův, za účel, vysvobozovati „zajaté“ v Turecku a v zemích pohanských. Ale Maillebois nevyhověl proto přece poslání svému, neboť třeba že byl přes Cheb, od Francouzů obsazený, do Čech vnikl a města Lokte, slabou obsádkou Chorvátů chráněného, se zmocnil, ustal přece v dalším pochodu ku Praze a vrátil se zase nenadále do Bavorska zpět.

Bylť tažení do Čech beztoho jen nerad podniknul a setkal se v Čechách s netušenými překážkami, které mu v dalším postupu zbraňovaly. Vojsko jeho bylo totiž rychlými a namáhavými pochody z Westfálska nanejvýš utrmáceno, v českých krajích pak zastal úplný nedostatek potravin a píce, kdežto ze Saska se vojsku jeho nic dovážeti nesmělo, za kterouž příčinou saské vojsko hranice své země bedlivě střežilo. Mimo to byly severovýchodní Čechy naplněny létacími sbory Uhrův a Chorvátův, které jej neustále napadaly, a kdyby se byl, jak ustanoveno bylo, od Chebu k městu Teplici na pochod dal, byl by se snadno ocítil v nebezpečí, že vojskem prince Karla Lotrinského, z Plzně již ku Plané postupujícím, od Chebu a spojení s Bavorskem odříznut bude. Obrátil se tedy z Čech opět zpátky a tím zmařil i smělý podnik maršála Broglia, který byl se 12.000 mužů nedostatečný oblehací kruh na severu od Prahy prorazil a k Teplici spěchal, aby se s Mailleboisem spojil. Vida se sklamána v tomto plánu svém, obsadil Broglie pevný zámek Děčínský několika sty vojáků, zanechal též ve městě Litoměřicích, kde byl marně na pochod Mailleboisův čekal, obsádku a ostatní část sboru svého odeslal zase zpět do Prahy. Sám pak odejel přes Drážďany do Bavorska k vojsku

Mailleboisovu, aby nad ním vrchní velení převzal. Maršál Belleisle, který se s ním byl beztoho v neustálých svárech nalezal, byl nyní jediným velitelem v Praze.

---

12. Ústup Francouzů z Prahy.

Naděje Pražanův, že nepřátelské obsádky konečně zbaveni budou, se tudíž nevyplnila, ano Francouzové dotírali na oslabený sbor Festetičův tak důrazně, že týž na vzdálenost několika mil od Prahy ustoupiti a jen tím se spokojiti musil, dovoz do Prahy zamezovati. Když ale princ Karel Lotrinský svými strategickými pohyby Mailleboisa z Čech zatlačil a dále do Bavorska za ním vtrhl, vyslal knížete Kristiana Lobkovice se sborem 20.000 mužů ku Praze, aby dílo osvobození země české od obsazení francouzského dokonal. Lobkovic nastoupil v polovici října pochod ku Praze a obrátil přední zřetel na Litoměřice, kdež Francouzové byli veliké skladiště zásob potravních z okolních krajin sehnali, aby Prahu zásobiti mohli. Za tou příčinou kázal generálu hraběti Wallisovi se 6000 mužů na Litoměřice udeřiti, kde se obsádka 2000 Francouzů po šestidenním marném odporu vzdala a v zajetí upadla. Po úspěchu tomto, jenž obsádkou francouzskou i poslední vyhlídky na vysvobození zbavil a ji zase na sebe samu odkázal, přitrhl kníže Lobkovic dne 2. listopadu ku hlavnímu městu českému, kam se také hrabě Festetič se svými roztroušenými sbory přiblížil a hlavní stan na Zbraslavi zvolil. ...

Takž byla Praha poznovu obklíčena a

obyvatelstvo její, řáděním Francouzův a nedostatkem všech životních potřeb takměř již na kraj zoufalství přivedené, s toužebností hledělo dni vstříc, kdy se Rakušané opět města zmocní a panství cizího nepřítele navždy konec učiní. Maršál Belleisle, jemuž po čas vzdálenosti Festetičovy bylo se podařilo, z okolních krajů opět něco zásob do města sehnati, tvářil se však co nejhrději a všude dával na jevo, kterak prý před Rakušany nemá strachu ni nejmenšího a že hodlá v Praze přezimovati, až by jej očekávaný obrat na ostatních polích válečných zase pánem v Čechách učinil.

Předstírání toto bylo arciť jenom líčené, neboť již byl Belleisle od francouzského ministra vojenství d'Argensona obdržel tajný rozkaz, aby za každou cenu z Prahy vytrhl a vojsko svoje k Chebu přepravil. Za kruté doby zimní, která tehdáž již od října v Čechách panovala, a za poměrů tak nepříznivých, v jakých se Francouzové v Praze nalezali, byl takovýto ústup pravým šílenstvím, ale rozkaz zněl tak určitě, že Belleisle nesměl na to pomýšleti, aby mu vzdoroval. Stůj co stůj naléhali na to ve Versaillu, aby jediným tímto spůsobem bylo vojsko francouzské od nečestného zajetí „zachráněno", a takž činil Belleisle vše, aby rozkaz vlády své se ztrátami co možná nejmenšími provesti mohl. Zachovával jej nejen v úplné tajnosti, ale klamal jak sourodáky své tak i Rakušany všemi možnými opatřeními, aby se domnívali, že Francouzové celou zimu v Praze ztráví. Kníže Lobkovic, jindy ostražitý, dal se skutečně svesti k domněnce, že Belleisle v uzavřeném městě přezimuje, a rozložil vojsko své dále do kraje, kde města a

dědiny nebyly ještě tak velice vyssáty a spustošeny, jako tomu v nejbližším okolí Prahy bylo. Ano dal i most přes Vltavu postavený, jenž spojení mezi vojsky na obou březích postavenými udržoval, strhnouti, aby snad dřenicí ledu neutrpěl. Nepřipadlať mu ani vzdáleně myšlenka, že by obsádka francouzská, hladem vymořená, dostatečného šatstva zimního nemající a polovičku mužstva svého v nemocnicích čítající, za kruté zimy z města do spustošeného kraje vytrhnouti a až ku hranicím země se dostati chtěla.

Vévoda Belleisle bedlivým zrakem stopoval toto počínání Rakušanův, které plánu jeho přálo, a potají vše k ústupu z Prahy připravoval. Po několik dní vysílal jednotlivé sbory k výpadům z města a pak dal rozhlásiti, že v noci na 17. prosince veliký výpad proti Zbraslavi podnikne, aby se tamních zásob vojska rakouského zmocnil. Aby úmysl svůj ještě lépe zastřel, nechal brány městské po celý den 16. prosince otevřené, aby každý volně z venkova do Prahy vejíti mohl. Pod trestem smrti však bylo zakázáno, někoho z města pouštěti, čímž mnoho venkovanů ve městě zadrženo jest, kteří hořekováním svým celou Prahu naplňovali. V noci na 17. prosince pak sestředil hlavní část vojska svého u bran Strahovské a Bruské, kdežto u ostatních neustále bubnováno a troubeno jest, jakoby se ohlášený výpad tamtudy díti měl. Vojsko k odchodu z Prahy připravené čítalo v celku 14.000 mužů a mělo s sebou 30 děl; na 300 vozech byly vezeny zásoby a každý vojín dostal za týden chleba, neboť se vědělo, že po celé cestě až k Chebu ve spustošené krajině žádných zásob nebude lze nalezti. Šest set koní a mezků odnášelo z Prahy

zavazadla a hojnou kořist důstojníků francouzských. Belleisle sám, jenž pro střily, jimiž právě byl sklíčen, na koně vsednouti nemohl, následoval vojsko ve voze a později, když sníh vozům jízdu nemožnou činil, na saních.

V Praze zanechal toliko slabou obsádku a veškeré nemocné, které ovšem na obtížný pochod za třeskuté zimy s sebou vzíti nemohl. Aby však osud jejich zabezpečil a obyvatelstvo Pražské od možného útoku na ubožáky tyto zdržel, dal v noci před odchodem z Prahy čtyřicet nejpřednějších osobností Pražských z bytův jejich odvleci, aby je jako rukojmí s sebou pojal. Nalezali se mezi nimi hrabě Filip Kolovrat Krakovský, hrabě Jáchym Pachta z Rájova, hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic, probošt Svatovítské kapitoly Zdeněk Chřepický rytíř z Modliškovic, appellační radové Neuberg, Agricolla, Nell a Neumann z Puchholzu, rektor university P. Peter, představený jesuitské kolleje v Klementinum, jakož i prokurátor řádu jesuitského, několik bohatých měšťanů, dva rabíni, dva židovští bankéři a j. Ti všichni, většinou vyrváni byvše svým rodinám, vsazeni jsou pod silnou stráží jízdnou do vozů a musili ustupující armádu francouzskou následovati, nevědouce, jaký osud je očekává a zdaž se kdy do Prahy budou moci vrátiti.

Před půlnocí vyšlo vojsko Belleislovo z města do mrazu, jenž tehdáž již po několik neděl s neobyčejnou tuhostí řádil, a do sněhu, jehož všude na stopu, v závějích pak ještě výše leželo. Silnice a cesty směrem k Chebu byly od Rakušanův již dříve na všech stranách nesjízdnými učiněny, mosty na nich strhány a mimo to létacími sbory husarů a Chorvátů střeženy. Takž musil Belleisle na

postraních polních stezkách cestu vyhledávati, aby se řekám vyhnul, a proto trval pochod po vysočině od Prahy k Rakovníku se táhnoucí dva dny a dvě noci, poněvadž se pro neschůdnost krajiny neustále zatáčky činiti musily. Kníže Lobkovic dověděv se teprva druhého dne o ústupu Francouzův, nemohl je s větším sborem pronásledovati, ale vyslal všecku jízdu na levém břehu Vltavy ležící za nimi, aby nepřítele všemožně zdržovala a zavazadla mu odnímala, tak že po bocích a při zadním voji prchající armády bez ustání šarvátky byly sváděny.

Od Rakovníka hnul se Belleisle dále ku městu Žluticům, zde však horská krajina dosavadní překážky pochodu zdesateronásobnila, neboť leželo všude sněhu v takové výši, že se jím ubozí vojáci po pás broditi musili, vozy pak jeden za druhým vázly a se lámaly, stávajíce se kořistí Uhrův a Chorvátův, kteří je po celých řadách zapalovali. Utrmácené mužstvo v davech zůstávalo na děsném pochodu tomto nazpět, hynouc buď mrazem buď šavlí pronásledující je jízdy rakouské, která, ač jí kníže Lobkovic byl největší šetrnost k nepříteli přikázal, nikomu z nebožákův těchto milosti neudílela a každého opozdilce na místě rozsekala. Krvavé výjevy tyto množily se v krajině Karlovarské, kde mosty přes řeku Teplou a Oharku byly strhány, tak že se Belleisle od Žlutic k Toužimi a odtud k Einsiedlu obrátiti musil, ve kterémžto posledním městě též jeden ze zajatých rukojmí, totiž hrabě Pachta z Rájova, následkem krutých svízelí na cestě této zakoušených zemřel. Přes všecky ztráty, jaké vojsko jeho každým dnem vždy více trpělo, poháněl Belleisle trosky armády své ku předu a takž

se dostal konečně přes Kynžvart k Chebu, kam desátého dne, ve druhý svátek vánoční, dorazil. Avšak v jakém stavu nalezala se armáda jeho, která s takovou vítězoslávou byla před rokem do Čech vtrhla! Nikdy ještě před tím nebyla žádná armáda na ústupu tak velikých ztrát doznala a teprva zpáteční ústup vojska císaře Napoleona I. r. 1812 od Moskvy rovnal se děsností svou a útrapami tomuto ústupu Belleislovu z Prahy.

Celá cesta, kterou byli Francouzové z hlavního města českého táhli a jež pro četné okliky své plných třicet mil činila (vzdálenost z Prahy do Chebu činí jen dvacet mil), byla poseta mrtvolami zmrzlých a pošavlovaných vojínů francouzských, jichž tu přes 1200 bídnou smrt nalezlo, kdežto třikrát tolik jich v zajetí Rakušanů upadlo. Zde a onde bylo zříti celé hromady mrtvol mužstva i důstojníků, kteří tu na kost zmrzlí leželi; jinde se válely řady roztříštěných vozů a u nich sta zmrzlých zdechlin koňských — slovem byl to pohled nejhroznější spousty válečné. Mnoho set vojínů, kteří se přece byli do Chebu dovlekli, zmíralo v tamních nemocnicích, majíce nohy a ruce zmrzlé, tak že jim uřezány býti musily; jiní zšíleli neb upadli v horečku, která je předčasně v hrob vrhala. Do šesti tisíc mužův ztratila armáda Belleislova na pochodu tomto a dále ve městě Chebu, počet to, jehož by ani největší bitva nebyla vyžadovala. Ostatní zbytek se zárodkem smrti v prsou, obraz utrpení a bídy neskonalé, neschopen k dalšímu bojování, vracel se po týdenním odpočinku z Chebu přes Bavorsko do vlasti francouzské, která byla od započetí výboje proti Marii Teresii 70.000 mužův na bojištích ztratila, mezi nimi květ šlechty francouzské,

neboť důstojníci i generálové s mužstvem tytéž svízele snášeli. Výlohy pak na nešťastnou tuto výpravu proti mladistvé dědičce Habsburkův páčili se na miliardu franků, věru neslýchaná to oběť, jakou národ francouzský ošemetným plánům politiky Versaillské a podporování hamižného a nestatečného Karla VII. přinášeti musil!

Maršál Belleisle spěchal z Chebu do Frankfurtu, aby císaři zvěstoval porážku svoji a zdrtil jej zprávou, kterak kralování jeho v Čechách navždy konec učiněn jest. Vina velikých ztrát jeho na ústupu z Prahy nemůže přičítána býti vojevůdci tomuto, leč jen vládě Versaillské, která mu bez ohledu na panující nepříznivé poměry přísný rozkaz k vytrhnutí z Čech zaslala. S vojskem svým byl by docílil rovněž volného odchodu z Prahy, jako tomu při zbytku obsádky Pražské bylo; na pochodu pak si počínal co nejobezřetněji, aby se ztrátám vyhnul a nepředložený rozkaz Versaillský co nejlépe provedl. Uznávalo se tudíž obecně moudré jeho provedení obtížné úlohy, směšnou přepjatostí však bylo, když tehdejší francouzský vyslanec v Hágu markýz Fénélon zpáteční pochod jeho se známým historickým ústupem desíti tisíc Řekův z nitra Persie k Černému moři přirovnával.

V týž den, kdy byl Belleisle do Prahy dorazil, totiž dne 26. prosince, padla také Praha, kde se generál Chevert, jehož jsme byli jako plukovníka při dobytí Nové brány v Praze neznali, s obsádkou svojí Rakušanům vzdal. Maršál Belleisle byl velitelovi tomuto nakázal, aby město jen pod dobrými výminkami a teprva asi osmého neb devátého dı vzdal a v té době vše podnikl, aby se hlavı sbor Lobkovicův v pronásledování ustupuj

cích Francouzů pustiti nemohl. Lobkovic nemoha více chybu svoji napraviti, stáhl voje své zase těsněji ku Praze a vyzvaľ obsádku, aby se na milost a nemilost vzdala. Generál Chevert však prohlásil, že královský hrad na Hradčanech vyhodí do povětří a celou Prahu zapálí, nebude-li mu volný ústup povolen, a také dal hned přípravy ku zničení města činiti. Poněvadž odhodlaná povaha Chevertova v táboře rakouském známa byla, a poněvadž kníže Lobkovic nechtěl královně České Marii Teresii na místě královské Prahy pouhou zříceninu a ssutinu navrátiti, povolil Francouzům výminky jejich, toliko s výhradou, aby všichni nemocní a ranění, kteří by s obsádkou z města vyjíti nemohli, ve vojenské zajetí vzati byli, pak aby veškeré dělostřelectvo, z velké části bavorské a saské, ve městě zanecháno bylo. Obsádka mohla v plné zbroji a s prapory svými vytáhnouti, mimo to opatřeny jí vozy a koňstvo k dopravě zavazadel, k ochraně pak jí slíben dostatečný průvod vojskem rakouským až ku hranicím země.

Chevert se podrobil požadavkům těmto a dne 26. prosince podepsal smlouvu s knížetem Lobkovicem o vzdání města uzavřenou, do níž také to ustanovení přijato jest, aby nikdo z obyvatelův Pražských k vůli chování svému po čas obsazení bavorsko-francouzského stíhán ani trestán nebyl. Dne 28. prosince byla smlouva tato na radnicích všech tří měst Pražských za jásotu obyvatelstva slavně prohlášena, načež o den později generál Piccolomini tvrz Vyšehradskou obsadil, kam Pražané v davech přes zamrzlou Vltavu spěchali, aby vojsko královny své vítali. Přes novoroční den zůstal generál Chevert ještě v Praze a dne 2. ledna 1743 vytáhla francouzská ob-

sádka, čítající 4846 k pochodu schopných mužů, Strahovskou branou z Prahy k Chebu, kamž ji pluk Virtemberský provázel.*) Dva tisíce nemocných a raněných zůstalo v Pražských nemocnicích v zajetí.

Takž bylo hlavní město království Českého od toho dne nepřítele zbaveno, vláda „krále“ Karla VII. v Čechách navždy ku konci přivedena a dědičné i pravé panovnici Marii Teresii zase navrácena.

---

13. Praha za doby obležení.

Po čtrnáct měsíců zůstávala Praha v rukou nepřátelských a, plných šest měsíců byla obklíčena a oblehána — již tato neobyčejně dlouhá doba svědčí sama sebou, jakých svízelů a útrap bylo obyvatelstvu jejímu zakoušeti. Málokteré jiné hlavní město v Evropě bylo po tolik měsíců rejdištěm cizí soldatesky a pak zase jevištěm válečných událostí, jež každé obležení a násilné dobývání opevněného města provázejí. Pražané byli po veškerý čas, co trval zápas Karla VII. s Marií Teresií o korunu českou, obětí obou stran a proto vznikly jim hmotné škody a ztráty tak veliké, že podobných ani za tříměsíčního obležení švédského roku 1648 nezakusili. Při tom všem trápila je nejistota vzhledem k budoucnosti, o níž se nevědělo, zdaž panování usurpatora bavorského neb pravé panovnice dědičné v Čechách za-

---

*) V Chebu udržela se obsádka francouzská až do dne 13. září 1743, ve kterýž den se hladem vzdáti musila, když byla opevněnému městu tomuto skoro za půldruhého milionu zlatých škod nadělala.

štěpí. Ztráta Slezska právem mohla vzbuzovati obavy, že snad podobný osud stihne také království České, nebude-li štěstí válečné zbraním Marie Teresie přáti, kdežto s druhé strany vyhlídka na panování „krále“ Karla VII., jehož počátek již tak veliký ch obětí na obyvatelstvu země české vymáhal, taktéž nikterak vábivou býti nemohla. Prvotní nadšení pro Karla Alberta bylo, jak už řečeno, hned v prvních měsících obsazení bavorsko-francouzského z největší části ochladlo a čím dále tím více v nenávist proti kurfiřtovi a spojencům jeho se obracelo.

Snažilit se sice mnozí z mužův, kteří se příchylností svou ke Karlu Albertovi nejvíce vyznamenávali, totiž přívrženci tajného řádu zednářského, aby kurfiřtovi smýšlení lidu českého naklonili, ale snahy jejich za takovýchto okolností nemohly trvalého úspěchu dojíti. Mezi přední agitátory v ohledu tomto patřil zmíněný již Karel šl. David, který neunavně ve prospěch nového panovníka působil a nenalezaje v Praze dosti úrodné půdy pro své záměry, mezi lidem českým po venkově sítě své kladl a lákavými sliby jej pro Karla Alberta získati usiloval. Lid tento měl ve smýšlení svém nejen Marii Terezii odcizen býti, ale též zbraní proti ní a proti přívržencům jejím se chopiti. K agitaci v tomto směru byl přední zednář český David, nyní nový hejtman kraje Kouřimského a později na místě barona Zhorského též kraje Boleslavského, jako stvořen a on také po celou dobu lživlády kurfiřtovy nade všecky ostatní zednáře a přívržence Karla Alberta činností svou vynikal. Nejvhodnější příležitost k působení takovému se mu naskytla, když rakouské vojsko ke konci června 1742 Prahu obklíčilo; připravovati Ra-

kušanům v zádech nepříležitosti a tím pozornost i síly jejich tříštiti, konečně pak i drobnou válku v celé zemi proti nim způsobiti: bylo záměrem Davidovým, a takž naklonil dobrodruh tento jak deputaci zemskou tak i maršála Belleisla k tomu, aby jmenem císaře Karla VII. byl vydán ke všem stavům království Českého „královský“ patent, kterým se veškeré obyvatelstvo ve městech, městysích a vsích vyzývalo, aby se zbraně proti vojsku rakouskému chopilo.

David sám byl spisovatelem patentu tohoto, jako byl již první pověstný patent kurfiřta bavorského při vtrhnutí téhož do Čech sepsal, a maršál Belleisle za souhlasu kancléře hraběte Kaisersteina zaslal druhý tento patent ke konci června císaři do Frankfurtu ku schválení. Karel VII. podepsal jej v řečeném říšském městě dne 5. července 1742, načež byla v Praze listina tato v českém i v německém jazyku s dátum „Ve Frankfurtu dne 5. července 1742“ a s podpisem „Karel“ vytištěna a v tisících výtisků do všech krajů českých rozeslána. O vytištění pověstného druhého patentu tohoto postaral se David opět sám, neboť jakmile byla listina s podpisem císařovým dne 11. července do Prahy došla, vydal se David v následující noci se silným oddělením vojska francouzského do knihtiskárny v kolleji Klementinské, kde patent vytištěn býti měl. Stráž přivedla faktora Slánského, kterýž listinu v obojím jazyku sám vysázeti a vytisknouti musil. Když to během noci vykonáno bylo, vzat jest faktor pod stráž, až patent uveřejněn a po četných poslech do krajů vyslán byl.

Obsah jeho byl od intrikána Davida chytře na lehkověrnost lidu selského nalíčen. Měliť si sedláci, kteří zde byli vyzváni, aby se cho-

pili zbraní proti vojsku Marie Teresie, voliti vůdce z vyšších stavů a vše, čeho se při výboji svém zmocní, za kořist svou považovati; všem poddaným, kteří by se v selském povstání tomto súčastnili, bylo ohlašeno osvobození z nevolnictví a po tři léta neměl nikdo z nich daně odváděti; vůdcům ozbrojených čet těchto pak byly ještě zvláštní odměny slibovány.

Císař Karel i maršál Belleisle očekávali nesmírný účinek od patentu takového a zejmena byli přesvědčeni, že zrušení poddanství a prohlášení svobody stavu selského z veškerých sedláků českých pojednou přívržence nového „krále“ a spojenců jeho učiní. Dovedlť jim David vylíčiti dalekosáhlé následky prohlášení svobody lidu selského v Čechách, čemuž prý se jak od vlády rakouské tak od vyšších stavův zemských vždy tak velice vzpíráno; poukázal na četná povstání selská, jimiž se lid selský v Čechách poroby poddanské zbaviti chtěl, tvrdě, kterak patent, tomuto nejvřelejšímu přání lidu selského vyhovující, všeobecné povstání proti Marii Teresii spůsobí, jako tomu za veliké bouře selské proti císaři Leopoldovi I. roku 1680 bylo. Proto Belleisle tak rychle s plánem Davidovým souhlasil a proto císař Karel ještě rychleji znění navrženého patentu potvrdil. David tudíž triumfoval a pevně jsa přesvědčen, že též v lidu selském podobné vítězství slaviti bude, vydal se sám do okolí Prahy a do kraje Kouřimského, aby patent rozšiřoval a sedláky do zbraně svolával, ale jenom v krajině u Brandýsa n. L., kdež si hlavní stan v zámku Brandýsském zvolil, podařilo se mu sedláky pobouřiti a několik ozbrojených čet sehnati, které vrchnostenský majetek v zámcích a v panských dvorech lou-

piti počaly, ale za krátko od uherské jízdy proti nim vyslané zase rozprášeny byly.

U dvora Vídenského spůsobil patent tento značný poplach, tak že někteří z prozíravějších ministrův, kteří se od prohlášení svobody lidu selského dalekosáhlých následkův obávali, Marii Teresii radili, aby sama svobodu stavu selského prohlásila a úlevu od dosavadních robot slíbila. Tomu se však opřeli co nejrozhodněji šlechticové a stavové, kteří skrácení svých důchodů se zhrozili a k tomu poukazovali, že by sedláci pak žádných robot nekonali, žádných daní neplatili a vůbec vrchnostem i úřadům všechnu poslušnost vypověděli. Když pak od nich i na to váha kladena byla, že by tím zemské zřízení v království Českém změněno býti musilo, což prý se jen na řádném stavovském sněmu v Praze provesti může, bylo od návrhu oněch ministrův úplně odstoupeno a zvítězil zcela náhled stavův privilegovaných, aby se v poddanských a robotních poměrech v Čechách pranic neměnilo. V důsledku toho vydán také ihned rozkaz, aby patent Karla VII. byl všude pálen a rozšiřovatelé jeho co nejpřísněji se trestali. Jakmile rozkaz tento v krajích českých v obecnou známost vešel, setkalo se slibování „svobody“ všude s nedůvěrou lidu selského a když několik vsí, kde patent přijali, za trest od vojska vydrancováno bylo, pomáhali sedláci sami patent páliti. Když pak jeden z emisařův Davidových při rozšiřování plakátů s „královským“ patentem od rakouské jízdy chycen a k výstraze všem jiným sťat a rozčtvrcen jest*), bylo již po celé agitaci této veta a

*) Rozčtvrcené kusy mrtvoly byly pak veřejně na koly nabodány a na každý kus připnut lístek s ná-

David musil se z venkova s nepořízenou do Prahy vrátiti. Velezrádný jeho plán rozpadl se v niveč a „královský“ patent o osvobození lidu selského zůstal beze všeho účinku v lidu tomto. *)

Za to pokračoval v Praze ve svém řádění proti přívržencům Marie Terezie po čas celého obležení, ale též zde neměly i nejohnivější jeho řeči a nejslavnější sliby žádného výsledku, poněvadž právě Pražské obyvatelstvo obsazením francouzsko-bavorským nejvíce trpělo a nejtěžší oběti hmotné mu přinášeti musilo. Za takových okolností nedala se k nové dynastii příchylnost síliti, tím méně od kořene vzbuzovati. Požadavek šesti milionů, jejž byl kurfiřt sněmu stavovskému předložil, zarazil i nejvřelejší přívržence jeho, načež válečné poplatky, od Francouzů městu neustále ukládané, i poslední zbytky náklonnosti ku Karlu Albertovi v lidu Pražském udusiti musily. Když pak vojsko rakouské Prahu obklíčilo a za krátko ve městě nesmírná drahota nastala, pak již dokonce z úst lidu všeho ozývalo se více méně hlasité lání všem, kdož válku tak zhoubnou způsobili a Prahu hlavním jevištěm jejím učinili. Rostoucí nedostatek potravin dotýkal se konečně i nejnižších tříd obyvatelstva, které jinak dosud nebyly ku břemenům vá-

---

pisem „Odpověď královnina na patent kurfiřta Bavorského.“

*) Charakteristické jest pro Marii Teresii, jak se zachovala k patentu císařovu, jenž měl dle onoho rozkazu, kdekoli se vyskytne, veřejně od kata spálen býti. Marie Teresie souhlasila sice s tím, aby byl pálen, ale nemělo se to díti rukou katovou. „Nalezá se na něm podpis korunované hlavy,“ psala velkovévodovi Lotrinskému, „a taková, byť nám i nepřítelem byla, musí vždy v úctě chována býti. Nechť se tedy patent pálí, nikoli však rukama nečestnýma.“

lečným přispívati musily, ano naopak při opevňování Prahy a při jinakých pracích, od obsádky podnikavých, dosud dosti hojný výdělek nalezaly. Leč po uzavření města počal trpěti malý stejně s velkým, bohatý s chudým a za nedlouho byly právě chudší třídy při nesmírné drahotě potravin nejvíce stíženy. Opatření Francouzů v té věci konaná pak ovšem nasvědčovala tomu, že vojsko v obleženém městě bude vždy a při všem nejdříve na sebe pamatovati a na těžký osud ostatního obyvatelstva nepříliš dbáti.

Za prvních tří čtyř téhodnů po obklíčení Prahy stačovaly dosavadní zásoby ve městě, poněvadž vojsko francouzské bylo z dalekého okolí města vše do Prahy sehnalo, co se lidu selskému vůbec odkoupiti neb uloupiti dalo. Ale stotisíc lidí vyžaduje denně tak velikých zásob, že se tím i v nejobrovštějším skladišti značná mezera učiní. Nejdříve a sice již ke konci července dostavil se nedostatek píce pro koňstvo, a takž maršál Broglie vydal dne 31. července rozkaz, dle něhož do dne 2. srpna veškeří koně obyvatelstva Pražského z města vyvedeni býti měli a nikdo si pod žádnou záminkou ni jediného více podržeti nesměl. Řemeslníkům a živnostníkům, kteří na př. pivo neb potraviny koni dovážeti musí, byl potah od vojska propůjčován. Dne 3. srpna, dělo se v maršálova patentu dále, bude všeobecná prohlídka po domech konána, a kdekoli by kůň nalezen byl, měl týž ihned zabit a držitel jeho pokutou 500 zlatých trestán býti, kterou do domu vložená vojenská exekuce bez milosti vymáhati bude. Ten pak, kdož by někoho udal, že koně tajně ukrývá, měl náležitý podíl z oné pokuty obdržeti. Další rozkaz zněl v ten smysl, že veškerá píce v soukromých

domech složená do vojenských skladišť odevzdána býti musí. Následkem toho bylo v oněch dnech na sta koní, mezi nimi též mnoho krásných jízdeckých, z městských bran vyhnáno a zejmena před Poříčskou a Novou branou probíhalo se jich množství, až hladem a vysílením padali a zdechli, načež hnitím mrch těchto za parné doby srpnové vzduch v okolí města velice otravován byl. Za nedlouho došlo ale též na koně vojenské a když dne 8. srpna Bro:lie tábor svůj na Letné a na pláni Holešovické opustiti musil, zanecháno tam veškeré koňstvo, kterého nebylo právě nejnutněji třeba, a aby snad nepřítel koní těch užiti nemohl, přeřezali jím vojáci žíly na nohou, aby bídně zhynuli. Přes tisíc mrch takto zdechlých koní bylo od Rakušanů v opuštěném táboře napočítáno, ač za nedlouho by obleženi byli dobře masa pobitých koní těch potřebovati mohli.

Po nedostatku píce dostavil se totiž, jak se snadno dalo předvídati, též nedostatek potravin pro tak četné obyvatelstvo a cena těchže každým dnem úžasně stoupala. *) A při tom

*) Ceny potravin v Praze za té doby zachovaly se nám v plakátu, nyní již velevzácném, který vyšel roku 1743 pod názvem „Tabella, ve kteréžto poznamenáno jest, jak při obležení král. města Prahy v měsíci září 1742. rozličné viktualie draze placeny byly." Dle seznamu toho stála libra hovězího masa 1 zl. 30 kr. (později vystoupila až na 3 zl.), telecího 2 zl., vepřového 1 zl. 12 kr., skopového 1 zl. 45 kr.; jehně stálo 21 zl., husa 8 zl., kachna 4 zl., kuře 1 zl. 16 kr., sele 14 zl., zajíc 3 zl., pár mladých holubů 2 zl., libra šunky 1 zl. 30 kr., másla 1 zl. 30 kr., kopa vajec 15 zl., žejdlík mléka 36 kr., žejdlík soli 15 kr.; strych chlebové mouky stál 20 zl., dortové 80 zl., hrachu 28 zl., krupek 54 zl., krupice 22 zl., jahel 25 zl.; strych ječmene platil se za 12 zl., ovsa za 8 zl., centnýř sena

se každý ještě šťastným cítil, kdo vůbec za peníze své něco dostati mohl, aniť si lidé potraviny z rukou drali. Proto musily ku každému pekaři vojenské stráže postaveny býti, aby jim hladoví vojáci a ještě hladovější lid chleba z pece nebrali, jako se v přemnohých případech stávalo. Mnozí vojáci byli totiž pekařům chléb násilím brali a židům jej s výdělkem prodávali, posmívajíce se měšťanům, aby hladem pošli, neboť voják prý nejdříve zaopatřen býti musí. V nouzi takové bylo nařízeno, konským masem si vypomáhati, a sice počali je nejdříve důstojníci francouzští jísti, aby mužstvu příklad dali, a sám maršál Belleisle, vždy na nejvzácnější lahůdky Pařížské zvyklý, již v červenci dával důstojníkům hostinu, při níž konské maso hlavní část jídel tvořilo. Po delší dobu obležení měl maršál pro důstojnictvo své každého dne otevřenou tabuli, při níž jídlo ze skývy chleba, kusu konského masa a sklenice vína sestávalo. Důstojníci přicházeli, jak jim toho právě vojenská služba dovolovala, a stoje pojedše, spěchali opět na svá místa na hradbách a v bateriích.

Měšťanstvu, které zpočátku se štítilo, konského masa požívati, musilo se to přísně naříditi, a primátorům městským zaslán na začátku srpna rozkaz, aby se každý z nich s padesáti řezníky do Ovence, kde koně byli nejdříve poráženi, odebral a tam maso konské pro obyvatelstvo kupoval; leč řezníci Pražští za žádnou cenu nedali se k tomu pohnouti,

za 5 zl., otep slámy za 1 zl. 30 kr.; bochník chleba, jindy za 3 kr. prodávaný, stál 12 kr., černý komisní 30 kr., bílý 1 zl. atd. K tomu sluší dodati, že cena peněz byla tehdáž pětkrát vyšší než nyní, čímž se poměr drahoty této k cenám nynějším ještě patrnějším stane . . . . .

načež na ně již nedoléháno. Vojáci francouzští obstarávali tedy sami poražení koní, jichž tím způsobem tolik padlo, že konečně každá škadrona jízdecká na 4—8 koní obmezena byla. Mohlť tu kůň za 30, 20 a 10 krejcarů, ano později i za 3 krejcary koupen býti, ba mládež Pražská často i za 1 krejcar koně kupovala a pak se na nich v ulicích města s křikem a smíchem proháněla, až ubohá hovada padla a zdechla. Ale při rostoucím nedostatku masa vystoupila konečně i cena konského masa, tak že se ho libra za 15 i 18 krejcarů prodávala. Po odtáhnutí z tábora na Letné hlavní porážka nalezala se na Rejdišti ve Starém městě Pražském při břehu Vltavy, kdež od 1. července do 15. září neméně než 7625 koní poraženo bylo. V celku pak bylo za doby obležení v Praze 17.600 koní poraženo, tak že Zelantes právem dí: „Praha se stala pravou pohodnicí,“ dodávaje k tomu, že též jiná zvířata domácí, jako psi a kočky, k potravě sloužila, tak že za krátko nebylo po nich v Praze ni stopy, anoť je za drahý peníz prodáváno. Rovněž tomu bylo se zásobami vína, které zejmena ve všech klášteřích od Francouzů zabaveny byly; takž musil klášter Svatojirský 300 věder vína svého vydati, z kanonie Karlovské bylo veškeré víno, po devatenáct let nashromažďované, ve čtrnácti dnech odvezeno, a ostatním klášterům byly podobně sklepy do poslední kapky vyprázněny pod záminkou, že jest vína toho k posile raněných a nemocných vojínů třeba.

Neméně veliké oběti musila města Pražská na penězích přinášeti, jak vysvitá ze zprávy v řečeném plakátu, od magistratu Staroměstského vydaném, kdež se v příčině této dí: „Skrz ten celý rok 1742 město Praha na ho-

tových penězích dáti musilo: za nevypálení města 30.000 zl., na fortifikaci města a na vychování vojska 6 milionů, v měsících únoru, březnu, dubnu a květnu po 140.000 zl., v srpnu a v září po 150.000 zl., v říjnu 200.000 zl. a proti každému vekslu takové sumy 250.000 zl., dohromady tedy 7,340.000 zl. Měsíční ony dávky byly na každý den rozpočteny a denně musila se ustanovená částka (5000—6700 zl.) do vojenské kasy odváděti, jinak bylo vyhrožováno rozkazem maršála Broglie ode dne 31. července, že sto mužů bude hraběti Kolovratovi, jakožto presidentovi král. dvorní deputace, a po padesáti mužích každému z městských hejtmanův a primátorův do domu vloženo, jimž se za každý den prodlení po 30 kr., dávati musí.“ Poplatky tyto musily z největší části od měšťanstva skládány býti, neboť vyšší stavové byli se buď hned z počátku obležení z Prahy vzdálili, buď nemohli po obklíčení města důchody z panství svých, beztoho ponejvíce spustošených, dostávati.

Mimo to byly zejmena v postranních ulicích města domy od vojáků francouzských vybíjeny a přes všecky zákazy, zvláště v nocích, kdy se nikdo z domu odvážiti nesměl, loupilo se, cokoli vojákům pod ruku přišlo. Do klášterů přicházely, jak kronika Strahovská dí, k rozkazu generálního intendanta Sechellesa každého dne velké vojenské exekuce, někdy až 60 mužů silné, aby z nich všecky zásoby potravin a píce odvážely. Do benediktinského opatství u sv. Mikuláše ve Starém městě Pražském vtrhlo dne 30. srpna oddělení Francouzů pod velením kapitána, udávajíc, že má po skrytých zbraních pátrati, vskutku ale cenných věcí tamních se zmocniti. Ale když ničeh nenalezeno, žádal kapitán sumu 15.374 zl

kterou měl opat složiti jako připadající naň část výpalného, jež všem benediktinským klášterům v Čechách uloženo bylo. Klášter, v němž se již od zimy nemocnice francouzského vojska nalezala, byl ale již tak vyssát, že exekuce bez výsledku odejíti musila.

V srpnu doléhali Francouzové na obce měst Pražských s novými požadavky, neboť ač se bylo měšťanstvo od práce na hradbách již dříve vykoupilo a každé z měst mimo to 200 zl. téhodně k zaplacení náhradníků přispívalo, poručeno, že každý měšťan jednoho dělníka, jenž neměl býti pod 16 let starý, ku práci na hradbách dostaviti musí, jinak že co nejpřísněji trestán bude. Jiný rozkaz zněl, že každý, nechť stavu světského nebo duchovního, veškeré stříbro své, ať spracované neb nespracované, do mincovny odvesti musí, a u koho by při pozdější prohlídce nějaká věc stříbrná nalezena byla, že nejen stříbro to ztratí, ale též v pokutu 500 zl. propadne. Rozkaz tento povzbudil konečně staršího cechu sklenářského Aloisa Tochtermanna, jednoho z členův magistrátu Staroměstského, kterémuž úřadu beztoho oprávněná výčitka činěna byla, že se násilným požadavkům Francouzů důrazněji neopírá*), k rozhodnému kroku, že

*) Mezi konšely městskými, z nichž mnozí byli členy zednářské lože Davidovy, čítal Karel Albert vůbec mnoho přívrženců, z nichž někteří byli tak nestoudni, že měšťanům, kteří si u nich na veliké daně a poplatky stěžovali, odpovídali, kterak prý královna Uherská má dosti peněz, ta že jim to musí vynahraditi; jiní opět při protestech proti uloženým dávkám pravili s Pilátem: Co jsem psal, to jsem psal! Ano mnozí z těchto českých Bavorův a Francouzův vyzrazovali nepřátelům tajemství úřadní a jeden z nich dokonce Sechellesovi pravil: „Milý pane, Čechové jsou jako mokrá houba, která čím

se dvanácti měšťany šel k intendantovi Sechellesovi, aby mu prohlásil, že se měšťané přikázanému vydání stříbra nikterak nepodrobí, a nebude-li rozkaz ten odvolán, že se zítra na místě se dvanácti měšťany již se 12.000 rozhořčených mužů dostaví. Ačkoli mu za toto vyhrožovaní trestem smrti bylo hrozeno, neustoupil Tochtermann od protestu svého, až byl rozkaz odvolán.*)

Leč jiný dekret, aby obyvatelstvo do 5. září do dvou hodin odpoledne odvedlo všecko olověné a cínové nádobí svoje do zbrojnice, aby z něho kule lity býti mohly, měl býti i násilím prováděn, ač Tochtermann právem k tomu poukazoval, že by splnění požadavku tohoto mohlo později Pražanům za dodávání potřeb válečných nepřátelům Marie Teresie vykládáno a trestáno býti. Leč maršál Broglie vyhrožoval, že profos a kat stojí už pohotově, aby s vojáky domy prohlíželi, a kde

---

více stlačována, tím více vody ze sebe vydává!" Jiný zase vyzradil Francouzům, když Rakušané od Prahy odtrhli, že v oboře u Hvězdy ukryli titéž mnoho zásob vojenských, do země je zakopavše. Sechelles ihned odeslal do Hvězdy oddíl vojska a přidal mu k ruce tři sta židův Pražských, kteří v oboře kopati měli. A skutečně padlo mnoho ukrytých zásob vojenských Francouzům do rukou.

*) Konšel Tochtermann byl tudíž chvalným opakem spronevěřilcův proti Marii Teresii, zůstávaje po celou dobu obsazení Prahy od Bavorův a Francouzův věrným přívržencem dědičné panovnice království Českého. Oblehacímu vojsku rakouskému posílal častěji zprávy o stavu věcí v Praze, ba osobně, nehledě na nebezpečí, jež mu hrozilo, do hlavního stanu Lobkovicova a Festetičova docházel. Později byl jak od obce Staroměstské tak od Marie Teresie za toto statečné a vlastenecké chování své vyznamenán a r. 1748 do stavu šlechtického s přídomkem „z Treumuthu" povýšen.

olovo neb cín nalezeno bude, ihned majitele téhož k výstraze druhým před vlastním jeho domem oběsili. Násilí takovému musilo se ovšem měšťanstvo podrobiti, ale Tochtermann docílil rázným vystoupením svým aspoň toho, že měšťané nemusili cín a olovo přímo do zbrojnice odváděti, nébrž na radnici měst Pražských snášeti, odkud si je vojsko francouzské mocí vzíti mělo, aby na Pražany vina nepadla, že kulemi z toho ulitými na vojsko dědičné královny jejich stříleno bylo.

Ale ani tím nebyl ještě všem požadavkům Francouzů konec učiněn, neboť jednoho dne bylo na městech Pražských mimo měsíční dávku ještě 200.000 zl. žádáno a sice jako půjčka na kraje Boleslavský a Litoměřický připadající, kteréž území se ostatně ani v držení vojska francouzského nenalezalo. Když konšel Tochtermann nyní stále jsa mluvčím Pražanův, intendantovi Sechellesovi prohlásil, že takové sumy nelze již mezi měšťany sehnati, odvětil Sechelles krátce, že peníze ty složeny býti musí, nechť je vezmou měšťané kdekoliv. Byla tedy žádaná suma rozdělena v ten způsob, že 46.000 zl. připadlo na duchovenstvo, 55.000 zl. na stavy vyšší, 63.000 zl. na měšťanstvo a 36.000 zl. na židy; když však bylo šlechtě a měšťanům 54.000 zl. sleveno a na židy přeneseno, musili titéž 90.000 zl. složiti. Za takových okolností není divu, že veškeré stříbro rodinné bylo z celé Prahy do mincovny sneseno, že se i poslední zlaté a stříbrné třepení se šatů spáralo a prodalo, jen aby nedošlo k vyhrožovanému drancování města, které se nad hlavami ubohých Pražanův stále jako Damoklův meč vznášelo.

Totéž řádění dolehlo po odtáhnutí prince Lotrinského v polovici září, kdy se Francouzové

zase z měst Pražských ven odvažovati mohli, na okolní města a dědiny, kde nepřátelé týmže spůsobem peníze a zásoby potravní vydírali a je do Prahy sváželi. Všude, kam se kořistící sbory Francouzů dostaly, bylo zcela jako v nepřátelské zemi loupeno, chrámy a domy vybíjeny a co se z nich odnesti nedalo, zapalováno, tak že se krajiny okolo Zbraslavi, Roztok, Libně,*) Brandýsa n. L., Michle a t. d. pravé poušti podobaly. **) Během září a října bylo z okolí Pražského tímto spůsobem přihnáno do města 2374 volů, 2893 krav, 9734 skopců a 7356 vepřů, obilí pak přivezeno přes 97.000 strychů vymláceného a ve snopích bez počtu, tolikéž množství mouky, luštěnin a t. d. Obilí ve snopích bylo pak v ulicích a po domech mláceno a od služebnictva důstojníkův prodáváno, jen že peníze za ně brali důstojníci, aniť to za dobrou kořist svou prohlašovali. Následkem toho ulevila drahota v Praze a okolo sv. Václava přiváželi venkované již zase tolik potravin do města, že nastala láce jako před obležením.

Ale dostatek tento netrval dlouho, neboť

---

*) Staroměstský obecní statek Libeň byl tak velice spustošen, že ani jediné hospodářské stavení na něm neporušené nezůstalo; s věže zámku tamního byly i hodiny odneseny a z pivovaru kotel, jenž byl 3000 zl. stál, rozbit a jako měď po kusech prodáván. Škoda, jediné na tomto statku spůsobená, páčila se na 136.798 zlatých.

**) O vandálském pustošení kláštera Břevnovského psal P. Bonaventura Piter, professor bohosloví v klášteře tomto, dne 6. října 1742 svému otci do města Police: „Co se dotýká vojny, my u velikém strachu jsme; dne 18. září v noci v 1 hodinu ráno na středu vypadli Francouzové z Prahy a dorazi[li] na náš klášter tak hřmotně, že zvyvrátivše všeck dvéře a okna, co nalezli, všecko pobrali, a celý klá štor vyplundrovali tak, že veliké knihy v Praze p krejcaru a po grešli prodávali.“

již dne 3. října, kdy se uherská jízda opět ku městu přibližovati počala, nikdo již do Prahy dojížděti nemohl, a dřívější drahota v míře ještě zvýšené nastala. A když za nedlouho i kníže Lobkovic s armádou svojí zase ku Praze přitrhl a ji se všech stran oblehl, že veliké spojení města s venkovem přerušeno bylo, počaly nahromaděné zásoby, které beztoho jen pro vojsko určeny byly, opět řídnouti, kdežto v obyvatelstvu předešlá nouze a konečně i hlad řáditi počaly. Opakovaly se tu v sevřeném městě tytéž výjevy, jako na začátku září a konské maso stávalo se vždy hledanějším, jen že teď ani dostatečného koňstva v Praze nebylo. Chudina se po ulicích více potácela než chodila a „co Praha stojí," dí Zelantes, „nebylo v ní tak hrozné bídy vídáno." Dne 19. října vypravuje týž dále, naříkal sobě jakýsi muž veřejně, že hladem jest nucen děti svoje zabiti; jakási žena pak chtěla tři svoje dítky do řeky vhoditi, a ve všech domech klečeli lidé, prosíce o kus chleba.

Ve všech kostelích, ač v nich Francouzové byli již dne 2. září všecka kázaní zapověděli, modleno se za vyprostění z útrap těchto, a poněvadž obsádka francouzská své stálé porážky při výpadech z města účinku tohoto modlení připisovala, byla konečně i návštěva chrámů lidu zakazována. Vůbec chovali se Francouzové po všechen čas pobytu svého v Praze v kostelích velmi neslušně, lezli v nich přes lavice. ano v jednom chrámě surový vojín i na kazatelnu vystoupil a směšnými posuňky ostatní nevázané soudruhy své obveseloval. V chrámě Svatovítském opět jednoho dne bavorský důstojník šel ku sv. přijímání; berą se z lavice k oltáři, vzal z nedopatření klobouk vedle sedícího Francouze a ten pak

k němu přikročiv, právě když ústa ku přijetí sv. hostie otvíral, dal mu tak silný políček, že mu ihned krev z nosu téci počala. Vůbec nezapřeli Francouzové vrozenou lehkovážnou povahu svoji ani za doby nejkrutějších svízelů při dobývání Prahy vojskem rakouským; o dotíravém jejich chování se k pohlaví ženskému byla již dříve zmínka učiněna, později i za nejprudší kanonády tato lehká mysl jich neopouštěla, a když kule kolem nich jen svršely, hvízdali si v bateriích a zpívali neb tančili, kdežto obyvatelstvo smrtelným strachem trnulo. Od veřejné tabule u maršála Belleisla přicházeli důstojníci s výskotem na hradby a když se jednoho dne několik ženštin na Strahovskou bránu odvážilo, aby přihlíželi výpadu vojska francouzského, dali jim galantní důstojníci právě nabitá děla proti Rakušanům vypáliti; ženštiny ochotně se toho chopily, aby prý ukázaly, že jsou dobře francouzsky smýšlející, ale rány se vesměs cíle svého minuly. Když v polovici září venkovské obyvatelstvo zase do Prahy docházeti mohlo, činili si Francouzové posměch ze selského kroje ženských a na náměstí Malostranském sázeli důstojníci selkám čtyrrohé čepice na hlavu, šašky s nimi tropíce. Když dne 7. října vedli dominikáni s Hradčan procesí po ulicích, při čemž družičky sochu P. Marie nesly, objímali francouzští důstojníci veřejně dívky tyto a hubičkujíce je, průvodu se nestoudně posmívali.

Tolary s podobiznou Marie Teresie, kdykoli je do rukou dostali, okázale líbali, pravíce, že tím vzdávají hold svůj spanilé královně Uherské, která by prý zasluhovala býti Francouzkou. Druhého dne po podepsání smlouvy o vzdání města Chevertem tančil

jeden z Francouzů po Malostranském náměstí, pokřikuje při tom lámanou češtinou na tamní hokyně: „Francouz preč, Lotrink pojď sem!“*) S výjevy těmito kontrastovala přísnost, jakou mnohdy nastupováno proti vojákům, kteří se buď proti kázni buď proti cizímu majetku prohřešili. Tak bylo za doby, kdy Francouzové ještě v táboře u Ovence leželi, mnoho vojínů pro podobné přestupky na stromech tamního stromořadí oběšeno; dne 7. září byl vojín, jenž svého společníka v bytu zastřelil, na justicii uprostřed Konského trhu stojící více zaškrcen než oběšen; dne 7. října časně z rána stihl týž osud jiného, jenž byl v jednom z chrámů Pražských kříž ukradl. O čtyři dni později byl vydán rozkaz, že každý voják, který by kde nějakou potravu ukradl, oběšen býti má, což se stalo následkem toho, že několik vojáků chtělo měšťance Barboře Möllerové nakoupené housky uzmouti, z čehož povstal pravý „ženský boj,“ neboť množství žen se sběhlo, pomáhajíce Möllerové, která jako Vlasta stále hrozila, že první Belleislovi nůž do těla vrazí, že se Francouzům velkého vzbouření lidu bylo obávati. Již o několik dní byl pak jezdec francouzský oběšen, který byl kdesi dosti chatrný klobouk odcizil. Dne 13. prosince spustilo se třináct vojáků s hradeb, aby k Rakušanům přešli, ale třináctý měl neštěstí, že spadl a zlámav

*) Zde jest na místě podotknouti, kterak hokyně Pražské, které se ovšem nejvíce s francouzskými vojáky stýkaly, za celoročního obsazení města naučily se francouzsky hovořiti a hoši po ulicích francouzské písně zpívali. Jinou památkou na okupaci francouzskou zůstalo slovo „dalamánek,“ neboť Francouzové chléb takto pečený nazývali „pain d'Allemagne“, z čehož zkažené „dalamánek“ vzniklo.

si nohu, chycen byl, načež také na šibenici dokonal. Podobnou smrtí trestán byl francouzský jeden pekař, na nějž se prokázalo, že menší chleb prodával. Také několik osob z obyvatelstva Pražského bylo popraveno a sice byl jistý Staroměstský řezník na šibenici na Konském trhu oběšen, že maso dráže než za ustanovenou cenu prodával;*) rozsudek smrti byl mu připnut na prsa a jelikož se na témže podpis Belleislův nalezal, posmívali se Pražané potají, že též maršál na šibenici visí, jak prý toho dávno zasluhuje. Na téže šibenici byla dne 19. října oběšena jakási těhotná židovka, která prý francouzskému důstojníkovi několik dukátů ukradla; exekuce tato stala se beze všeho výslechu a když za nedlouho nevina nešťastné ženštiny na jevo vyšla, dostalo se rodině její pouze toho zadostučinění, že mrtvola oběšené byla židům k počestnému pohřbení odevzdána.

Konečně jest se třeba zmíniti o škodách, způsobených ve městě při dobývání, které později taktéž na mnoho milionů zlatých byly páčeny, nehledě ani ku spoustě, v jakou byly

*) O popravě této zaznamenal řeholník kláštera Karlovského takto: „V Praze léta Páně 1742 dne 4. Decembris ve svátek P. Barbory za času toho od Francouzův. panujících nepřátelův, oběšen byl na Konském trhu naproti Špinkovému domu jeden měšťan Staroměstský a spolu řezník. Jiřík Adam Kopejtko, pro dosti malý vývažek masa, jenž scházel na váze. Ale nebylo by se to stalo, kdyby pekař jejich francouzský o půl libry nebyl chybil a měl chléb lehčí a nevážný, tehdy pekaři se nemohlo odpustiti pro jeho velkou chybu a protož z té příčiny musili oba trpěti a oba na jednom čekaně, to jest sloupu, jeden s jedné, druhý s druhé strany oběšeni a zaškrceni byli, toliko s tím rozdílem, že pekař dle rozsudku spravedlnosti a řezník z pouhé závisti neprávě pro Francouze viseti musil.“

přivedeny veřejné budovy a chrámy Pražské, jichž k vojenským účelům zneužito a spůsobem vandálským v nich hospodařeno. Nejvíce trpěly dělostřelbou Rakušanův Hradčany a Malá strana, poněvadž na tyto dvě části města střelba dobyvatelů byla soustředěna a také Francouzové na této straně Prahy nejvíce útokům rakouského vojska vzdorovali. Staré město, ve středu Prahy ležící a Novým městem obklopené, trpělo dle polohy své nejméně, rovněž jako Nové město jen částečných škod na hradbách a domech svých doznalo. Tím hůře to však dopadalo na Hradčanech, jež při vysokém položení svém za přední terč dělostřelbě rekouské sloužily, neboť právě tam nejvíce baterií francouzských rozestaveno bylo. Jak prudká střelba na baterie tyto vedena byla, vysvítá z té okolnosti, že již do dne 6. září bylo v nich 27 děl buď zničeno buď ku střelbě neschopnými učiněno. Do konce září padlo do Prahy v celku 48.700 dělových kulí a 29.800 pum, které množství ohňů spůsobily. Zvláště pumy dělaly v bateriích francouzských tak veliké škody, že zkušení a staří důstojníci se přiznávali, kterak podobných spoust nebyli ještě v žádném válečném tažení zakusili; padloť kdysi jedinou pumou v jedné z baterii Hradčanských devět mužů mrtvých, jindy zase pět v baterii u kapucínského kláštera stojící, což Pražané za spravedlivý trest pokládali za to, že Francouzové se všech chrámů Hradčanských střechy sházeli. Při střelbě tak vydatné není div, že paláce na Hradčanech vypadaly od kulových děl jako řešeta, zvláště pak západní strana paláce Černínského byla poseta kulemi, jichž v okolí do tisícův nasbíráno. Polovička měšťanských domů na Pohořelci byla v ssutiny obrácena, že se z nich

obyvatelé hned v prvních dnech vystěhovati musili; ostatní část byla již dříve od Francouzův pobořena, aby se na místě jich baterie stavěti mohly a takž se celý Pohořelec podobal jediné hromadě rumu a trosek. Neméně trpěly kostel a klášter Strahovský, dělům rakouským přímo na ráně stojící.*)

Také hluboko do Malé strany lítaly kule a jedna z pum roztrhla se uvnitř paláce Lobkovického, z něhož se byl právě den před tím maršál Broglie do bezpečnějšího paláce hraběte Hřáně z Harasova na Velkopřevorském náměstí přestěhoval. Chrám Svatovítský a královský hrad Pražský, ač jich Rakušané při střelbě své co nejvíce šetřili, přece také mnohých pohrom utrpěly, rovněž jako ostatní vynikající budovy Hradčanské a Malostranské. Největší škody ovšem vykazovaly hradby, v nichž několik průlomů učiněno bylo, jež Francouzové vždy

*) Knihovník kláštera Strahovského P. D. Čermák sděluje ve svém spisu „Premonstráti v Čechách a na Moravě“ (str. 108) o spoustě na Strahově způsobené takto: „Strašný stav panoval na Strahově. bolestný byl pohled na chrám a klášterní stavení. jež oboje nemilosrdně rozstříleno. A jak také neměl klášter Strahovský hlavně utrpěti, když v Praze uzavření Francouzové s výšiny zahrady klášterní a královští s výšiny „na Andělkách“ na sebe stříleli. an ubohý klášter mezi oběma stranami nepřátelskými se nacházel. V zahradě přízemní chodby křížové praskla puma, čímž všechna okna chodby té. krásnými starými malbami opatřená, zničena jsou; jiná puma praskla před provisorátem, čímž tehdejší provisor klášterní značně na hlavě poraněn jest. Opat P. Gabriel Kaspar musil se s 16 bratřími utéci do profesního domu jesuitů na Malé straně a když se 14. září opět vrátili, měli až k pláči smutný pohled na tuto staroslavnou budovu. Chrám. konventní staven, opatství, vše leželo v zříceninách, kaple sv. Voršily celá zničená. Škoda katastrofou touto způsobená páčila se na více než 100.000 zlatých.“

jen stěží dovedli zase zahraditi; pozdější oprava těchže nákladu několika stotisíc zlatých vyžádala.

Přes všecku spoustu tuto vítali však Marii Teresii oddaní Pražané úspěchy dělostřelectva rakouského, neboť každou ranou přibližovalo se vysvobození z krutého stavu jejich a každý den, kdy střelba Rakušanův odpočívala, byl jim děsnějším, než kdy rána za ranou následovala a kule do ulic města jen dštily, neboť každý takový den oddaloval splnění nadějí jejich, že konečně od hladu vysvobozeni budou. Nesnesitelné postavení toto pak bylo ještě zhoršeno tím, že hned v říjnu neobyčejně krutá zima nastala a mnoho sněhu napadlo, tak že nyní též o palivo nouze byla, následkem čehož obsádka francouzská všecky domy v Praze vybíjela, aby si téhož zjednala. Bez milosti byl obyvatelům odnímán nábytek z pokojů a nádobí dřevěné z kuchyní, aby se rozštípalo na oheň, při němž se vojsko na hradbách a v ulicích hřálo, neboť za třeskutých mrazů té doby přes dvě stě stráží na stanoviskách svých pomrzlo, kdežto v nemocnicích denně 40, 50 i 60 mužů zmíralo. Za takových ztrát snadno lze uvěřiti, že při jedné přehlídce vojska pět pluků francouzských dohromady jen 1300 mužů čítalo, což bylo jednou z hlavních příčin, že maršál Belleisle ústup z Prahy chystal, chtěl-li vůbec ještě aspoň zbytky vojska svého nazpět do vlasti dopraviti.

Dne 15. října slavili Pražané jmenoviny Marie Teresie ve vší tajnosti, „jako tomu u prvních křesťanů bylo“ (jak Zelantes dí), štěstí zbraním jejím přejíce, jak to také plakáty za noci na rozích ulic přilepené hlásaly, jež ovšem od Francouzů ihned strhány byly.

Tím hlučněji slavila obsádka francouzská v den 4. listopadu jmenoviny ložikrále Karla VII., čehož si ale již nikdo z obyvatelstva nevšímal. Z počátku prosince objevovaly se vždy více známky toho, že se Francouzové k odchodu z Prahy chystají, neboť důstojníci šmahem vše prodávali a zásobami potravin se zaopatřovali. Dne 17. prosince ráno pak již každý věděl, že ohlašovaný útok na Zbraslav jest jen pouhou zástěrkou k ústupu Belleislovu a že se zbytek obsádky za nedlouho vzdáti musí. Avšak ještě po deset dní mělo řádění Francouzů v Praze dále trvati a velitel jejich generál Chevert nastupoval na obyvatelstvo týmže bezohledným spůsobem, jako tomu za maršála Belleisla bylo. Již dne 18. prosince musil z každého domu býti vyslán jeden muž k prosekávání ledu pod Vyšehradem, aby se snad Rakušané po zamrzlé Vltavě do města nedostali, a práce tato trvala až do 26. prosince, na kterýž den prosekávači ledu domů posláni jsou, an prý mír již uzavřen jest. V den před Štědrým večerem vyslal totiž Chevert vyjednavatele svého ke knížeti Lobkovicovi a tu pak ujednána smlouva o vzdání města, jak jsme se o tom již byli zmínili. O druhém svátku vánočním, kdy smlouva tato s obou stran podepsána byla, mohli Pražané opět veřejně provolávati slávu Marii Teresii, jejíž panování toho dne v osvobozeném hlavním městě českém opět zahájeno bylo.

Dne 28. prosince byla kapitulace slavně prohlášena a téhož dne v poledne generál Piccolomini obsadil Vyšehrad, načež v den 2. ledna 1743 touže dobou, kdy poslední Francouzové pod Chevertem Strahovskou branou z města vycházeli, kníže Lobkovic slavně do Prahy vjel. Ve skvělém průvodu vešel

v čele dvou pluků jízdy, tří pluků pěchoty a šesti setnin granátníků Vyšehradskou branou do města, vítán jsa nekonečným jásotem lidu Pražského, jenž v něm nejen zástupce pravé panovnice své, ale též osvoboditele z dlouhých útrap spatřoval. Přes Dobytčí trh, Vodičkovou ulicí a Konským trhem, pak přes Příkopy, Prašnou branou a Celetnou ulicí, dále přes náměstí Staroměstské, Jesuitskou ulicí a přes kamenný most brali se vítězové na Malou stranu, kde se kníže Lobkovic v Thunovu paláci v Ostruhové ulici ubytoval. Po celé cestě voláno nadšeně „Sláva Marii Teresii!“, při čemž četné hudební sbory hrály. Praha byla osvobozena, panství „krále“ Karla III. v Čechách byl navždy konec učiněn.

---

14. Pokutování protivníků Marie Teresie.

Konec panství Karla VII. v Čechách, jak vzdáním Prahy již nezvratně a pro všecky budoucí časy byl spůsoben, přivodil také zlé dny všem těm, kdož se byli jednáním svým ve prospěch bavorského pretendenta koruny české proti dědičné panovnici Marii Teresii provinili. Ovšem byl k naléhání oněch šlechticův českých, kteří byli po čas obležení vládu Karla Alberta tvořili, hlavně pak šl. Davida, jenž příští svůj osud předvídati mohl, pojat ve smlouvu, mezi francouzským generálem Chevertem a rakouským vojevůdcem knížetem Lobkovicem uzavřenou, též článek toho znění, že nikdo z obyvatelů Prahy, neb kdo se vůbec za doby obležení v tomto městě zdržoval, pro příchylnost svoji k císaři Karlu VII. ani stíhán ani trestán býti nesmí; leč přemnozí

z těchto českých Wittelsbachovcův nedůvěřovali příliš vítězům rakouským a proto spatřovali jen v rychlém útěku jedinou spásu a to aspoň po tu dobu, než by se bezpečně seznalo, jakým způsobem bude Marie Teresie proti předním přívržencům Karla Alberta nastupovati. Zároveň s obsádkou Chevertovou, která dne 2. ledna 1743 pochod z Prahy k Chebu nastoupila, uklidilo se tedy potají z Prahy též mnoho osob kompromitovaných, které se obávaly, že by s nimi týmže způsobem nakládáno býti mohlo, jako se stavovskými rebelly proti Ferdinandovi II. roku 1621.

Mezi provinilci těmito byl nejpřednějším šl. Karel David, proti kterému všeobecná nenávist obyvatelstva města Prahy a dalekého okolí obrácena byla. Také on chtěl se z Prahy potají uchýliti na venkov a pak do Drážďan se odebrati, aby tam v bezpečí dalšího průběhu věcí vyčkal a pak dle potřeby do Bavor uprchl, jako byli hrabě Kaiserstein, hrabě Paradis a jiní šlechticové učinili. Již několik dní před tím byl odeslal svou rodinu z Prahy na Vysokou Lhotu, kam se pak později též sám odebrati chtěl. Za jitra dne 1. ledna 1743, než ještě Chevert se zbytkem francouzské armády Prahu opustil, vypravil se v lehkém kočárku o jednom koni, jejž byl za velké peníze sehnal, z domu svého na Malé straně, aby útěk na Vysokou Lhotu nastoupil, ještě než by Rakušané všecka města Pražská obsadili. Netušil, že k rozkazu Novoměstského magistrátu dva soudní zřízenci, adjunkt Sperling a písař Krocín, již od několika dnů každý krok jeho sledují, aby útěk jeho zamezili a jej zatkli. David jel postranními ulicemi Nového města, sledován jsa oběma zřízenci, ke kterým se cestou baron Ubell

připojil, který pak dle své instrukce spěchal napřed na Vyšehrad, aby tamního rakouského důstojníka ve bráně na příchod uprchlíka upozornil.

Pln hořkosti nad tím, že úloha jeho v Čechách jest rovněž dohrána, prchal David z hlavního města českého, kterému byl tak veliké zlo spůsobil; vidina jeho, uvesti do království Českého nový rod panovnický, rozplynula se jako fantom, on sám byl nyní psancem, který, chycen byv, pouze nečestnou smrt na popravišti očekávati mohl. Prozatím kojil se bezpečnou nadějí, že se mu podaří z Prahy uprchnouti a že nepoznán Vysoké Lhoty dostihne. Leč v tak zvané francouzské bráně na Vyšehradě zachvátila jej Nemesis, neboť upozorněný naň rakouský důstojník šl. Zedtwitz kázal Davidův kočár zastaviti a uprchlíkovi z téhož vystoupiti. David zbledl na smrt a chtěje se zachrániti, udal důstojníkovi nepravé jmeno, dokládaje, že jest šlechtic, který chce knížeti Lobkovicovi své podrobení se oznámiti. Leč stihatelé zjistili osobnost jeho a takž byl David jat a před velitele tvrze Vyšehradské knížete Piccolomini-ho uveden. Po krátkém výslechu byl dopraven do hlavního stanu za Zbraslavi, kdež uzavřen pod přísným dohledem ve dvoře Zbraslavského preláta. Když pak nejvyšší velitel kníže Lobkovic oznámil zatčení jeho magistrátu Novoměstskému, byl v několika dnech na to bývalý krajský hejtman šl. David do žaláře v radnici Nového města Pražského převeden, aby s ostatními rovněž v Praze zatčenými provinilci očekával rozhodnutí soudní komise, která v krátce na to k vyšetřování celé vzpoury proti Marii Teresii zřízena byla.

Druhého dne po odtáhnutí Francouzů

z Prahy byly v chrámě Svatovítském na Hradčanech u přítomnosti nesčetného množství lidu konány slavné poděkovací bohoslužby, které kapitolní děkan Mauric Martini obětoval. Veškeré rakouské vojsko shromáždilo se na Vlaském náměstí na Malé straně, načež s hlučnou hudbou Ostruhovou ulicí taktéž táhlo do hradu, kamž pak i kníže Lobkovic v šestispřežném voze přibyl, aby církevní slavnosti přítomen byl. Při Tedeum na konci slavné mše sv. zpívaném zazněla střelba z děl a ve všech městech Pražských provolávána poznovu sláva Marii Teresii, jejíž vláda téhož dne v Praze zase fakticky počala. Hned po skončených bohoslužbách na Hradčanech dal totiž kníže Lobkovic prohlásiti královský patent, jímž veškerá správa záležitostí zemských opět hraběti Janu Arnoštovi Šafgočovi svěřena byla a zároveň všem stavům a obyvatelům Pražským se zakazovalo, bez dovolení nejv. purkrabí město opustiti. Jiným patentem ode dne 4. ledna byly veškeré magistráty Pražské suspendovány a na jich místě zřízeni jsou městští komisaři, kteří měli nejen veřejné a politické záležitosti v obci spravovati, ale též veškerá nařízení nejv. purkrabí a nově zřízené komise vyšetřovací prováděti. *) Týmže spůsobem byl též akademický senát vysokých škol Pražských jakožto soudní stolice suspendován a někteří členové jeho od vyšetřující komise ve vazbu vzati. **)

*) Ve Starém městě Pražském byli komisary těmito čtyři členové dřívější rady městské: Václav Vejvoda, František Petr Piatti, Jan Kamil Marusius a Vilém František Krausenek. Ale výminečný stav tento netrval dlouho, neboť již dne 14. února 1743 byli magistrátové zase v úřady své dosazeni a installováni.

**) Mezi nimi nalezali se professoři práv dr.

Tato komise vyšetřovací stala se nyní tribunálem, k němuž nejen zraky veškerého obyvatelstva v Čechách obráceny byly, ale také v cizině obecná pozornost hleděla. Již ze zřízení komise bylo totiž zjevno, že Marie Teresie nehodlá vyhověti prvnímu článku smlouvy s generálem Chevertem uzavřené, jenž beztrestnost všem přívržencům Karla Alberta zaručoval. Ve Vídni stáli pevně na tom, aby aspoň ti z nich byli trestáni, kdož se nejvíce proti pragmatické sankci a proti dědičné panovnici byli provinili; Marie Teresie pak byla velice rozhořčena na šlechtu českou, jež byla od rodu jejího vždy tak hojně a před jinými vyznamenávána a v době rozhodné tak nestatečně ve věrnosti své k rodu Habsburskému obstála. Proto mrzela se na uzavření smlouvy se Chevertem a pouze osobnost knížete Lobkovice to byla, jež generála tohoto zbavila nemilých následkův ukvapeného jednání jeho, anť by každý jiný vojevůdce byl za to s velitelství svého ssazen býval. Smlouva a podmíněný jí svobodný odchod Francouzů z Prahy nedaly se již odčiniti, a takž se ustanovila Marie Teresie na tom, že aspoň ustanovení jejího o amnestii nebude šetřiti. Aby pak krok takovýto, jenž ovšem byl porušením smlouvy, poněkud byl odůvodněn, rozhlašovalo se, že kapitulace byla bez vědomí a svolení královny uzavřena, a že tudíž k dodržení téže zavázána není — výklad to, který před soudem dějepisu arciť neobstojí, neboť kníže

---

Therer z Thererheimu, prokurátor zemský Schellhorn a Mikuláš Königsmann, kterýžto poslední k rozkazu komise dne 19. února do akademického vězení v Karolinum vsazen, ale již dne 7. dubna jakožto nevinný propuštěn byl.

Lobkovic byl smlouvu uzavíral jmenem Marie Teresie a nalezal se zároveň v postavení takovém, že s druhé strany vším právem za splnomocněnce královnina pokládán býti mohl.

Kníže Lobkovic nenamítal však nic proti zřízení komise vyšetřovací, v jejíž čelo byl postaven nejv. purkrabí hrabě Šafgoč, ač víme, že i tento hodnosta nebyl všeliké viny prost, ant též on byl Karla Alberta na Hradčanech vítal a pak mu plnomocenstvím holdoval. Dalšími členy komise byli: tajný rada hrabě Ferdinand Kolovrat, náměstek kancléřův hrabě Rudolf Kořenský, pak dvorní radové Jan Krištof ryt. Jordán a Jan Jindřich ryt. Komořanský; tito členové měli provinilce z vyšších stavů vyšetřovati, kdežto pro obžalované ze stavu měšťanského byla zřízena zvláštní komise z devíti členův appelačního soudu Pražského, kteří byli věrnost svou k rodu rakouskému po celou dobu obsazení bavorsko-francouzského osvědčili. Nalezalit se mezi nimi appellační radové hrabě Breda, baron Sternfeld, dr. Höpflinger a dr. Hennet, jimž aktuár Jan August Opitz jakožto zapisovatel přidělen byl.

První prací vyšetřující komise bylo, všecky obviněné osoby stavu šlechtického z Prahy na statky jejich vypověděti, kde doručení obžalovacího spisu očekávati a na ně pak písemným obhajováním svým odpověděti měly. Internace tato stihla především ony přísedící appellačního soudu, s předsedou téhož hrabětem Václavem z Kokořova v čele, kteří byli i po čas obsazení jmenem Karla III. v Praze dále úřadovali. Byli to mezi jiným hrabata Karel Kolovrat, Heřman Černín, Antonín Bubna, František Vratislav, František Věžník, František Josef Pachta a j., jakož i několik radů

appellačních. Týmže osudem byli postiženi přísedící velkého soudu zemského, mezi nimi velkopřevor řádu maltézského hrabě Königsegg, dále hrabata Prokop Kolovrat, Ferdinand z Kokořova a Filip Sternberk ze stavu panského, Maxmilian Bechyně z Lažan, Josef Rašín z Riesenburka, Maxmilian z Wiedersperka, Václav Dobřenský, Václav Obitecký a j. ze stavu rytířského. Po těch následovali četní členové královské komory, lénního soudu a zemského výboru, konečně pak z vyššího duchovenstva kníže-arcibiskup Pražský hrabě Arnošt z Manderscheidu, probošt Chřepický a děkan Martini. K tomu přičísti sluší ještě všecky šlechtice, kteří se byli osobně k holdování Karlu Albertovi do Prahy dostavili, tak že se všech obviněných do několika set čítalo.

Hlavním svědectvím proti všem byly listiny a protokoly, jež byla vyšetřující komise na Hradčanech zabavila, k čemuž se pak družila četná tajná udání, jimiž zvláště jakýsi Ferdinand Schindler komisaře zásoboval, udávaje zejmena na arcibiskupa, na členy kapitoly Svatovítské, na některé šlechtice a měšťany Pražské, čím se byli ve prospěch Karla Alberta provinili. Vyšetřování trvalo po dva měsíce, ve kteréž době také největší část obviněných své obhajovací spisy komisi odeslala. Mnozí hájili se tak neohroženě a dovedně, že ihned z obžaloby propuštěni a v předešlé dvorní a zemské úřady své zase dosazeni jsou, jako tomu bylo u nejv. zemského hofmistra hraběte Štěpána Kinského, u hrat Filida Gallasa, Václava z Kokořova, Franška Vratislava, Františka a Leopolda Sternrkův a mnohých jiných. Ano i president vorní deputace" hrabě Filip Kolovrat a

ostatní členové tohoto sboru byli úplně bezvinnými nalezeni, poněvadž se jim podařilo prokázati, že úřad svůj jediné ku prospěchu země zastávali a častěji se rozkazům francouzských velitelů opírali. Podobným způsobem byli skoro veškeří členové soudu appellačního a velkého soudu zemského zase v úřady své dosazeni.

Za to se však nepodařilo obhájení jiným vynikajícím osobám, jež za příchylnost svoji ku pretendentovi buď sesazením s úřadu buď vypovězením ode dvora trestáni byli. Na prvním místě zde sluší uvesti arcibiskupa hraběte Manderscheida, který na svůj statek Břežanský internován byl a Marii Teresii při korunovaci její na královnu českou korunu na hlavu vstaviti nesměl;*) dále hraběte Františka Josefa Vrbnu, který byl kurfiřtovi jakožto ředitel stavovského sněmu, zemského soudu a zemských desk sloužil a za to ztrátou úřadů těchto a vypovězením z Prahy trestán jest; také hrabě Khuenburg, jenž byl kurfiřta jakožto komoří do Frankfurtu provázel, jakož i hrabata Karel Morzin, František Clary a Václav Pötting stíženi týmže trestem a vypovězeni. Rovněž přišli o své úřady Maxmilian Bechyně z Lažan, přísedící soudu zemského, hradní hejtman Jan Václav Markvart z Hrádku a mnozí jiní, kteří se po čas pobytu Marie Teresie v hlavním městě českém nesměli do Prahy dostaviti.

---

*) Po deset let zůstával arcibiskup v nemilosti a teprve když Marie Teresie roku 1754 do Prahy přibyla, aby ústav šlechtičen na Hradčanech založila, směl se opět ke dvoru jejímu dostaviti, což mu hlavně přímluvou hraběte Kounice, příbuzného jeho, spůsobeno bylo. Od té doby pak byl u dvora zase velice vyznamenáván.

Při všech ostatních obžalovaných zjistila vyšetřující komise, že se byli buď v poli buď v úřadech svých činně ve výboji Karla Alberta proti Marii Teresii účastnili, a protož měl o vině jejich pravidelný soud rozhodnouti. Poněvadž pak mnozí z nich byli ze země prchli, vydán jest dne 1. března 1743 edikt, kterým byli před zvláště zřízený soud k zodpovídání se předvoláni. Soud tento byl sestaven ze členův soudu appellačního pod předsednictvím nejv. purkrabí hraběte Šafgoče a úřad král. prokurátora zastával při něm Jan Kristian šl. Strolz, kdežto proslulý právník Dr. Josef Azzoni byl obhájcem obžalovaných. Souditi se mělo dle hrdelního řádu soudního ode dne 16. července 1707, který na zločiny uražení Veličenstva, vzbouření a zemězrády trest smrti ustanovoval. Dvorní rada Jan František rytíř Turba vypracoval pro soudní dvůr tento pamětní spis, v němž líčil odboje stavův českých proti císaři Ferdinandovi I. roku 1547 a proti císaři Ferdinandovi II. roku 1620, a podobné jednání s provinilci navrhoval. Soudní dvůr pak také ve smyslu tomto rozsudky své pronesl.

Hlavním z obžalovaných byl nepřítomný hrabě Jan Václav Kaiserstein, jenž se jakožto nejvyšší kancléř při dvoře Karla Alberta projevil co neúhlavnější nepřítel Marie Teresie a jakožto velmistr „bavorské“ lože zednářské v Praze nejvíce členův šlechty české a předních měšťanů Pražských v řady protivníkův jejích převedl. Za to byl ztrátou cti, statků a hrdla potrestán a při dopadnutí svém v Čechách měl smrti rukou katovou propadnouti. (Rozsudek tento, ač od Marie Teresie potvrzený, nebyl přece vykonán, neboť Kaiserstein dostal roku 1746 své hodnosti a statky zase

nazpět, jen že se do rakouských zemí již vrátiti nesměl.) Týž trest stihl hraběte Jana Václava Paradisa, který byl od Karla Alberta prvním dvorním radou u dvorské kanceláře, komořím a tajným radou jmenován a hlavně vydíráním daní v zemi české pro kurfiřta se provinil; byl na útěku svém z Čech od rakouského vojska chycen, do Prahy dopraven a zde do žaláře v Bílé věži na Hradčanech vsazen. Leč trest smrti nebyl ani na něm vykonán, nébrž odvezen jest do vazby v Novém Městě za Vídní, v níž se ještě roku 1744 nalezal.

Dále byli ku trestu smrti odsouzeni hrabě František Ferdinand Kolovrat Novohradský, jenž byl znám jakožto úhlavní protivník Marie Teresie, o níž jednou při veřejné hostině v Praze tak hanlivě mluvil, že jej přítomný zajatý důstojník rakouský políčkem potrestal; poněvadž byl ale ku Karlu Albertovi utekl, nebyl ani na něm trest tento vykonán a Marie Teresie uspokojila se zabavením jeho statků, z jejichž výnosu však choti jeho, která se byla s dítkami dobrovolně do vlasti vrátila, ročně 2000 zlatých vypláceti dávala. Týž rozsudek byl vydán proti hraběti Martinu Michnovi z Vacinova, jenž byl do bavorských služeb vstoupil a již se do vlasti nevrátil; konečně pak i proti dvěma mladým hrabatům z Bubna, Kazimiru Ferdinandovi a Františku Václavovi, kteří prchnuvše z Čech k bavorské armádě se přidružili, ale po uzavření míru Cášského roku 1748 zase do Čech vrátiti se směli. Z těchto šesti rozsudků na smrt nebyl tudíž ani jediný vykonán, ba většina odsouzených byla, jak vidno, dříve nebo později zase na milost přijata a veškerý jejich trest záležel v tom, že se nesměli ke dvoru Marie Teresie dostavovati.

Doživotní vazbou byl trestán svob. pán Karel Deym ze Střítěže a odvezen na pevnost do Temešváru v Uhrách, kdež za nedlouho zemřel. Baron Jan Ferdinand Vunšvic, jenž od kurfiřta přijal úřad hejtmana Nového města Pražského a svým dvěma synům kázal do vojska bavorského vstoupiti, nedostavil se po útěku svém do ciziny před komisi a odsouzen jest ku ztrátě veškerého jmění a ku věčnému vypovězení z Čech. Hrabě František Václav z Vrtby a syn jeho Jan Josef pokutováni byli na penězích a sice musili oba dohromady stotisíc zlatých složiti; tento pak byl mimo to z appellačního soudu vyloučen. Dále byl peněžitou pokutou stížen hrabě František Václav Bubna, otec svrchu zmíněných dvou důstojníků v bavorském vojště, který musil 50.000 zlatých zaplatiti; vypovězeni pak byli oba bratří Václav a Jan hrabata Lažanští (z nichž onen byl husarský pluk do pole proti své královně postavil), baron Václav z Rossi, Baltazar a Jindřich Kostelečtí ze Sladové, baron Karel Pergler z Perglasu a několik jiných šlechticův.

Universitní professor a advokát Pražský dr. Norbert Therer z Thererheimu, jenž byl ze členův akademického senátu nejvíce kompromitován, anoť se naň prokázalo, že byl nejen nepřítele činně podporoval, ale též potupné řeči proti Marii Teresií pronášel, ztratil své akademické hodnosti i advokacii a byl ze všech zemí rakouských vypovězen. Registrátor zemských desk Jan Václav Schleichert byl za to, že dobrovolně vydal nepřátelům desky zemské, aby z nich panství duchovních řádů a výtěžek seznati mohli, odsouzen k doživotnímu vězení na Špilberku u Brna. Mnozí byli jednoduchým vypovězením ze země trestáni

nebo k vazbě delší neb kratší odsouzeni; jiným opět, jako hraběti Jindřichu Mansfeldovi, jenž byl do ciziny prchl, pak se ale dobrovolně vrátil a činů svých litoval, byla přestálá vazba za trest počítána. Také jedna ze šlechtičen českých a sice ovdovělá hraběnka Marie Augusta Kinská, která byla se do Frankfurtu uchýlila a tam službu dvorní dámy u choti Karla VII. přijala, pokutována jest ztrátou veškerého jmění a vypovězením ze země. Některé šlechtičny, jako kněžny Mansfeldová a Fürstenberková, pak hraběnka Paradisová, byly v příbytcích svých střeženy, dokud vyšetřování proti nim skončeno nebylo.

Ze stavu měšťanského bylo taktéž mnoho osob, jež ponejvíce za doby noční byly ve svých domech zatčeny, ve vazbu vzato a do vězení v radnicích Pražských vsazeno; takž seděli ve Staroměstské radnici první městský radní Jan Šašek, jenž byl za doby obsazení Prahy veškeré účty obecní vedl a vypsané dávky městské do francouzské pokladny odváděl*); dále městský sekretář Konstantin Laroque, čtvrtní Josef Straka, usedlí měšťané a živnostníci Václav Schöpf, Leopold Ziegler, Valentin Ender, Jan Schmidtpauer, František Heiligsfeldt, Jan Weber se svou manželkou Jitkou a Josef Klenka; v Novoměstské radnici uvězněni Václav Svoboda, Václav Borovička, Antonín Černohorský, Štěpán Aller (jenž ve vězení tomto zemřel), Leopold Kubecius, Václav Heim, jakož i rychtáři František

---

*) V příčině těchto účtů byl Šašek později zapleten v nemilý proces. jenž skončil teprva roku 1745, když byl Šašek platnost veškerých položek, jež mu za nesprávné vyčítány byly, přísahou za pravé stvrdil.

Kaplánek z Řečic a Kayser z Poličky; na Malostranské radnici pak seděli vedle zmíněného již registrátora Schleicherta měšťané Jan Stauderer, Ondřej Krassner, Dominik Toniolo, Kristian Olecký, František z Bodenberka a Jindřich Kanody. Valná většina jich byla po skončeném vyšetřování propuštěna, jen Leopold Ziegler a Václav Svoboda (kterýž byl usvědčen, kterak veřejně pravil, že se z Prahy vymrskati dá, bude-li velkovévodkyně Toskánská a královna Uherská také královnou v Čechách), byli veřejně vymrskáni a několik jiných ze země vypovězeno.

Z úřadníkův při úřadě král. místodržících, kteří se byli v službách Karla Alberta potřebovati dali, sesazeni jsou s úřadů svých sekretáři Rübner, Danzer a Šťastný, kancelisté Schuhbauer, Petr Schönpflug z Gamsenbergu a onen Kunz, který byl, jak dříve sděleno, provolací patent „královský“ ve městech Pražských prohlašoval. Konečně byla též židovská obec Pražská ve vyšetřování vzata, poněvadž byla po čas obležení nepřátelské vojsko penězi podporovala; ale vykoupila se složením 150.000 zl. od dalšího trestu, přízeň Marie Teresie však si nemohla více získati a musila pro zpronevěřilé jednání své později mnoho zakoušeti, jak dosvědčují vypovídací dekrety proti židům v Čechách, o čemž ještě podrobnější sdělení podáme.

Nejtěžší obvinění však spočívalo na Karlu šl. Davidovi, jehož agitaci pro kurfiřta Karla Alberta byli jsme již obšírněji doličili a jemuž mimo jiné i zatčení a úmrtí krajského hejtmana Mladoty ze Solopisk, jakož i stíhání jiných, Marii Teresii věrných úřadníků právem za vinu přičítáno jest. Dále zjištěno naň, že hlavně on k nemilosrdnému vydírání obyva-

telstva Pražského podnět dával a při tom jednou veřejně k měšťanům hrozbu pronesl, že teprva tehdáž budou k odvádění berní a poplatků povolni, až jich tři sta na vlastních domech v Praze pověšeno bude. Za velezrádu pokládáno mu sepsání obou patentů kurfiřta bavorského, kterými lid český byl proti Marii Teresii pobuřován, jakož po celou dobu obsazení Prahy David veřejně Marii Teresii hanlivými řečmi urážel, chlubě se, že již sedláky na venkově proti ní pobouřil a je podnítil, aby se zbraní chopili. Konečně za doby obležení stále rozhlašoval zprávy o porážkách vojska rakouského, vysílal na svůj groš stále vyzvědače do tábora Rakušanův, udržuje tajné spojení maršála Belleisla s francouzským vyslancem v Drážďanech, ano i po odchodu Belleislovu zprávy z Prahy mu dosílaje.

Po celou dobu vyšetřování, které čtyři měsíce trvalo, choval se David týmže drzým způsobem, jenž jej byl za doby všemohoucnosti jeho v Praze pověstným učinil; vyhrožoval městskému rychtáři, že na jaře císař s armádou 160.000 mužů zase do Čech vtrhne a Prahu do základů vyvrátí, bude-li mu (Davidovi) jediný vlas na hlavě skřiven; dále se odvolával na přirozené a mezinárodní právo a tvrdil i nyní ještě stále, že nároky Karla Alberta na korunu českou jsou úplně oprávněny. Slovem líčil veškeré zločinné jednání své jakožto výplyv ryzého vlastenectví a užíval všech prostředků rabulistiky, jaká hlavní stránkou povahy jeho byla. Vyšetřujícími komisary, kteří proces jeho zvláště vedli, byli appellační radové hrabě Breda, baron Sternfeld, dr. Höpflinger a dr. Hennet, jimž byl aktuár Jan August Opitz jakožto zapisovatel přidělen. Neméně než 102 otázky byly mu předlo-

ženy a v době od 6. února do 19. dubna třináct výslechů, vždy po několik hodin trvajících, bylo s ním zavedeno.

Nejdříve popíral David všelikou vinu, odvolávaje se k tomu, že vždy jen k rozkazu Bavorů a Francouzů jednal. Ano snížil se až k udavačství proti jiným osobám, z nichž mnohé pak skutečně ve vazbu vzaty jsou. Popíral, že by byl velezrádný patent kurfiřtův sepsal, udávaje, že prý týž vyšel z péra francouzského generála Renau-a, také prý nikdy nepsal ony dva listy, jež byly v příbytku jeho nalezeny a v nichž služby své Belleislovi a Sechellesovi nabízel i rakouské vojsko bandou lupičů nazýval, neboť prý byly tyto listy od bavorských důstojníků psány a v příbytku jeho zanechány. Podobně ničemnými vytáčkami snažil se též ostatní části obžaloby vyvrátiti, vida ale, že dosavadní spůsob obrany jeho bez úspěchu zůstává, dal se v pravý opak a počínal si tak zbaběle, že se soudcové s ošklivostí od něho odvraceli. Plakal, vrhal se každé chvíle na kolena, prose pozdviženýma rukama a třesoucím se hlasem za milost, a přiznával se konečně ke všemu, co mu bylo za vinu kladeno, jen aby byl při živobytí zanechán. Zapíral, že kurfiřtovi přísahu věrnosti složil, a když mu pak namítnuto bylo, že měl tedy tím více věrnost k dědičné panovnici zachovati, odvolával se k tomu, kterak prý holdováním stavův zemských všichni ostatní poddaní v zemi kurfiřtovi věrností a poslušností zavázáni byli. Když mu bylo konečně předestřeno, že sedláky k odboji vybízel a rakouské úřadníky ve vazbu bral, svaloval všecku vinu v té věci na rozkazy Bavorů a Francouzů, dle nichž prý se chovati a je vykonávati musil.

Dne 19. února odevzdal soudcům obsáhlý spis obranný, v němž nejdřív uváděl všecka literární svá díla (jichž celkem šest, vesměs v jazyku německém vydal), odvolával se k zásluhám svým o rod Habsburkův a konečně vyvracel veškeré články obžaloby naň vznesené. Dále udával zde, kterak prý nikterak nehodlal z Prahy prchnouti, nébrž osobně se rakouskému velitelovi dostaviti; maršál Belleisle prý jej chtěl s sebou z Prahy vzíti, aby ho v bezpečí do ciziny uvedl, on prý však jako pravý vlastenec nechtěl Čechy opustiti. Také prý mu Francouzové nedali z Prahy odejíti, když mu hraběnka Šternberková do Brandýsa n. L. psala, aby k ní na Častolovice přijel a královně Marii Teresii se podrobil, načež prý mu odpuštění zaručeno bude. Veškeré skutky za vinu mu kladené konal prý jen k vyšším rozkazům a není prý tudíž za ně zodpověden. Ku konci poukázal k tomu, že mu po čas obléhání Prahy rakouští vojáci statek a zámek jeho Vysokou Lhotu spustošili a škodu více než 16.000 zlatých tamže mu způsobili.

Jak malá váha ale na tento obhajovací spis jeho kladena byla, vysvitá z té okolnosti, že již téhož dne (19. února 1743) rozsudek nad Davidem pronesen byl. Zněl v ten smysl, že „má Karel David pro své mnohé a opětované těžké a nectné zločiny na obyčejné popravní místo vyveden, zde jiným k opovržení a k výstraze, sobě pak k zaslouženému trestu po useknutí pravé ruky (kterou byl při rozšiřování buřičských patentů hřešil) sťat, potom tělo jeho čtvrceno a na šibenicích, na čtyřech hlavních silnicích Pražských vztyčených, pověšeno, hlava pak na čekanu na popravišti nabodnuta a při ní ruka přibita, jeho

veškeré jmění pak pro královský erár od královského fisku zabaveno býti.“

Tím však nebyl proces Davidův ještě skončen, neboť k odvolání jeho byly s ním nové výslechy zavedeny, které však měly za výsledek, že byl rozsudek dne 14. června 1743 v plném znění potvrzen. Za týden na to byl rozsudek ten Davidovi poznovu v přítomnosti všech členů vyšetřující komise přečten a zároveň doloženo, že jej královna Marie Teresie, která té doby v Praze meškala, potvrdila. Současně bylo Novoměstskému magistrátu nařízeno, aby všecky přípravy k vykonání exekuce zařídil, jakož i do dne 25. června na čtyřech hlavních silnicích Pražských šibenice postaviti dal, na kterých by rozčtvrcené tělo delinkventovo rozvěšeno bylo. David vyslechl rozsudek dosti klidně, ba z jeho dalšího chování se lze souditi, že mu některý zednářský soudruh, kterých se, jak víme, tehdáž v Praze jak mezi šlechtou tak mezi úřadníky stále ještě mnoho nalezalo, potají dal sděliti, kterak sice královna několik rozsudků na smrt potvrdila, zároveň ale všem takto odsouzeným milost udělila, neboť byla výslovně prohlásila, že k vůli odboji proti panování jejímu nemá ni jediná krůpěj krve prolita býti.

V ustanovenou dobu bylo popraviště na Dobytčím trhu před Novoměstskou radnicí zřízeno a čtyři ony šibenice postaveny. Veškerá Praha hleděla nastávající popravě se zadostučiněním vstříc, neboť vše upomínalo ještě na děsné útrapy za doby obležení, jejichž původ z velké části Davidovi přičítán byl. Ale ještě dne 27. června, ba i za časného jitra v den k popravě určený byl David vyslýchán a pak o 9. hodině dopolední dne

28. června z vězení svého na popraviště vyveden. Bylť se k poslední cestě své oděl v oblek slavnostní, totiž v kabát z červeného aksamitu, bohatě zlatem vyšívaný, v hedbávné spodky a punčochy, ve střevíce se zlatými přeskami, na hlavu pak si vložil mohutnou paruku alonžovou, jakoby se k nějaké dvorní slavnosti ubíral. Tisíce a tisíce Pražanův tísnilo se na náměstí před radnicí a každý se divil statečnosti, s jakou se odsouzenec na popraviště ubíral. Zde se jej předseda soudu ještě jednou tázal, setrvává-li na své výpovědi a chce-li na ní umřiti, k čemuž David pevným hlasem přisvědčil. Po té byly delinkventovi oči zavázány (ve zprávě očitého svědka této exekuce se dí, že si David vlastní rukou svým bílým kapesním šátkem oči zavázal), načež mu kat kázal, aby poklekl a pravou ruku, která před stětím jeho uťata býti měla, na špalek položil.

Osudný okamžik nastal. David vztáhl pravici na špalek, kat pozdvihl lesklý svůj meč do výše, tu však zvolal přítomný komisař appellační rada dr. Vojtěch Höpflinger vysokým hlasem: „Milosť!“ Kat sklonil meč a exekuce skončila způsobem nekrvavým. David strhl si rychle obvazek s očí a vzchopiv se, políbil, jak sám ve svém děkovacím přípisu ode dne 7. července 1743 dí, „po vyvolání milosti appellačnímu radovi jmenem J. K. M. ruce a pronesl slabým jazykem a s nejponíženějším srdcem své díky.“ Na to byl do dřívějšího vězení svého nazpět odveden, kde mu přečtli král. rozhodnutí, že jest mu trest smrti v doživotní žalář na pevnosti Budínské proměněn. Ušel tudíž smrti nečestné, ale na místě, aby se byl s osudem svým smířil, počal poznovu drzé pikle strojiti a vyzývavě

se chovati, anť ve zmíněném již přípisu*) žádal, aby byl v Praze vězením zůstaven, jelikož prý má silný otok na koleně a veliké bolesti v životě. Když ale komise lékařská k němu vyslána byla, aby zdravotní stav jeho vyšetřila, ukázala se obě ona udání jako lživá a zemští fysikové a lékaři podali své dobré zdání v ten smysl, že David jest zcela zdráv a že tudíž beze všeho nebezpečí cestu do Uher nastoupiti může.

Na další jeho žádost, aby mu do vězení byly poslány knihy, bílé prádlo a šatstvo, odpověděl král. prokurátor Jan šl. Strolz ve své zprávě ode dne 13. července, kterak „jest se diviti drzosti, pýše a domýšlivosti tohoto opovážlivého člověka, který na místě, aby pokoru a lítost jevil, za učeného muže se pokládá a přece ani latinské sepsání sestaviti nedovede, své dílo o feudálním právu doslovně ze Struvia opsal a od prokurátora Wilhelmi-ho si je opraviti dal; pročež mu nemá žádných knih býti vydáno, šatstvo pak má takové jako každý jiný vězeň nositi.“ Při tom také zůstalo a současně vydáno veškeré jeho movité jmění král. fisku a zabaveny jeho dům na Malé straně i statek Vysoká Lhota, který byl ještě téhož roku za 10.000 zl. prodán hraběti Janovi z Vrtby, jenž jej ke svému panství Konopištskému přivtělil. Choť Davidova podala sice dne 27. července 1743 a opět dne 27. ledna 1744 z Lišnice žádost

*) Na spisu tom, chovaném při obsáhlých aktech procesu Davidova v archivu c. k. místodržitelství, jichž jsme při líčení tomto užili, podepsal se David plným jmenem „šlechtic“, kterýžto predikát však cizí rukou přeškrtnut jest; také ve všech ostatních listinách procesu jeho se týkajících jmenuje se jen Karel David a nikdy „šlechtic“.

král. místodržícím, v níž za to prosila, aby jí byl statek Vysoká Lhota přiřčen, an prý byl za věno její koupen, žádost její však byla zamítnuta. Měla po choti svém dvě nezletilé dcerušky, není však o dalších osudech těchto pozůstalých Davidových nic více známo. Nečestná památka na velezrádce zachovala se však dodnes v pojmenování bývalého statku jeho, neboť lid nazývá od té doby Vysokou Lhotu vždy jen „Lhotou Davidovou“.

Poněvadž král. rozhodnutím ode dne 14. července 1743 nejvyššímu purkrabí a dvorní radě vojenské ve Vídni nařízeno bylo, aby učinili, čeho jest třeba ku převezení Davida na pevnost Budínskou, dostal ke konci srpna soudní adjunkt Novoměstského magistrátu Sperling rozkaz, aby delinkventa z Prahy do Vídně převezl a tam další ustanovení král. české dvorní kanceláře očekával. Dne 31. srpna vydal se Sperling s Davidem, jejž desátník a čtyři vojáci střežili, na cestu z Prahy do Vídně, která je přes Habry, Jihlavu a Znojmo vedla a dle pozdějšího účtu Sperlingova nákladu 179 zl. 5 kr. vyžadovala. Dne 7. září byl David odevzdán do vojenské káznice ve Vídni, v několika dnech pak odvezen jest na pevnost do Budína, kde osobnost jeho zcela zanikla. Marná byla jeho naděje, kterou až do poslední chvíle v Praze choval, že mu mocní jeho soudruzi zednářští milost vymohou.*)

*) Zde jest na místě, zmíniti se o tehdejších ložích zednářských v Praze, z nichž ona Davidova loží „bavorskou“ zvána byla, poněvadž přední členové její, jak už řečeno, nejhorlivěji v Praze ve prospěch kurfiřta bavorského působili. Lože „rakouská“, jejímž velmistrem byl hrabě Künigl, zachovala i po čas obsazení bavorsko-francouzského věrnost k rodu Habsburskému a proto dostalo se jí ku přímluvě

Takž ukončena jest veškerá exekuce na protivnících Marie Teresie v Čechách způsobem nekrvavým, jenž neměl nic společného s pokutováním odbojných stavův českých roku 1621. Proto lživým byl protest vypovězencův českých, jejž titéž roku 1748 kongresu Cášskému proti Marii Teresii podali, ošemetným způsobem v něm píšíce, kterak prý roku 1743 v Praze neméně než 21 hlav na popravišti padlo; rovněž nepravá byla udání o mučení vězňův, o odsouzení mnohých k veřejnému metení ulic, ku práci trest-

---

choti Marie Teresie velkovévody Františka Lotrinského, jak vědomo, též zednáře, té výhody, že mohla ve svém zřízení dále setrvati a ve spojení vejíti s velkou loží Vídenskou, dne 17. září 1742 veřejně zřízenou. Výhody této použil hrabě Künigl k tomu, aby provedl opětné spojení všech tří loží Pražských, což se mu také podařilo; lože Davidova „u tří hvězd“ a její Litoměřická filiálka „Sincerité“, které byly mezitím vstoupily ve spojení s velkou loží v Berlíně, musily tohoto spojenectví se vzdáti a přistoupiti s druhou loží Pražskou, tak zvanou „neutrální“, k loži hraběte Künigla, která pak byla s velkou loží Vídenskou spojena. Po spojení tomto prohlášena jest sjednocená lože za „provinciální“ loži českou, které bylo dáno jmeno lože „u tří korunovaných hvězd“ a s vyloučením politiky již jen původní směry filantropické sledovala. Malostranská lože „u tří hvězd“ však i po tomto sloučení trvala tajně dále, leč řídila se již jen zásadami skotskými a když jí ostatní lože zakázaly užívati názvu „u tří hvězd“, nazývala se pak loží „u tří sloupů“. Provinciální lože Pražská působila i po pozdějším zákazu po celé panování Marie Teresie dále, až pak za Josefa II. zase veřejně vystoupila. Význam působení zednářského v době zápasu Karla Alberta s Marií Teresií jest v líčení našem poprvé na světlo uveden a pouze tímto vlivem se vysvětlují počáteční úspěchy Karla Alberta v Čechách a najmě v kruzích šlechty české, která se jen piklemi zednářskými, z Francouzska a z Bavorska zlatem podporovanými, tak velice oblouditi dala.

nické atd., podobně jako nepodstatné bylo tvrzení, kterak prý „přísná inkvisice trvala až do příchodu Prusův do Prahy roku 1744.“ Marie Teresie nepotřebovala takovýchto násilnických prostředkův, aby za panovnici království Českého byla uznána; po vytrpených strastech obsazení bavorsko-francouzského lnula jí všecka srdce česká jako pravé dědičné královně české vstříc a v krátké době byl jak ve hlavním městě tak ve veškerých ostatních Čechách dřívější pravidelný řád zaveden. Výminečný stav v Praze, dekretem ode dne 4. ledna 1743 zavedený, byl již dne 14. února opět zrušen, neboť téhož dne byly, jak už řečeno, magistráty měst Pražských zase v úřad svůj uvedeny a dne 17. dubna též akademický senát veškeré viny sprostěn a v působnost svoji dosazen. Akademické mládeži pak, která se činností svoji ve studentské legii byla vyznamenala, slíbeno, že při udělování míst úřadnických přední zřetel na ni brán bude. Města Pražská, za oblehání dělostřelbou tak valně poškozená, snažila se všecky zevnější známky kruté doby roku 1742 opět vyhladiti a dědičnou panovnici svoji co nejdůstojněji ve zdech svých uvítati.

---

15. Korunování Marie Teresie.

Ještě než v Čechách po odtáhnutí Francouzův roku 1743 opět pravidelný řád ve všech oborech správních zaveden byl, Marie Teresie z Vídně odeslala královské dvorní komisi do Prahy zvláštní reskript, daný dne 2. února 1743, tedy právě za měsíc po odchodu posledních Francouzův z hlavního města

českého, jímžto uváděla obyvatelstvu země české k vědomí, kterak hned po nastoupení vlády své měla pevný úmysl, dáti se v Praze co nejdříve na království České korunovati; k nemalému zármutku jejímu že však nepředvídané vpády nepřátel provedení tohoto úmyslu překazily a až dosud je zdržovaly. Ale nyní, když s pomocí Boží nepřátelské toto násilí v království Českém zase přestalo a královské hlavní město Praha opět své dřívější volnosti nabylo, že se rozhodla na tom, v den 25. dubna z Vídně na cestu do království Českého se vydati, dne 29. dubna slavně do Prahy vjeti a pak dne 12. května na království České dáti se korunovati.*)

Za tou příčinou vydala dne 5. února 1743 další královský reskript, kterým se všeobecný korunovační sněm na druhou polovici měsíce března do Prahy svolával. Sněm tento sešel se dne 29. března na královském hradě Pražském a to za velikého účastenství členův všech čtyř stavův království Českého, pak deputací stavovských z Moravy a z pozůstalé části Slezska, jak tomu při každém generálním sněmu zemí koruny České bývalo. Pouze zástupci Chebska nebyli tehdáž na sněmu přítomni, poněvadž se město Cheb toho času stále ještě v držení vojska francouzského na-

*) Zprávu o opětném dobytí Prahy obdržela Marie Teresie ve Vídni dne 29. prosince 1742 a radost její nad tím byla veliká, že hned druhého dne na to dala ve velechrámě sv. těpána sloužiti slavnou mši sv. s Tedeum, načež ke dni 2. ledna 1743, ač to byl ještě čas postní, pozvala veškerou šlechtu k nádhernému karuselu v cís. jízdárně, v němž se osobně účastnila a drahocenné dary dámám a kavalírům při tom udílela. Po karuselu pak jela v čele všech účastníků ulicemi města Vídně do dvorního hradu, kde skvělý, až do rána trvající ples následoval.

lezalo a městská rada tamní Marii Teresii posud za královnu českou neuznávala, Královskými komisary na sněmu tomto byli hrabě František Jindřich Šlik, nejvyšší maršálek v království Českém, hrabě Josef Kinský, nejv. komorník zemský, a rytíř Václav Kazimír Netolický z Eisenberku, podkomoří zemský. Direktorem sněmu byl jako obyčejně nejv. purkrabí hrabě Jan Arnošt Šafgoč. Po přečtení obvyklých královských proposicí závodil na sněmu tomto každý ze sněmovníkův v okázalém osvědčování věrnosti a oddanosti k rodu Habsburskému, jen aby všeliká spoménka na nepořádný sněm stavovský z prosince roku 1741 zahlazena byla.

Nejdříve vyslovili shromážděni stavové „pravé své královně a dědičné paní nejponíženější poděkování, že ona podle příkladu svých nejjasnějších předků tento veřejný sněm rozepsati a podle nabytých nadání a starožitných chvalitebných zvyklostí zase otevřiti, hlavně ale, že ona toto své věrně poddané království České, obzvláště ale svou královskou stolici, totiž město Prahu, od tak veliké nespravedlivých nepřátel moci a nátisků pod ochranou Nejvyššího prostředkem své vítězné zbraně nejmilostivěji osvoboditi ráčila.“ Dále sněm na důkaz radosti nad tím, že královna Marie Teresie do Prahy přijeti a zde se na království České korunovati dáti ráčí, povolil na tuto cestu její z Vídně do hlavního města českého stotisíc zlatých, kteroužto sumu stavové z vlastního měšce dáti se uvolili, aby znuzení poddaní obtěžováni nebyli. Pouze židovstvo v Čechách mělo k ní dle obvyklé dávky své přispěti, kdežto Kladsko a Chebsko byly z ní vypuštěny, poněvadž ono již Prusku postoupeno a toto od Francouzů obsazeno

bylo. Dále svolen byl korunovační dar v obnosu desíti tisícův dukátů, kterýžto dar královně od stavovské deputace, k tomu zvláště zřízené, na královském hradě Pražském podán býti měl. Ostatních předmětův jednání sněmovního dotkneme se blíže, až činnost sněmovní od roku 1741 podrobně vypisovati budeme; bylať v první části zasedání sněmovního roku 1743 všecka pozornost stavův k nastávající korunovaci obrácena a současně konány velikolepé přípravy ku slavnému uvítání mladistvé panovnice v Praze.

V neobyčejně skvělém a četném průvodu, k němuž se veškeří hodnostové dvora Vídenského, několik uherských biskupů a magnátů, jakož i vyslancové benátský, sardinský, pruský, anglický, ruský a polský připojili *), nastoupila Marie Teresie s chotěm svým velkovévodou Františkem a s dvouletým korunním princem Josefem ráno dne 25. dubna z Vídně cestu do Čech, která se s neobvyklou na tu dobu rychlostí dála. Bylť první nocleh konán již na moravské půdě ve Znojmě, kde hrabě Collalto královnu skvěle pohostil; druhého dne 26. dubna Marie Teresie vstoupila u dědiny Starého Pfauendorfu nedaleko Jíhlavy na půdu českou, kdež ji na pomezí království Českého nejv. sudí lénní hrabě Filip Gallas a zemský podkomoří rytíř Václav Kazimír Netolický z Eisenberka s početnou deputací sněmu stavovského očekávali a s největší poctou uvítali. Toho dne dorazilo se do Ně-

*) Papežský nuncius Baluzzi vyjel z Vídně o dva dni dříve a jel do Prahy přes Litomyšl, kam dne 24. dubna přibyl a slavně tam přivítán byv v zámku hraběte Trautmannsdorfa přes poledne se zdržel.

meckého Brodu a dne 27. dubna odpoledne do Brandýsa nad Labem, kde Marie Teresie v tamním královském zámku sestoupila a od nejv. purkrabí hraběte Šafgoče a nejv. hofmistra zemského hraběte Štěpána Kinského uvítána byla.

Následujícího dne navštívila královna s chotěm svým blízké město Starou Boleslav, aby v proslulém poutnickém chrámě sv. Václava pobožnost vykonala a místo, kde byl tento svatý patron země české smrt mučennickou vytrpěl, ukázati si dala. Když byla v chrámě onom i mši sv. přítomna, vrátila se do zámku Brandýsského, kde audience zemským hodnostům českým udílela. Dne 29. dubna ráno nastoupila z Brandýsa další cestu ku Praze, provázena jsouc již českou šlechtou a zástupci měšťanstva Pražského, kteří byli královně své na půl cesty v okázalém průvodu vstříc vyjeli. Přes Libeň a Špitálsko, kde se zrakům Marie Teresie jevila ještě spousta od Francouzů spůsobená, brala se královská kavalkáda kolem hradeb Nového města ke Konské bráně, před níž tři nádherné turecké stany pro královnu, chotě jejího a pro dvořanstvo postaveny byly.

Po krátkém odpočinku vsedla zde Marie Teresie do bohatě ozdobeného dvorského kočáru, majíc po levici chotě svého, a o 4. hodině odpolední počal slavný vjezd za hřmění děl a hlaholu všech zvonů Pražských. V čele jelo měšťanstvo na koních, pak šlechta česká s komonstvem svým, vše v nádherných nových oblecích; tři heroldové, český, rakouský a uherský, v bohatém oděvu obřadním jeli přímo před královským kočárem, šesti koni taženým, načež ostatní průvod v nekonečné řadě následoval. Ve bráně odevzdal Staro

městský purkmistr Jan Václav Fridrich (ant úřad primátora právě uprázněn byl) Marii Teresii, osloviv ji německou řečí, klíče města, jež královna milostivě přijala. Špalírem, jejž ozbrojené měšťanstvo a vojsko tvořilo, bral se průvod po Konském trhu do města, všude vítán jsa bouřlivým jásotem lidu, jenž veškeré slavnostně ozdobené ulice do umačkání naplňoval. Na věži Novoměstské radnice stáli na nejvyšším vrcholku tři mužové, z nichž jeden praporem točil, druhý střelné rány vypaloval a třetí veselé fanfáry troubil. Před Karolinem stáli zástupcové university se studentstvem a zde uvítal děkan fakulty bohoslovecké královnu řečí latinskou, na niž ona v témže jazyku blahosklonně odpověděla. Jesuitskou ulicí a přes kamenný most šel průvod, stále ochvívaný tisícerým provoláváním „Vivat Maria Teresia!“ a „Sláva dědičné královně naší!“ přes Malostranské a Vlaské náměstí Ostruhovou ulicí do královského hradu Pražského, před nímž královnu purkmistr Hradčanský opět řečí německou oslovil. Marie Teresie, v téže řeči poděkovavši, brala se již přímo do chrámu Svatovítského, aby zde především Bohu poděkování za šťastné dosažení království Českého vzdala. Před vraty chrámovými očekával ji nejvyšší purkrabí hrabě Šafgoč s ostatními hodnosty zemskými a tu jí jmenem stavův dle starobylého obyčeje vítal řečí českou, na niž Marie Teresie německy odvětila. Ve dveřích chrámu vítal ji na místě vypovězeného arcibiskupa Pražského hraběte Manderscheida Olomoucký biskup hrabě Jakub Liechtenstein s biskupy Litoměřickým a Kralohradeckým, s kapitolou Svatovítskou, pokud členové téže taktéž nebyli vypovězeni, a se všemi preláty zemskými.

Biskup Litoměřický vévoda Mauric Saský měl ku královně latinskou řeč vítací. Po vykonané pobožnosti a zpívaném Tedeum vešla Marie Teresie do královského hradu, v němž pak plných sedm týdnů sídlila.

Nyní následovala řada slavnostních dnů a příprav k velikolepému obřadu korunovačnímu, jenž byl původně na den 5. května ustanoven, pak ale k námítkám nejv. dvorního kancléře českého hraběte Filipa Kinského na nedělní den 12. května přeložen jest. Chtělať Marie Teresie proto s korunovací spěchati, poněvadž jednak nebyla ještě všecka lítost její nad chováním se stavův českých za doby obsazení bavorsko-francouzského ze srdce jejího vymizela (což dosvědčuje také její výrok o královské koruně české k nejv. kancléři hraběti Kinskému žertovně učiněný), jednak že byla rozmrzena tím, že se císař Karel VII. opovážil v tu dobu vyslati zvláštního posla ke stavům českým, aby proti korunovaci její protestoval, jak totéž španělský vyslanec u dvora císařského hrabě de Montijo jmenem krále svého ve Frankfurtě učinil. Nemělo to však žádných následků více, než že císařův posel, od stavův rozhodně odmítnutý, obdržel zlatou korunovační minci ve váze dvaceti dukátů, s níž se na rychlo k císaři nazpět vrátiti musil, aby císaře mincí touto přesvědčil, kdo jest jediným dědičným králem v Čechách.

V den před korunovací, v sobotu 11. května, dálo se na hradě v síni sněmovní slavné holdování stavův českých, které se jak co do lesku tak co do počtu přítomných ovšem velice lišilo od holdování kurfiřtu Karlu Albe[r]tovi v den 8. prosince 1741. Byla totiž ne jen síň sněmovní přeplněna, ale též síň Vladislavská a veškeré síně vedlejší nemohly t

množství přítomných stavův obsáhnouti. Marie Teresie seděla v průčelí sálu sněmovního na trůnu královském a nejvyšší hofmistr zemský hrabě Štěpán Kinský promluvil jmenem jejím v jazyku českém, aby stavům vyslovil zvláštní zalíbení Její královské Milosti nad tím, že se tak četně k holdování dostavili. Na oslovení toto odpověděl nejv. purkrabí hrabě Šafgoč taktéž v jazyku českém, načež k rozkazu královskému řečnil k stavům nejv. kancléř dvorní hrabě Filip Kinský, kterak Její královská Milost byla by ráda již dříve stavy české přítomností svou potěšila, kdyby to nebyly bezprávné vpády nepřátelské zamezily. Nyní však že Její královská Milost nechtěla dále odkládati, by svou zvláštní milost, lásku a náklonnost tomuto království svému dala na jevo, a že se tudíž vydala na cestu, aby se dala v době zasedání sněmovního na království České korunovati.

Po nejvyšším kancléři promluvila též Marie Teresie řečí německou v ten smysl, že četné strasti, jaké byly království České stihly, spůsobily jí hluboký zármutek a bolest, ale že doufá, kterak nyní bude s to, aby věnovala péči co největší tomuto svému dědičnému království netoliko k jeho zotavení a úlevě, nébrž také k jeho zvelebení, a kterak zároveň očekává, že též stavové k zachování a upevnění vlasti, jakož i k ochraně jejích práv a nároků co nejvíce se vynasnaží, naproti čemuž ona stavům potvrzuje zděděné jejich svobody a výsady. Nadšené trojnásobné „Sláva!“ zaznělo po milostivých slovech těchto z úst všech přítomných, načež nejvyšší purkrabí v jazyku českém královně odpověděl, že po tolikerých svízelích, kterých toto věrné království zakusilo, nemůže býti nic

potěšitelnějšího, jako slyšeti z úst Její královské Milosti ujištění o nejvyšší blahosklonnosti k věrnému království, jakož i potvrzení starobylých práv a svobod. Na to přál Její královské Milosti dlouhého zdraví a úplného vítězství nad nepřátely a aby potomstvo z krve Její královské Milosti nad nimi a potomky jejich slavně panovalo; konečně prosil, aby Její královská Milost přítomné stavy k holdování připustila a jednoho každého z nich s věrným dědičným královstvím ve stálé blahosklonnosti zachovávala. Po té následovalo skládání přísahy věrnosti, což jedni ze stavův česky, druzí německy učinili, a pak k políbení ruky připuštěni byli.

Druhého dne 12. května dála se slavná korunovace, jejíž dojem byl zvýšen radostnou zprávou, která za časného jitra Marii Teresii skvělé vítězství vévody Karla Lotrinského v bitvě u Simbachu v Bavořích nad vojskem císaře Karla VII. zvěstovala. Královna sdělila tuto zvěst ihned veškerému dvoru a rychlostí blesku rozlehla se tatáž po Praze, všude bouřlivý jásot spůsobujíc. Vše se hrnulo k Marii Teresii s blahopřáním a mnozí jí slzami radosti ruce smáčeli. Slavnostné naladění myslí dosáhlo tu nejvyššího stupně, a při pohledu na tyto jásající davy roztálo i srdce mladistvé panovnice, která ve chvíli této zapomněla již na časy minulé, považujíc vítěznou zvěst za znamení nové krásné doby, která ji v nerušené držení nejvzácnější její země dědičné uvedla. Ve vděčném pocitu tomto Marie Teresie kázala obřady korunovační o dvě hodiny odročiti, aby byla přítomna slavnému Tedeum, jež na poděkování za vítězství ono ve chrámě Svatovítském zapěti dala. Na to teprv počaly obřady koru-

novační, jež byly se zachováváním veškerých předpisův starobylého řádu korunovačního vykonávány. Obřady tyto měl dle řádu onoho konati Pražský arcibiskup hrabě Manderscheid, leč týž byl ode dvora i z Prahy vypovězen na svůj zámek v Břežanech u Jílového, a za to povolán již dříve Olomoucký biskup hrabě Liechtenstein do Prahy, aby královně korunu na hlavu vstavil. Po obvyklých otázkách ku královně a přítomným stavům Marie Teresie skládala královskou přísahu po latinsku těmito slovy:

„My Marie Teresie přísaháme Bohu všemohoucímu, požehnané a dědičným hříchem neposkvrněné Matce Boží Marii Panně a všem svatým na toto svaté evangelium, že k víře katolické pevně státi, povždy právo vykonávati a stavy při jejich, od slavných předků Našich potvrzených starobylých právech a výsadách zachovávati, také od království ničeho oddělovati, nébrž naopak dle možnosti Své je rozmnožovati a rozšiřovati a vše to, co ku prospěchu a cti jeho slouží, vykonávati chceme, k čemuž nám dopomáhej Bůh, požehnaná a dědičným hříchem neposkvrněná Matka Boží Maria Panna a všickni svatí.“

Po přísaze následovalo mazání svatými oleji a pak obláčení rouch korunovačních a vstavení koruny na hlavu, při čemž biskupovi hraběti Liechtensteinovi biskupové Litoměřický a Kralohradecký asistovali. Pak uvedena jest nová královna na trůn, na nějž se s žezlem a s říšským jablkem v rukou posadila. Nejvyšší purkrabí sklonil zde před ní koleno a obrátiv se ku stavům, oslovil je jazykem českým: „Pojďmež a přiznávejmež se k naší korunované královně a dědičné nejmilostivější paní!“

Na tato slova otřásla se klenba chrámová nadšeným voláním: „Sláva naší královně!“ a zároveň zaznělo slavnostní troubení a víření kotlů, což venku hřměním děl a nekonečným jásotem shromážděného lidu provázeno bylo. Když byla královna ještě dle starobylého obyčeje 21 předních pánův českých na rytíře sv. Václava pasovala*) a Tedeum odzpíváno bylo, vrátil se korunovační průvod zase nazpět do královského hradu, při čemž korunovační zlaté a stříbrné mince mezi lid házeny byly,**) a bílé i červené sukno, po němž královna byla kráčela, lidu v šanc dáno. Ve Vladislavském sále následovala odpoledne skvělá hostina pro vznešené panstvo; po obou stranách tabule královské bylo rozestaveno dvanáct tabulí nejvyšších hodnostův, z nichž každý své tabuli předsedal, kdežto ostatní hosté se mohli usaditi k tabulím, kam kdo

---

*) Pánové tito byli: Hrabě Zikmund Gustav Hřáň z Harasova, tajný rada, hrabata Jan Jiří a Jan Arnošt z Waldsteina, hrabě Václav Arnošt Šafgoč, hrabě Adam Filip Losy z Losymthalu, hrabě Adam Sternberk, hrabě Jan Chotek, hrabě Josef Vlček, hrabě Arnošt Šafgoč, hrabě Jan Václav Caretto z Millesimo, hrabě Jan Gotthard Breda, hrabě Ignác Václav Caretto z Millesimo, svob. pán František z Říčan, svob. pán Jan František Fünfkirchen, hrabě Jan Adolf Kounic, svob. pán Jan Václav z Oppersdorfu, hrabě Albrecht Maxmilian Desfours, svob. pán Jan Michal Tejřovský z Einsiedlu, Jan Václav Bzenský z Prorubě, Arnošt Václav Malovec z Chejnova a Šebestian Losy z Losenau.

**) Mince tyto na líci měly pod královskou korunou českou latinský nápis: „Maria Theresia Hungar. Bohem. Rex. Archid. Austriae Coronata Pragae 12. Maji 1743.“ Na rubu nalezal se český lev s korunou, jenž držel uherský kříž a dolnorakouský štít. Okolo lva uvedeno bylo heslo královny Marie Teresie „Justitia et Clementia“ (spravedlivost a mírnost).

právě chtěl. Mezi hostinou poslala královna křišťálový pohár vínem naplněný k tabuli nejvyššího purkrabí s přípitkem: „Na zdar tohoto dědičného království a oněch, kdož s Její královskou Milostí, jejím rodem a královstvím dobře smýšleli a smýšlejí!“ Neskonalý jásot všech přítomných provázel milostivý tento přípitek královnin.

Následující den byl rovněž slavným dvojí radostnou okolností: byltě předně dnem narozenin Marie Teresie a za druhé přibyl toho dne do Prahy generál Lucchesi, aby královně jakožto nejvzácnější „vázané“ odevzdal prapory, od vojska jejího ve vítězné bitvě u Šimbachu ukořistěné. Večer byla královna s veškerým dvorem svým přítomna nádhernému plesu, jejž byl k poctě její nejvyšší maršálek zemský hrabě František Jindřich Šlik v Trautmannsdorfském paláci na Hradčanech uspořádal, druhého dne pak hostině u hraběte Adama Filipa z Losymthalu. Návštěvy tyto u českých velmožů, jimž v dalších dnech ještě jiné jak v Praze tak v sídlech šlechtických na venkově následovaly, byly důkazem toho, že se Marie Teresie snažila prokázati plnou vděčnost svoji oněm šlechticům českým, kteří k ní byli za doby okupace bavorsko-francouzské nezlomnou věrnost zachovali. Lidu obecnému pak se zavděčila tím, že věnovala značné sumy chudině a dobročinným ústavům, že snížila míru úrokovou při dlužných jistinách o jedno ze sta, za osoby pro dluhy ve vazbě sedící zaplatila veškeré dluhy, aby na svobodu mohly propuštěny býti, a udělila též četným vězňům, kteří se toho prokázali býti hodnými, buď úplnou svobodu, buď jim tresty jejich snížila.

Skoro každého dne navštěvovala chrámy

a kláštery Pražské, prohlížela humanitní ústavy a věnovala též pozornost svoji oněm částem města, které byly při bombardování roku předcházejícího tak velice utrpěly. Takž poctila návštěvou též Strahov, kdež ji pohled na strašně spustošený chrám a klášter tak velice dojal, že bolestným hlasem zvolala: „Ach, zde to vyhlíží smutně!“ Při té příležitosti potvrdila znova všecky výsady kláštera Strahovského a slíbila mu zvláštní ochranu svoji. Projíždějíc se po místech kolem Hradčan, kde byla armáda chotě jejího velkovévody Františka Lotrinského a později knížete Lobkovice tábořila, položila nedaleko dědiny Motola za Košířemi základní kámen ke kapli Nalezení sv. Kříže *), navštívila též kapli P. Marie Vítězné na Bílé Hoře, poutnický kostel v nedalekém Hájku a jiná posvátná místa v okolí Prahy. Do královského letohrádku v oboře Hvězdě nemohla však jako předešlí králové čeští vejíti, neboť obora byla od Francouzů všeho stromoví zbavena a letohrádek tak velice od nich spustošen, že jen holé zdi z něho státi zůstaly. V den 16. května, kdy se v Praze svátek sv. Jana z Nep. okázale oslavuje, byla Marie Teresie s chotěm a dvořanstvem svým přítomna slavnosti svatojanské a sice na řece Vltavě. Toho dne o 6. hodině večer

---

*) Kapli tuto založila Marie Teresie na památku toho, že byl jistý uherský voják z armády rakouské, jenž při obležení Prahy na tom místě dříví z poražených stromů štípal, nalezl uprostřed kusu dřeva zarostlý železný křížek, což za pravý zázrak pokládáno jest. Velkovévoda František vzal křížek s sebou do Vídně a choť jeho událost tuto založením řečené kaple zvěčnila. Stavěl ji proslulý stavitel Kilian Ignác Dienzenhofer a posvěcení jejímu roku 175[illegible] byla Marie Teresie opět osobně přítomna, jak se o tom později ještě zmíníme.

vstoupila totiž nedaleko kláštera křižovníků na Staroměstském břehu na jednu ze tří ozdobených lodí, které pak se vznešeným panstvem nad kamenný most pluly, kdež před sochou sv. Jana Nep. zastavily. Tu pak Marie Teresie přes večerní slavnost církevní, u sochy na mostě konanou, v modlitbě setrvala a pak se s průvodem svým, vystoupivši z lodi, opět do královského hradu navrátila, kterémužto vzácnému divadlu veškeré obyvatelstvo Pražské toho večera přítomno bylo.

Potěšena byvši po čas pobytu svého v hlavním městě českém též dalšími zprávami o vítězném postupování vojska rakouského v Bavořích a odevzdavši v té době též vyslanci krále pruského postupní listinu stavův českých na Slezsko a Kladsko, jak ji byl král Fridrich II. k úplnému zajištění panství svého v zemích těchto žádal, opustila Marie Teresie opět Prahu, v níž byla po čtyřicet osm dní sídlila. Dne 16. června vyjela s chotěm a veškerým dvorem svým Vyšehradskou branou z města, provázena jsouc četným panstvem a měšťanstvem i nesčíslnými davy lidu daleko za město, že se po celé té cestě vůz královský sotva mohl prodrati zástupy lidu, jenž pronášeje upřímná blahopřání s pláčem hlasitým s panovnicí svou se loučil, tak že též ona těmito projevy nelíčené lásky a oddanosti k slzám pohnuta byla. Tytéž výjevy opakovaly se ve městech Benešově a Táboře, nejslavněji však byla vítána v Budějovicích, kteréž město ve všech ulicích ve slavnostní háv se odělo a na náměstí čtyři slavobrány postalo. Jelikož příjezd vznešených hostů byl a 4. hodinu ohlášen a titéž již o půl 2. ho-ně ku městu přibyli, nebyl chystaný špalír ště úplně sestaven a také z děl počalo se

teprve stříleti, když Marie Teresie pomíšenými davy lidu jedouc, již na náměstí před radnicí sestupovala, kdež ji primátor a konšelé do skvostně vyzdobené královské síně uvedli a s ostatními korporacemi jí zde hold svůj skládali. Královna mluvila zde s obvyklou laskavostí ku shromážděným, nemohla se ale smíchu zdržeti, když se primátor o nenadálém rychlém příjezdu Jejich Milostí zmiňoval, žádaje za prominutí toho viditelného zmatku. „Pakliže Vás královna překvapila," pravila Marie Teresie vlídně, „tehdy to učinila z lásky a důvěry; ale mějte se na pozoru (zde hrozila jim rozmarně pozdviženým prstem), aby vás některý z mých četných nepřátel v nehlídané hodince náhle nepřekvapil! Předkové vaši lnuli k domu Našemu vždy věrně i doufám, že také vy obvyklou věrnost ke Mně a potomkům Mým zachováte." A vzavši mladistvého prince Josefa na lokty a ukazujíc jej shromážděným, pravila dále: „Zde vizte, bude-li v tom vůle Boží, svého budoucího krále a pána."

Všeobecný nadšený jásot porušil po těchto slovech královniných napjatost dvorní etikety a volání „slávy" naplňovalo prostoru síně královské. V jásot tento vmísil se i lid na náměstí, hudba spustila a na náspech vyhřímala děla 101 ránu v širé údolí Vltavino. Marie Teresie děkovala milostivě za tyto projevy loyálnosti a propustila shromáždění těmito slovy: „Mějte se dobře, milí věrní, a povězte sousedům svým, že jim v milosti nakloněni zůstáváme; a jelikož na ráno časně k Cáhlavě odcestovati musíme, nadějeme se, že opatříte čeho podle toho zapotřebí!" Po dvorní hostir vyjeli si královští manželé večer do skvě osvětlených ulic města, davy jásajícího lid

přeplněných, zvláště ale zářilo náměstí, kde sta a sta lampiček osvěcovalo na vítězných branách transparenty s monogramy královských manželů. Oba osvědčovali potěšení své nad touto oslavou a Marie Teresie, majíc v otevřeném kočáře mladistvého prince Josefa na klíně, ukazovala jej chvílemi tísnícímu se lidu, jenž chtěl divokrásnou královnu svou a synáčka jejího tváří v tvář spatřiti. Druhého dne 18. června již o 3. hodině ráno byla Marie Teresie s chotěm svým a veškerým dvorem přítomna mši sv. v kostele u dominikánů a pak bral se královský průvod dále z města. Jakkoli bylo časně, nicméně bylo veškeré obyvatelstvo na nohou, aby milovanou máť národa ještě spatřiti mohlo. Královna pozdravovala, jedouc hustými zástupy lidu toliko zvolna, v pravo i v levo blahosklonně, a teprve když byli za Krumlovskou branou, mohl postilion koně do kvapu popohnati. Přes Cáhlavu jelo se k Linci, kam královští manželé druhého dne na to dorazili. Zde následovalo dne 25. června slavné holdování stavův hornorakouských a mnohé slavnosti, tak že se Marie Teresie teprve dne 3. července u vítězoslavném průvodu zase do Vídně vrátila.

Již ve dvou měsících po tomto návratu do sídelního města svého nabyla Marie Teresie též poslední části území českého, kde dosud nebyla za panovnici uznána. Bylo to město Cheb a okolí jeho, jež francouzské vojsko stále ještě v moci své drželo. Jak jsme se již zmínili, musilo se opevněné město toto po čtrnáctidenním krutém dobývání dne 19. dubna 1742 Francouzům vzdáti, kteří pak v něm po půldruhého roku pravou hrůzovládu provozovali. Po odtáhnutí maršála Belleisla

z Prahy zanechal vojevůdce tento v Chebu silnou obsádku francouzskou, proti níž byl generál Festetič s několika pluky uherskými vyslán, aby ji ku vzdání se přinutil. Již ke konci ledna 1743 bylo město se všech stran obklíčeno, že tam ničeho více dováženo býti nemohlo, čímž veliký nedostatek a později i hlad nastal. Bylať Marie Teresie nařídila, aby města nebylo násilím dobýváno, aniž do něho z děl stříleno, jako to byli Francouzové za obléhání Chebu činili; měloť se pouze hladem ku vzdání se donutiti, aby další spousta v nešťastném městě způsobena nebyla. Proto protáhlo se obléhání města přes celé léto roku 1743, kdy v červnu generál hrabě Kajetán Kolovrat velení nad oblehajícím vojskem převzal. Teprva když ve městě strašný hlad zuřiti počal, aniť již veškeří koně, psi a kočky snědëny byly a francouzští vojáci po stech denně zmírali, vzdal se generál Heronville dne 9. září Rakušanům, kteří ještě téhož dne do města vešli, povolivše obsádce francouzské čestný odchod. Purkmistr a konšelé Chebští pospíšili si nyní královnu Marii Teresii za panovnici uznati a jí vzdáti hold, k čemuž ale nikoli ode dvora ve Vídni, nébrž od král. místodržících v Praze byli vyzváni, neboť z trestu za vzdor svůj nesměli osobně Marii Teresii holdovati.

Takž skončil dne 9. září 1743 i poslední válečný výjev na půdě království Českého, Marie Teresie byla již na veškerém území téhož za panovnici uznána.

Byla nyní korunovanou královnou Uherskou a Českou, uznanou panovnicí ve všec zemích dědičných, a triumfovala tudíž na protivníkem svým císařem Karlem VII., kter vlastní říši svou ztratil, an po jinýc

neoprávněnou rukou sáhal, a nyní již jen pouhým názvem císaře římsko-německého honositi se mohl. Jediné své statečnosti a nezlomné důvěře ve zděděné právo děkovala Marie Teresie veliký tento úspěch, jímž pragmatická sankce zvěčnělého císařského otce jejího opět k plné platnosti byla přivedena.

16. Druhý vpád Prusů do Čech.

A co se dálo mezitím s Karlem VII., který od korunování Marie Teresie docela ztratil všecky nároky na zemi českou? Od korunování svého za císaře římskoněmeckého v únoru 1742, tedy po celou dobu, kdy voje Marie Teresie byly království Českého zase pro panovnici tuto dobývaly, a kdy ona sama v Praze již slavně za královnu byla korunována, musil Karel VII. ve Frankfurtu sídliti, nemaje v rodné zemi své místa, které by byl majetkem svým nazývati mohl. I přes střídavé štěstí válečné, jakým se pomocné sbory francouzské jednotlivých částí Bavorska zmocňovaly, zůstávali Rakušané přece stále pány této země, do níž se po dobytí Prahy a osvobození celých Čech veškerá vojenská síla jejich vrhnouti mohla. K tomu se družila ještě okolnost, že byl císař ztratil dva z dosavadních spojenců svých, totiž Sasko a Prusko, tak že se nemohl již než v pomoc francouzskou spoléhati, která mu však každým dnem nemileji dávala pociťovati, kterak lehce o jeho moci císařské smýšlí.

Snadno mohl tudíž nepříliš utěšenou budoucnost před sebou spatřovati a tudíž myšlenkou se zabývati, jak by hrozící mu

nepříznivý osud aspoň z části mohl zažehnati. Jiné cesty k tomu však nebylo, než s Marii Teresií smír učiniti, a ač v té věci bylo u něho na ten čas velikého sebezapření třeba, přece se konečně aspoň ku přípravným krokům k tomu odhodlal. Již na začátku října roku 1742 navrhl Marii Teresii prostřednictvím Anglicka, že se vzdá svých nároků na země její, budou-li mu přední země rakouské ve Švábsku a okres Chebský v Čechách postoupeny. To však Marie Teresie rozhodně zamítla, žádajíc naopak za odstoupení Slezska náhrady v zemích bavorských. S týmže výsledkem setkal se druhý jeho návrh, dle kterého žádal z Čech Prachenský a Plzenský kraj, pak město Cheb s okršlkem, začež se mělo Marii Teresii náhrady v Nízozemsku dostati. Ale Anglicko odmítlo již všelikou podporu svoji ve věci této a takž obrátil se Karel VII. opět k pruskému králi Fridrichovi, aby jej výstrahou, že by jinak snadno mohl zase Slezsko ztratiti, pro sebe a pro nový výboj proti Marii Teresii získal. Fridrich II. byl vždy jako elektrickou ranou dotknut, kdykoli se mu kdo o možné ztrátě Slezska zmínil, a takž nepotřeboval císař bojechtivost jeho dlouho podněcovati, zvláště když další vítězství vojsk Marie Teresie proti Bavorům a Francouzům obavy v něm budila, aby se armáda rakouská konečně i proti němu neobrátila a Slezska zase pro Marii Teresii nazpět nedobyla.

Bylť francouzský maršál Broglie od vévody Karla Lotrinského s veškerou armádou svojí z jižního a středního Německa až z Rýn zatlačen, a jen váhavost pomocný sborův rakouských jej od úplné zahuby z chránila. Za nedlouho bylo se co obávati,

se Rakušané také města Frankfurtu zmocní a tam císaře Karla VII. za trůnu zbavena prohlásí. Císař žil ve městě tomto v poměrech již tak krušných, že mu Frankfurtští ani úvěru pro dvůr jeho poskytovati nechtěli, a když francouzský generál Noailles po porážce Francouzův u Dettingenu do Frankfurtu přibyl, vydlužil se Karel VII. od něho 40.000 dukátů, jen aby nejnutnější potřeby dvora svého mohl uhraditi.

Za takových okolností byl by se císař snad k obětem ještě větším odhodlal, než jakých Fridrich II. na něm žádal, měl-li proň poznovu meče svého proti Marii Teresii pozdvihnouti. Nechtělť král pruský v odměnu za válečnou pomoc svoji nic více než veškeré území české na pravém břehu Labe s celým krajem Hradeckým, pak města Pardubice a Kolín s příslušným panstvím, a poněvadž z cizího krev neteče, byl císař bezzemek (ač prý, jak se později sám přiznal, jen „velmi nerad“) ochoten, Fridrichovi postoupiti krásné a bohaté toto území, jež činilo pětinu království Českého. V tajném článku allianční smlouvy, dne 24. července 1744 ve Frankfurtu uzavřené, zavázal se Karel VII., že postoupí králi pruskému žádaných krajův a měst českých, dopomůže-li mu k ostatní části království. Také někteří jiní panovníci němečtí byli vyzváni, aby ke smlouvě této přistoupili, leč učinili tak pouze dva z nich, neboť ostatní nevěřili již ve štěstí císařovo, ba téhož vlastní bratr měl věc jeho již za ztracenu. Jen Francouzsko přistoupilo k unii, aby prý nad zachováním míru Westfálského bdělo.

O záminku k novému výboji proti Marii Teresii nebyla u Fridricha II. nikdy nouze. Prohlásil, kterak prý se cítí ohrožena smlou-

vou, již bylo Rakousko dne 20. prosince 1743 ve Varšavě se Saskem uzavřelo a v níž si oba státy svá území zabezpečovaly, aniž by se prý při tom o platnosti míru Vratislavského byla jaká zmínka učinila. Dále stěžoval si svým vyslancem ve Vídni hrabětem z Donína na to, kterak prý Rakousko důstojnost císařskou potlačuje a ústavu říše římsko-německé porušuje. Proto prý se musí jakožto kurfiřt utlačovaného císaře ujmouti a ku právu jeho mu dopomoci. Svým ministrům, kteří jej od nové války zrazovali, odsekl, kterak prý „bylo by největším bláznovstvím, nepředejíti neštěstí, jsou-li prostředky k tomu po ruce.“ Prostředky tyto měl Fridrich II. tehdáž v míře dostatečné, neboť měl státní pokladny naplněny a armáda jeho čítala 80.000 mužů, kteří každé chvíle do pole vytrhnouti mohli. Byl tudíž odhodlán i proti radě ministrův svých dáti se ve válku, jejíž početí úspěchy vévody Karla Lotrinského v Elsasku jen ještě přispěšeno bylo.

Marie Teresie důstojným způsobem odpověděla na stížný spis hraběte Donína a opáčila králi Fridrichovi větším právem výčitku o porušování smluv, jakouž on jí byl učinil. Kázala neprodleně v Čechách a ve Slezsku zřizovati zemské milice,*) nové rekruty k voj-

---

*) V Čechách dálo se toto zřizování „zemského vojska“ dle měst a krajů, v nichž každá vrchnost příslušný počet mužů dostaviti měla. Lid ochotně se stavěl k milici této, která pak vesměs do Prahy vyslána byla, aby obsádku tamní sesílila. Byl to však lid ve zbrani necvičený, který proti nepříteli mnoho neprospěl. Vrchnosti stavěly v čelo sborů těch ponejvíce vysloužilé důstojníky, kteří je pak ku Praze vedli. Velkou část zemských brancův těchto vra-

sku odváděti, na pomezí země záseky lesů činiti, v Praze a ve Vídni veřejné modlitby konati, sama pak odjela dne 10. srpna 1744 do Prešpurka, aby od Uhrův nové pomoci válečné žádala. Té se jí sice dostalo, jelikož ale hlavní vojenská síla Marie Teresie stála v Bavorsku a v Elsasku, nemohla tatáž tak rychle do Čech nazpět povolána býti, aby se vpádu Prusův do této země ještě v čas opřiti mohla. Ve třech proudech vtrhla armáda pruská do Čech a sice táhl první sbor, jemuž sám král velel, pak druhý sbor pod vůdcovstvím dědičného prince Leopolda Desavského skrze Sasko a Lužici a třetí pod maršálem Schwerinem ze Slezska přes Broumov, a všecky tři sbory tyto měly se rychlými pochody před Prahou spojiti. Mimo to kryl starý kníže Desavský se sborem 17.000 mužů Braniborsko a generál Marwitz se sborem 22.000 mužů Slezsko. Sasové protestovali sice proti pochodu pruské armády saským územím, ale Fridrich si protestu tohoto v obvyklé bezohlednosti své ani v nejmenším nevšímal.

Dne 24. srpna překročil sbor krále Fridricha o síle 25.000 mužů, který byl přes Perno a Peterswald táhl, hranice české, aby se nejdříve města a opevněného zámku Děčína zmocnil. Současně dal král obyvatelstvu celých Čech svůj příchod do země otevřenými listy ohlásiti, v nichž lid napomínal, aby se pokojně choval, začež prý se mu královské ochrany jeho dostane. Vojsko jeho prý jest pomocným sborem císaře Karla VII., jehož mají Čechové za pravého panovníka pokládati.

---

dil Fridrich II. po dobytí Prahy do vojska svého, jen že mu všichni při nejbližší příležitosti zase uprchli.

„Královský“ tento patent, který měl býti lidu českému důkazem, že Prusové chtějí jen vládu císaři Karlu VII. v Čechách poznovu zaštěpiti, mohl jen proto býti rozšiřován, poněvadž se král Fridrich na pochodu do Čech se žádným odporem nesetkával. Obsádka zámecká v Děčíně skládala se pouze z devadesáti Chorvátů, kteří byly u Mittelgrundu v Labi lodě kamenim obtížené pohroužili, aby nepřítel plavbu po řece provozovati nemohl, a pak na pomezí u Königswaldu záseky lesů učinili. Ale to vše proud přemoci pruské nezastavilo, anť plukovník Štangen s praporem granátníků dobyl ještě téhož dne 24. srpna Děčína, kdež Chorváti zajati jsou a zámek osazen, načež po 16 dní děla pruská po Labi vzhůru plavena byla. Dne 26. srpna byli Prusové již v Lovosicích a téhož dne vtrhla přední jízda jejich do Litoměřic, kam dne 27. srpna i král Fridrich přibyl, vydav odtud rozkaz krajům Litoměřickému, Rakovnickému a Boleslavskému, dostaviti několik set čtyřspřežních vozů, které by ony zásoby válečné a potravní od Litoměřic po zemi dále ku Praze dovážely. Dne 30. srpna táhli Prusové přes Roudnici a Velvary ku hlavnímu městu českému, kam rovněž tak rychle též oba ostatní sbory pruské z Lužice a Slezska směřovaly. Král Fridrich byl již dne 1. září 1744 před Prahou, kdežto princ Desavský a maršál Schwerin teprva druhého dne na to Nové a Staré město Pražské od východní strany obklíčili. Sbor králův rozbil tábor svůj na Bílé Hoře a v oboře Hvězdě a Fridrich zvolil si hlavní stan v tamním lovčím hrádku, odkud hned 2. září vyjel si na obhlídku kolem Hradčan. U hospody Ladronky okolí prohlížeje, vzkázal o polednách do kláštera

Břevnovského, že tam špitál zaříditi dá, načež tam již dne 4. září přinášeni první ranění. Téhož dne přeložil král pro spustošenost letohrádku Hvězdy hlavní stan svůj do Ovence, odkud dal velitele vojenské obsádky Pražské generála Harsche vyzvati, aby město vzdal, jinak že na ně dělostřelba se všech stran spuštěna bude.

Generál Harsch měl sice ve městech Pražských obsádku 20.000 mužů, leč vedle několika praporů pravidelné pěchoty a několika škadron husarů i Varaždínců byla to jen narychlo sebraná milice zemská, která ještě ani ve zbrani vycvičena nebyla a proto nedostatek pravidelného vojska nahraditi nemohla. Ozbrojené měšťanstvo čítalo jen asi dva neb tři tisíce mužů, studentstvo pak zřídilo novou legii ze dvou setnin, kdežto třetí se sestavovala. *) S takovouto nedostatečnou mocí vojenskou, proti níž 80.000 mužů cvičeného a zkušeného vojska stálo, nemohl generál Harsch ovšem na dlouhé hájení Prahy pomýšleti, přes to ale činil všechna potřebná opatření k obraně města, doufaje, že bude moci nepříteli aspoň tak dlouho vzdorovati, než vojsko z Elsaska povolané ku Praze přibude. Právě to však chtěl král Fridrich předejíti a proto dal co nejrychleji dobývací děla z Děvína po Labi přivážeti, aby oheň

---

*) Dne 4. září zaujala první setnina legie studentské vykázané stanovisko na hradbách městských a dne 6. září setnina druhá, a obě konaly řádně nejen všecky služby vojenské na strážích, nébrž i při obléhání na nejnebezpečnějších místech. Po čas této služby proti pruskému vojsku dostávali legionáři od obce Pražské denně po 17 kr. Po válce byla jim dvorským dekretem ode dne 10. února 1746 pochvala vzdána.

na Prahu otevřiti mohl. Lodi u Děčína do řeky pohroužené byly rychle odstraněny a již v několika dnech bylo přes sto velkých děl a pumových hmoždířů ku Praze dopraveno. Za Petřínem u lomů Strahovských, na Andělce, v Ovenci a v Bubnech, pak na druhé straně Vltavy na návrší u Sklenářky a když se byli Prusové též vrchu Žižkova zmocnili, také u Nové brány, sotva sto kroků od hradeb městských, byly baterie vyházeny a děly i hmoždíři osazeny.

Co se takto u Prahy přípravy k dobývání města dály, dověděl se Fridrich II. od vyzvědačů svých, že ve městě Berouně a v nedalekém Královu Dvoře jsou velké zásoby potravin a spíže pro rakouské vojsko nahromaděny. Bylť generál Batthiány se svým sborem 12.000 mužů z Bavorska na kvap do Čech povolán, aby dalšímu postupu Prusů do středních a jižních Čech co možná bránil, a generál tento rozprostřev vojsko své až k řece Berounce, z hlavního stanu svého v Cerhovicích město Beroun silně osadil, aby tamní skladiště vojenské chránil. Zásob těchto chtěje se zmocniti a zároveň Batthiány-ho z Berounska odraziti, král Fridrich vyslal dne 6. září ráno z tábora svého na Bílé Hoře ve vší tajnosti plukovníka Haake-ho s pěti prapory pěchoty, 600 husary a několika děly k Berounu, kam vojsko toto téhož dne již o 8. hodině dopoledne dorazilo, chtějíc město útokem svým překvapiti. Ale bedlivé stráže uherských husarů, které až ke Vráži zajížděly, spozorovaly tento pochod Prusů a pobouřily obsádku generála Festetiče v Berouně, která nic netušícího nepřítele střelbou uvítala. Plukovník Haake vida, že se města překvapením nezmocní, dal na ně z děl stříleti. Ale hu-

saři z dobrých úkrytů svých tak dovedně na dělostřelce pálili, že děla brzo umlknouti musila. A když pak po dvou hodinách na to přichvátalo z tábora u Cerhovic 4000 jezdců na pomoc, vrhli se titéž se dvou stran na Prusy, jichž několik set pobili a ostatní ku Praze nazpět zahnali. Krutý tento boj před Berounem trval od desíti hodin až do dvou hodin odpoledne a ztratili v něm Prusové přes 800 mrtvých a přes 700 raněných, ze kterýchžto posledních ještě téhož dne asi 600 do špitálu v klášteře Břevnovském přivezeno bylo; Rakušanů bylo 300 padlých a tolikéž raněných. Ač titéž ani jediného děla neměli, dobyli nad Prusy přece vítězství skvělého, čímž král Fridrich, jenž téhož dne večer v Břevnově o porážce Haake-ově se dověděl, tak velice se rozlítil, že si umínil, osobně s novým vojskem k Berounu se vypraviti a „medvědí ono hnízdo," jak pravil, „v hromadu rumu obrátiti." Ještě téže noci vytáhl s 80 škadronami jízdy a se 16 prapory pěchoty k Berounu, ale objížděje krajinu tamní, shledal vojsko Batthiány-ho na okolních výšinách v tak výhodném postavení, že se k útoku na ně neodvážil a již za jitra následujícího dne s vojskem svým zase ku Praze zpět se vrátil. První tento neúspěch válečný mohl mu býti svědectvím, že další jeho výboj proti Marii Teresii nebude míti tak rychlý průběh, jako jeho pochod od Děčína ku Praze, na němž se nebyl se žádným odporem setkal.

Za to tím horlivěji počal usilovati o dobytí Prahy a když do 10. září veškeré baterie pruské na návrších kol města zřízeny byly, zahájil za jitra dne 11. září proti městům Pražským všeobecnou střelbu z děl a hmoždířů, která každým dnem děsnější se stá-

vala. Do poledne dne 13. září bylo již 800 pum a přes 2000 dělových kulí do města padlo, které na četných místech zapálily, tak že v té době pouze na Novém městě přes 150 domů v prach a popel obráceno bylo. Jelikož dělostřelbou touto také hradby u Nové brány tak velice rozstříleny byly, že se Prusové v tamním průlomu usaditi mohli, seznal generál Harsch, že Nového a Starého města Pražskéha proti nepříteli neudrží; proto odhodlal se k tomu, že soustředí vojenské síly své na Malou stranu a na Hradčany, kde by se proti nepříteli déle mohl držeti. Za tou příčinou přešel s pravidelným vojskem svým přes kamenný most na Malou stranu, a aby ho tam Prusové po dobytí Nového a Starého města následovati nemohli, kázal, aby dva oblouky mostu Karlova byly strženy. Avšak sotva že vojáci dlažbu na mostě a rum pod ní odstranili, přišlo se na klenbu mostu tak skalopevnou, že nižádným namáháním nedala se roztlouci, a takž musilo se od další práce ustati. Na Malé straně a na Hradčanech obsadil nyní generál Harsch hradby městské dvojnásobným počtem mužstva, které střelbou z pušek i děl velkých škod nepříteli spůsobovalo. Když král Fridrich dne 12. září s bratrem svým princem Vilémem Braniborským baterie v Ovenci prohlížel, zabila kule z Prahy přiletěvší prince Viléma před očima krále, ustřelivši mu hlavu a zabivši za ním stojícího pážete, z čehož se král velice poděsil. Mrtvola princova byla pak balsamována a do Berlína převezena.

Hůře se vedlo na Novém městě, kde př stálém bombardování města neustále požár vznikaly a útoky Prusů vždy chaběji odrážen byly. Milice zemská vidouc, že se pravideln

vojsko na Malou stranu uchýlilo, odhazovala veřejně zbraň a také měšťané Pražští ztráceli mysl, volajíce, aby se město vzdalo. Jelikož i v dnech 13. a 14. září dělostřelba Prusů na město neustávala a v obyvatelstvu vždy bouřlivěji žádáno bylo, aby Praha nepříteli vzdána byla, jinak že by dobyté město drancováno bylo, nahledl generál Harsch, že za takových okolností města dále neudrží. Aby Prahu před loupežením zachránil, vyslal dne 15. září ke králi svého jednatele, jenž mu kapitulaci města měl nabídnouti. Druhého dne na to byla po mnohém vyjednávání příslušná smlouva uzavřena a podepsána; veškerá obsádka Pražská musila zbraň složiti a ve vojenské zajetí se dáti; šlechta, duchovenstvo a měšťané mohli město svobodně opustiti, leč musili to týden napřed ohlásiti. Vojsko pruské mělo teprva dne 18. září města Pražská obsaditi, jelikož ale lůza Pražská dne 17. do Židovského města vpadla a je loupiti počala, vzali si to Prusové za záminku, že již téhož dne dva pluky pěší a pluk dragounský do města vyslali. Vojsko toto obsadilo ihned veškeré strážnice, ale dokud rakouské vojsko kasáren a jiných příbytků svých neopustilo, leželo v ulicích a na náměstích Pražských. Dne 18. září vtáhl král Fridrich v čele generality do Prahy, ale již druhého dne opustil ji zase opět, bera se dále do jižních Čech, které rovněž v držení své vzíti hodlal. „Guvernérem Jeho cís. Milosti“ jmenoval generála Einsiedla, maršálu Schwerinovi pak vykázal palác Mansfeldský (nyní Auerspergský) v Jesuitské ulici za sídlo; měl o to pečovati, aby zajatá obsádka Pražská pod náležitou dohlídkou vojenskou byla do pevností pruských v jednotlivých oddílech dopravována. Obsádka 10.000

mužů, kterou král v Praze zůstavil, měla pod velením Schwerinovým dle potřeby tomu neb onomu sboru pruskému, které do ostatních částí země české táhly, ku pomoci přispěti. Generál Einsiedel vydával sice rozkazy své jmenem císaře Karla VII., staral se ale o něho jinak zrovna tak málo, jako to byli přede dvěma roky Francouzové pod maršálam Belleislem činili. Ano Prusové ukázali k císaři takovou neváźnost, že v den jmenovin jeho 4. listopadu nižádné slavnosti neuspořádali, jak Pražané od „pomocného vojska císařského“ (tak se armáda pruská úřadně zvala) očekávali. Ostatně mohli již dávno věděti, že Fridrich II. nepozdvihl meče svého proti Marii Teresii ve prospěch císaře Karla VII., nébrž aby nová území k říši pruské připojiti mohl.

---

17. Řádění Prusů v Praze.

Ačkoli v kapitulační smlouvě výslovně ustanoveno bylo, že má obyvatelstva Pražského a majetku jeho šetřeno býti, přece nemohli Pražané s nižádnou důvěrou budoucnosti vstříc hleděti. Zmámenost a ustrašenost, která je byla po čas barbarského bombardování města ovládala, nevymizela ani po obsazení Prahy, nébrž obrátila se jen k jiným předmětům. Nemusil se sice již nikdo obávati třaskavých pum a deště kulí, požáry na nesčetných místech spůsobené byly uhaseny, ale všecka srdce byla sklíčena otázkou, co dále bude následovati. Ze zamračeného obličeje krále Fridricha II., s nímž dne 18. září ulice a náměstí Pražská projížděl, z výhrůžného chování se pruských žoldnéřů soudil každý

z ustrašených Pražanů na neblahé dny budoucí, neboť „francouzský půst“ vězel ještě každému v příliš živé paměti, aby se nebyl opakování téhož obávati musil. Byloť vojákům třeba dáti jen znamení k drancování města a každý byl přesvědčen, že Prusové i nad Francouze v lupičském řemesle se vyznají. Proto snažil se každý, kdož jen poněkud mohl, s majetkem svým Prahu v čas opustiti, a ač za průvodní list dukát placen býti musil, řídly den co den řady zámožnějšího obyvatelstva, což zvláště o šlechtě a vyšším duchovenstvu platilo. Přes to ale nebylo každému dovoleno z města odejíti, neboť purkrabí a král. místodržící nesměli se z města vzdáliti, aniť měli Prusům jaksi za rukojmí sloužiti.

Nejdále z Prahy přáli si však asi býti primátoři a konšelé měst Pražských, neboť od prvního dne obsazení Prahy zasypávalo je pruské polní vojenské komisařství spoustou rozkazů a přípisů, v nichž se na městu všecko možné žádalo a to spůsobem nejrozhodnějším a s vyhrožováním nejpřísnějších trestů pod osobní zodpovědností purkmistrův a magistrátů. Takž bylo hned dne 17. září, tudíž v první den, kdy Prusové do Prahy vtáhli, magistrátům měst Pražských nařízeno, aby druhého dne do 11 hodin dopoledne dostavily na Hradčany devadesát čtyřspřežních žebřinových vozů, které by vojsku potraviny dovážely; kdyby tak se nestalo, měly vozy tyto vojenskou exekucí na měšťanech vymáhány býti a každý člen magistrátu za to v pokutu sto dukátů propadnouti, které ihned exekucí dobyty býti měly. Téhož dne bylo nařízeno, aby nejdéle v 48 hodinách bylo pro pomocné vojsko císařské opatřeno 300 koní pro přípřeže,

jež by 80 pacholků provázelo, jinak že každý člen magistrátu v pokutu 100 dukátů propadne a koně nejpřísnější exekucí se seženou. Dne 18. září došel všecky tři purkmistry Pražské rozkaz, aby od pekařů, měšťanů a jiných stran opatřili 2814 centnýřů mouky, z níž se má ihned chléb pro vojsko péci, aby nejdéle příštího jitra 68.784 šestiliberních bochníků chleba připraveno bylo, jinak že purkmistři a magistrátové vojenské exekuci propadnou. Druhého dne na to měl Staroměstský magistrát do 9. hodiny ranní dostaviti dva statečné pekařské mistry, kteří by za měsíční plat 18 zl. s armádou pruskou táhli, jinak že bude purkmistrovi exekuce 24 mužů do domu vložena. Při jiné příležitosti bylo primátorům a hejtmanům měst Pražských pohrozeno, že budou v příbytku náměstka guvernérova generálmajora šl. Wallrava (náčelníka sboru inženýrského, jenž byl pro podvody při stavbách roku 1748 k doživotnímu žaláři odsouzen) tak dlouho pod zámkem drženi, dokud rozkaz jim daný vykonán nebude. Podobných důrazných přípisů přicházelo zejmena v první době obsazení Prahy magistrátům každého dne několik, tak že listin těchto, pouze magistrátu Staroměstskému svědčících, z doby od 17. září do 24. listopadu přes půldruhého sta v městském archivu Pražském leží.

Purkmistrovi Malostranskému bylo dne 19. září nařízeno, aby do čtyř hodin opatřil 400 pytlů, jinak že mu exekuce desíti mužů do domu vložena bude, dokud rozkazu tomu nevyhoví. Dne 20. září ustanoveno, al k rychlému opravení hradeb městských b opatřeni nejen dělníci, ale též veškerý potřebı materiál a to bezplatně a pod těžkou exeku

o tři dni později bylo všem magistrátům Pražským dále nařízeno, aby opatřily bez prodlení 4000 dělníků pro práce na hradbách s potřebnými písaři a dohlížitely, dále 2000 koleček k dovážení prsti, potřebné množství prken a hřebíků, 50 tesařských dělníků k hotovení palisád a kolů, 50 čtyřspřežních vozů k dovážení těchže atd. Zároveň musil každý držitel předměstských pozemků zahradní zdi, které by pevnostním hradbám škodily, pod pokutou 1000 tolarů okamžitě strhnouti a se zemí srovnati: Suma peněz, jež města Pražská na opevňovací práce vynakládati musila, činila týdně 2000 tolarů, na výživu pruské obsádky připlácela obec měsíčně 25.000 zl. za maso a chléb, kdežto guvernér generál Einsiedel dostával z obecních důchodů měsíčně 300 tolarů na tabuli svou. K tomu sluší přičísti poplatky a dodávky všeho druhu, jež zejmena pekařům, mlynářům, sládkům, řezníkům a jiným živnostníkům ukládány byly, a které byly proto tím větší, anať hlavní armáda Prusův výhradně z Prahy zásobována byla, neboť na venkově Prusové nižádných zásob nenalezali, anť lid vše před nimi ukrýval a ani za veliké peníze jim nic prodati nechtěl.

Poněvadž dále Prusové od prvního okamžení, kdy do Čech a do Prahy vtrhli, seznávali, že císař Karel VII. nižádných sympatií v obyvatelstvu českém nepožívá a že zde vše pravé panovnici, korunované královně Marii Teresii, z plna srdce oddáno jest, nebyli žádným okamžikem jisti, zda proti nim ozbrojený odpor v obyvatelstvu nevznikne. Aby tudíž lidu všeliké prostředky k odporu takovému odňali a mysl jeho zastrašily, vydali dne 21. září rozkaz, aby Pražané pod trestem

smrti a ztráty všeho jmění veškerou zbraň střelnou a sečnou na Vyšehrad odvedli, aby všichni kupci, kteří střelný prach a křesací kameny prodávají, a všichni měšťané, kteří věci tyto v majetku svém mají, pod trestem provazu okamžitě je odvedli, poněvadž pak každý dům co nejpodrobněji prohlížen bude, a kdo by se proti rozkazu tomuto provinil, na tom že se ihned hrdelní exekuce vykoná. Dále nesměl se nikdo, jakmile na poplach bito bude, z domu ven odvážiti, neboť měla jízda v ulicích stráž konající každého takového odvážlivce ihned rozsekati; každý obyvatel měl do oken svých světlo postaviti, aby ulice osvíceny byly, kdykoli by poplach zazněl, a konečně nesměl si nikdo s vojskem Marie Teresie dopisovati a zprávy jemu z města dávati. Kdo by o takovém dopisování neb působení ve prospěch královny České pruské vojenské správě bezpečných zpráv podal, měl obdržeti odměnu 200 dukátů a jmeno jeho mělo utajeno zůstati. Kdo by za takovéhoto provinilce byl uznán, měl trestu smrti propadnouti, tělo jeho mělo rozčtvrceno a na čtyřech branách města rozvěseno býti; kdyby pak ve městě mělo vzbouření vypuknouti, bude prý čtyřem stům jezdcův rozkázáno, aby s hořícími pochodněmi všecky nárožní domy zažehli a současně aby na Malostranském břehu Vltavy postavená baterie o 20 dělech a 10 hmoždířích celé město požárem v prach a popel obrátila.

Snadno lze pochopiti, že takovéto rozkazy ve spojení s obrovskými poplatky a vojenskými dávkami nenávist Pražského obyvatelstva proti „Braniborům“ jen ještě více rozdmychovaly, neboť ve všem jednání Prusův byla pohřešována aspoň ona humanita, kterou

byli přede dvěma lety v Praze Francouzové zachovávali. Útrapy obsazení bavorsko-francouzské byly sice kruté, ale co soldateska Fridricha II. v Praze provozovala, rovnalo se řádění hord tatarských a připomínalo zcela hrozné doby vpádů švédských za války třicetileté. Ačkoli v kapitulaci bylo výslovně ustanoveno, že Praha od drancování a loupežení ušetřena bude, dány všecky paláce a domy, jichž držitelé byli město opustili, žoldnéřům pruským v šanc, kteří v nich ode dne 26. září po celý týden tak děsně řádili, že ani hřebíku ve zdi ušanováno nebylo. Nejen sprostí žoldnéři pruští, ale též důstojníci účastnili se v tomto loupežení, při němž škoda způsobená na miliony zlatých páčena byla. Před některými paláci stáli vrchnostenští oficianti, nabízejíce výkupné, jen aby drancování od cenného a uměleckého majetku vrchností svých odvrátili, ale žádosti jejich byly s posměchem odmítnuty, neboť Prusové dobře věděli, že jim v opuštěných palácích bohatých velmožů českých mnohem větší kořist kyne. Počátek svůj vzalo toto drancování v paláci hraběte Kolovrata v Ostruhové ulici na Malé straně (nyní palác hrabat Thunův větve Děčínské); pak následoval palác hrabat Cavrianův v Celetné ulici, palác hrabat Černínův na Vlaském plácku na Malé straně (nyni palác Lobkovický), palác knížat Schwarzenberkův na Hradčanech, palác hrabat Thunův, pět domů hrabat Pachtův, palác hrabat Martinicův, palác hraběte Filipa Josefa Gallasa, palác hrabat Nosticův a množství jiných. Z kabinetu paláce hraběte Gallasa byly však už dříve největší rodinné a umělecké vzácnosti odklizeny, načež byly dvéře do kabinetu vedoucí zazděny. Když pak

žoldnéři pruští při drancování přišli na zazděné tyto dvéře, rychle čerstvou zeď rozbourali, nenalezli ale v kabinetě než seznam vzácností, které v něm byly se nalezaly. Vůbec počínáno si při loupežení tomto co nejděsněji; nejvzácnější komnaty byly vypáčeny a obrazy, které i při loupežení Sasův a Švédův za třicetileté války byly obstály, odvlečeny tehdáž od Prusů; z proslulé galerie hraběte Františka Václava Nostice vzato čtyřicet pět nejskvostnějších obrazů, o něž se pruští generálové a důstojníci rozdělili, zbytek ponechávajíce vojákům a kdokoli se v drancování účastnil. A aby Prusům nic neušlo, co by se bylo dobře za kořist hoditi mohlo, vyzván byl každý, kdo by z majetku uprchlých šlechticův a bohatých měšťanův něco ukrýval, aby ihned podrobný seznam toho magistrátu předložil, jinak že trestem tělesním a zabavením svého majetku stížen bude. Kláštery a kostely Pražské prohlíželi důstojníci pruští, zda v nich cenné věci a vzácnosti ukryty nejsou, a skutečně z nich mnoho kořisti odvlečeno.

Z lupu tohoto byla valná část prodána židům Pražským, proti nimž následkem toho v obyvatelstvu Pražském oprávněná kyselost vznikla, jakož vůbec židé již za obsazení bavorsko-francouzského a ještě více nyní k nepříteli přátelsky se chovali, poněvadž s důstojníky i vojáky výnosné obchody dělali. Valnou část uloupených věcí, zejmena obrazy a sochy, pak bohatý nábytek panský atd., dali generálové a důstojníci pruští v bednách dovážeti do Pruska, jako to byli Švédo- před sto lety činili. Ale mnoho z kořisti t- padlo do rukou uherských husarů a pandu kteří neustále vozy se zavazadly pruský

na všech stranách přepadávali a jich se zmocňovali. Také saské vojsko v Horní Lužici odňalo Prusům několik set vozů s touto Pražskou kořistí do Berlína zasílanou, načež byl seznam všech věcí úřadu král. místodržících v Praze zaslán, aby se vlastníci o ně hlásiti mohli; místodržící pak také dekretem ode dne 12. února 1745 seznam tento vyhlásili, tak že mnohá již za ztracenou pokládaná vzácnost opět pravému majiteli nazpět se dostala.

Ale také veškeré ostatní obyvatelstvo Pražské, které podobným drancováním ušetřeno bylo, musilo obrovskými sumami na vydržování pruského vojska přispívati. Pod názvem „Kontingent k vydržování král. pomocného sboru, Jeho cís. Milosti ke službám přenechaného,“ vypsal guvernér generál Einsiedel druhého dne po zahájeném drancování opuštěných paláců Pražských, totiž dne 27. září, obrovské výpalné pro všecka tři města Pražská, při čemž podrobně bylo ustanoveno, jakými sumami jednotlivé stavy, úřady, cechy, kláštery, kostely atd. k uhražení téhož mají přispěti. Král. místodržící měli složiti 25.000 zl., konšelé 30.000 zl., kupci, směnečníci a přední cechové dohromady 100.000 zl., šlechta pak měla odvesti 150.000 zl. Ještě větší sumy musily složiti řády duchovenské, a sice jesuité 250.000 zl., křižovníci a premonstráti na Strahově po 60.000 zl., dominikánky u sv. Anny 25.000 zl., benediktini v Břevnově 10.000 zl., ba ani řádové žebravých mnichův nebyli od poplatku tohoto vyjmuti. Také veškeré chrámy Pražské byly výpalným tímto stíženy a sice předepsána velechrámu sv. Víta suma 55.000 zlatých, chrámu Týnskému 20.000 zl., chrámu sv. Jindřicha 10.000 zl., kostelům sv. Štěpána a sv. Vojtěcha po 6000 zl. atd. Ano

i na Staroměstském chudobinci u sv. Pavla bylo žádáno 4000 zl., kterážto suma k námitkám magistrátu o zlém stavu jmění chudobince tohoto na 200 zl. zmírněna byla. Konečně i židovstvo Pražské mělo se sumou 55.000 zl. vykoupiti. *) Sumy tyto měly Prusům ve třech lhůtách odvedeny býti a sice v dnech 6. a 31. října, pak dne 30. listopadu, jinak měly „násilnou exekucí vojenskou pod trestem ohně a meče sehnány býti."

Ač ohromné tyto sumy výslovně na „vydržování" pruského vojska v Praze ustanoveny byly, přece musila města Pražská, jak už zmíněno, na vyživování obsádky měsíčně 25.000 zl. připláceti a měsíčně ještě 180 centnýřů masa a 2600 centnýřů chleba odváděti, nepočítaje jinaké dodávky, naturálie a práce hmotné. Každé chvíle byly vozy a potahy v davech rekvirovány neb lidem na ulici odnímány. Pekaři Pražští musili pod vojenskou dohlídkou jediné pro obsádku chléb péci, mlynáři pak nesměli než pro pruské zásobní sklady obilí mleti, kdežto obyvatelstvo bylo na mlýny v okolí města odkázáno. Rozkaz tento byl ovšem valně obcházen, neboť pruské vojenské komisařství stěžovalo si v příslušných nařízeních svých opětovně na „zlomyslnost" Pražských mlynářů, kterým stále vyhrožováno jest, že v případu neposlušnosti na hlavní strážnici ve vojenské zajetí odvlečeni budou. Řezníci pak musili Prusům celá

---

*) Zvláštní zmínky zasluhuje, že hned druhého neb třetího dne po vtrhnutí Prusů do města musily obce Pražské zaplatiti 18.000 zl. za to, že se mohl na věžích zvoniti a hodiny tamní bíti. K takovéto rafinovanosti ve vydírání poplatků nebyli ani Francouzové roku 1742 v Praze dospěli.

stáda z venkova přiháněného dobytka zdarma zabíjeti a maso vysekávati, sládci pro ně pivo vařiti a vinopalové lihoviny páliti, aniž by se jim nějaké náhrady dostávalo, neboť byli se všemi peněžními požadavky svými vždy jen na obce měst Pražských odkazováni.

Slovem Praha zakoušela za obsazení pruského, které bezmála tři měsíce trvalo, ještě krutějších útrap a nátisků nepřátelských, než za obsazení bavorsko-francouzského, a přes to vše — což zvláště sluší vytknouti — zachovalo tehdáž hlavní město české od první do poslední chvíle řádění Prusův, kteří zde císaře Karla VII. za pravého panovníka království Českého prohlašovali, nezlomnou věrnost a oddanost ke korunované své královně Marii Teresii. Po celou tu dobu neudál se v Praze i v celých Čechách nižádný dobrovolný projev ve prospěch Karla VII., jako tomu roku 1741 bylo; jen z donucení složili někteří konšelé, když k tomu magistrátové měst Pražských od guvernéra generála Einsiedla pod výhrůžkou přísných trestů vyzváni byli, slib „věrnosti“ samozvanému „králi Karlovi III.,“ ba i kat Staroměstský byl k tomu jako městský zřízenec od Prusů donucen. Jinak nejevilo se již nikde ni nejmenší stopy po nějakém nadšení pro bavorského pretendenta, všude osvědčovaly se v obyvatelstvu sympatie jen pro Marii Teresii, že se i král Fridrich tomu divil, kterak velice byly se v Čechách poměry a veřejné smýšlení v době dvou let změnily. Nebyloť v měšťanstvu Pražském již nižádných Davidův, mezi šlechtou českou již nižádných Kaisersteinův a Paradisův, kteří by byli velezrádné agitace ve prospěch „krále“ Karla III. provozovali a lid český

i vyšší stavy zednářskými piklemi svými proti Marii Teresii podněcovali. Vedle Prahy známo jen ještě o Budějovicích, které později také pruským vojskem obsazeny byly, že někteří konšelé tamní z donucení novou přísahu věrnosti „králi“ Karlovi III. skládali; bylo to v den 2. října 1744 a to také byl poslední veřejný akt, při němž jmeno Karla III., jenž mezi panovníky českými právem uváděn býti nesmí, v Čechách úlohu hrálo, ač se pruské voje ještě skoro dva měsíce ve hlavním městě českém a ve velké části východních a jižních krajův království Českého jako mandatáři císaře římskoněmeckého proháněly.

Až do posledního dne obsazení pruského musila Praha snášeti tíhu železného ramene hrabivých Prusův a ještě v poslední onen den odehrávaly se válečné a krvavé výjevy ve vlastním středu jejím, jež ale vedly ke konečnému vypuzení krutých nepřátel jak z Prahy tak i z celých Čech vítězným vojskem Marie Teresie, které všecky výbojné záměry věrolomného Fridricha II. v Čechách v niveč uvedlo. Kterak k tomuto velikému úspěchu zbraní mladistvé královny České a Uherské došlo, nutno ve zvláštní kapitole vyprávěti.

---

18. Další průběh války s Pruskem v Čechách.

Uvedli jsme již, kterak v polovici roku 1744, kdy král Fridrich II. novou výbojnou válku proti Marii Teresii počal, nebylo v Čechách skoro žádného vojska, poněvadž veškerá armáda královnina byla v Bavorsku a v Elsasku soustředěna, kde s francouzskými voji vždy vítězněji válčila. Jediné z té příčiny,

že Fridrich II. při svém vpádu do Čech se žádným odporem se nesetkával, mohl se přes Děčín, Litoměřice a Roudnici tak rychle ku Praze dostati a válečné potřeby své z Pruska před hlavní město české tak snadno dovážeti. Rovněž beze všeho odporu mohly též oba ostatní sbory pruské armády do nitra země české postupovati, neboť i v těch stranách žádného vojska Marie Teresie nebylo. Sbor pod princem Mauricem Desavským vtrhl z Lužice dne 20. srpna u Hrádku na půdu českou, zmocnil se následujícího dne Fridlandu a obsadil dne 22. srpna Liberec, všude značného výpalného žádaje a zásoby potravní na obyvatelstvu vydíraje. Přes Turnov a Hradiště Mnichovo spěchali Prusové podél řeky Jízery ku Mladé Boleslavi a dále ku Brandýsu nad Labem, tak že dne 2. září na východní straně města Prahy stáli, kam byl už také sbor generála Schwerina ze Slezska přirazil. Vojevůdce tento, maje pod sebou 20.000 mužů, byl vtrhl již dne 15. srpna do Čech a sice od slezského Fridlandu a od pevnosti Kladska. Krajina Broumovská i Polická byly od vojska rakouského úplně opuštěny, neboť slabé obsádky tamní byly i se svolanou obranou zemskou již týden před tím ku Praze odtáhly. Maršál Schwerin ubytoval se v klášteře Broumovském a vojsko rozloženo po domích měšťanů v Broumově a v Polici, kteří o zaopatřování jich pečovati musili. Dne 17. srpna táhlo se dále k Náchodu, kteréž město 6051 zl. výpalného složiti musilo. Přes Jaroměř spěchali Prusové dále ku Hradci Králové, kam maršál Schwerin dne 20. srpna s několika pluky přibyl a silnou obsádku ve městě zanechal, která kázala měšťanům hradby opravovati, palisadami město ohraditi a všecky

průchody do města zazditi. Rovněž silně osazeny Pardubice a Kolín, kterážto dvě města byl si, jak vědomo, král Fridrich od císaře Karla VII. vymínil, chtěje z nich zříditi pevnosti na ochranu severovýchodní části Čech, kterou chtěl pro sebe zabrati. Proto založena tam ihned velká skladiště vojenská, jež musilo obyvatelstvo dalekého okolí vším potřebným zásobiti, tak že celá krajina ochuzena jest. Podobného vydírání dopouštěli se Prusové v Králové Dvoře, Nové Pace, Novém Bydžově a j., neboť jednotlivé pluky pruské táhly celým územím severních Čech, aby co nejvíce zásob obilí a mouky, pak dobytka ku Praze sehnali. K dovážení nakořistěných zásob těchto musilo obyvatelstvo dostavovati tisíce povozů, k nimž násilím bráni vozkové a pohůnci, kteří ale přes všecku ostražitost Prusů každé noci se rozprchávali, tak že vždy nový lid selský sháněn býti musil. Proto nebylo ve městech a dědinách, kudy Prusové táhli, často ani jediného mužského obyvatele, začež si nepřátelské vojsko tím lítěji zlost svou na lidech pozůstalých vylévalo.

Ale i přes tyto překážky dorazily všecky tři sbory armády pruské v prvních dnech září ku Praze, aniž by se byly na tomto čtrnáctidenním pochodu kde s činným odporem se strany rakouského vojska setkaly. Dobytí Prahy učinilo na ten čas krále Fridricha II. pánem polovice Čech, on však se chtěl zmocniti rovněž rychle i druhé polovice země, neboť byl mu francouzský maršál Belleisle již dříve namluvil, že jen ten jest pánem království Českého, kdo má též jihočeskou vysočinu ve svém držení. Belleisle tu mluvil dle svých zkušeností válečných z roku 1742, kdy však zcela jinaké poměry panovaly; teh-

dáž vtrhli Rakušané do Čech od jihu a východu, kdežto nyní bylo je od západu, totiž z Bavorska, očekávati. Fridricha II. opustila však nyní vojenská jeho bystrozrakost a takž dal se dle rady Belleislovy z Prahy na jih místo na západ a tím dopustil se obrovské chyby strategické, která za krátko neblahý konec druhému jeho vpádu do Čech přivodila. Kdyby byl totiž přesilou svojí zničil slabý sbor Batthiány-ho v Berounsku a Plzensku a dobyl pevné Plzně, byl by tím postup vojska rakouského z Elsaska a Bavorska do Čech nejen stížil, ale i snad zamezil, čímž byla by válka zcela jinaký obrat vzala. Takž ale dychtil jen po dobytí Tábora, Hluboké a Budějovic, kterýchž míst se sice rychle zmocnil, ale rovněž rychle zase s velkými ztrátami pozbyl. Chyby Fridrichovy vykořistil ihned vojevůdce Karel Lotrinský, jenž šumavskou branou země české Prusům v jižních Čechách v bok vpadl a je odtamtud prostým strategickým postupem vypudil.

Přespav pouze jedinou noc v dobyté Praze vytrhl Fridrich II. dne 19. září s větší částí své armády na jih, kam generála prince Nasovského s 10 prapory pěchoty a 40 škadronami jízdy jakožto předvoj vyslal. Přes Jilové, Votici a Bechyni táhli Prusové na Tábor, který po krátkém odporu dne 24. září padl. Velitelem tamní obsádky byl plukovník Bukov, jemuž Prusové povolili odchod z města ve zbrani a se všelikou poctou vojenskou, neboť by je byl delší odpor jeho velice na dalším postupu zdržel, kdežto králi Fridrichovi především na dobytí Budějovic záleželo. Proto nechav Týn nad Vltavou a zámek Hlubokou prozatím stranou, vyslal generála Kreuza zrychleným pochodem k Bu-

dějovicům, aby se města toho za každou cenu zmocnil. Prusové udeřili na zdi městské se dvou stran a vrhli do města též čtyři pumy, které však žádné škody nespůsobily. Do města byla teprva před pěti dny vešla slabá obsádka pod velením generála Minského, který pak hned na to své pandury se čtyřmi děly k hájení zámku Hluboké odeslal. Jelikož Budějovice delší obležení vydržeti nemohly a generálu Kreuzovi nařízeno bylo, obsádce všecky výminky povoliti, svolil v žádost generála Minského, aby s vojskem svým mohl svobodně odtáhnouti, a takž se Prusové stali dne 30. září pány města. Nyní jednalo se ještě o dobytí opevněného zámku Hluboké. Již dne 1. října vytrhl princ Nasovský se dvěma prapory pěchoty a dvěma pluky husarů před Hlubokou, k níž se však, když byl Vltavu přešel, jen po hrázi mezi dvěma rybníky přiblížiti mohl. Tu však počali panduři ze svých děl na postupující Prusy páliti a spůsobili jim značných ztrát. Ale princ Nasovský hnal vojáky bezohledně ku předu, až se pod vrchem zámeckým ocítili, kde jim vysoko postavená děla již škoditi nemohla. Obsádka nemohla delší obklíčení vydržeti, pročež se ještě téhož dne vzdala, když jí byl svobodný odchod povolen. Princ Nasovský obsadil Hlubokou vojskem svým a vrátil se do Budějovic, kde následujícího dne 2. října donutil primátora a některé konšely, že musili králi Karlovi III. poznovu přísahu věrnosti složiti. Ustanoviv generála Kreuza za velitele v Budějovicích a na Hluboké, odebral se princ Nasovský dne 3. října k armádě krále Fridricha jenž nedaleko Týna nad Vltavou v dědině Temelíně tábořil. Již druhého dne na to vzdalo se i město Týn Prusům a král Fridrich poklá-

dal se od toho dne za vítěze nad veškerým královstvím Českým, neboť i maršál Schwerin byl se k rozkazu jeho se sborem svým z Prahy do východních Čech vydal a celého Chrudimska a Čáslavska až ku hranicím moravským se zmocnil.

Avšak vítězná tato radost jeho netrvala dlouho. Hned v prvních dnech po svém vytáhnutí z Prahy na jih český přesvědčoval se k veliké nevoli své, že se nalezá v zemi nepřátelské, která o „králi" Karlu III. ničeho věděti nechtěla a do posledního muže věrně při korunované královně Marii Teresii stála. Hned při vpádu Prusů do země dala Marie Teresie ve všech krajích nařídíti, aby venkovský lid všude, jakmile by se nepřítel do krajiny blížil, obilí a jinaké zásoby zakopal, obydlí opustil a do lesů neb do hor se utekl; za to slíbena jmenem královny náhrada všeliké škody. Tím se stalo, že Prusové po venkově českém nižádných zásob nenalezli, v opuštěných dědinách ani za veliké peníze potravin a píce nedostali a tudíž brzo velkým nedostatkem trpěli. Z Prahy byly jim sice na vše strany zasílány potravní potřeby, ale těch se ponejvíce zmocňovala lehká jízda Batthiány-ho, která Prusy stále obletovala a všechen dovoz stěžovala. Mimo to nechtěl nikdo ani za peníze Prusům vyzvědačské služby konati a jelikož husaři uherští zvláště po kurýřích poštovních a poslech pruských pásli a je jímali, zůstávali velitelové jednotlivých sborů vojenských beze všeho spojení mezi sebou, nedostávali žádných zpráv a též král Fridrich byl na jihu českém po delší dobu beze všeho pojení s ostatním světem, tak že zprávu o uzavření spolku saského kurfiřta Augusta III. s Marií Teresií obdržel teprv potom, když již

20.000 Sasů na půdě české stálo, aby Marii Teresii proti Prusům pomáhali. Létací sbory uherských husarů a pandurů napadaly nepřátelské voje v každodenních šarvátkách, značné ztráty na mužstvu jim spůsobujíce; ale ještě více trpěli Prusové tím, že všecko v Čechách násilně odvedené mužstvo z řad jejich sbíhalo, zejmena pak studenti Pražští, jež byl Fridrich po kapitulaci Prahy všecky mezi své vojáky vřadil, poněvadž prý „měli větší chuť k vojančině než ke knihám." *) Konečně neodvažovali se již Prusové ani jezdce na výzvědy vysílati, neboť byli titéž neodvratně ztraceni; kdekoli pak se přenocovalo, musili se pruští vojáci vždy pevně ohraditi, armáda králova pak byla jen na tábor svůj odkázána.

Když pak se Fridrich dověděl, že hlavní armáda rakouská pod vévodou Karlem Lotrinským u Domažlic do Čech vtrhla, načež ihned k Táboru postupovati počala, dále že se k ní sbor Batthiány-ho a konečně u Mirotic nedaleko Písku též pomocný sbor Sasů pod velením vévody Jana Adolfa Saso-Weissenfelsského připojil: tu již dokona seznal, kterak svým neobezřetným pochodem do jižních Čech vlastně do pasti vlezl. Jelikož maršál hrabě

*) Vracející se studenti tito byli v domovech svých od obyvatelstva jako hrdinové hlučně vítáni a zejmena oněm v Novém Bydžově bylo za odměnu statečnosti jejich v Praze povoleno, aby vždy ve vagacích zvláštní slavnost s tanci a jinými kratochvílemi pořádati mohli, z čehož vznikla proslulá „studentská merenda", která se dosud každoročně v Novém Bydžově opakuje. Studenti v Litomyšli zřídili si tehdáž také spolek, jenž měl svůj prapor a vždy o prázninách ku slavnosti se scházel. což po zrušení filosofického ústavu Litomyšlského roku 1754 za své vzalo.

Traun, jemuž byl vévoda Lotrinský velitelství nad předním vojem spojené armády odevzdal, na Benešov táhnouti se chystal, aby králi zpáteční cestu ku Praze zaskočil, kázal Fridrich maršálu Schwerinovi, aby co nejrychleji z Chrudimska k Benešovu přirazil, kamž pak i sám s vojem svým od Tábora ustoupil. Ústupem tímto byly Tábor, Hluboká a Budějovice, k vůli nimž byl Fridrich svůj výboj do jižních Čech podnikl, i s obsádkami pruskými zcela ztraceny a porážka Prusů v Čechách tím zahájena. Zanecháním několika svých pluků v těch třech místech dopustil se Fridrich nové strategické chyby, neboť města ona byla tak jako tak ztracena. Pokoušel se sice z Benešova, kde král po celý týden nečinně ležel, obsádkám oněm rozkaz dodati, aby k němu co nejrychleji přirazily, ale všech osm důstojníků, za tím účelem vyslaných, vrátilo se s nepořízenou, poněvadž všude setkali se s hlídkami rakouskými, před kterými prchnouti musili.

Bylť mezitím vévoda Lotrinský u Orlíka s hlavní armádou svojí překročil Vltavu a dostav se takto na pravý břeh řeky, odřízl tím Prusy úplně od jihu českého. Zároveň vyslal proti Budějovicům vůdce pandurů plukovníka Trenka, který dal ohlásiti dříve tamní obsádce, že po dobytí města žádného Prusa šetřiti nebude. Generál Kreuz, věda, že pověstný náčelník pandurů tuto hrozbu také skutkem učiní, vzdal dne 22. října město Rakušanům bez boje, načež Prusové před Pražskou branou nejen ručnice a náboje, ale i granátnické čáky své odložiti musili a v zajetí vzati jsou. Druhého dne na to vzdala se Trenkovi též Hluboká, kde pruský major Conradi se 6 důstojníky a 275 muži v zajetí

upadl; na hradě panoval již největší nedostatek, neboť nebylo tam žádné vody, kterou husaři byli už dříve jinam svedli, kdežto ve skladištích měli Prusové jen 22 liber střelného prachu a dva centnýře mouky. Již dne 20. října přitrhl nejv. strážmistr Marschall se silným vojem také k Táboru, kteréž město bylo už několik dní dříve od husarů obklíčeno, a když byl do zdí městských vystřílen průlom, vzdala se i zde obsádka pruská dne 23. října a odvedena jest v počtu 1700 mužů do zajetí v Horních Rakousích.

Tuto ztrátu více než 3000 vojínů svých umínil si Fridrich II., jak ve svých Pamětech dí, pomstiti útokem na přední voj rakouského vojska pod maršálem Traunem, který byl od Orlíka přes Sedlec až k Neveklovu postoupil a u městyse Maršovic postavení zaujal. Podle náhledu Fridrichova bylo to postavení dosti nevýhodné a takž jsa vítězstvím svým jist, kázal král armádě své z Benešova ihned v osmi proudech vytrhnouti. Po cestách, kudy ještě nikdy nebylo vojsko táhlo, dostali se Prusové u večer dne 24. října na výšinu, která od rakouského tábora sotva půl hodiny vzdálena byla. Ráno při obhlídce spatřil však Fridrich, že Traun v noci své postavení změnil a nyní tak pevně stál, že nebylo lze na něho udeřiti. Pln nevole vrátil se Fridrich zase k Benešovu, chtěje Trauna z výhodného postavení jeho vylákati. Ale maršál tento znal vůdcovské nadání a válečné spůsoby Fridricha II. lépe, než ostatní generálové rakouští, a proto nedal se s ním v otevřenou bitvu, věda dobře, že jej Rakušané pouhými strategickými pohyby k ústupu z Čech donutí. Bylť Fridrich příliš vzdálil od svých zásobišť, o vážil se hluboko do země, kde obyvatelstv

nejprudší záští proti němu planulo, a ničila-li lehká jízda, jíž měli Rakušané dostatek, všechen dovoz ke pruskému vojsku, mohlo se s určitostí napřed stanoviti, kdy Fridrich Čechy opustiti musí, jakoby mu nucená cesta byla předepsána.

A skutečně Fridrich II. opustil již dne 26. října Benešov, ustoupil u Poříčí za Sázavu a postavil se u Pyšelí. Traun vešel do Benešova a lehká jízda jeho obklopovala ustupující Prusy tak těsně, že král od prince Nasovského, jejž byl s desíti prapory pěchoty a se třiceti škadronami vyslal, aby před Rakušany Komorní Hrádek a Kolín obsadil, nižádných zpráv neobdržel. Maršál Traun přešel dne 31. října Sázavu u Komorního Hrádku a táhl na Janovice Uhlířské, aby Fridrichovi pochod na Kolín zamezil. Fridrich II. sám se přiznává, že plán maršála Trauna byl obdivuhodný a že vojevůdce tento vždy tak výhodné postavení zaujal, kde proti své vůli nemohl k bitvě donucen býti; proto pokládal Fridrich toto polní tažení za svou školu ve válečnictví a Trauna za svého učitele, dle něhož se každý vojevůdce říditi musí, má-li k tomu vůbec nadání. Nechť podnikal Fridrich cokoli, vše zůstávalo bez úspěchu proti moudrým opatřením a pevným plánům Traunovým. Obávaje se, že by mohl i hlavní zásobiště své v Hradci Králové ztratiti, ustoupil král dne 9. listopadu do Kolína, kdež, bydle v domě u „zlaté štiky“ na náměstí, dal si českými koroptvemi a bažanty dobře sloužiti. Zároveň kázal opraviti tamní most přes Labe, přes nějž celá jeho armáda za řeku ustoupila, aby pravý břeh její až po Hradec Králové v moci své držela. Domnívalť se Fridrich, že Rakušané v pokročilé roční době dle obyčeje svého do zimních

kvartýrů se rozloží a jej v držení Prahy a severních Čech, jeho budoucího území, zanechají.

V očekávání tomto se však šeredně sklamal, neboť vévoda Karel Lotrinský postupoval dále výbojně k Pardubicům, kde bohaté sklady nepřítelovy spálil a města i s podměstím dobyl. Střemhlav musili nyní Prusové ke Hradci Králové prchati, aby i tohoto města a tamních skladišť neztratili. V noci na 19. listop. konána ve hlavním stanu pruském vojenská porada, v níž proti náhledu prince Leopolda Desavského, že nutno ku Praze se obrátiti, aby tamní těžké dělostřelectvo zachráněno bylo, usneseno se na tom, aby se rychle do Slezska zpět ustoupilo, neboť jen tam prý ustupující armádě pruské bezpečí kyne. Ihned byli vysláni rychlí poslové ke všem ostatním sborům pruským v Čechách a k generálu Einsiedlovi do Prahy, aby Čechy zcela opustili. Fridrich pak vjel s oddílem vojska dne 23. listopadu do Hradce Králové, když byl ostatní armádě své nařídil, aby se přes Trutnov, přes Broumov a přes Kladsko do Slezska vrátila. Dne 27. listopadu ráno o 4. hodině prchal též on sám z Hradce Králové na Broumov a již o pět hodin později vtrhli do Hradce vítězní Rakušané, jež druhého dne vévoda Karel Lotrinský s několika generály následoval a v tamní residenci biskupské jako vítěz nad pruským dobyvatelem se ubytoval. Byltě jej ve spolku s maršálem Traunem bez bitvy jediné strategickými pohyby vypudil z království Českého a kdyby i v následujícím roce byl výtečný vojevůdce Traun další výboj proti Fridrichovi II. řídil, mohla Marie Teresie opět ztraceného Slezska nabyti. K vyhlídce této oprávňoval i úspěch,

jakého se vojsko královnino na Prusech v Praze domohlo.

Bylť velitel pruský v Praze generál Einsiedel obdržel od krále Fridricha dne 21. listopadu rozkaz, aby tvrz Vyšehradskou a hradby městské na Petříně prachem do povětří vyhodil, těžká děla zatloukl a lafety jejich spálil, ručnice zajaté rakouské obsádky pak do Vltavy vhodil a s obsádkou svojí, která bez nemocných 7000 mužů čítala, Prahu opustil a přes Litoměřice do Lužice se vrátil. První část rozkazu však nedal Einsiedel ihned vykonati, poněvadž očekával, že bude odvolána, nébrž odložil vykonání téže k době odchodu svého, kdy již pozdě bylo. Tím úsilovněji počal prováděti ostatní části rozkazu a sice kázal především uzavřiti veškeré brány městské, tak že každý mohl sice do města vejíti, ale nikdo ven pouštěn nebyl. Děla a hmoždíře byly s hradeb odvezeny, zásoby střeliva, pokud je vojsko s sebou vzíti nemohlo, buď zničeny neb užito jich do podkopů, které po odtáhnutí Prusů z města do povětří vyletěti měly. Opevňovací práce, jež obce měst Pražských tak velkým nákladem prováděti musily, byly zase rozmetány a magistrátům rozkázáno, aby nesplacenou třetí lhůtu výpalného okamžitě odvedly. Měšťané ovšem nespěchali, rozkaz tento vyplniti, neboť viděli, že Prusové nemají v Praze již tolik vojska ani času, aby mohli vyhrožovanou exekuci prováděti; za to vnikl pruský polní komisař vojenský dne 25. listopadu se silnou stráží vojenskou do všech tří radnic a ostatních budov úřadních, kde dal pokladny násilím otevřiti a všecky v nich nalezené peníze sebral. Již dříve musilo obyvatelstvo Prusům odvesti veškeré koně a všechen dobytek tažný

i žírný, který také ze všech okolních dědin od vyslaných husarů a dragounů do Prahy sehnán byl. Dne 25. listopadu kázal generál Einsiedel k sobě povolati všecky primátory a purkmistry měst Pražských, aby jim oznámil, že příštího dne s vojskem svým Prahu opustí a několik vynikajících osobností jakožto rukojmí s sebou vezme, aby prý pozůstalí ranění a nemocní vojáci prušti zabezpečeni byli.

V následující na to noci vyslána z Prahy nekonečná řada vozů se zavazadly, za nimiž stáda dobytka hnána byla. Ráno dne 17. listopadu shromáždilo se veškeré pruské vojsko, které ještě 7000 k pochodu schopných mužů čítalo, na Staroměstském náměstí, odkud pak s hlučnou hudbou Jesuitskou ulicí na kamenný most a po Malé straně na Hradčany táhlo. Vedlo s sebou čtyři rukojmí a sice kanovníka chrámu Svatovítského Antonína Václava Vokouna, Staroměstského radního Jana Václava Vejvodu, Novoměstského primátora Ondřeje Ignáce Ludegera a člena řádu jesuitského P. Martini-ho. Z těchto byli však jen Vejvoda a Martini z města odvedeni, neboť radní Vokoun byl na Malé straně od stíhajících husarův uherských z moci pruské vysvobozen a také primátoru Ludegerovi se podařilo ze zajetí vyváznouti.

Přívrženci Marie Teresie, zejmena radní Tochtermann a kavárník Tomáš Lachner, v jehož kavárně na Starém městě byli se prušti důstojníci scházeli, tak že se kavárník od nich mnohé ve prospěch rakouské věci dověděl, byli vyslali z města tajné posly na Zbraslav a do Berouna, kde několik škadror uherských husarů stálo, aby jim nastávajíc odchod Prusů oznámili. Pod ochranou noc přihnali se husaři ze Zbraslavi na Smichov

kde jedno oddělení pod Vyšehradem po vorech na druhý břeh přešlo, kde z části skrz Podskalí a z části Žitnou branou na Nové město vniklo a s větrem o závod za ustupujícími Prusy se dalo. Již v Jesuitské ulici a ještě více na Křižovnickém placu napadli husaři zadní voj nepřátelský, v němž šavlemi krvavě řáditi počali. Mnoho měšťanů a jiného lidu, pouze obušky, tyčemi a kameny ozbrojeného, vrhlo se zároveň na Prusy, kteří neočekávaným přepadem tímto zmámeni jsouce, buď zbraň odhazovali, za milost prosíce, buď vítané příležitosti užili, aby z řad vojska sběhli a do postranních ulic prchali. Ostatní byli od husarů za neustálé seče hnáni přes most na Malou stranu, kde však jim v Mostecké ulici druhé oddělení husarů pod majorem Cognazzem, které bylo Újezdskou branou do města vniklo, Lázenskou ulicí v bok vpadlo a rovněž krvavou lázeň mezi nimi způsobilo. Major Cognazzo byl zde však zastřelen, což husary tím více rozlítilo, že Prusům žádné milosti nedávali. Obyvatelé Malostranští súčastnili se zde boje již všeobecně, z oken na prchající nepřátele střílejíce neb kamení a nářadí na ně metajíce, že se ve všech ulicích až na Hradčany mrtvých a raněných jen válelo. Konečně přikvapil i Strahovskou branou z Berouna major Simbschen se škadronou husarů, která na Hradčanském náměstí prchající Prusy zuřivě napadla a hradem a po Marianských hradbách až k Písecké bráně je pronásledovala. Před branou Prusové zase poněkud se sešikovavše, počali z pušek a z několika malých děl na město střileti, ale rozlícený lid přitáhl na hradby dvě děla, jež nezatlučená nalezena byla, a několika dobře mířenými ranami zahnal zadní voj nepřátelský

rychle od města. Po tři hodiny trval tento krvavý zápas v ulicích měst Pražských, jež nyní nenáviděných Prusův prosta byla.

Mezitím zavedli magistrátové pátrání po zanechaných podkopech, ohlásivše odměnu sto dukátů každému, kdo některý podkop vypátrá a neškodným učiní. Na štěstí mohl kavárník Lachner, jenž byl z řečí pruských důstojníků místa podkopů těch seznal, některé z nich označiti, tak že hořící v nich doutnáky v čas uhaseny byly; jiné prozradili zase pruští sběhové a takž pouze podkop na Petříně vyletěl do povětří, aniž by však byl velké škody spůsobil. Největší nebezpečí hrozilo však Vyšehradu, kde byli Prusové do jedné z kasemat přes 130 sudů se střelným prachem složili a ke krajnímu otevřenému sudu dlouhý doutnák přiložili. Kdyby se byl prach tento vzňal, byla by tím nejen celá tvrz Vyšehradská do povětří vyletěla, leč i hořejší Nové město bylo by neslýchanou zkázu utrpělo. Leč krejčovský tovaryš Kašpar Nepatrný, který na Vyšehradě v domku za francouzskou branou bydlil, pozoroval toto dovážení prachu do kasematy a ihned se domyslil, co to znamená. Sotva že byla poslední stráž pruská Vyšehrad opustila, vnikl ještě se dvěma muži do kasematy, jejíž dvéře byli motykami roztříštili, a v poslední chvíli hořící doutnák uhasili. Statečný tovaryš Nepatrný byl za toto odvrácení záhuby od města jmenován mistrem krejčovským a kostelníkem chrámu Vyšehradského a požíval doživotní pense 200 zlatých; mimo to obdrželi všichni tři ochráncové po zlaté čestné medalii. Tím byl vandálský záměr krále Fridricha II., zničiti celé hlavní město království Českého, v niveč obrácen a nejen že byl on sám z veškeré země vypuzen

ale přišel též o obrovské zásoby potravní a vojenské a musil v Praze 132 děl a 14 hmoždířů zanechati. Byla to arciť skrovná náhrada za ony miliony, jež byli Prusové v Praze a v Čechách vůbec nakořistili.

Generál Einsiedel táhl se svým zbytkem pruské armády přes Roudnici a Litoměřice k České Lípě, trpě velký nedostatek a ztráceje každodenně na sta sběhů, tak že po čtrnáctidenním pochodu, při němž od zjednaných průvodců často zcela opáčnými směry voděn byl, s polovicí sboru svého přes Liberec a Fridland do Žitavy v Lužici přibyl.*) V polovici prosince 1744 nebylo již ani jediného Prusa na území českém a vojsko Marie Teresie mohlo bez zápasu s nepřítelem celé severní Čechy obsaditi a do zimních kvartýrů tamže se rozložiti. Země česká, najmě ale Praha mohly si po tříměsíčních útrapách válečných opět oddechnouti, jen na židy v Čechách žijící přikvačila pohroma, jejíž příčiny a průběh zvláštního vylíčení vyžadují.

---

19. Vypovězení židův z Čech.

Poměry židovského obyvatelstva v Čechách, jehož se zde v XVII. a XVIII. století celkem asi 50.000 hlav čítalo, nebyly tak

*) V prvních dnech prosince žádali magistrátové Pražští generála Einsiedla, aby oba rukojmí, jež s sebou z Prahy vedl, na svobodu propustil. S ohledem na nemocné Prusy v Praze pozůstalé generál Einsiedel tak učinil, zaslal ale po radním Vejvodovi Pražským primátorům a purkmistrům list (daný v České Lípě dne 7. prosince 1744), v němž prohlašoval, že se král Fridrich na Pražanech za to pomstí, že sbor jeho při odchodu z Prahy tak nepřátelsky napadli. Výhrůžka tato stala se bohužel po třinácti letech skutkem!

nepříznivé jako v říši německé a zejmena v zemích východních. Hlavní příčinou toho byla ta okolnost, že panovníkům vycházel ze židů, kteří byli již od středověku stále jen za „komorní poddané“ pokládáni, značný důchod pro pokladnici státní, pročež jich ve mnohém ohledu šetřeno bylo a povolovány jim výsady, kterých v jiných zemích tou měrou nepoživali. Druhá příčina záležela v tom, že ve Vídni u dvora vešlo v obyčej, držeti si tak zvané „dvorní faktory“, bohaté to židovské bankéře, kteří se půjčkami neb zálohami o naplnění vyprázněných státních pokladen starali. Z té příčiny požívali u dvora značného vlivu a byli vždy přímluvčími souvěrců svých, kterým povlovně rozšíření práv a výsad jejich vymáhali.

Za císaře Ferdinanda II. požíval takového vlivu Pražský bankéř Jakub Bassevi, který císaře značnými sumami zakládal a v září roku 1623 dokona i ve stav šlechtický — první to žid v Čechách a vůbec v zemích Habsburských — s přídomkem z Treuenberku povýšen byl. Za Leopolda I. opět byl dvorním faktorem Samuel Oppenheimer, kterému erár roku 1699 již přes pět milionů dluhoval; za Josefa I. a Karla VI. konečně stal se „vrchním dvorním faktorem“ Samson Wertheimer, jenž taktéž v době tehdejších válek s Turky a Francouzy velké miliony vládě opatřoval. Lze říci, že židovští boháči tito byli vlastními finančními ministry řečených panovníků, čímž velký vliv jejich u dvora se vysvětluje. Mocní takovíto patroni židovstva přispívali arciť především souvěrcům svým a zjednali jim průběhem času četné výsady a výhody, jakých jim dříve nebylo popřáno.

Takž udělil Ferdinand II. židům právo,

že rovně jako křesťanští kupci a obchodníci mohli všecky výroční a téhodní trhy navštěvovati a v nich obchody svobodně provozovati; taktéž nemusili již většího cla a mýtního poplatku odváděti, než jaký křesťanští obchodnící platili; dále mohli se všem řemeslům učiti, vyjma puškařství, mečířství a platnéřství, a ve všelikém umění se vzdělávati. Výsady tyto potvrdil Ferdinand III., rozšířiv je tím, že se mohli židé po celé zemi osazovati, aniž odkud bez vědomí krále vypovídáni býti směli. Proto účastnili se Pražští židé ze vděčnosti za práva tato statečně v hájení Prahy při obležení švédském roku 1648 a proto táhlo se z cizích zemí do Čech tolik židů, že roku 1689 v Praze v Židovském městě 318 domů obývali a roku 1708 již přes 12.000 se jich tamže napočítalo, tak že další stěhování se cizích židů do země obmezováno býti musilo. V Praze oddávali se četní židé též umění hudebnímu a zřídili zde několik hudebních kapel, které křesťanským hudebníkům tak nepříjemnou soutěž dělaly, že arcibiskup hrabě Harrach roku 1641 a opět roku 1650 nařiditi musil, že při křesťanských svatbách, křtech a jinakých slavnostech žádní židovští hudebníci hráti nesmí. Také řemeslům, ačkoli obchod jim šel nade vše, oddávali se židé hojně, tak že u př. v dědině Libni u Prahy bylo roku 1733 mezi devadesáti židovskými rodinami devět obuvníků, sedm krejčů, a pět holičů, kterýžto poměr i v jiných osadách židovských v Čechách panoval. Přes to však největší část židů živila se jen obchodem jak ve velkém tak v malém, čímž průběhem času obchodníky křesťanské skoro úplně z obchodu vytlačili a všechen úvěr v zemi do rukou svých dostali. Zvláště tato výlučná

obchodní činnost židův spůsobovala kyselost v lidu českém proti nim, což zvyšováno bylo ještě tou okolností, že přes staletý pobyt svůj v Čechách nepřilnuli židé k živlu českému, nébrž v rodině i ve veřejnosti vždy jen němčiny užívali a tím cit národní v lidu českém uráželi.

Když pak za druhé polovice panování císaře Karla VI. obmezena a pak dokona odstraněna byla někdejší působnost židovských „dvorních faktorů", obmezovány jsou i mnohé dosavadní výhody židův a mimo jiné nařízeno, že žádný žid nesmí bez vysvědčení o dobré zachovalosti své do království Českého vejíti a v něm se přes šest neděl zdržovati, jinak že pokutou 100 tolarů stížen bude; do Prahy nesměli cizí židé než Strahovskou a Pořičskou branou vcházeti a jen v Židovském městě se ubytovati; vrchnosti pak nesměly pod pokutou tisíce dukátů žida jinam než do pálenky usazovati; dle patentu od 30. listopadu 1725 nesměl žádný žid cizího žida u sebe přechovávati; domovské právo směl židovský otec jen na nejstaršího syna přenesti, ostatní synové pak se musili ze země vystěhovati; ve které rodině byly jen dcery, směly se tytéž pouze do ciziny provdati a i tu vysoký poplatek zaplatiti. Přestoupení všech těchto zákazů bylo trestáno tím, že každý takto provinilý žid byl veřejně mrskán a pak ze země vyhnán.

Takto zbaveni byli židé bývalé ochrany u dvora, což ke konci panování císaře Karla VI. již všemu lidu českému zjevno bylo, a tu snadno se domyslíme toho, že se nevlídné smýšlení lidu o židech stále stupňovalo a zejmena v Praze při každé příležitosti proti nim se projevovalo. Příležitosti takové

nastaly při válečných událostech za prvních let panování Marie Teresie a dostoupily výše své za druhého vpádu Prusův do Čech, kdy ještě jiné příčiny k tomu přispěly, že lid Pražský zlost dávno nastřádanou na židech si vyléval. Ještě zuřil boj dne 26. listopadu 1744 s ustupujícími Prusy a již vrhla se luza Pražská, rozmnožena jsouc uherskými vojáky a pruskými uprchlíky, na Židovské město, kde ihned domy a krámy loupiti počala. Podobně přepaden tandlmark židovský u kostela sv. Havla na Starém městě Pražském, odkud odvlečeno vše, co se vzíti dalo, a co lupičové nemohli s sebou vzíti, bylo zničeno. Plné dva dni trvalo toto loupení a trýznění židů a teprva když silné oddělení husarů ulice Židovského města vyklidilo, bylo další kořistění překazeno, načež dal Staroměstský magistrát s radnice vyhlásiti, že každý, kdož by židům co nejmenšího uzmul, ihned smrtí zastřelením trestán bude. Škodu, kterou židé tímto loupežením utrpěli, páčili si sami na několik stotisíc zlatých, což nikterak není přehnáno, uvážíme-li, že tehdáž v Židovském městě mimo vlastní bohatství židů byly nahromaděny všecky ty cenné věci a vzácnosti, jež byli židé za laciný peníz skoupili od důstojníků a žoldnéřů pruských, Pražské paláce šlechtické vydrancovavších.

Tato okolnost byla přední příčinou zášti lidu Pražského proti židům, k čemuž družila se ještě ta závažnější, že židé Pražští byli obviňováni z dorozumění s nepřítelem, neboť lid vypravoval si, že židé hned po přitrhnutí krále Fridricha II. ku Praze dostavili se k němu do Hvězdy, aby mu nabídli 15.000 dukátů za to, že nebude na město jejich z děl stříleno. Pověst tato není sice dokázána, ale

do Židovského města nepadla skutečně po celý čas bombardování Prahy ani jediná pruská kule, kdežto na Novém městě a na jiných stranách Prahy množství domů zapáleno bylo. Stalo-li se tak náhodou, pak to byla náhoda židům neobyčejně příznivá, neboť pruské baterie stály též na Letné, odkud právě do Židovského města bylo nejsnáze lze stříleti. Konečně poukazovali Pražané k tomu, že Prusové žádných židův ku pracím na hradbách nedoháněli, kdežto tisíce křesťanů práce fortifikační bez náhrady konati musilo. Proto již v den vtrhnutí Prusů do Prahy (17. září), kdy obsádka rakouská byla zbraň složila a tudíž ve městě ochrany proti výtržnostem nebylo, vrhla se chátra Pražská na Židovské město a byla by je již tehdáž vydrancovala, kdyby pruští husaři ještě v čas nebyli řádění jejich konec učinili; generál Einsiedel dal pak ve všech kostelích a na všech radnicích vyhlásiti patent, dle něhož mělo vše, co v židech ukradeno bylo, zase navráceno býti a každý kdo by o úkrytu takto uloupených věcí věděl, měl to ihned úřadu oznámiti. Neméně bylo v Pražském lidu věřeno, že se židé zvláštní ochraně pruských generálů a důstojníků těšili, což opět se zakládalo na tom, že tito generálové a důstojníci nakořistěné v Praze věci židům prodávali. Významná byla též ta okolnost, že při druhém článku kapitulační smlouvy generála Harsche ode dne 15. září 1744, aby stavové, duchovenstvo, města Pražská a universita byly při svých svobodách a výstavách zůstaveny, s pruské strany bylo připsáno: „Přijímá se, počítaje v to i Židovské město.“ Napadá tu otázka, proč se zde Židovské město zvláště připomínalo, když ve smlouvě již řeč „o městech Pražských“ byla?

Neméně i špehéřské služby byly židům vyčítány, neboť prý sloužili nepříteli za vyzvědače a posly a to již za obsazení bavorsko-francouzského a ještě více za okupace pruské. Že se též zrády na vojsku Marie Teresie dopouštěli, o tom se uvádějí dva případy a sice vyzradil jistý Pražský žid Francouzům roku 1742 místo, kde Rakušané v oboře Hvězdě válečné zásoby své zakopali, načež je intendant Sechelles ode tří set židův Pražských vykopati dal, kteří mu je pak do Prahy dopravili. Ve městě Roudnici opět vyzradil jeden z tamních židů veliteli pruské obsádky v Litoměřicích, že v zámku Roudnickém jest mnoho děl a jiných zásob vojenských zazděno; velitel pruský přitáhl s oddělením vojska dne 12. října 1744 z Litoměřic do Roudnice, kde v zazděném sklepě nalezena dvě děla turecká, deset děl se znakem knížat Lobkovicův, dále čtyři menší a sedm větších hmoždířů, vesměs s lafetami, a vůz na střelný prach, což Prusové ovšem ihned odvlekli a mimo to celý zámek Roudnický vydrancovali.

Všecky tyto stížnosti a výčitky, jež byly židům Pražským činěny, byly Marii Teresii hned po opětném obsazení Prahy úřadem král. místodržících sděleny, načež byl dvorní kanceláři české podán z Prahy návrh, aby veškeří židé ze zemí koruny České navždy vypovězeni byli. Dvorní kancelář přimlouvala se sice v pamětním svém spisu ode dne 17. prosince 1744, aby aspoň bohatši židé směli v Praze zůstati, ale Marie Teresie, která už dle celého směru vychování svého vůbec nikdy židům přízniva nebyla, podepsala hned druhého dne na to, totiž dne 18. prosince 1744 královský patent, ve kterém panovnice ustanovovala, že „pro četné,

velice důrazné a Nám dobře známé příčiny žádný žid v Našem dědičném království Českém trpen býti nemá a všichni židé do posledního dne měsíce ledna král. města Pražská opustiti mají, jinak že vojenskou mocí odtud vyklizeni budou.“ Pouze tolik bylo Pražským židům povoleno, že mimo Prahu ještě do 30. června 1745 v Čechách meškati mohou, pak ale též oni ze země vyjíti musí. Patent tento byl zaslán úřadu král. místodržících, který jej již dne 22. prosince 1744 ve všech židovských obcích v království Českém veřejně dal vyhlásiti. Současně byl dekret tento dne 2. ledna 1742 zaslán zemským vládám na Moravě a ve Slezsku, neboť i z těchto dvou zemí byli veškeří židé vypovězeni a měli se do konce června přes hranice zemské vykliditi.

Nyní nastal veliký pláč a nářek v Israeli, neboť v tuhé době zimní bylo se židům dvojnásob tíže s egyptskými hrnci v Praze a v Čechách loučiti. Proto již dne 29. prosince 1744 židé Pražští a dne 4. ledna 1745 židé venkovští král. místodržícím podali žádosti, v nichž poukazujíce na dosavadní své berně a jinaké povinnosti, svědomitě vykonávané, prosili za to, aby se až v příznivější době roční z Prahy a ze země stěhovati mohli.*) K návrhu místodržících byla také reskriptem ode dne 26. ledna 1745 vypovídací lhůta do konce února a později do konce března prodloužena, při tom ale po obékrát výslovně podotknuto, že vystěhování židů jest nezměnitelně uzavřeno.

*) Mluvčí deputace Pražských židů, která krá místodržícím onu žádost podávala, jmenem Šalomou Koref mluvil při tom tak hřmotně, že jej jede z místodržících proto pokáral. Koref na to odpov děl: „Ze mne křičí deset tisíc duší!“

Zde nutno však poukázati k tomu, že celé toto příkré vystoupení Marie Teresie proti židům postrádalo právního základu a vycházelo jen z absolutní moci a vůle panovnice. Proti židům nebylo zavedeno žádného pravidelného vyšetřování soudního a vypovězení jich dálo se jen k návrhu úřadu politického, což se s ústavou zemskou ani s platnými zákony nesrovnávalo. Ani v návrhu místodržících, ani ve vypovídacím dekretu neuváděla se žádná fakta nějakého skutečného provinění, aniž se vypočítávaly právní příčiny, které by byly vypovězení všech židů odůvodňovaly. Jen všeobecně se mluvilo v dekretu o „četných, velice důrazných příčinách," aniž by se byla jen jediná z nich přímo a zřejmě uváděla. Bylo-li mezi židy vinníků, měli soudním vyšetřováním zjištěni a dle viny své pokutováni býti, jako se proti odpůrcům Marie Teresie v Praze roku 1743 bylo dálo.*) Ale pro nedokázané ještě viny, které by soudní komise snadno byla zjistiti mohla, stíhati krutým trestem vyhnanství veškerý lid židovský ve všech zemích koruny České, nesrovnávalo se se zásadami spravedlnosti, kterými se panovnice ve všech jiných případech řídila. Opominutí této ethické zásady bylo také příčinou, proč vypovězení židů z Čech ve veškeré ostatní Evropě tak neobyčejný hluk spůsobilo, že k zakročování cizích vlád a panovníků vedlo, až konečně po několika málo

*) Dr. J. Emler ve své důkladné stati „Vypovězení židů z Prahy" (Č. . M 1866 str. 155 a sl.) uvádí doklady toho z listin městského archivu Pražského, kterak se židé sami přiznávali, že „mnozí součerci jejich Její Veličenstvo urazili a jí nevěrni byli." Zavedené vyšetřování však zůstalo bez výsledku.

letech s dalšího provádění vypovídacího dekretu úplně sešlo.

Jižť král. místodržící čeští ve svých pozdějších zprávách odvolávali se „k lidskosti, neboť jako křesťané i židé lidi jsou,“ dále k tomu, že odchodem židů vznikne státu, zemi i soukromníkům finanční a obchodní škoda; mimo to že jsou židé v Čechách ode dávných věkův osedlí a dle snesení sněmu stavovského z roku 1501, od králův a císařův opětovně potvrzeného, v koruně České na věčné časy trpeni býti mají. Také purkmistr a rada Starého města Pražského uváděli ve spisu ode dne 8. června 1746, jak citelnou škodu Praha odchodem židů trpí, kdežto dvorní kancelář česká dne 30. prosince 1745 svůj návrh opětovala, aby pouze chudí židé byli z Čech vypovězeni, ale bohatí v zemi ponecháni. *) Konečně i cizina ve prospěch židův českých u Marie Teresie zakročila a zejmena vláda nizozemská, na kterou ovšem bohatí židé Amsterdamští působili, a anglický král Jiří II. za ponechání židů v Čechách se přimlouvali.

Tehdejší nizozemský vyslanec u dvora Vídenského baron Berthold Burmania **) ujímal se k rozkazu své vlády, kterou již dne 31. prosince 1744 tři velké obce židovské

---

*) Dvorní kancelář uváděla v pamětním spisu svém, že „není nikterak do židů zamilována,“ ale že „není všecko zemi škodlivo, co židovské jmeno nese, a že nutno rozeznávati židy chudé a bohaté, kteřížto poslední nejsou veřejnosti škodlivi, nébrž prospěšni.“

**) Depeše jeho v záležitosti českých židů (Hágu zasílané byly roku 1887 ve Vratislavi od Pe skébo professora dra. Davida Kaufmanna uveřejněn a český výtah z nich vydal H. G. Schauer v „Kale dáři českožidovském“ na rok 1888—89 str. 62 a .

v Amsterdamu, Hágu a Rotterdamu k tomu vyzvaly, hned po vydání vypovídacího dekretu českých židů co nejhorlivěji, ač přiznává, že „hned po odchodu Prusů z Prahy byli tři židé zatčeni a křesťanskými svědectvími usvědčeni, než nemohli je nižádným způsobem přiměti k tomu, aby svou vinu vyznali či své spoluvinniky udali. Na to vyzváno bylo celé židovstvo, aby udali vinníky, což buď nemohli, buď z důvodů náboženských nechtěli učiniti. To popudilo panovnici i způsobilo, že rozhodla se úplně vypuditi lid ten.“ Ze zprávy té jde na jevo, že v Praze bylo skutečně vyšetřování proti židům vedeno, že však k výsledku nedospělo. Proto prý také nebyl vypovídací dekret vydán z tak zvané konference, kde by ministři byli nepochybně činili své výklady proti témuž, nébrž přímo z kabinetu, aby se nemohl více činiti odpor proti dekretu. Vratkost důvodů pro vypovězení židů z Čech vysvitá také z odpovědi jednoho z ministrův Marie Teresie, který Burmaniovi děl, kterak „zde nejde o to, zda židé trest zasloužili či nic, že něco takového v dotyčném dekretě nikde nestojí, a že se to dálo ve prospěch jejich, aby v jiných zemích mohli se usídliti a zaměstnání najíti.“ Vyslanec Burmania hodlal též osobně u Marie Teresie ve prospěch židův českých zakročiti, ale nikdy nebyla mu v té věci audience povolena, neboť královna prohlásila, že vypovězení židů z Čech jest vnitřní záležitostí zemí jejích, do níž se nemá žádný cizí stát mísiti.

Rovněž důrazně musil tehdejší anglický vyslanec ve Vídni sir Tomáš Robinson k rozkazu krále Jiřího II. ve prospěch českých židův zakročiti, a když „silné námitky“ jeho

bez výsledku zůstaly, zaslal mu anglický ministr zahraničních záležitostí dne 5. března 1745 depeši, v níž se pravilo, kterak jest přáním krále Jiřího, aby byly „nejdůraznější kroky“ učiněny, by vypovídací dekret byl odvolán. „Král,“ pravilo se v depeši té, „vzal si tuto věc velice k srdci a přeje si, aby královna Uherská nejsilnějším způsobem vyzvána byla, žádosti Jeho Vel. ve prospěch židů vyhověti.“ *) Podobným způsobem přimlouvali se za židy české ve Vídni také Švédsko, Dánsko, Polsko, Vysoká Porta a j., což jest svědectvím tomu, kterak již v polovici minulého století byla internacionála židovská ve veškeré Evropě zorganisována a jak již vlády tehdejší od židovských bankéřův odvislými byly. **) Jak dalece se k těmto výsledkům přičinila organisace řádu zednářského, v němž se židé již tehdáž rozhodujícího vlivu domohli, o tom poučí nás dějiny řádu toho, které podnes s příslušné strany opatrně utajovány zůstávají.

---

*) Zajímavá spomínka na toto vypovězení židů z Čech byla učiněna roku 1882 v parlamentu anglickém, kdy u příležitosti rokování o vypuzení židů z Ruska, jichž se mělo Anglicko ujmouti, prohlásili ministrpresident Gladstone i tehdejší ministr záležitostí zahraničních, že se anglická vláda nikdy židů v cizině neujímala. Člen sněmovny baron Worms vyčetl jim na to, že se Anglicko roku 1745 židů v Čechách velice důrazně ujímalo, jak to depeše z roku tohoto dotvrzují. Ano byla prý tehdáž v Anglicku medalie na pamět toho ražena, že se Anglicku podařilo Marii Teresii k odvolání vypovídacího dekretu přiměti.

**) Burmania psal v tom ohledu v depeši s ode dne 23. ledna 1745: „Všecko hýbe se k ochra židův; za ně přimlouvají se Angličané, Sasové. I nové, Poláci, Brunšvičtí, Mohučtí, píší za ně, z út nosti či z interesu.“

Avšak přes všecko toto zakročování ciziny setrvávala Marie Teresie na rozhodnutí svém, které bylo z vlastní hlavy její vyšlo, a proti takovým rozhodnutím jejím neodvážil se žádný z ministrův jejích vystoupiti. Vycházela zcela správně od zásady, že se nemá žádný cizí stát ve vnitřní záležitosti říší jejích vměšovati, a zcela případně odkazovala cizí vyslance k tomu, proč nezakročovali též proti Rusku, které bylo krátce před tím všecky židy ze svého území vypovědělo. Přes to ale byla v mírné mysli své odhodlána, postupem času kruté následky vypovídacího dekretu zmírniti, právě jako byla roku 1743 soudní rozsudky proti přívržencům Karla Alberta neočekávaným způsobem zmírnila.

Po uplynutí prodloužené dvouměsíční lhůty počali se židé z Prahy stěhovati a dne 31. března 1745 odevzdali starší židovští za velkého pláče a nářku exekučnímu komisaři hraběti Filipu Kolovratovi klíče od synagog, židovských škol, radnice a obecního úřadu; též četní nemocní, kterým byl pobyt ve městě povolen na tak dlouho, až se uzdraví, nepoužili výhody této a dali se za odcházejícími souvěrci svými vézti. Odchod židů z města musil se díti pod ochranou vojska, jelikož se úřadové dověděli, že chátra Pražská chystá se k výtržnostem proti židům, jakož vůbec tehdáž v Praze i na venkově mnoho potupných písniček a paskvilů na židy obíhalo, v nichž se lid k osvědčení nenávisti své proti židům vyzýval. Opatřením úřadním nedošlo však k žádné výtržnosti a také obmýšlené přepa-.ení opuštěného města Židovského bylo zameeno; ochrany této dopřáli král. místodržící ›ražským židům tím spíše, poněvadž starší ›jich byli v ustanovený čas všecky nedoplatky

kontribuční zapravili a též dluh obce židovské s povolením vládním učiněný v obnosu 160.000 zlatých správně zaplatili. Také po venkově bylo zvláštním patentem prohlášeno, aby pod přísným trestem nikdo židům neubližoval.

První tito emigranti židovští usadili se v obcích kolem Prahy, nejvíce v Libni a na tak zvaných „židovských pecích“ u Olšan, neboť musili ještě tak mnohé obchody a záležitosti své v Praze vypořádati, množství dluhů vyupomínati, na domy své dohlížeti atd. Poněvadž jich bylo přes deset tisíc, musili ve vsích vzíti za vděk kolnami, stájemi, stodolami a nejbídnějšími komorami; životní potřeby musili si každodenně z Prahy opatřovati, neboť na vsích žádných zásob nebylo, aby tak velký počet lidu vyživován býti mohl. Avšak ke každé takové cestě musili si od komisaře hraběte Kolovrata opatřiti průvodní lístek a pod žádnou výminkou nesměli se v Praze přes noc zdržeti. V těchto svízelích byli potěšeni reskriptem královny Marie Teresie ode dne 15. května 1745, kterým se „dle přirozené lidskosti a k radě krále anglického a generálních států nízozemských“ židům povolovalo, aby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku až k dalšímu nařízení setrvati mohli, kteréž rozhodnutí král. místodržící dne 31. srpna 1745 poznovu vyhlásili. To však byl nejkrajnější ústupek, k němuž se královna na ten čas odhodlala a jehož mnozí vystěhovalí židé k tomu užili, že se zase do svých domů v Praze vrátili. Stalo se tak zejmena v době žní, kdy musili stodoly a jiné místno[illegible] na venkově vykliditi, ještě více pak v tuh[illegible] zimě roku 1745, kdy nesmírných útrap [illegible] vyhnanství svém zakoušeli. Vraceli se s p[illegible]

volením místodržících, jež Marie Teresie dne 28. prosince 1745 proto schválila, aby se mezi židy nemoci nerozmohly.

Z toho vznikla mezi židy naděje, že snad všem bude zase návrat do Prahy povolen, ale v očekávání tom byli sklamáni, neboť přes opětované přímluvy král. místodržících a dvorní kanceláře české vyšel dne 20. června 1746 král. reskript, kterým se židům pobyt v Praze a v okolí na dvě hodiny cesty poznovu zakazoval, rovněž jako židům v Čechách bydlení a zvláště přenocování v „uzavřených" městech*) pod pokutou 100 dukátů za povolení téhož zapovězeno jest. Dne 21. července 1746 bylo nařízeno, že židé musí ku správě svých domů v Židovském městě v Praze ustanoviti křesťany a oznámiti je městskému hejtmanství; dále že nemocní židé musí do 31. července dopraveni býti do židovské nemocnice v Butovicích a do téže doby že také všecky těhotné židovky a šestinedělky z města odvezeny býti musí. Takž bylo Židovské město Pražské dne 31. července 1746 od židů zase úplně vyklizeno, vyjímaje několik těžce nemocných, kteří nemohli jinam převezeni býti

*) Tato „uzavřená" města v Čechách, kde židé již dříve přebývati nesměli, byla: Nymburk, Mělník, Hradec Králové, Pardubice, Chrudim, Čáslav, Hora Kutná, Brod Německý, Kostelec n. L., Budějovice, Přibram, Třeboň, Krumlov, Soběslav, Domažlice, Cheb, Loket, Žatec, Most, Kadaň, Chomutov. Litoměřice, Ústí n. L. a Beroun. Dekretem ode dne 5. srpna 1747 byl počet těchto měst ještě rozmnožen o Kouřim, Tábor, Hradec Jindřichův, Písek, Sušice Vodňany. Plzeň, Stříbro, Klatovy, Rokycany a Louny, Byl tudíž počet židům uzavřených měst ze 24 na 35 rozmnožen a zůstávala všecka tato města až do roku 1848 pro židy uzavřena.

a jimž pobyt v Praze do konce srpna povolen byl.

Ale v téže době, kdy tato přísná nařízení královnina proti Pražským židům prováděna byla, změnila Marie Teresie opět rozhodnutí své. Vydala totiž dne 4. srpna 1746 reskript, dle kterého měli se židé v šesti letech ze země vystěhovati a to tak, že jich každého roku šestá část Čechy opustiti měla. Místodržící v Praze měli o tom příslušné návrhy podati a ti vidouce, že panovnice dosavadních důvodů jejich proti vypovězení židů nedbala, ujali se věci konečně se stránky finanční, která pak při zuboženém stavu státní pokladny Vídenské skutečně imponovala. Podle všeho měli místodržící závažný svůj důvod finanční asi již dávno připravený, neboť v obšírné zprávě své ode dne 11. srpna 1746 uvedli nejpodrobnější dáta statistická, jaká hmotná škoda království Českému i obyvatelstvu jeho z vypovězení židů vznikla a dále ještě jim hrozí. Důchod celní byl v uplynulém roce menší o 50.000 zl., poplatek z piva a vína o 13.800 zl., solní důchod o 10.000 zl. a listovní pošta o 3000 zl. Schodek stavovských důchodů činil 32.000 zl. Vývoz surovin do ciziny, jejž židé nemohli již obstarávati, měl za následek klesnutí cen těchže, tak že pouze při vlně bylo o 700.000 zl. méně přijato. Voskáři Pražští prý si páčí roční škodu svou na 3744 zl., poněvadž vosku více do synagog dodávati nemohou; dřevaři Pražští vydělali prý o 30.000 zl. méně a řezníci prodali prý loje o 40.000 zl. méně; ryb se spotřebovalo méně o 52.000 zl. a ovoce o 180.000 zl. Dále bylo vypočteno, že židé ročně na živobytí a na šatstvo aspoň milion zlatých vydají a že řemeslníci, nosiči vody, pradleny atd. od nich

ročně o 330.000 zl. méně přijmou, konečně že cena domů v okolí Židovského města v Praze velice klesla a důchody Starého města valně se stenčily, poněvadž k nim židé více nepřispívají. Proto již činí škody království Českého po vystěhování židů 4,400.000 zl. a škoda tato prý bude stále větší. Ačkoli jest úhrnná tato číslice přehnaná, jest jisto, že následkem vypovězení židů obchod v Cechách značně poklesl, čímž také výroba průmyslová i hospodářská trpěla. Mimo to poukázalo se k tomu, že židé v Čechách platí ode dávna 45. část všech berní v zemi a ročně 10.000 zl. na fortifikaci, což by příště ze svého měšce hraditi musili stavové, za kterými mají židovští věřitelé jen v Praze přes milion zlatých vtělených požadavků. Co se týče nařízení, že se židé mají z Čech vystěhovati v šesti letech dle volné vůle své, namítli král. místodržící právem, pak že se bohatí židé nejdříve vystěhují a chudý brak že v zemi zůstane.

Relace takovéhoto důtklivého obsahu nezůstala ve Vídni bez účinku, neboť státní pokladna nemohla důchodu obyvatelstva židovského tak snadno postrádati, a takž po ostatní dobu roku 1746 a po celý rok 1747 nebylo v záležitosti vypovězení židů nic více podniknuto a teprve reskriptem ode dne 14. července 1748 povolila Marie Teresie židům další přebývání v zemích koruny České na deset let, začež měli ročně 300.000 zl. eráru platiti a to tím spůsobem, že židé v Čechách měli v prvních pěti letech ročně odváděti po 211.000 zl., v dalších pěti letech po 222.000 zl., moravští židé pak po 87.700 zl. a po 76.700 zl., slezští konečně po 1300 zl. Dne 5. srpna 1748 povolila Marie Teresie k žádosti židovské deputace Pražské, aby čtyřicet rodin mohlo

se v Židovském městě usaditi, aby mohly bdíti nad tamními domy, které od roku 1744 valně sešly a od luzy Pražské vždy více poškozovány byly; již druhého dne na to dovolila pak všem ostatním židům do Prahy vejíti, při čemž jim i vojenská ochrana byla slíbena. Ano dne 23. srpna 1748 psala Marie Teresie do Prahy, aby „židovstvo čím dříve tím lépe“ bylo do Prahy vpuštěno; dne 24. září byla i vlastní soudní právomocnost v židovské obci v Praze dle dřívějšího spůsobu obnovena a dne 18. ledna 1749 konečně postoupen židům Pražským opět tandlmark u sv. Havla a povolen všem židům volný obchod v zemi i svobodné provozování řemesel.

Tím skončila více než čtyřletá doba utrpení židů v Čechách, neboť po uplynutí posledních desíti let, kteráž lhůta byla židům povolena, nebylo vypovídacího dekretu ode dne 14. července 1748 více spomenuto, naopak potvrdila Marie Teresie dne 16. října 1755 židům v Čechách všecky jejich bývalé výsady a práva a dekretem ode dne 16. ledna 1757 nařídila zemské vládě v Praze, pečovati o to, aby Pražské židovstvo nebylo ve svých právech skracováno a v obchodech svých poškozováno. Rozumí se samo sebou, že také na Moravě a ve Slezsku, kde vůbec nebylo proti židům tak přísně zakročováno jako v Čechách, poněvadž tam nemělo místa tak těžké obviňování židů ze srozumění s nepřítelem, nedošlo k vypovídání příslušníků židovských, tak že titéž vůbec žádného příkoří netrpěli a ve svých bydlištích stále v klidu zůstávati mohli. Druhý vypovída[illegible] dekret ode dne 8. dubna 1745, do Brna z[illegible] slaný, neměl žádného účinku pro židy m[illegible]ravské a slezské, kteří celou věc pouhý

strachem odbyli. Přes to ale připomenouti sluší, že za obou válek s Prusy jako v Čechách i na Moravě panovalo v lidu veliké rozhořčení proti židům, kteří byli i tam z vlastizrádného spojení s nepřítelem obviňováni. Prokázaloť se na ně, že roku 1742 sloužili pruským sborům po celé Moravě za průvodčí a to po nejodlehlejších cestách a lesích, aby všude loupiti, všecky sýpky vyprázňovati a obcím výpalné ukládati mohly. Roku 1744 opět prozradili židé Prusům vyzvědače generála Kneula, jenž byl z Brna do pevnosti Nisy vyslán, jejž ale Prusové tamže oběsili. Proto bylo následující vypovězení židů z Moravy od lidu tamního jen za spravedlivou odvetu pokládáno. Ale i na Moravě nedošlo, jak řečeno, ke skutečnému odchodu židů ze země, nébrž obmezilo se pokutování jich na to, že byli z výročních trhů v Brně a v Olomouci vyloučeni a že se na dvě míle daleko v okolí těchto měst nesměli usazovati. Zvláštní náboženské obce jejich ve městech moravských zůstaveny byly však při všech bývalých právech svých, jak tomu i v naší době jest. V národním ohledu lnuli židé na Moravě ještě těsněji než v Čechách k národnosti německé a zejmena od zavedení ústavních forem v Rakousku roku 1861 přidržují se zvláštní obce židovské ve městech moravských tak houževnatě živlu německého, že jen tímto chováním se jejich četná města na Moravě nátěr německý podnes zachovávají, ač převážná většina obyvatelstva tamního jest národnosti české.

20. Úmrtí Karla VII. — Konec války slezské.

Zmínili jsme se již o tom, v jak trudných poměrech císař Karel VII. v říšském korunovačním městě Frankfurtu žil, nemaje nižádné moci panovničí, ba ani kusa vlastní země, neboť během roku 1743 a 1744 byli Rakušané veškeré Bavorsko obsadili, jako vlastníci země této si počínajíce. Takž byl císař skutečným bezzemkem a jelikož i domnělý nárok jeho na království České po korunovaci Marie Teresie jako dým se rozplynul: přesvědčil se Karel VII. pádným způsobem o nedostatečnosti pomoci francouzské, za kterouž mu přece tak časté ponížení od krále Ludvíka XV., od jeho ministrů a generálů způsobováno bylo, aniž by mu za to aspoň hmotná náhrada byla zjednána. Tato odvislost od politiky francouzské, jejíž výhody mu od neprozíravého otce jeho již v mládí ve skvělém světle líčeny byly, nyní ale v nejtemnějším opaku se mu jevily, hlodala srdce i mysl německého císaře vždy bolestněji, aniž mu kynula vyhlídka, že se ponižujícího poměru tohoto kdy zbaví.

On, jenž byl po svém zvolení a korunování za císaře římsko-německého od lichotných veršovcův opěván jako panovník, který „říši německé stane se více než Karel Veliký a království Českému druhým Karlem IV.“, měl nyní méně moci, než kterýkoli z malých knížat německých, a mimo to i jako císař byl pouhým vasallem krále francouzského, který s ním jen jako s loutkou zahrával. Nejzjevněji se to ukázalo, když král Ludvík XV. odvolal z říše rázného maršála Belleisla, který příliš horlivě pro císaře působil, nahradiv jej vévodou z Broglie, jenž zase svou nečinností a pomíjením všech proseb i námítek

císaře a generály jeho v zoufalství uváděl, tak že Karel VII. v Pamětech svých o tom zapsal: „Nyní jsou mi oči otevřeny!“ Věděl tudíž, jak nespolehlivé jest spojenství jeho s Francouzskem, pro které mu již od současníků v Německu vyčítáno bylo, jak malým jest Němcem, což mu v míře ještě větší pozdější dějepisci němečtí vytýkají: ale nemohl se již okovů svých francouzských sprostiti a po celou dobu sídlení svého ve Frankfurtu musil nečinně přihlížeti, kterak dědičné jeho země propadají moci vítězných vojů Marie Teresie, které jej hrozily dokonce i císařské koruny jeho zbaviti.

K duševním útrapám těmto, o nichž svědčí každá stránka jeho Pamětí,*) družila se ještě choroba tělesní, totiž pakostnice, která mu i za obřadů korunovačních nesnesitelných bolestí způsobovala a až do konce života jej pronásledovala. A přece ve chvílích, kdy bolesti poněkud ulevily, oddával se opět obvyklým rozmařilostem v jídle i pití, chtěje tím zapomenouti Jobovy zprávy, které jej o stálém postupování vojů nepřátelských docházely. Jindy zase dle bigotního vychování svého navštěvoval samojedin všecky kostely Frankfurtské, poklekaje v nejzadnějších lavi-

*) Paměti tyto. vlastní rukou Karla VII. psané a z roku 1743 a 1744 pocházející, byly teprv roku 1883 při dražbě hraběcí Praysingské knihovny v zámku Neubeuernu v Bavorsku objeveny a byly ještě téhož roku od bavorského historika K. Heigla tiskem uveřejněny. Jsou psány veskrz francouzsky na 148 foliových listech a při popisu dobytí Prahy zajímavá jest připomínka kurfiřtova, že měl tehdáž hlavní stan svůj na Bílé Hoře. kde prý praděd jeho Maxmilian roku 1620 „tak zvaného zimního krále Fridricha“ porazil. Jak málo lišil se osud „českého krále Karla III.“ od osudu zimního krále Fridricha!

cích mezi žebráky a těžkou hlavu do rukou klada, mezi modlením hlasitě vzdychal, že se zraky všech po něm obracely. Bolestně dotknut byv za pobytu svého ve Frankfurtu ještě úmrtím sedmnáctileté dcery a často muse přesléchati výčitky choti své, která byla ve stálém písemném spojení s mateří svou, ovdovělou císařovnou Alžbětou ve Vídni, trávil Karel VII. neutěšený život v korunovačním městě, kde naň konečně i finanční nedostatek naléhati počal, že mnohého dne ani peněz na vydržování dvora jeho nebylo.

Teprva když vítězný vévoda Karel Lotrinský z Elsaska a z Bavorska s armádou svojí do Čech proti Fridrichovi II. odvolán byl, otevřela se těžce zkoušenému císaři opět cesta do rodné jeho země a dne 23. října 1744 mohl zase do Mnichova vejíti. Avšak radost jeho nad návratem do vlasti netrvala dlouho. Vévoda Karel byl v Bavorsku zanechal sbor 12.000 mužů pod generálem Bärenklau-em, jejž později ještě vojskem z Čech sesílil, tak že Rakušané opět ku předu postupovati mohli, pevnost Ingolstadt znovu zásobili a města Ambergu dobyli, kde francouzská obsádka 1800 mužů v zajetí jejich upadla. A když došla do Mnichova zpráva, že Bavoři byli u Meinecku od Rakušanů poraženi, dotklo se to Karla VII. tak velice, že se mu pakostnice do těla vrazila a životu jeho konec učinila. Zemřel dne 20. ledna 1745 u věku čtyřiceti osmi let, doživ se toho, že se výše zmíněné lichotné verše o jeho velikém povolání v říši německé a v Čechách v ukrutný výsměch zvrátily.

Wittelsbachovec tento, v jehož žilách ostatně též krev slovanská proudila, neboť matkou jeho byla princezna Kunhuta Soběská,

dcera slavného krále polského Jana Soběského, zasáhl vylíčeným již neoprávněným spůsobem v dějiny království Českého, které mu žádnou čestnou spomínku zachovati nemohou. Kdyby mu bylo válečné štěstí proti Marii Teresii přálo a on se v držení koruny Svatováclavské udržel, byla by tím národu českému vznikla tatáž záhuba, jaká témuž neodvratně hrozila, kdyby byl zimní král Fridrich na královském trůnu v Praze oseděl. Národnost česká, za doby Karla VI. beztoho již tak velice poklesla, byla by pod tímto německým „králem“ již dokona vlivu německému podlehla a povážíme-li, jak lehkovážně Wittelsbachovec tento králi Fridrichovi II. pětinu království Českého postoupiti hotov byl, a jak sám hleděl od téhož dva kraje západní s Chebskem pro Bavorsko urvati, poznáme snadno, jak málo mu na zachování individuality království Českého záleželo, kdežto o povinnostech k zachování národnosti české neměl ani ponětí. Vyplňuje tudíž jednoroční panování tohoto druhého zimního „krále“ českého podobný černý list v dějinách království Českého, jako rovněž krátké panování Fridricha Falckého. V obojím případě tomto pouze část stavů vyšších spronevěřila se panovnickému rodu Habsburkův, národ sám neměl v proradě této žádného účastenství, neboť stav městský i lid selský stál k Ferdinandovi II. i k Marii Teresii, jen že bohužel vždycky krutou tíhu následků nezaviněného odboje odnášeti musil.

Jedinou omluvou pro bavorského kurfiřta Karla Alberta jest, že měl skutečně přesvědčení o pravosti nároků svých na královskou korunu českou, ač by se byl již před početím výboje svého proti Marii Teresii o nepodstatnosti nárokův těchto přesvědčiti mohl. V tom

ohledu mu však zaslepilo oči působení zednářův Pražských mezi šlechtou českou, což holdováním velké části stavův jen ještě utvrzeno bylo. K důležitému momentu tomuto budiž zde zvláště proto poukázáno, že národ český jakožto takový nezavdal žádné příčiny k tomu, aby historická osobitost království Českého a přivtělených jeho zemí, jeho staré ústavní zřízení a dosavadní samostatné postavení v trojstátu Habsburském bylo v té míře obmezováno, jak se po skončení druhé války slezské skutečně díti počalo. Za druhé dlužno Karlovi VII. vzdáti uznání za to, že na sklonku života svého seznal zvrácenost politiky, která jej k výboji proti Marii Teresii vedla a jej císařskou loutkou v rukou Francouzska učinila. Proto doporučoval synovi svému na lůžku smrtelném, aby se co nejrychleji s rodem Habsburským smířil a všech nadějí na císařskou korunu římsko-německou se vzdal.

Syn jeho Maxmilian Josef, při smrti otcově teprv sedmnáct let věku čítající, byl sice nakloněn k míru, v čemž jej také matka jeho, ovdovělá císařovna, utvrzovala; ale Francouzové dali mladému panovníkovi, jenž byl velkým nedostatkem peněz tísněn, neprodleně milion livrů a slíbili mu měsíční příspěvky, kdežto bavorský maršál Törring, zapřísáhlý nepřítel Rakouska, kurfiřta k dalšímu vedení války s Marií Teresií nabádal. Bylo tudíž ve válce s ní pokračováno. Ale generálové Bärenklau a Batthiány postupovali se dvou stran vítězně ku Mnichovu, odkud mladý kurfiřt v noci dne 15. dubna do Augšpurk- prchnouti musil, načež Rakušané spojen vojsko bavorsko-francouzské u Pfaffenhofen na hlavu porazili. Teprva po těchto ztrátách které mu i poslední naději odňaly, že by o(

Marie Teresie nějakou náhradu v zemích obdržel, dal se Maxmilian Josef nakloniti k míru, který byl dne 22. dubna 1745 ve městě Füssenu uzavřen. Marie Teresie uznala v něm zemřelého Karla VII. za císaře a vdovu jeho za císařovnu, vrátila kurfiřtovi veškeré bavorské území a zřekla se všeliké peněžní náhrady; kurfiřt pak se odřekl za sebe i za své potomky všech nároků na dědičnou posloupnost v zemích Habsburských, přistoupil ku pragmatické sankci, uznal právo královny České, že se může při volbě císaře dáti svým vyslancem zastupovati, a slíbil, že při volbě této dá svůj hlas velkovévodovi Františkovi. Takž nemělo Bavorsko, které svými nepodstatnými nároky na dědictví Karla VI. evropskou válku vznítilo, ze čtyřletého válčení jiného užitku, než že z území vlastního nemusilo ničeho postoupiti.

I přes to, že byl s Bavorskem mír uzavřen, nemohla však Marie Teresie voje své z říše odvolati, aby se s veškerou silou proti Fridrichovi II. obrátiti mohla. Stálať na území německém ještě armáda francouzská pod princem Contim, která město Frankfurt ohrožovala a snadno volbu nového císaře překaziti mohla. Aby tak se nestalo, ponechala Marie Teresie armádu svoji v říši a postavila v čelo její vítěze nad pruským králem maršála Trauna, jen že vojevůdce tento by jí byl ve Slezsku platnějších služeb prokázal, neboť další průběh války s Fridrichem II. byl pro královnu rozhodně nešťastný.

Král pruský byl k další válce s Marií Teresií stůj co stůj odhodlán, poněvadž se musil po neslavném konci svého druhého vpádu do Čech již skutečně o Slezsko obávati. Bylať Marie Teresie jakožto korunovaná

královna Česká již dne 1. prosince 1744 vydala patent k obyvatelstvu Slezska a hrabství Kladského, ve kterém prohlašovala, kterak jí země tyto byly od krále Pruského bezprávně urvány a podmínky míru zrušením zemské ústavy slezské, ukládáním nesmírných daní obyvatelstvu a duchovenstvu, skracováním církve katolické, násilným odváděním mužstva k vojsku a konečně vpádem krále do Čech porušeny. Proto prý jest mír Vratislavský zrušen a poddanská přísaha králi neplatna; jakožto pravá panovnice země chce prý Slezsko dosavadního jha zbaviti a starou ústavu země obnoviti, při čemž mělo obyvatelstvo vojsko její podporovati a armádě nepřátelské co nejvíce škoditi.

Z tohoto veřejného prohlášení seznal Fridrich II. pevný úmysl Marie Teresie, Slezska nazpět dobyti, a proto po celou zimu a až do léta roku 1745 sbíral veškeré své síly vojenské, aby útoku rakouského vojska mohl s úspěchem čeliti. Do království Českého, které bylo se mu roku 1744 pravou pastí stalo, z níž se jen kvapným útěkem zachránil, nehodlal ovšem již vpadnouti, nébrž jen na hájení a udržení Slezska se obmeziti. Snahy jeho, aby k tomu pomoc Ruska získal, zůstaly bez úspěchu, neboť marně nabízel ruským ministrům obrovské sumy peněz, aby plány jeho u nové carevny Alžběty podporovali. Za to podařilo se Marii Teresii novou smlouvu se Saskem, Polskem, Anglickem a Nízozemskem uzavřiti, která měla býti protiváhou smlouvy Frankfurtské, jež Fridrichovi nyní ale již jen pomoc Francouzska zaručovala. Ale i p vítězství své v bitvě u Fontenaye (11. kvě 1745) nebyl král Ludvík XV. odhoď králi Pruskému vojenskou mocí přispívat

takž zůstal Fridrich II. na sebe sama odkázán. Podařilo se mu sehnati armádu 100.000 mužů pěchoty a 45.000 mužů jízdy, ale i ta nebyla by mu vítězství zjednala, kdyby maršál Traun byl vojsko Marie Teresie proti němu vedl, aneb kdyby byl aspoň vévodovi Karlu Lotrinskému po boku stál. Obezřetný vojevůdce tento, který byl roku 1744 Fridricha II. tak velice pokořil, že Evropa o vůdcovském nadání mladého krále již pochybovati počala, byl poslán do říše a žadný z ostatních generálů rakouských nemohl jej nahraditi. Traun vypracoval sice výborný válečný plán k dalšímu výboji proti Prusům, ale neštěstím pro armádu Marie Teresie bylo, že nemohl jej také sám prováděti.

Plán tento záležel v tom, aby vojsko v severovýchodních Čechách stojící od Trutnova do Slezska vtrhlo, ale nepřítele klamalo, jakoby se táhlo na Kladsko neb na Opavu, by tím král Fridrich byl nucen, armádu svou rozdvojiti; současně měli z horního Slezska generálové Esterházy a Károlyi s uherskou jízdou vytrhnouti. Spojenou touto silou mělo se na krále udeřiti, kdekoli by se nalezal. Pak se mělo neprodleně do marky Braniborské vpadnouti, kam také již pomocný sbor vojska polského a těžké dělostřelectvo z Drážďan řízeno bylo. V Berlíně pak měl konečný osud Pruska rozhodnut býti. Disposice ku provádění plánu tohoto byly zpočátku vhodné, neboť hlavní armáda pod Karlem Lotrinským stála mezi Hradcem Králové a Jaroměří, pomocný sbor saský pod vévodou z Weissenfelsu tábořil u Trutnova, nestál však pod vrchním velením vévody Karla; jízda uherská v horním Slezsku měla v zádech pruské armády operovati, tak že by tatáž se dvou

stran byla napadena bývala. Záleželo jen na rychlém provádění celého plánu a na dobré znalosti postavení Prusův i síly jejich, což jen obezřetnou službou vyzvědačskou zjištěno býti mohlo. V obojím ohledu tomto však nebylo v hlavním stanu rakouském o dostatečná opatření postaráno. Jen Uhři v horním Slezsku počínali si čileji, zmocnili se již dne 17. května pevnosti Kozlu a přední stráže jejich zabíhaly až ku Vratislavi; rovněž způsobili Uhři velkých ztrát pruskému sboru, jejž král od Krnova rychle k sobě povolal, neboť odňali mu veškeré vozy a pobivše přes sto mužů, zajali 1000 raněných, že sbor jen s nouzí úplné porážce unikl.

Vévoda Karel Lotrinský, jenž byl dne 3. května do Hradce Králové přibyl, vytrhl odtamtud s hlavní armádou rakouskou teprv dne 18. května a dorazil až za týden do Janovic na hranicích slezských, kdežto Sasové od Trutnova byli jej již 21. května k Landshutu ve Slezsku předešli. Zdržení vojska vévodova bylo zaviněno liknavým dovážením potravin a takž mohla se hlavní armáda teprv dne 29. května se Sasy u Landshutu spojiti. Ale i tam musilo se po tři dni na dělostřelectvo nečinně čekati, aniž by se bylo hledělo vyzvěděti, kde hlavní síla pruská stojí. Za to znal Fridrich II. tím lépe všecky pohyby Rakušanů, neboť vyzvědačská služba jeho byla tak výborně zařízena, že penězi získal i špehéře rakouského, který oklamal válečnou radu vévodovu zprávou, že Fridrich ustupuje s hlavním vojem svým ku Vratislavi. A když generálové rakouští dne 3. června na Šibeničním vrchu u městyse Hohenfriedbergu, odkud bylo lze celou rovinatou krajinu přehlednouti; skutečně jen tu a tam slabé sbory pruské

spatřovali, byli již dokona o tom přesvědčeni, že jim bude jen se zadním vojem ustupující armády pruské co činiti. Proto vyslal vévoda Lotrinský generála Wallisa ku Svídnici, aby se tamních zásobních skladišť pruských zmocnil, a vévoda z Weissenfelsu chystal se Ostřehoma dobývati a pak pevnost Hlohov oblehnouti. Zatím ale stála hlavní armáda pruská, ukryta jsouc lesy zrakům generálů rakouských, u Reichenbachu, kdež v táboře nesměly žádné ohně býti rozdělávány, ba vojáci ani kouřiti nesměli. Když Fridrich dne 3. června spatřil Rakušany s výšin u Hohenfriedbergu do nížiny sestupovati, zvolal radostně: „Nyní jsou na místě, kde jsem je míti chtěl!“ V následující noci kázal veškerému vojsku svému v největší tichosti proti Rakušanům postupovati. Ráno o 2. hodině sdělil král generálům svůj plán k bitvě, dle něhož měl se hlavní útok vésti na levé křídlo, kde Sasové stáli; jízda měla nepřítele co nejprudčeji napadnouti a všecky rány šavlí jen do obličeje metati, pěchota pak velkými kroky a s nasazenými bodáky na nepřítele hnáti a teprva z největší blízkosti stříleti.

Dne 4. června došlo k osudné bitvě u Hohenfriedbergu, v níž 76.414 Rakušanův a Sasův proti 76.975 Prusům stálo. Krvavý zápas tento poskytuje truchlého obrazu toho, co neodvratně následovati musí, podniká-li vojevůdce pohyby vojska svého za nejhrubší neznalosti postavení nepřítelova a spolehaje se v počet vojů svých a přece sílu nepřátel neznaje, v pyšném domnění věří, naň útočeno býti nesmí. Ze sebeklamu hoto byl vévoda Lotrinský se všemi genely svými onoho dne již o 4. hodině ranní vrušen. V tu hodinu udeřilo pravé křídlo

Prusů, dříve ještě než levé křídlo jejich rozestaveno bylo, na Sasy, kteří v počtu 24.000 mužů na výšině u Pilgramshainu stáli; útok, podporovaný děsnou dělostřelbou, pod níž se až země otřásala, byl tak prudký, že brzo hromady mrtvol bojiště pokrývaly. Saská jízda odrazila sice první tento útok nepřítele, ale neodolala již druhému a také saská pěchota neudržela se proti pěchotě pruské, která ji k nepořádnému ústupu donutila. Vévoda z Weissenfelsu byl svůj sbor tak nevýhodně rozestavil, že do 7. hodiny byli Sasové úplně s bojiště zahnáni a v divý útěk se dali.

V hlavním stanu vévody Lotrinského v Hausdorfu, slyševše dělostřelbu a palbu z pušek, domnívali se, že Sasové Ostřehomu dobývají. ale brzo je tisícové prchajících Sasův z bludu toho vyvedli, úplnou porážku saského sboru zvěstujíce. Teprva nyní kázal vévoda Karel veškeré armádě své ku předu postupovati, ale propásl vhodný okamžik, kdy mohl levému křídlu nepřátelskému do boku vpadnouti a bitvu vyhráti, ještě než střed Prusů a levé křídlo jejich bitevní postavení zaujaly. Takž ale obmezil se pouze na to, že dal na levé křídlo pruské z děl páliti, mezi čímž Prusové válečný šik svůj zaujali. Mimo to opominuli Sasové most přes vodu u Ostřehoma strhnouti, tak že se pruská jízda beze všeho odporu na druhou stranu dostala a na jízdu rakouskou udeřila. Současně hnal střed pruský útokem na Rakušany, jimž pak i levé křídlo pruské do boku vpadlo. Jízda rakouská na pravém křídle spůsobov sice krvavou lázeň mezi Prusy, jejichž jed pluk ztratil při tom 200 mrtvých a 500 ra ných, ale při šestém útoku pruské jízdy b

rakouská jízda rozražena a zahnána. Nyní stála již jen rakouská pěchota, od Sasův a jízdectva svého opuštěná, a ač hrdinsky útokům celé armády pruské vzdorovala, nemohla se nadlouho proti ní udržeti. Dvacet praporů vojska bylo roztříštěno a takž musil vévoda Lotrinský dáti znamení k ústupu, který se dál ostatně v dobrém pořádku, poněvadž vítězní Prusové poraženého nepřítele nepronásledovali. O 9. hodině dopolední byla bitva rozhodnuta a Fridrich II. slavil vítězství, jež vůdcovské nadání jeho znovu osvědčilo, ale přece jen hlavně chybami a zvrácenými opatřeními spojencův umožněno bylo. Rakušané ztratili v bitvě této 3815 mrtvých, 5759 raněných a 5647 zajatých, dále 54 praporů, 7 praporců a 40 děl; Prusové měli celkem 4743 mrtvých a raněných. Fridrich II. píše ve svých Pamětech o bitvě u Hohenfriedbergu: „Lstí byla tato bitva připravena a statečností provedena. Slezsko bylo jí záchraněno, ale nepřítel nebyl zničen, aniž byly nám jí české hory otevřeny.“

Bylť se vévoda Karel Lotrinský po ztracené bitvě vrátil do Čech, kdež u Hradce Králové pevné postavení zaujal; Sasové pak ustoupili do Saska, zanechavše pouze 6000 mužů v severních Čechách. Fridrich II. nemohl je pronásledovati a válečné jeviště na území saské přeložiti, anť by tím byl Slezsko Rakušanům v šanc vydal. K této zdrželivosti královĕ přičiňovaly se ostatně též ohledy politické, neboť Anglicko usilovalo o to, aby byl mezi Pruskem a Rakouskem mír docílen a uzavřelo s Fridrichem II. dne 26. srpna ve městě Hanoveru smlouvu, kterou mu držení Slezska zabezpečovalo a zároveň se zavazovalo, Marii Teresii k brzkému uzavření míru při-

měti. Ale mladá královna doufala stále ještě, že se konečně přece zase Slezska zmocní, a když byl vévoda Karel nové posily vojenské obdržel, vytrhl v srpnu 1745 od Hradce Králové poznovu ku hranicím proti Prusům, jejichž hlavní síla od Smiřic až k Novému Městu n. M. rozložena byla, pohraniční kraje české nemilosrdně vyssávajíc. Především vyslán generál St. André a sbor plukovníka Trenka k Novému Městu, aby téhož dobyli a tím spojení Prusův s Kladskem přerušili. Obsádka pruská hájila se po pět dní statečně ve městě tomto, jelikož ale hradby téhož dělostřelbou brzo rozstříleny byly, ustoupili Prusové ještě před chystaným útokem Rakušanův k Polici; také na levém křídle rakouském byl dobyt tábor sboru pruského, u Králové Lhoty ležícího. Jelikož přesila byla nyní na straně rakouské, ustoupil král Fridrich dne 19. září od Jaroměře ke Trutnovu a Zárovu, kam vévoda Karel je následoval, rozkázav pravému křídlu pod St. André-em a Trenkem, aby dne 29. září s hlavním vojem u Rtyně se spojilo, jelikož následujícího dne z nenadání na Prusy udeřeno býti mělo.

Avšak také v bitvě u Zárova dopustil se vévoda Karel těchže chyb, jako v bitvě u Hohenfriedbergu a nelépe se zachovali všichni ostatní vůdcové jeho. Postavení vojska rakouského u Zárova bylo sice výhodné a také přesila jeho (32.000 mužů proti 22.000 Prusům) slibovala vítězství; ale válečný plán nebyl s patřičnou rychlostí prováděn, neboť kdyby předvoj rakouský dne 30. září ráno byl přes Zárov o hodinu dříve vyrazil, byl by tím hlavní voj pruský úplně rozražen býval, a obě křídla rakouská byla by porážku jeho dovršila. Takž ale kníže Lobkovic hnal

příliš pozdě útokem na Prusy a Trenk s pandury a husary svými vůbec se ku pravému křídlu Rakušanův nedostavil, poněvadž se v Polici odvážením slezské kořisti své zdržel. Všecka tato opozdění měla za následek, že se původně obmýšlené překvapení Prusů nezdařilo, tak že titéž měli hodinu času, ve válečný šik se postaviti, což ani prudká dělostřelba rakouská překaziti nemohla. Lobkovicova jízda prorazila sice první šik jízdy pruské, byla ale od druhého šiku zahnána, ano Prusové vrhli se i na druhý a třetí šik jízdy rakouské, která tím v nepořádek uvedena byla, poněvadž v horském údolí pluky příliš těsně při sobě stály a tudíž volně pohybovati se nemohly. Současně útočili pruští granátníci na pěchotu levého křídla, která na návrší stojíc, tak účinlivě na nepřítele pálila, že celé řady granátníků jako stébla pod kosou žencovou k zemi padaly. Ale dalších pět praporů granátnických vyplnilo ihned mezery v útočném šiku, a jelikož Rakušané byli se již vystříleli a jízda je nepodporovala, zmocnili se Prusové výšin a zaskočili celé levé křídlo rakouské, které na útěk se dalo, aby v zajetí neupadlo. Takž mohli se Prusové v celé síle své vrhnouti na střed rakouského vojska, kdež pěchota po delší dobu všem útokům nepřátel vzdorovala, pak ale též ona kolísati se počala a do blízkého lesa ustoupila, kdež pronásledována býti nemohla. Takž ztratil vévoda Karel Lotrinský v tomto válečném tažení již druhou bitvu, začež by každý jiný vojevůdce byl sesazen býval. Bitva u Zárova netrvala než čtyři hodiny, přes to ale byly v ní ztráty na obou stranách velmi značné; Rakušané měli 1081 mrtvých a 3259 raněných, ztratili pak 3107 zajatých, sedm praporů a 19 děl.

Prusové měli 132 důstojníků a 3387 mužů mrtvých a raněných.

Vévoda Karel ustoupil po ztracené bitvě ke Králové Dvoru, kdežto král Fridrich setrval po pět dní na bojišti, aby světu vítězství své očitě dokázal. Očekávaje, že Marie Teresie bude po nové porážce této k míru již více nakloněna, a seznávaje, že vojsko jeho nemůže ve vyssátých krajích českých přezimovati, vrátil se zase do Slezska, kdež byl hlavní stan ve Svídnici zřízen. Odtud odjel král do Berlína, maje za to, že jest válka pro onen rok skončena. Avšak mezitím byl choť Marie Teresie velkovévoda František Toskánský za císaře římsko-německého zvolen a korunován, čímž Marie Teresie mravní vítězství nad pruským králem slavila. Chtěla však slaviti také vítězství hmotné, jímž by se Slezska znovu zmocnila. Proto mladá císařovna tím snáze souhlasila s plánem, jejž její ministr Bartenstein a saský ministr Brühl navrhli, aby se totiž podniklo zimní válečné tažení proti Prusku. Za tím účelem měl se vévoda Karel Lotrinský spojiti se Sasy a přímo na Berlín táhnouti. Ale o plánu tomto dověděl se Fridrich II. potají od švédského vyslance a proto spěchal ku své hlavní armádě u Lehnice, aby spojence rychlostí pochodu vojska svého překvapil.

To se mu také zdařilo, neboť dne 23. listopadu rozprášil kníže Dessavský sbor saského generála Buchnera u Hennersdorfu v Lužici, dříve než se s ním Rakušané spojiti mohli. Touto porážkou saského spojence svého, kterou by byl vévoda Lotrinský odvrátiti mohl, kdyby byl rychleji ku předu postupoval, ztratil vojevůdce tento všecku odvahu a ustoupil přes Žitavu a Jablonné tak rychle do Čech, že tím všecky pluky promíseny byly a největší část

zavazadel ve ztrátu přišla. Ústup tento působil na vojsko tím hůře, jelikož mu bylo hlásáno, že se potáhne přímo na Berlín, a nyní tak bezhlavě se ustupovalo, jakoby armáda byla úplnou porážku utrpěla. Ale ve Vídni a v Drážďanech nechtěli ani po této nové nehodě o míru slyšeti, spolehajíce se na slíbenou pomoc ruskou, a takž musil vévoda Lotrinský dalekou oklikou přes Litoměřice a Děčín sněhem a ledem ku Drážďanům táhnouti, aby se tam se sbory generálův Grünne-ho a Rutovského spojil. Od bližší cesty přes Českou Lípu a Rumburk musilo se upustiti, poněvadž vojsko rakouské žádných vozů nemělo. Proto mohlo se jen zvolna postupovati a toho použil král Fridrich k tomu, že kázal knížeti Dessavskému, aby co nejrychleji udeřil na sbory Grünne-ho a Rutovského u Kesselsdorfu nedaleko Drážďan stojící a 34.000 mužů čítající, než hlavní armáda rakouská pod vévodou Lotrinským ku Drážďanům přitrhne. Dessavský velel sboru 33.000 mužů a dne 15. prosince svedl se spojenci, jejichž pluky nevýhodně rozestaveny byly, krvavou bitvu, v níž je po dvouhodinném boji na hlavu porazil, spůsobiv jim ztrátu 7000 mužů, kdežto Prusové měli 5000 mrtvých a raněných; za to dobyli 48 děl a několika praporů.

Vévoda Karel Lotrinský nabídl sice druhého dne na to generálovi Rutovskému, že společně se Sasy svede s králem Fridrichem bitvu, aby města Drážďan uchránil; ale generál odvětil, že vojsko jeho ztratilo všecku odvahu k dalšímu boji, v Drážďanech že není žádných zásob potravních a válečných, a takž prý nutno ustoupiti, aby aspoň zbytky saské armády zachráněny byly. Takž opustil vévoda hlavní město saské, kam Fridrich II. již

dne 18. prosince vtáhl, a vrátil se i se Sasy zpět do Čech. Teprva nyní svolila Marie Teresie k tomu, aby bylo o mír vyjednáváno, neboť Anglicko prohlásilo, že jí žádných peněžitých podpor neudělí a že již dříve Prusku držení Slezska zabezpečilo. Král Fridrich nemohl taktéž na další vedení války pomýšleti, neboť šestnáctiměsíční válka byla jej stála osm milionů tolarů, v pokladně jeho pak nalezalo se již jen 15.000 tolarů, a bez peněz nelze válku vésti. Spojenec Marie Teresie král August III. nemohl taktéž ve válce pokračovati, neboť vojsko jeho bylo zdemoralisováno, Prusové stáli v jeho zemi, žijíce z jejích výtěžkův, tak že panovník její všech důchodů zbaven byl.

Proto dálo se vyjednávání o mír velmi rychle, tak že smlouva o mír Drážďanský již dne 25. prosince uzavřena býti mohla. Za Rakousko podepsal ji kancléř český hrabě Fridrich Harrach, za Prusko hrabě Podewils a za Sasko ministr šl. Bülow. Marie Teresie vzdávala se v ní trvale Slezska a hrabství Kladského, král Fridrich uznal Františka I. jakožto císaře, Sasko pak mu zaplatilo milion tolarů ve zlatě a zaručilo mu držení Slezska. Že Fridrich nežádal na Marii Teresii žádného dalšího území, přičítají mu pruští dějepisci za velkomyslnost, ale král věděl dobře, že by sebe menší části království Českého neb markrabství Moravského nikdy trvale neudržel, neboť byl se za vpádu svého do Čech přesvědčil, kterak obyvatelstvo české i moravské jest proti Prusku tou měrou rozhořčeno, že by nikdy ve věrnost jeho spoléhati nemohl. Jináče bylo s protestantským obyvatelstvem ve Slezsku, které bylo vládu Pruska ochotně přijalo. Trvalým dosažením Slezska v míru

Drážďanském vstoupilo Prusko v řadu velmocí evropských a již z toho vysvitá vysoká cena drahokamu, jenž byl z koruny Svatováclavské navždy vyrván.

Druhým vpádem pruským utrpělo království České opět škod bezměrných, severovýchodní část jeho pak byla v pravou poušť obrácena, v níž na sta dědin v prach a popel obráceno bylo, veškeren lid ožebračen jest, tak že dlouhá léta trvalo, než se ubohé kraje ty zase poněkud spamatovaly. „A na tyto veliké škody“, naříká si kronikář Náchodský, „ani nejmenší dána nebyla náhrada, ani ulehčení v daních.“ A přece činily škody tyto miliony a miliony, jak seznáme z toho, že za čtyř válečných let tehdejších na jediném panství Náchodském činily škody od Prusův spůsobené obrovskou sumu 1,383.815 zl., a týž poměr panoval i ve všech ostatních krajích českých, do kterých hladoví a loupeživí Prusové byli vnikli.

Morava na štěstí při druhém vpádu pruském trpěla nerovně méně, jelikož severní hranice její i obou zachovaných krajův slezských mnohem lépe silou vojenskou osazeny byly, než jak tomu v sousedních Čechách bylo. Vzalit si na Moravě lepší poučení z prvního vpádu pruského roku 1742, který byl zemi tak značných spoust a škod spůsobil, a proto pečovali zavčas o opevnění měst Brna a Olomouce, jejichž hradby již na jaře roku 1744 v dobrý stav uvedeny byly. Patentem ode dne 7. května 1744 bylo jako v Čechách nařízeno zříditi zemskou milici, která již dvě léta předtím byla se na Moravě proti nepříteli dobře osvědčila. Milice tato zřizovala se dle krajů z jednotlivých panství, měla za vůdce vysloužilé důstojníky, byla stejně uniformována a z erární pokladny pla-

cena; vrchní správu nad ní vedlo zemské vojenské komisařství, v jehož čele stál zemský hejtman hrabě Max Oldřich Kounic. Když pak Prusové ke konci srpna 1744 ku hranicím moravským se blížili, byli patentem ode dne 2. září též Hanáci a Valaši a obyvatelé hornoslezští proti nepříteli do zbraně voláni; z Kladska a z Čech od Lanškrouna podnikli Prusové dva vpády do sousední Moravy, při čemž pověstný vůdce lupičských tlup, husarský major šl. Schütz (jenž byl 18. července 1745 u Hořic v Čechách od Rakušanů přepaden a zastřelen), města Moravskou Třebovou a Zábřeh i četné okolní dědiny vyplenil, v Šilperku kostel vypálil a asi 80 lidí postřílel. Byl však brzo zase zahnán z území moravského a když z Uher přibyla insurrekce do severní Moravy a do Slezska, musili Prusové dne 23. dubna 1745 Opavu rychle vykliditi a též města Krnov, Ratibor, Vídnavu, Opolí a jiná dostala se v moc vojska rakouského. Avšak po vítězství u Ostřehoma mohl Fridrich II. vyslati zase silnější sbor vojska do hořejšího Slezska, kdež se vévoda Nassovský většiny řečených měst opět zmocnil a dne 4. září v dobyté pevnosti Kozlu 3000 mužů rakouského vojska zajal. V říjnu chystali se Prusové také ku vpádu do Moravy, aby se Olomouce zmocnili, ale od města tohoto byl proti nim vyslán sbor 10.000 mužů, od vojska ve Vlaších povolaných, následkem čehož vévoda Nassovský zase rychle zpět do Slezska ustoupil, moravského území ani se nedotknuv. Mimo zmíněné dva vpády do severozápadní Moravy nespatřila tudíž země tato za druhé války slezské ani nepřítele a neutrpěla tudíž valných škod, jaké obyvatelstvo v Čechách od Prusů snášeti musilo. Ovšem nepočínalo si insur-

rekční vojsko uherské, jež kázně neznalo, v moravských městech a dědinách o mnoho lépe než vojsko nepřátelské.

---

21. František I. císařem. — Mír Cášský. — Hmotné oběti zemí českých.

Neúspěchy zbraní Marie Teresie v druhé válce slezské, které jediné nedostatečností nejvyššího vojevůdce vévody Karla Lotrinského zaviněny byly, následkem čehož se mladá panovnice podruhé Slezska odříci musila, byly aspoň částečně nahraženy tím, že Marie Teresie ještě za války této pro chotě svého velkovévodu Františka Toskánského získala císařskou korunu římsko-německou, čímž sama též císařovnou se stala. Snaha po dosažení koruny této, aby zachována zůstala při rodu Habsburském, byla u dvora Vídenského zjevna již od sňatku Marie Teresie s velkovévodou Františkem, který měl se státi nástupcem tchána svého císaře Karla VI. v důstojnosti císařské. Po smrti Karlově působili diplomaté rakouští u kurfiřtův německých již přímo k tomu, aby je naklonili k volbě velkovévody Františka za císaře, ale bez výsledku. Jeden z nich, totiž pruský, byl již roku 1741 zdvihl válku proti Marii Teresii, dva jiní, volencové bavorský a saský, chystali se rovněž k válce, již roku 1742 také skutkem učinili, a ostatní byli v té míře nespolehlivi, že i volenecký hlas český k volbě císařské nepřipustili. Marie Teresie sice proti tomuto porušení zlaté bully protestovala, ale protest tento byl tak málo platný, jako další protest proti zvolení kurfiřta bavorského Karla Alberta za panovníka říše římsko-německé, který dne 24. ledna 1742

za císaře zvolen a dne 12. února jakožto císař Karel VII. korunován byl. Jakousi útěchou mohlo Marii Teresii při tom býti, že kurfiřti ani zástupce Karla Alberta, jenž jakožto „král“ český mermomocí chtěl se ve volbě účastniti, k volbě této nepřipustili.

Nerovně příznivěji pro Marii Teresii či vlastně pro chotě jejího velkovévodu Františka měly se věci po smrti císaře Karla VII. roku 1745, kdy se o volbu nástupce téhož jednalo. Tehdáž byl kurfiřt saský již spojencem Marie Teresie proti Fridrichovi II., kurfiřt bavorský byl se ve smlouvě Füssenské zavázal, že dá svůj hlas velkovévodovi Františkovi, k čemuž se také strýc jeho kurfiřt Kolínský dal nakloniti; kurfiřti Mohučský a Trevírský stáli vždy při rodu Habsburském a tolikéž se dalo očekávati od kurfiřta Hanoverského. Poněvadž se na hlas krále Fridricha II. počítati nemohlo, zbýval jen ještě kurfiřt Falcký, který se ale vymlouval na to, že jest jeho země od vojska francouzského obsazena, a on že proto přímo se rozhodnouti nemůže. Co se tudíž vzhledem k němu diplomaticky vyříditi nedalo, mělo se mocí vojenskou přivoditi. Maršál Traun byl z Čech vyslán do říše, aby Francouze za Rýn zatlačil a tím jednak zamezil, aby francouzské vojsko volbě císaře ve Frankfurtu překážeti nemohlo, jednak aby kurfiřtovi Falckému svoboda jednání opatřena byla. Maršál Traun vyhověl své úloze válečné plnou měrou, neboť vypudil za krátko Francouze z říše za Rýn, jako byl rok před tím Fridricha II. z Čech vymanévroval; kurfiřt Falcký však i přes to setrval při opposici s králem pruským, který tehdáž jediný proti připuštění volebního hlasu českého protestoval, kdežto ostatní kurfiřti platnost téhož uznávali.

Za příznivých okolností těchto mohl se velkovévoda František již osobně z Vídně do říše vydati, aby byl blíže městu, kde se o životním jeho osudu rozhodovalo. V prvních dnech července 1745 přibyl k armádě rakouské a říšské, jejíž vrchní velení dle jmena převzal. Očekávání jeho, že volba nyní rychle provedena bude, se však dlouho nesplňovalo, neboť pletichy Pruska a Francouzska zdržovaly přípravné práce k volbě císaře tak velice, že dva měsíce uplynuly, než se k volbě přikročiti mohlo. Fridrich II. snažil se totiž kurfiřta Saského navnaditi tím, že jemu samému koruny císařské dobyti sliboval, kdežto Francouzsko církevní kurfiřty proti velkovévodovi Františkovi podněcovalo a kurfiřta Falckého skutečně k opposici převedlo. Pletichy tyto nezmohly ale nic více, než že zástupcové pruský a falcký byli od účastenství ve volbě císaře odvoláni, kdežto všech ostatních sedm volencův, volební hlas český v to počítaje, zvolilo dne 13. září 1745 jednohlasně velkovévodu Františka Toskánského za císaře římsko-německého, kterýžto výsledek ve veškeré říši, vyjímaje ovšem země pruské, s největším jásotem uvítán byl.

K radě přátel rodu Habsburského, především ale ku přání chotě svého odhodlala se Marie Teresie k tomu, že bude korunovaci téhož osobně přítomna, ačkoli finance její se nákladné cestě takové velice vzpíraly. Ale jedna z nejpřednějších snah jejích, kterou aspoň mravně nad největším nepřítelem svým Fridrichem II. i nad Francouzskem triumfovala, byla zvolením chotě jejího za císaře došla splnění, a takž vydala se dne 15. září, ač se u vysokém stupni těhotenství nalezala, z Vídně na cestu do Frankfurtu, na které jí choť její až do

Aschaffenburku vstříc přijel a dne 25. září s ní slavně do Frankfurtu vjel. V den svých jmenovin dne 4. října byl nově zvolený panovník říše římsko-německé jakožto císař František I. od arcibiskupa Mohučského s obvyklými obřady korunován a když se korunovační průvod z velechrámu do radnice Frankfurtské ubíral, provolala Marie Teresie, z okna domu vedle radnice průvodu přihlížejíc, císaři první „Sláva!“, což shromážděné davy nadšeně opětovaly. Ale naproti tomu opřela se Marie Teresie rozhodně přání chotě svého, aby se dala též za císařovnu římsko-německou korunovati, jako prý všecky choti dřívějších císařův korunovány byly. Odvolávala se sice při tom k těhotnému stavu svému, který prý jí nedovoluje, aby se obtížím obřadu korunovačního podrobovala, ale vlastní příčina tohoto odporu jejího záležela v tom, že si mnohem více zakládala na královských korunách české a uherské, které jí byly již na hlavu vstaveny, než na císařské koruně římsko-německé, jež pouhý stín moci panovnické představovala, kdežto obě ony koruny královské z ní nejmocnější panovnici v Evropě činily.

Dne 16. října opustili císařští manželé zase Frankfurt a vrátili se dne 27. října do Vídně, kde Marie Teresie již jako „císařovna-královna“ slavně byla vítána. Cesta její do Frankfurtu vyžadovala nákladu tří milionů zlatých, kteréžto sumy bylo ovšem velice postrádáno v pokladně státní, jež se o vydání válečná nejen na další vedení války s Prnskem, ale též na vydržování armád ve Vlaší a v Nízozemsku starati musila. Válka s F drichem II. byla sice ještě téhož roku míre Drážďanským skončena, ale v obou řečený

zemích zuřila ještě dále po tři léta, aniž by zbraním Marie Teresie byla vavřínů zjednala. Zemí českých se války tyto na štěstí nedotekly, tím více však obětí hmotných na nich vymáhaly. Ve Vlaších bojovalo vojsko Marie Teresie za udržení državy Habsburské v horní Italii, k vůli které již proudy české krve prolity byly. Tehdáž Francouzsko i Španělsko spojily se k tomu cíli, aby moc Habsburskou z Italie dokona zatlačily, za kterouž příčinou rozmnožily na jaře roku 1745 vojska svá v severní Italii na 91.000 mužů, proti nimž vrchní vojevůdce rakouský kníže Kristian Lobkovic pouze 12.000 mužů do pole postaviti mohl. Musilť větší část armády své vyslati do Čech proti Fridrichovi II., neboť Marie Teresie chtěla stůj co stůj opět Slezska se zmocniti, a ještě v poslední chvíli odvolala čtyři prapory pěchoty od armády ve Vlaších na sever říše své. S takovouto nedostatečnou mocí nemohl kníže Lobkovic proti spojencům žádný výboj podniknouti a proto rád postoupil vrchní velitelství hraběti Schulenburgovi, když jej Marie Teresie do Čech povolala. Nový velitel, nechtěje spojení své s armádou sardinského krále Karla Emanuela přerušiti, postavil se s vojskem svým na půdě sardinské u Novary a zůstavil tím Lombardsko Španělům, kteří se Milána a ostatních měst lombardských bez odporu zmocnili. Nelépe se vedlo Rakušanům, když maršál kníže Liechtenstein v říjnu 1745 vrchní velitelství převzal, a mohlo se o štěstí mluviti, když Francouzové a Španělové obleháním četných pevností a horských tvrzí v Sardinsku se zdržovali a žádných útoků na Rakušany nepodnikali. Rovněž výhodné bylo pro knížete Liechtensteina, že král sardinský přes všecko lákání

Francouzska při spojenství s Marií Teresií setrval, neboť mohl během roku 1746, kdy po skončené válce s Pruskem maršál Browne s pomocným sborem 10.000 mužů do Lombardska přitrhl, zase všech měst lombardských se zmocniti a dne 16. června Francouze v bitvě u Piacenzy na hlavu poraziti, načež město Piacenza s obrovskými zásobami válečnými v moc Rakušanů padlo. Totéž se stalo s Janovem, kteréž město ale proti slabé obsádce rakouské se vzbouřilo a ji vypudilo. Bylť tehdáž k návrhu sardinského krále podniknut společný výboj proti francouzské Provenci a proti městu Toulonu, který se ale nezdařil, a spojená armáda musila se zase vrátiti do Sardinska a do Lombardska, jež maršál Belleisle ohrožoval. Během roku 1747 nedošlo však v severní Italii než k menším srážkám, hlavní bitvy byly již jen v Nízozemsku sváděny.

V Nízozemsku po boku Rakušanů válčili s Francouzskem Angličané a Holanďané, ale všecka tři vojska spojencův těchto čítala dohromady jen 67.000 mužů, kdežto francouzská armáda pod vůdcovstvím maršála Maurice Saského 124.000 mužů silna byla. Vojevůdce tento zmocnil se 20. února 1746 hlavního města Brusselu, kde se mu rakouská obsádka 7000 mužů vzdáti musila, načež 1. června i města Antorfu dobyl. Po pádu pevností Monsu, Charleroi a Namuru, které nový vrchní velitel spojené armády princ Karel Lotrinský marně osvoboditi usiloval, došlo 11. října u Raucouxu k veliké bitvě, v níž Francouzové skvěle zvítězili. Marie Teresie měla nyní v Nízozemsku již jen tři města v držení a takž byla ochotna k jednání o mír, když je byli Angličané a Holanďané hned

po oné ztracené bitvě o své ujmě s Francouzskem zahájili. Když ale Anglicko na to naléhalo, aby též Rakousko a Sardinsko bylo k jednání o mír připuštěno, přerušili Francouzové vyjednávání a dali se v další výboj proti Holandsku, kde několik pevností dobyli a dne 2. července 1747 armádu spojenců ve velké bitvě u Laveldu na hlavu porazili. Tu odhodlaly se Anglicko i Holandsko k novému jednání o mír, k jehož uzavření byl sjezd do města Cách položen, neboť říše římsko-německá s Francouzskem války nevedla a byla tudíž v Cáchách nestranná půda k vyjednávání diplomatickému. Marně byl zástupce Marie Teresie hrabě Antonín Kounic protestoval proti předběžným úmluvám, v nichž se panovnici jeho žádné náhrady na území nedostávalo, leda že jí od Francouzů dobyté Nízozemsko zase vráceno býti mělo. Nemohouc ale sama o sobě s Francouzskem válku vésti, musila Marie Teresie ku sjezdu v Cáchách splnomocněnce svého vyslati a mír tam ujednaný podepsati, což hrabě Kounic pro preliminarie dne 18. června a pro trvalou smlouvu dne 23. října 1748 za ni vykonal. Mírem tím byl František I. uznán za císaře římsko-německého, pragmatická sankce byla znovu zaručena, rovněž ale Prusku držení Slezska a Kladska zabezpečeno; mimo to musila Marie Teresie Sardinsku některá území v Italii postoupiti, kdežto jí Nízozemsko zase vráceno bylo. Snadno lze pochopiti, že císařovna, od spojenců svých jsouc opuštěna, smlouvu Cášskou s bolestným srdcem a trpkou myslí uznala a zejmena proti Anglicku zaujata zůstala, jak se to za krátko i v její politice zahraniční jeviti počalo.

Mírem Cášským skončena byla osmiletá

válka, kterou bylo Francouzsko spůsobilo jen za úmyslem, aby říši Habsburskou zničilo. Ale nevyrovnatelná statečnost ducha Marie Teresie, oddanost a obětavost národů jejích ji zachránily. Slezsko bylo sice ztraceno, ale veliký byl mravní dojem v Evropě, že říše Habsburská ani tak četnými protivníky, kteří byli proti dceři posledního Habsburka ve zbrani vystoupili, nemůže býti sklácena, neboť stalo se světu zjevným, jaké nevyčerpatelné síly říše tato v sobě chová, jež ji proti polovici Evropy obhájiti dovedou, jen když se jich řádně užívá. Však ukládala tato oddanost a věrnost k dynastii Habsburské národům rakouským oběti nezměrné a najmě země koruny České stály v tom ohledu na prvním místě, jak nejvýmluvněji dosvědčují suché číslice, kterými hmotné oběti Čech a Moravy za oněch válečných let v následujícím vylíčíme.

Hned na prvním sněmu stavův království Českého za panování Marie Teresie, který byl dne 6. února 1741 zahájen a do 7. září téhož roku trval, nalezal se mezi král. proposicemi řádný požadavek na vojsko ve výši dvou milionů a mimořádný ve výši 750.000 zlatých, kteréžto sumy byly nepřátelským vpádem krále Fridricha II. do Slezska odůvodňovány. Mimořádný požadavek byl v předcházejícím roce ještě plný milion činil, zmírnil se nyní tudíž o 250.000 zlatých; přes to však stavové, odvolávajíce se k jinakým velkým dávkám zemským, jakož i k bídě v obyvatelstvu, nabízeli královně na řádný požadavek vojenský pouze 1,800.000 zlatých a na mimořádný 550.000 zl. Po mnohém vyjednávání svolili konečně k oběma žádaným sumám, když jim byla s dosavadního poplatku za tabák (225.000

zl.) třetina slevena, tak že se příště jen 150.000 zl. odváděti mělo. *) Za to setrvaly všecky dosavadní jinaké dávky, jako vykupování sbírky ze jmění, plat z masa, zdražení soli, malý ungelt, komorní příspěvek (100.000 zl.), výlohy na fortifikaci (20.000 zl.) a j. v tétéž výši, tak že všecko svolení peněžní opět skoro na pět milionů vzrostlo. Při tom ušla zemi české všecka berně z hrabství Kladského, neboť bylo totéž již od počátku roku 1741 v držení Prusův, kteří se známým způsobem svým o to postarali, aby z tohoto území ani haléře pro Marii Teresii nevycházelo. O počtu rekrutů, jichž v předcházejícím roce 6528 dostaveno bylo, neděje se ve sněmovní zprávě zmínky, lze ale vzíti za pravé, že roku 1741 vzhledem k válce s Pruskem počet tento zajisté nebyl menší. Jelikož pak roku 1740 žádné koňstvo k vojsku dostavováno býti nemusilo, byl úbytek tento v roce následujícím z uvedené příčiny asi tím hojněji nahražen.

Roku 1742, kdy se větší část země české v držení nepřátel nalezala, nedostala Marie Teresie ovšem žádných berní z Čech, za to však Bavoři a Francouzové vynutili na tehdejším nepořadném sněmu stavovském, jak jsme již dříve uvedli, za půl léta více než dvojnásob tolik, co by byli stavové za celý rok pravé panovnici své odvesti musili. Přičteme-li pak k tomu obrovské ony sumy, jež Bavoři, Francouzové a Prusové v obsazených

*) Po odstoupení Kladska a po vypovězení židů z Čech byly s této výplaty za tabák sraženy ještě příslušné sumy a sice na Kladsko 5000 zl. a na židy 3333 zl. 20 kr., pak 7536 zl. 46 kr. s dřívější reluice král. komory, tak že roční výplata za tabák 134.129 zl. 54 kr. činila, kteréž zmírnění ale teprv rokem 1745 v platnost vešlo.

krajích českých na vrchnostech a na obyvatelstvu vydřeli, neodchýlíme se daleko od pravdy, páčíme-li souhrn kontribucí, výpalného a jiných dávek vojům nepřátelským aspoň na patnáct milionů zlatých, nepočítaje v to nesmírné ony škody, jaké běhy válečnými a loupežením cizích žoldáků na národním majetku spůsobeny byly.*)

Když pak počátkem roku 1743 opět dřívější řád v Čechách zavládl a dne 29. března opět pravidelný sněm stavovský zahájen byl, žádáno v král. proposici jakožto řádný vydej na vojsko půldruhého milionu zlatých a jakožto vydej mimořádný 700.000 zlatých, kteréžto obě sumy zastrašení stavové tehdáž bez námítek povolili, ale lhůty ku splacení až do konce října si vyžádali. Na sbírku ze jmění mělo se složiti 900.000 zl., kterýžto požadavek k námítkám stavův později na 800.000 zl. snížen jest. Všecky ostatní dávky zůstaly ve své dřívější platnosti a mimo to povolil sněm, jak již dříve sděleno bylo, 100.000 zl. na cestu Marie Teresie do Prahy (kterážto suma ale úrokem z půjčky na 140.000 zl. se zvýšila) a 10.000 dukátů ve zlatě jakožto dar korunovační, tak že sněmovní svolení tehdáž daleko přes pět milionů činilo. Pro zemi, od předcházející celoroční války tak velice znuzenou a spustošenou, byla to suma více než dvojnásob citelnější, zvláště když byl

---

*) Ve zprávě sněmovní z roku 1744 vypočítává se škoda válkami v předcházejících pěti letech v Čechách spůsobená na obrovskou sumu 49,459.293 zl. 42 kr., což nikterak není přehnáno, ba škody ty byly ještě větší, anať v letech 1744 a 1745 neúroda v Čechách panovala a v severních i východních krajích za druhého vpádu pruského ani pole se osívati nemohla.

úvěr její tak velice poklesl, že stavové z půjček svých neslýchané dosud úroky platiti musili. Konečně dostavily Čechy toho roku k vojsku 7521 rekrutů, pak 1506 kyrysnických a 753 dragounských koní, což zase nákladu 673.586 zl. vyžadovalo.

V letech 1744 a 1745 nebyl stavovský sněm český za příčinou druhého vpádu pruského do Čech svolán a neznáme tudíž sumy, jaké země na vydržování vojska Marie Teresie odvesti musila a jaké výše dávky ostatní dosáhly. Až do vtrhnutí Prusů do země v srpnu 1744 držely se asi v tétéž výši jako roku předcházejícího, pak ale nastoupilo kruté řádění vojska pruského, jež v dobyté Praze vrchole svého dosáhlo. Byly to opět veliké miliony, jež od sveřepého nepřítele na zemi české vydírány byly, a takž nic se nedivíme odhadu, jenž škody země české ve válečných těch letech skoro na padesát milionů vypočítal. Severovýchodní část země byla tehdáž v pravou poušť obrácena a tisíce lidu zmíralo hladem, poněvadž ve vypálených dědinách nebylo nikoho, kdo by se byl o osívání rolí starati mohl. Dobytek padl v plen vojsku domácímu i cizímu, velká část země zůstávala nezdělána, sta dědin bylo vypáleno, množství měst na mizinu přivedeno: slovem byla to spoušť, jaká jen za řádění Švédův ve třicetileté válce sobě rovna měla. Přes to však musila země roku 1745 v době, kdy válka ještě zuřila, mimo všecky ostatní berně a dávky mimořádná přispění na vojsko ve výši 325.000 zl. sehnati a daň ze jmění sumou 600.000 zl. vykoupiti.

Roku 1746 sešel se sněm stavovský dne 21. listopadu a zasedal jedenáct měsíců, neboť se stavové finančním požadavkům vlády hou-

ževnatě vzpírali, i po třikráte odůvodněné námitky své proti témže do Vídně zasílajíce. Proto jest také příslušná zpráva sněmovní ze všech dosavadních nejobsáhlejší, neboť tvoří svazek o 238 stranách, v němž se takřka výhradně jen o finančních záležitostech jedná. Přes to však neměly námitky stavův žádného účinku, neboť musil sněm na řádný výdej vojenský žádaných 2 milionů a na mimořádný žádaných 700.000 zl., pak příspěvek na vojsko v cizině ležící ve výši 200.000 zl. povoliti. Rovněž zůstala bez povšimnutí oprávněná námitka stavův, že by království České mělo v poměru k ostatním zemím dědičným o 162.000 zl. ročně méně na vojsko platiti, zvláště když byly Čechy po pět let jevištěm válečným, čehož v jiných zemích nebylo. Za to se stavům podařilo, že se sbírky na jmění, ve výši 600.000 zl. požadované, usmlouvali 200.000 zl., kdežto ostatní dávky v předešlé výši zůstaly, tak že veškeré svolení sněmovní toho roku činilo 5,341.600 zl., počítaje v to náklad na 12,047 rekrutů a 3.213 remontních koní, který vystoupil na 546.278 zl. 30 kr. V následujícím roce zvýšil se tento náklad na rekruty a koně na 1,078.845 zl., tak že celé svolení sněmu roku 1748 činilo 5,515.008 zl. a roku 1748, jenž byl posledním rokem válečným, až 5,615·050 zl., neboť i v obou těchto posledních letech musila země týž počet rekrutů a koní vojenských dostaviti, jako roku 1746. Sečteme-li sumy od sněmu českého za prvních osm let panování Marie Teresie na vojsko povolené, shledáme, že válečné požadavky tyto činily kolem 50 milionů zlatých a jelikož škody od nepřátelských vojsk spůsobené dosáhly dle vyšetření úřadního téléž výše, bylo království České v krátké době

osmi let o obrovskou sumu sto milionů zlatých ochuzeno.

Rovněž bědných poměrů zakoušela též Morava, která nepřítele Prusa ještě dříve než země česká, totiž již v lednu r. 1741, na území svém spatřila. Toho roku musil sněm moravský povoliti na vojsko řádný požadavek 666.666 zl. 40 kr. a mimořádný 250.000 zl., mimo to pak zvláštní příspěvek na vojsko ve výši 178.000 zl. Avšak na tom nebylo ještě dosti, neboť 20. července 1741 zaslala Marie Teresie sněmu reskript, v němž jakožto dobrovolný dar stavův na vedení války 250.000 zlatých žádala; spokojila se však sumou 100.000 zlatých, kterou stavové moravští na šest ze sta vypůjčiti si musili. Dále povoleno 500.000 zl. jakožto záloha na příští daně, kteráž suma ale teprv po skončené válce od roku 1748 splácena byla. Konečně převzal sněm ručení za sumu 100.000 zl., kterou se královna toho roku od knížete Dietrichsteina vypůjčila. Z roku 1742, kdy Prusové ještě přes půl roku větší část Moravy v držení svém měli, není nám známa suma berní pro Marii Teresii vybraných, ale nebyla asi o mnoho menší než roku předcházejícího, poněvadž i v krajích druhdy nepřítelem obsazených nedoplatky daní sháněny byly, ač stavové už dříve, avšak marně, byli za to žádali, aby kraje od dodatečného placení berní osvobozeny byly. Také z roku 1743 známe jen řádný požadavek na vojsko, který s vydejem na král. komoru a fortifikaci činil úhrnem 930.000 zlatých. Roku následujícího obnášelo řádné svolení na vojsko opět 666.666 zl. 40 kr., mimořádné pak po dlouhém smlouvání ustanoveno na 233.333 zl. 20 kr., vedle toho povoleno na komoru 75.000 a na fortifikaci 10.000 zl., tak že s ostatními dávkami veškerý

vydej zase daleko nad milion zlatých vystoupil. Totéž se opětovalo v následujících třech letech, kdy Morava musila mimo to na zimní ubytování vojska ještě po 70.217 zl. 45. kr. připláceti, kterážto suma roku 1748 na 82.551 zl. zvýšena byla, ale od stavův zase jen ve dřívější výši povolena jest. Dále bylo v těch letech každoročně 4130 rekrutů a 734 kyrysnických a 367 dragounských koní k vojsku dostaveno, což zase zemi každoroční výlohu 356.525 zl. spůsobilo. Tím vzrostla tehdáž daň z jednoho lána na nebývalou dosud výši 56 zl. a 40 kr. z každého komína. Ale tím vším nebyly oběti země moravské skončeny, neboť pod jmenem půjčky na vydržování císařského vojska v Nízozemsku musila Morava r. 1747 ještě 320.000 zl. a r. 1748 dokona 508.000 zl. odvesti. Tím dosáhly dluhy, jež měli stavové moravští za erárem, obrovské sumy 5,044.655 zl. 21 kr., z nichž sněm do r. 1748 i úroků marně se dožadoval. Takž činily finanční oběti markrabství Moravského za prvních osmi let panování Marie Teresie, jen co se berní a půjček týče, skoro dvacet milionů zlatých, kteréžto výše dosáhly zajisté také škody, nepřátelským vojskem v zemi spůsobené. Zmenšilo se tudíž i na Moravě v té době národní jmění o čtyřicet milionů zlatých, kteráž ztráta byla pro obyvatelstvo tamní tím citelnější, anať země za těch let několikrát neúrodou stíhána byla.

Za takovýchto nezměrných obětí hmotných musily obě země koruny České pouze s bolestnou upomínkou hleděti zpět na první léta panování Marie Teresie a kojiti se jen nadějí, že oběti tyto snad vyváženy budou snížením břemen dosavadních v dalších letech, hlavně pak rozšířením práv a výsad zemských

vybavením lidu selského z jařma nevolnictví, rozpoutáním výrobních sil a obyvatelstva a znovuvzkřísením všeho života národního a státního v oboru osvěty a pokroku duchovního. Byly-li naděje takové vůbec chovány, o čemž ale za tehdejších pokleslých poměrů nižádného projevu na veřejnost neproniklo: zvrátily se tytéž bohužel již v brzku ve pravý opak svůj.

22. Finanční přípravy k reformám vnitřním.

Po uzavření míru Cášského nastala zemím Marie Teresie kýžená doba pokoje, kdy se mohlo konečně zase o povznesení vnitřních poměrů pracovati. Plodné takovéto práce vyžadovaly nejen potřeby zemí, kterých po tak mnohá léta bylo pomíjeno, ale ještě více kázala to nejistota, jak dlouho doba míru potrvá. Bylť pruský král Fridrich II. stále připraven k novému boji s Marií Teresií, o níž mu bylo dobře známo, že mu nikdy odtržení Slezska, třeba již podvakrát postoupeného. neodpustí, a že proto nelze mu meče na dlouho odkládati. Bylo tudíž Marii Teresii spěchati s prácemi míru a skutečně pracovalo se o provádění reform ve všech oborech státní správy s takovým chvatem, že v málo letech byly ve skutek uvedeny, rovněž ale v málo letech měněny býti musily. Jednalo se jen o to, dle jakých zásad práce tyto řízeny a v jakém směru prováděny býti mají. V tom ohledu rozhodovaly především dva směrodatné momenty a sice tehdejší proud časový a pak osobní vůle Marie Teresie.

V prvním ohledu byly říši Habsburské již přes půl století příkladem četné jiné státy evropské, v nichž od krále francouzského

Ludvíka XIV. počínaje, panovníci s největším úsilím pracovali o rozšíření moci panovničí a o potlačení neb aspoň obmezení moci stavovské. Snahy tyto jsouce zároveň od moderních filosofův a osvětářův velebeny jako záslužný boj proti středověkému zřízení stavovskému, docházely u dvorů tím vlídnějšího sluchu a následování, jelikož jim od hlasatelův oněch dáno heslo „osvíceného absolutismu,“ který prý jest nejvhodnější formou každého zřízení státního. Pod heslem tím dalo se dle mínění protestantských oněch filosofův a osvětářův zároveň nejúčinlivěji bojovati též proti Římu, a skutečně dostávalo se jim zadostučinění, že i přísně katoličtí mocnářové, jak jsme též u císaře Karla VI. viděli, obmezovali v četných oborech dosavadní vliv a moc Říma, jen aby moc státní vyvyšována byla. S touto snahou souviselo též působení panovníků a jejich ministrů, aby státní moc byla vždy více soustřeďována a aby odklizena byla všecka dosavadní zřízení, kterými dle náhledu činitelův oněch moc státní byla rozptylována a obmezována. To platilo o veškerém zřízení stavovském, které zbytkem temného středověku nazýváno, a proto především témuž platil boj moci státní, který zejmena v první polovici XVIII. století ve velké části států evropských s rostoucí horlivostí veden byl. Slova „absolutismus“ a „centralisace“ stala se tudíž v té době všeobecným heslem pro držitele státní moci, kteří je také skutkem v platnost uváděli.

Časovému proudu tomuto holdovala také Marie Teresie, jejíž zděděná říše arciť od ideálu absolutistického a centralistického státu nejvíce vzdálena byla. Říše tato tvořila, jak jsme již uvedli, až do její doby trojstátí, jehož

části jen osobou její spojeny byly, ale jinak svá samostatná stavovská zřízení měly a také rozdílně se spravovaly, pouze na výkonné vojenství a na záležitosti zahraniční vlivu nemajíce. Jakýž se tu tedy jevil rozsáhlý obor pro směry centralisační a absolutistické, bylo-li jen vůle ku sledování těchže! Vůle této pak bylo při Marii Teresii hned od počátku panování jejího v míře až dostatečné a všecka povaha i smýšlení její, jak se sama v obou pamětních spisech svých k tomu přiznává, tíhly zejmena k obmezování moci stavovské na prospěch sjednocené moci státní, z čehož pak i centralisační snahy její vyplývaly.

Působením zahraničních a válečných běhů stalo se, že země koruny České byly vyhlednuty za první předmět pokusův absolutistických a centralistických; neprozíravostí povolaných činitelů jak v Čechách samých tak v radě koruny bylo pak z valné části zaviněno, že mysl Marie Teresie již od počátku proti zemím českým a ústavním zástupcům jejich zaujata byla. Víme, kterak mladá panovnice hlavně nejvyššímu dvornímu kancléři českému hraběti Filipovi Kinskému za vinu kladla, že působením jeho nebylo do zemí českých dostatečné množství vojska vloženo, aby vpád Fridricha II. do Slezska překazen býti mohl. Ještě větší viny pak se v očích jejích dopustili stavové čeští, že bavorskému kurfiřtovi Karlu Albertovi jakožto králi českému holdovali, a ač se později opět v milosti k nim naklonila, přece zůstal osten nevole v mysli její, tak že hlavně jen proto již roku 1743 za královnu českou korunovati se dala, aby při možné změně běhů válečných nedošlo snad i ke korunovaci kurfiřta Karla Alberta

za krále českého. Konečně obklopila se v průběhu málo let státníky i ministry, kteří rovně s ní směry absolutistické a centralistické sledovali a především k nejobsáhlejšímu obmezení moci stavovské jí radili.

Za takovýchto Čechám nepříznivých okolností pochopíme, kterak hned v prvním roce po míru Cášském mohlo v zemích koruny České dojíti k zásadní proměně všeho dosavadního zřízení zemského, že se nový útvar od čirého absolutismu jen málo lišil. Zároveň si z okolností těch vysvětlíme, proč se na povolaném místě, totiž na českém sněmu stavovském, proti neústavnímu takovémuto převratu, nižádného hlasu neozvalo a také zástupcové Čech v radě koruny novému směru se důrazně neprotivili. Stavové čeští věděli, jaký mají u Marie Teresie vroubek pro své nedynastické chování se roku 1741, a neosmělili se tudíž, novým odporem proti centralistickým opatřením vládním nemilost rázné panovnice znovu vzbuzovati; noví ministři pak byli pečlivě vybráni buď z mužův, o nichž se vědělo, že na zachování dosavadního zřízení zemského v Čechách a na Moravě žádného zájmu nemají a proto snahy vlády ve všem podporovati budou, buď z mužů, kteří neměli dosti ráznosti, aby prospěchů země a stavů vytrvale hájili.

K prvním náležel hrabě Fridrich Vilém Haugvic, jejž za prvního zakladatele centralismu v Rakousku pokládati sluší; rodem jsa Slezan a protestant, uchýlil se po dobytí Slezska do Rakouska, kdež ke katolické víře přestoupiv a bohatě se zde oženiv, přízeň u dvora Vídenského si získal a předsedou král. úřadu v Opavě jmenován byl. Na to byv povolán do Vídně stal se roku 1747 presidentem dvorn. deputace a co takový působil ve spojení se

státním sekretářem bar. Bartensteinem co nejrozhodněji ve smyslu centralistického utváření říše, čímž ovšem plné důvěry císařovny Marie Teresie si dobyl, tak že všecky příslušné návrhy jeho od ní schválení docházely. Ke druhým patřil hrabě Fridrich August Harrach, od roku 1745 nejvyšší dvorní kancléř český, který sice plánům Haugvicovým na obmezení samosprávy království Českého odporoval, ale přes to, že byl i členem tajné státní konference a výtečným diplomatem, přece nedovedl zabrániti, že byl i jeho úřad jakožto dvorního kancléře českého roku 1749 zrušen; zemřev ve Vídni na neštovice dne 4. června téhož roku, byl dle starého zřízení zemského posledním nejv. dvorním kancléřem českým, bera s sebou do hrobu vědomí, že zrušením úřadu a důstojenství jeho jest též všem ústavním právům království Českého odzvoněno. Rovně jemu marně opíral se Haugvicovi předešlý dvorní kancléř český hrabě Filip Kinský, nyní jakožto president bankovní deputace Vídenské finanční ministr Marie Teresie, zvláště když státník tento byl též odpůrcem hraběte Harracha, jehož finanční plán, aby veškeré finanční potřeby státu byly od stavův povolovány, nedošel souhlasu jeho. Oba tito šlechticové čeští odepřeli však zastupovati návrhy Haugvicovy před sněmy českým a moravským, jsouce tudíž jedinými ze šlechticův a hodnostův českých, kteří k chystanému porušení ústavních práv království Českého přispívati nechtěli. Ačkoli pak i mírná oposice jejich v tajné státní konferenci vždy jen v rukavičkách vedena byla, přece stala se Marii Teresii v té míře nepohodlnou, že oba tyto české státníky za rušivý živel ve státní konferenci považovala, jenž dříve

neb později úplně odstraněn býti musí. Jelikož také hrabě Filip Kinský dne 12. ledna 1749 ve Vídni zemřel, nebylo zde mimo hraběte Harracha již dokona nikoho, kdo by se byl směru centralisačnímu opírati mohl, a takž slavil týž v Čechách úplné vítězství.

Zbaviv tyto dva hodnosty všeho vlivu na další vývoj věcí v Čechách, mohl hrabě Haugvic vystoupiti s obsáhlým svým plánem na trvalé rozmnožení moci panovničí a seslabení moci stavovské v zemích koruny České, že jen pouhá zevnější forma dosavadního zřízení zemského ponechána býti měla. Plán tento byl ve směru i účelu svém skutečně obratně sestaven a domohl se také plného účinku, zvláště když před prováděním jeho všecky možné překážky a obtíže z cesty odstraněny byly a s druhé strany mu účinlivého odporu kladeno nebylo. Marie Teresie jej také v celém obsahu schválila a hraběti Haugvicovi plnou moc udělila, aby jej ve skutek uváděti mohl. Především poukázal Haugvic k nutnosti toho, aby ve státní hospodářství finanční byla rovnováha přivedena, neboť jen tím prý se státní moc stane od stavův neodvislou, když každoročního jejich povolování berní a rekrutů více třeba nebude. Stálá armáda měla býti na 108.000 mužů rozmnožena a vydržování její od stavův neodvislým učiněno. Za tím účelem měl od sněmů vymožen býti recess na delší dobu let, který by vládě zabezpečoval veškeré potřeby finanční, aniž by příslušné sumy každoročně od stavův vyžadováno býti musilo. Když by takto finanční i vojenský stav říše byl zajištěn, mohlo se pak již bezpečně ku provádění chystaného převratu ústavního a politického ve směru absolutistickém a centralistickém přikročiti a stavové i po-

sledních zbytků samosprávy zemské zbaveni býti. Výlohy na vydržování stálé armády 108.000 mužů byly rozpočteny na 14 milionů zlatých ročně, ze kteréž sumy mělo na Čechy 4,616.156 zl. 46 kr., na Moravu 1,538.778 zl. 55 kr. a na Slezsko 245.000 zl. připadnouti.

Plánu tomuto, od císařovny již schválenému, opírali se, jak řečeno, hrabě Harrach i hrabě Kinský, ale odpor jejich byl příliš chabý a mimo to nebyl ani od stavův samých podporován, neboť i ti s hrabětem Kinským zamítali finanční plán Harrachův, obávajíce se, že by jim větších obětí hmotných ukládal. Konečně jednalo se o provádění osobních záměrů císařovny, které ani státní konferenci předloženy nebyly, nébrž přímo z kabinetu císařovnina vycházely, jako se bylo již jednou v záležitosti vypovězení židův ze zemí českých stalo. Proti takovýmto osobním rozkazům císařovniným byl tudíž dle dosavadních zkušeností všechen odpor marný a protož se hrabě Harrach i hrabě Kinský obmezili na prohlášení, že plánův Haugvicových před sněmy českým a moravským zastávati nebudou. Maje od císařovny zajištěnu plnou moc, že se stane jejím komisařem při sněmech obou zemí, až jim bude jednati o příslušné proposici královské stran povolení recessu, a znaje poddajnost stavův českých i moravských, zajel si hrabě Haugvic bez vědomí nejv. kancléře českého do Brna a do Prahy, aby mezi hodnosty a stavy půdu pro své plány připravil. Předstíraje tytéž jako vlastní výron záměrů Marie Teresie a výmluvnými slovy líče výhody recessu, jímž prý všecky ostatní dávky zemské stavům postoupeny budou, dovedl stavy obou zemí pro plány své získati tou měrou, že po návratu svém do

Vídně mohl císařovně s plnou bezpečností ohlásiti, kterak její proposice na obou sněmech bez odporu přijaty budou. Převrácenec protestantský, který na zemských právech Čech a Moravy nižádného zájmu ani pochopení neměl, poměrův obyvatelstva tamního a jeho potřeb neznal, mimo to postavou i zevnějškem svým pravé karikatuře se podobal, slavil přece v Brně i v Praze plný triumf, jak se to na sněmech obou zemí za krátko objevilo.

Jelikož bylo se obávati, že by na sněmu českém nejv. kancléř hrabě Harrach mohl mezi stavy obtíže vzbuditi, což by ostatním sněmům za nevítaný příklad sloužilo, dána tehdáž přednost sněmu moravskému, na němž dle seznání hraběte Haugvice nedala se vůbec žádná opposice očekávati. Proto svolán sněm moravský do Brna k mimořádnému zasedání, které dne 15. února 1748 zahájeno bylo; dostavilo se k němu nebývalé množství stavův, mezi nimiž nalezal se také Olomoucký biskup kardinál hrabě Troyer, který ještě nikdy nebyl sněmovnímu jednání v Brně přítomen. Působení hraběte Haugvice mezi stavy moravskými bylo tudíž plným výsledkem provázeno a již z té okolnosti dalo se na příznivý průběh celého jednání o recessu souditi. Hrabě Haugvic dostavil se jakožto dvorní komisař na sněm, jemuž nejv. sudí hrabě Josef Heissler předsedal, a zde předčítal král. prohlášení, ve kterém se potřeba rozmnožení armády a tudíž i zvýšení příslušného nákladu obšírně odůvodňovala. Po té žádalo se na sněmu povolení každoroční výlohy na vojsko ve výši 1,538.778 zl. 55 kr. a to na dobu deseti let. Tím bylo nyní veřejnosti zjevno, že pro všecky země chystaný recess má po celé desítiletí trvati. Nižádná opposice neozvala se proti

požadavku vládnímu, kardinál první hlasoval pro přijetí recessu a po něm „za zvláštního působení“ hraběte Heisslera a kancléře tribunálního úřadu barona Blümegena všickni ostatní stavové taktéž učinili.

Tím však nebyly všecky požadavky vlády vyčerpány. Dvorní komora ve Vídni spomněla si teprv později na to, že jest třeba též dřívější dluhy válečné spláceti a úroky z nich věřitelům odváděti, a takž měly dědičné země též k tomuto úkolu přispívati. Proto zaslán direktorovi moravského sněmu hraběti Heisslerovi dne 28. května nový král. reskript, kterým byli stavové žádáni, aby také na splácení a zúrokování oněch dluhů ročně sumou 317.711 zl. 93 kr. přispívali, tak že tím suma desítiletého recessu na 1,856.490 zl. 48 kr. vzrostla. Stavové vyslali ze středu svého deputaci do Vídně, aby věc tuto s vládou ku konci přivedla, a když deputaci bylo dáno ujištění, že „recess privilegiím, svobodám, obdarováním a dobře nabytým obyčejům i také svobodnému uvolení stavův nikoliv škodlivý býti nemá“, svolila tatáž i k tomuto požadavku vlády a rovněž učinil i sněm tak ochotně, že ve čtrnácti dnech na to mohl uzavřen býti. Jak ujištění ono o zachovávání všech privilegií, svobod a dobře nabytých obyčejů stavovských upřímně míněno bylo, ukázalo se již v roce následujícím. Za to slíbeno, že markrabství Moravskému po těch deset let nebudou žádné jiné daně ukládány, země že nebude míti více s vojskem co činiti, než jen přístřeší mu zaopatřovati; dále zrušeno erární mýto z dováženého dobytka a poplatek hudební; stavům ponecháno vybírati krejcar z masa, tác z vína a piva i daň z tabáku, z níž ale 50.000 zl. ročně eráru od-

váděti měli. Konečně byl i poplatek židovstva ve výši 61.883 zl. stavům ponechán. Na základě toho všeho byl smluvený desítiletý recess dne 30. června 1748 od císařovny podepsán a k rozkazu jejímu mezi snesení následujícího sněmu moravského vložen. Podotknouti sluší jen ještě tolik, že v listině této Marie Teresie poprvé užila výrazu „Našich společných německých i také uherských dědičných zemí.“ O zemích českých nebylo tu již řeči, jakoby samy sebou již k zemím „německým“ patřily. Stavové moravští pak nejen že proti tomuto zásadnímu převratu ústavy zemí českých, kterým poprvé zásada dualismu v Rakousku úřadně prohlášena byla, ni jediným slovem se neozvali, nébrž ochotně celý recess s významnou onou větou do sněmovních snesení z roku 1749 vložili. Nikdo z nich netušil, že samovolné spojení českých zemí se zeměmi rakousko-německými v jeden státní útvar již příštího roku skutkem prováděti se počne.

Hrabě Haugvic zjednav takto finančnímu plánu svému na Moravě plné vítězství, obrátil se bez meškání za týmže účelem do Prahy, kde dne 1. března 1748 shromážděnému sněmu král. proposici o desítiletém recessu předložil. Žádalo se v ní, „aby toto dědičné království České (tak jak v markrabství Moravském, Slezsku, Štýrsku, Korutanech a Krajinsku se stalo) témuž novému militárnímu systematu se podrobilo a stavové na deset let na království České vypadající částku ročních 4,616.156 zl. 43 kr. 3 hal. převzali a svolili.“ Odůvodnění požadavku tohoto znělo mnohem stručněji, než jak se ho i sněmu moravskému dostalo, a slibovalo se, že po těch deset let nebude na sněmu žádného jiného

postulátu žádáno, vojsku že mimo obydlí nebude nic jiného dodáváno, země že bude od příspěvku na průchody vojska a od dodávání přípřeže ušanována i dostavování rekrutů a koní sprostěna a konečně že budou komorní dluhy převzaty. Tak hladce a rychle jako v Brně nešlo ale jednání o recessu v Praze, kde nejv. kancléř hrabě Harrach byl na stavy působil, pročež titéž, prohlásivše, že sice nové soustavě jednomyslně se podrobují, přece řadu podmínek učinili, než o přijetí recessu trvale rozhodli.

Především poukázali k tomu, že následkem odstoupení Kladska a vypovězení židů z Čech zmenšil se důchod země o 300.000 zl., kterážto suma od požadavku na vojsko odražena býti má. Dále žádali, aby s ohledem na škody ve válce utrpené bylo s původního požadavku něco sleveno, a takž aby se císařovna spokojila roční sumou 4,200.000 zl., ke kteréž by vrchnosti čtvrtinou a ostatní kontribuenti třemi čtvrtinami přispívali. Dále měli stavové býti zůstaveni při dosavadních sbírkách potravních, daň z piva i z kořalky aby byla zemi postoupena, výplata malého ungeltu v ročním obnosu 25.000 zl. aby byla zrušena, rovněž aby příspěvek na fortifikaci byl zrušen, kamerální příspěvek ročních 100.000 zl. aby byl z nové berně brán, a konečně aby z poplatku židův, kterým mělo býti dovoleno zase do Prahy se vrátiti a v Čechách zůstávati, byla přiměřená částka na nahražování škod v zemi požáry a krupobitím způsobených věnována.

Hraběti Haugvicovi nastalo tudíž o podmínkách těchto dlouhé vyjednávání se stavy, které vedlo k tomu, že stavové k navržené roční sumě ještě 100.000 zl. na vydaje ko-

morní přidali, ale za to náhradu za daň z tabáku, dvorní komoře přepuštěnou, žádali. V odpověď na podmínky stavův předložil hrabě Haugvic jako na Moravě i sněmu českému dodatečný král. reskript ode dne 10. června 1748, ve kterém se prohlašovalo, že na žádaném svolení vojenském ve výši 4,616.156 zl. 43 kr. není dosti, nébrž že království České také na splácení a zúrokování válečných dluhů ještě ročně 654.332 zl. 1 kr. přispívati má. Vystoupil tudíž desítiletý recess na 5,270.488 zl. 44 kr. a mimo to měl poplatek z masa a z tabáku dvorní komoře i dále odváděn býti. Nový požadavek tento nepřišel ovšem neočekávaně neboť byl již také na ostatních sněmech učiněn a vědělo se napřed, že jako v jiných zemí povolen býti musí. Proto nedálo se o něm již dlouhé vyjednávání, neboť dovedl stavům chytrý Haugvic vyložiti, kterak jen ochotou a povolností odčiní velezrádné počínání své z roku 1741. Důvod tento byl pro stavy rozhodující, a takž s těžkým sice srdcem, ale přec úslužně svolili k desítiletému recessu ve výši 5,270.488 zl. 44 kr., těšíce se očekáváním, že jim za to ve Vídni aspoň nějakých náhrad poskytnuto bude. Náhrady tyto byly v král. reskriptu slíbeny a bylo se o nich s vládou sjednati deputaci sněmovní, která za tím účelem do Vídně vypravena býti měla. Do deputace této zvoleni: Pražský arcibiskup hrabě Manderscheid, který se byl mezi stavy nad jiné o přijetí recessu zasazoval, aby si zase ztracené přízně Marie Teresie dobyl; dále podkomoří zemský Václav Kazimír Netolický z Eisenberku, purkrabí Kralohradecký Josef Vančura z Řehnic a primátor Starého města Pražského Jan Václav Vejvoda

ze Stromberku, vesměs získaní již dříve pro plány hraběte Haugvice.

Deputaci dal sněm instrukci toho smyslu, aby při svém jednání s vládou především prohlásila očekávání stavův českých, že po uplynutí desíti let, na které recess platil, bude zemi od tohoto těžkého břemene berního aspoň poněkud uleveno; dále měla žádati, aby stavové vedle dosavadních sbírek postranních a impostu hudebního mohli přirážku ze soli při každé bečce o 1 zl. 50 kr. zvýšiti, pak zavesti kolek na papír, karty a kalendáře, jakož i krejcar za otvírání bran Pražských. Konečně měla na to naléhati, aby úroky z dluhu 6,552.731 zl. 6 kr., jímž státní pokladnice zemi české povinnována byla, správně každého měsíce byly zemi odváděny a dluh sám postupně splácen byl. Deputace vyjednávala jako již dříve deputace sněmu moravského se zvláštní deputací ministerskou, jejímž předsedou byl nezbytný hrabě Haugvic a v níž vedle knížete Josefa Liechtensteina ještě dva radové a sekretář dvorní komory i sekretář vojenské kanceláře zasedali. V předcházející audienci u císařovny, která se deputace nejdřív tázala, dávají-li stavové čeští přednost finančnímu plánu Haugvicovu před návrhem Harrachovým, přisvědčil mluvčí deputace arcibiskup hrabě Manderscheid, jemuž pouze na získání přízně císařovny záleželo, že stavové i deputace jejich ve všem s plánem hraběte Haugvice souhlasí. S takovýmito prostředníky měl hrabě Haugvic arciť snadnou práci a takž již v několika dnech uzavřena jest s nimi smlouva o recess, podle které zavazovali se stavové království Českého, že od počátku vojenského roku 1749 budou po deset let odváděti ročně 5,270.488 zl. 44 kr.

a sice vydej na vojsko 4,200.000 zl. ve lhůtách měsíčních a vydej na komoru dvorní 1,070.488 zl. 44 kr. ve lhůtách čtvrtletních, vedle toho pak výplatu za daň z masa a za daň z tabáku; první ustanovena jest na 132.222 zl. 13 kr. a druhá na 134.129 zl. 54 kr. ročně, když s obou sum příslušné srážky za židovstvo a Kladsko učiněny jsou. Činila tudíž poplatnost království Českého pro příštích deset let ohromnou sumu ročních 5,534.849 zlatých, jakéž výše jen berně v posledních letech válečných dosáhly, kdežto nyní doba míru nastávala. V náhradu za to ponechány stavům českým všecky sbírky postranní, dále 170.000 zl. z poplatku židovského, jehož mělo býti užito k nahražování škod živelních, pak dávky, jež v instrukci deputace stavovské obsaženy byly. Co do splácení dluhů erárních měli si stavové každoročně 393.163 zl. z berně komorní srážeti, aby tím úrok z dluhů těch a jedno procento z jistiny dlužní uhražovány byly. Konečně zakazovala se císařovna, že během desítiletí nebude na království Českém nižádných jiných daní ani tak zvaných dobrovolných darů na cesty, sňatky neb podobné příčiny dvorní vymáhati.

Recessní tuto smlouvu podepsala Marie Teresie současně s recessem stavův moravských, totiž dne 30. července 1748, a podepsal ji též, ovšem jen mlčky, nejv. dvorní kancléř český hrabě Fridrich Harrach, jenž dobře pravému významu jejímu a následkům jejím rozuměl, ale přes to přece tolik odvahy neměl, aby se byl důsledkům, od hraběte Haugvice z ní chystaným, důrazně opřel. Také v listině této připustil nejvyšší hodnosta zemí koruny České mluviti jen o „Našich společných německých a uherských dědičných ze-

mích,“ čímž sám půdu pod vysokým důstojenstvím svým podkopati dovolil. Byla v ní sice uvedena též slova, že „to na deset let učiněné dobrovolné svolení stavův ku skrácení a ujmě jich práv a spravedlností, privilegií, nadání a vůbec království Českého dobře nabytých zvyklostí a řádů býti nemá“ — avšak byla to pouhá slova na papíře, neboť již nedlouho na to bylo dosavadní ústavní právo nejv. dvorní kanceláře české právě v této věci úplně skráceno.

Aby pak stavům českým bylo spíše umožněno, zvýšenou berni na vojsko každoročně správně odváděti, užito ve Vídni zase prostředku, který autokratické směry tamější pádně charakterisuje. Byltě roku 1747 v Čechách po více než třicetileté práci skončen nový katastr, od císaře Karla VI. roku 1713 zavedený, ve kterém jako druhdy výnos jednoho lánu pozemků (průměrně 60 strychů) byl na 180 zl. stanoven, z čehož se třetina, totiž 60 zl., na daně odváděti měla. Tento výsledek katastru byl ale ve Vídni změněn v ten spůsob, že bylo zemi české připsáno 11.200 fiktivních usedlostí, čímž se stalo, že nikoliv ze 180 zl., nébrž již ze 142 zl. musilo se 60 zl. daní platiti, čímž ovšem království České proti ostatním zemím znovu přetíženo jest. Přetížení toto ale uvaleno jen na poddané, neboť kde sedlák od roku 1748 platil 60 zl. daní, platily vrchnosti ze svých pozemků jen asi 15 zl. Zvýšením tímto musil každý český sedlák, jenž za císaře Karla VI. pouze 20 až 30 zl. platil, nyní 60—70 zl. daní odváděti.

Zabezpečivši si takto Marie Teresie desítiletý recess ve všech dědičných zemích *),

---

*) Na království Uherské, kde od roku 1715

postarala se hned také o provádění jeho ve směru, jak jej byl centralista hrabě Haugvic navrhl. Dle platného zřízení ústavního měly novou organisaci berně vojenské v Čechách a na Moravě prováděti nejv. dvorní kancelář česká ve Vídni ve spojení s úřadem král. místodržících v Praze a král. tribunálu v Brně. To však nebylo v souhlasu s chystanou centralisací a s obmezováním moci stavovské, neboť oba řečené úřady zemské byly v držení stavův, jejichž „práva a privileje" proti výslovnému znění král. reskriptů o recessu měly skráceny býti. K radě Haugvicově odňala totiž císařovna dvorní kanceláři české provádění nové soustavy berně vojenské a svěřila úlohu tuto zvláštní komisi ve Vídni zasedající, která byla tudíž prvním ústředním úřadem říšským ve Vídni, anať se působnost její na všecky dědičné země české a rakouské vztahovala. Předsedou komise stal se ovšem tvůrce její hrabě Haugvic, vedle něhož v ní čtyři přísedící radové zasedali a sice po jednom z dvorních kanceláří české a rakouské, pak jeden z komory dvorní a jeden z generálního komisařství vojenského. Nejv. kancléř český hrabě Harrach opíral se sice tomuto obmezení moci své, ale námitek jeho nebylo dbáno. ba Marie Teresie pokládala první tento ústřední orgán, pro všecky „německé dědičné" země její platný, za tak důležitý, že každého téhodne i s chotěm svým schůze komise navštěvovala a hlavní resoluce vydávala. Kancléř

povoloval sněm pouze daň pozemkovou jako řádnou kontribuci na vydržování vojska, hrabě Haugvic se svým desítiletým recessem se neodvážil, a teprva roku 1752 obdržela Marie Teresie v Uhrách jakési zvýšení berně, ač v míře velmi skrovné a po obtížném vyjednávání.

hrabě Harrach musil je i přes odpor svůj podpisovati, pokud se zemí českých týkaly, až pak i této formální povinnosti jeho byl již v roce konec učiněn.

V souvislosti se zřízením této ústřední komise byly v Praze i v Brně zřízeny příslušné komise zemské, jimž podivným spůsobem dáno jmeno „deputací," kterýž název přece upomínal na pověstnou „deputaci" Karla Alberta, roku 1741 v Praze na místě místodržitelstva českého zřízenou. Pro deputace tyto vydána dne 14. července 1748 stejně znějící instrukce, dle které se ve všem jednání svém říditi měly; deputace byly v ní označeny za úřady zeměpanské, kterým bylo se pouze dle nařízení z Vídně vycházejících spravovati. Postavení jejich bylo rovné s úřadem král. místodržících v Praze a s král. tribunálem v Brně, a vyhraženy jim veškeré záležitosti vojensko-hospodářské, kontribuční a komorní, které nyní z působnosti obou zemských úřadů vyňaty byly. Byl to druhý krok na dráze centralistické, neboť i vrchní berniční úřady v Praze a v Brně, jakož i krajští hejtmani a pokladníci krajských úřadů byly podřízeny deputacím těmto, v jichž obor tím připadly z větší části též poměry poddanské. V Praze byla „deputace" zřízena král. reskriptem ode dne 23. srpna 1748 a předsedou jejím jmenován zemský podkomoří Václav Kazimír Netolický z Eisenberku, který si byl velké zásluhy o přijetí recessu na sněmu českém získal a za to od hraběte Haugvice úřadem tímto, s nímž roční služné 8.000 zl. spojeno bylo, odměněn jest. Tím pominul ale zároveň úřad jednoho z nejvyšších zemských úředníkův českých, totiž presidenta král. komory české, jímž byl posledně hrabě Fran-

tišek Leopold Šternberk, a tím vyrván první kámen z dosavadní soustavy stavovské, jejíž zničení přední snahou centralismu bylo. V Brně byla zřízena „deputace“ jiš král. reskriptem ode dne 18. července 1748 a také tam stal se předsedou jejím věrný přívrženec hraběte Haugvice nejv. zemský komoří baron Jindřich Blümegen, jemuž dva přísedící a sekretář k rukoum dáni.

Tím dovršena jest první výprava centralismu rakouského do zemí koruny České, jíž zástupcové stavovští bez odporu se podrobili, jednak proto, že se snažili, aby Marie Teresie na chování se jejich roku 1741 snáze zapomněla, jednak proto, že přes všecko varování hraběte Harracha dalekosáhlému významu výpravy této ani nerozuměli. Tak mstil se na stavech českých neodpustitelný hřích jejich z roku 1741, který chabost jejich z r. 1748 vysvětluje; ale méně pochopitelné jest chování se stavův moravských, kteří podobnou vinu odčiniti nemusivše, přece o nic rázněji porušování práv země své se neopírali. Jevilť se na Moravě po celé předcházející století mezi stavy vždy samostatnější duch než v Čechách, ale v rozhodné chvíli potuchl i tam duch tento a otevřeny jsou i na Moravě brány centralismu Vídenskému, který pak i do této druhé země koruny České plným proudem hrnouti se jal.

Plán hraběte Haugvice o dosažení rovnováhy ve státních financích rakouských a o vymanění státní pokladny ze všeho vlivu stavovského zdařil se v plném rozsahu. Maje na deset let zabezpečeny peníze a vojsko, mohl se oddati dalšímu sledování svých záměrů centralistických, které se s vůlí Marie Teresie tak velice shodovaly, že císařovna

státníka tohoto za jediného spasitele Rakouska pokládala. Zaznamenalať o něm v pamětním spisu svém, že jí byl „poslán opravdu Prozřetelností“, a po smrti jeho psala pozůstalé vdově, kterak „on jediný roku 1747 stát z konfuse v pořádek přivedl.“ Opáčný náhled o reformních převratech Haugvicových chovali však četní státníci a jiní vynikající mužové tehdejší, kterým zaručená dávná práva zemí byla více než pouhou plevou, za jaké je slezský přistěhovalec pokládal. Nejvyšší hofmistr císařský kníže Josef Khevenhüller zaznamenal v Pamětech svých, že „jen nešťastné poměry v zemích spůsobil a všeobecný nepořádek v zemích přivodil.“ Se stanoviska českého musí úsudku kavalíra tohoto jen přisvědčeno býti.

---

23. Počátky reform vnitřních.

První myšlenka o zásadě centralisace v zemích Habsburských byla Marii Teresii od centralistických ministrův a rádcův jejích a především od hraběte Haugvice líčena jakožto důsledek nejpřednějšího základního zákona říše její, totiž pragmatické sankce císaře Karla VI. Byla to však myšlenka libovolně a mylně vykládaná, neboť v pragmatické sankci mluví se jen o nerozdílnosti království a zemí, které vždy jako celek na manželské mužské potomky rodu Habsburského dle práva prvorozenství a v nebytí mužských potomků na pozůstalé manželské dcery vždy dle práva prvorozenství rovněž nerozdílně spadnouti mají. Tím jest vyslovena pouze jednotnost osoby panovníkovy pro království a země tyto, nikoli však též jednotnost správy jejich; rovněž není v příslušných snese-

ních sněmovních, kterými království a země pragmatickou sankci za státní základní zákon přijímaly, žádné řeči o tom, že ze zákona toho též jednotnost správy zemí těchto, totiž zcentralisování správy té vyplývá. Po celé panování Karla VI. nebylo také pragmatické sankci takovéhoto výkladu dáváno, ačkoli již tehdáž, jak jsme toho doklady uvedli, mnohé pokusy centralistické v královstvích a zemích prováděny byly, aniž by se jim bylo ale zákonné platnosti dostalo.

Teprve hraběti Haugvicovi, který ve dřívějším králi pruském Fridrichu Vilémovi ideál centralisátora spatřoval a tudíž zásadami jeho též v Rakousku se říditi odhodlán byl, zůstaveno jest, Marii Teresii vylíčiti, že zásada „nerozdílnosti království a zemí Habsburských“, v pragmatické sankci vyslovená, týče se též nerozdílnosti státní správy jejich. Náhled tento shodoval se až příliš s vlastním smýšlením Marie Teresie o domnělé škodlivosti dosavadní samosprávy království a zemí i stavovského zřízení těchže, jak je císařovna v obou pamětních spisech svých na mnoha místech vyslovuje. Píšeť zde, kterak shledává hlavní příčinu pokleslé moci státní v té okolnosti, že každý ministr a každý dvorní úřad přímo závodil, pouze prospěchy jednotlivé země zastupovati, pro kterouž ustanoveni byli, při čemž prý prospěch celého státu se zřetele pouštěli. Tím prý trpěly zejmena finance, neboť každý žádal ode dvorní komory jen peněz, aniž by se byl o to staral, aby důchody komorní ze zemí vzrůstaly, tak že zdroje tyto vždy více vysýchaly. Ještě větší chybou prý však bylo, že se každý úřad pokládal za samostatné, od ostatních úřadův úplně oddělené těleso, pročež prý vždy jen k rozšíření své

vlastní moci a důstojnosti, nikoli ale ku všeobecnému dobru hleděl. Největší škodu však spatřovala císařovna v tom, že záležitosti rakouských a českých zemí byly spravovány zvláštními dvorními kancelářemi a že českou dvorní kancelář řídil vždy Čech, rakouskou vždy Rakušan. Dvorní kancléři byli prý bráni jen ze stavův příslušné země a jsouce se stavy těmito v nejužším spojení, vždy prý prospěchův jejich nerovně více než prospěchův zeměpána svého se zastávali. Z toho prý vyplýval hlavní zdroj nesjednocenosti mezi dvorními kancléři, z čehož zase nesjednocenost zemí vycházela. V tomto posledním ohledu byla Marie Teresie především proti české dvorní kanceláři zaujata, o níž napsala, kterak prý důstojnost českého nejv. kancléře způsobovala pro zeměpanskou službu největší nepřístojnosti a nejškodlivější účinky, tak že panovník mohl jen tehdáž něco vymoci, když se s ním nejv. kancléř shodoval. Z toho prý vyplývalo, že dvorní kancelář česká vždy ochotněji plnila předpisy nejv. kancléře, než které nařídil panovník. Proto prý „jest zrušení tohoto místa nejv. kancléře českého věc velmi užitečná ku zlepšení služby.“

Slova tato napsala Marie Teresie do svého pamětního spisu sice teprv r. 1751, ale není nejmenší pochybnosti o tom, že náhled tento chovala již před rokem 1749, když českou dvorní kancelář skutečně zrušila, jak jí potřebu tohoto nejpřednějšího obmezení ústavních práv stavův českých hrabě Haugvic už dávno byl líčil. Když pak si hrabě Filip Kinský a hrabě Fridrich Harrach mocí úřadů svých zjednali přístup do tajné státní konference, v níž byli dosud jen „rakouští“ státníci a hodnostové zasedali, a když pak oba tito

čeští šlechticové v nejvyšším onom sboru státním zájmův zemí koruny České se zastávali, vzbudili tím ještě více řevnivost mladé panovnice, tak že o nich napsala, kterak prý šlo v tajné státní konferenci vše pokojně, dokud v ní Kinský a Harrach nezasedli, neboť jejich vystupování ve sboru tomto ve prospěch zemí českých bylo prý „počátkem všeho zla a příčinou, která vše pokazila.“ A přece nečinili oba tito hodnostové jiné, než že, abychom jediný příklad uvedli, podle usnesení sněmu českého na to naléhali, aby proporce vojenských břemen byla spravedlivěji ustanovována, neboť dle dosavadního způsobu rozvržení břemen těchto musilo království České ročně o 162.000 zl. více odváděti, než mu příslušelo. S této stránky neměla tudíž nechuť Marie Teresie proti působnosti českého dvorního kancléře dostatečné oprávněnosti, ale hrabě Haugvic jakožto „spasitel Rakouska“ byl zrušení dvorní kanceláře české už dříve v plán svůj pojal a Marie Teresie s činem tímto při osobním smýšlení svém tím spíše souhlasila, jelikož se hraběti Haugvicovi roku 1748 tak lehce podařilo, v Brně i v Praze desítiletý recess vymoci, jak by se k tomu dvorní kancléř asi nikdy nebyl propůjčil.

Podstatnější příčinu k vystupování proti samosprávným úřadům zemí koruny České měla císařovna v té okolnosti, že docházely do Vídně četné stížnosti na úřad král. místodržících v Praze i na úřad král. tribunálu v Brně, kterak prý úřadové tito zejmena ve věcech soudních zdlouhavě pracují, aniť stavovští přísedící jejich povinností svých nedbají a tím úřadní vyřizování běžných záležitostí zdržují. Sdělili jsme na svém místě, kterak již císař Karel VI. proti této liknavo-

sti českého úřadu místodržitelského přísnými instrukcemi roku 1715 a opět roku 1719 zakročil, ale nebylo to mnoho platno a za válečných let po roku 1741 zahnízdil se zlořád tento v úřadu onom ještě více. Tu udála se roku 1745 příhoda, která Marii Teresii proti úřadu král. místodržících v Praze zrovna tak zaujala, jak již dříve proti nejv. dvorní kanceláři české zaujata byla. Ve schůzích úřadu král. místodržících českých, které denně konány byly, předsedal nejv. purkrabí hrabě z Vrtby, jenž ale často jinak zaměstnán byl. V takovém případě měl jej v předsednictví zastupovati nejbližší úředník zemský, totiž nejv. hofmistr hrabě Štěpán Kinský, který ale do schůzí místo o 9. hodině teprv o 11. hodině přicházel. Proto požádal nejvyšší purkrabí hraběte Filipa Josefa Gallasa, nejv. sudího nad lény, aby podle instrukce sboru předsedal, by práce téhož zdržovány nebyly. Dne 13. prosince 1745 předsedal hrabě Gallas sboru místodržitelskému, když se tu po 11. hodině přihnal hrabě Kinský a Gallasovi příkrými slovy vytýkal, že v úřad jeho zasahuje. Hrabě Gallas mu odvětil, že jedná jen dle ustanovení nejv. purkrabí, ale vášnivý Kinský hrozil mu, že jej kalamářem do hlavy udeří a také se již strojil, výhrůžku tuto skutkem učiniti. Hrabě Gallas odešel na to ze síně poradní a hned druhého dne zaslal nejv. kancléři hraběti Harrachovi do Vídně stížný spis, jejž všickni ostatní přísedící místostodržitelští podepsali, a jejž hrabě Harrach ovšem též císařovně sděliti musil.

Takovéto vedlejší příčiny, k nimž připojovaly se též stížnosti na místodržitelství dolnorakouské, tak že témuž roku 1746 instrukce císaře Karla VI. znova připomenuta býti mu-

sila, přispívaly k tomu, že Marie Teresie vždy více samosprávné úřady zemské za „nepřístojnost“ a „škodné zlo“ pokládala a proto centralistickým plánům hraběte Haugvice plně se přichylovala. Týž počínal si ve spolku s baronem Bartensteinem a ostatními centralistickými příručími svými tak horlivě, že již za půl roku po dosažení desítiletého recessu od stavův českých a moravských měl další plány své na zničení moci stavovské a zavedení centralisace v Rakousku tak podrobně vypracovány, že v dané chvíli ráz za ráz příslušnými dekrety císařskými v platnost uváděny býti mohly. To se také stalo tou měrou, že neznáme v zákonodárství království Českého tak krátké doby, která by byla všecko dosavadní ústavní zřízení zemské podobně rychlo v pravý opak jeho obrátila, jako se v první polovině roku 1749 stalo. I vítěz Bělohorský císař Ferdinand II. byl si dal po sedm let na čas, než na ústavní práva království Českého sáhl, za Marie Teresie stačila k tomu doba půl roku, aby zničeno bylo i to, co Obnovené zřízení zemské z roku 1627 státu českému zůstavovalo.

Při tom všem počínal si Haugvic velice opatrně, jak to byl již při jednání o recessu se stavy českými i moravskými osvědčil. Odstraniv nejdříve všecky obtíže a získav rozhodující osobnosti mezi stavy obou zemí, snažil se i mínění v nich upevniti, že se nejedná o žádné porušování práv zemských, ba naopak že na základě jejich dále pracováno bude. Ještě mezi vyjednáváním o recessu, totiž v dubnu 1748, přiměl Marii Teresii k tomu, že vydala král. reskript, aby někdejší komise pro opravu Obnoveného zřízení zemského byla v Praze znovuzřízena a aby v pracích svých

dále pokračovala. Komise doplněna sedmi členy ze stavu panského a rytířského i třemi právníky a za předsedu jejího ustanoven president nad appellacími hrabě Václav z Kokořova*). Již dne 10. července 1748 byla komise z Vídně vybízena, aby práce své urychlila, a to vše utvrdilo stavy v domnění, že se na žádné obmezování práv stavovských nepomýšlí, pročež to měli za jednu z příčin, žádaný desítiletý recess v plném rozsahu povoliti. Úmysl hraběte Haugvice zdařil se tudíž i v tomto ohledu a důvěřiví stavové přesvědčili se již za nedlouho, že nové svolání komise pro revisi zřízení zemského bylo též jedním z prostředkův k oslabení jejich opposice proti recessu, a že ve Vídni sami revisi ve zcela jinakém směru chystají.

Počátkem roku 1749 spatřoval hrabě Haugvic připravenu půdu ku provedení nejpřednějšího článku své soustavy centralisační, totiž zrušení nejv. dvorní kanceláře české. Ale i tu vedl si velmi opatrně, aby náhlým podvrácením tohoto hlavního pilíře starodávné samobytnosti zemí koruny České snad celé převratní dílo své hned v počátku neohrozil. Neobával se sice dle dosavadních zkušeností v Praze i v Brně nějaké opposice stavův, ale přes to uznával potřebu toho, aby hlavní

---

*) Ze členův někdejší komise zbývali roku 1748 ještě nejv. zemský písař rytíř Jan František Golč, šl. Sterneck a zemští prokuratoři šl. Schertzer, dr. šl. Ebenholz, Wolff, Schabner a Ledvinka. Nově byli do komise povoláni hrabě Václav Kokořovec, hrabě Ferdinand Kokořovec, hrabě Karel Vratislav, hrabě František Pachta, rytíř Maxmilian Wiedersperg, rytíř Arnošt Malovec, Václav Údrcký z Údrče, hrabě Josef Šafgoč a právníci šl. Müllersdorf, šl. Schutzbreth a dr. Josef Azzoni. Do roku 1752 staly se v komisi ještě některé osobní změny.

rána proti dvorní kanceláři české nebyla jediným rázem vedena, nébrž aby zrušení instituce této bylo znenáhla připravováno. Stavové i všecka veřejnost měli se dříve sami přesvědčiti o prospěšnosti přípravných k tomu kroků, jejichž konečný cíl ovšem utajen zůstával. První z těchto kroků záležel v tom, že Marie Teresie dne 15. ledna 1749 vydala reskript ku královskému tribunálu v Brně, v němž se nařizovalo, aby „k vůli lepšímu pořádku a spolehlivosti“ byla při tribunálu tomto správa politických záležitostí od soudnictví oddělena a aby pro každý z obou oborů těchto byl zvláštní senát zřízen. Senát politický měl říditi nejv. zemský komoří baron Blümegen a senát soudní nejv. sudí zemský hrabě Schrattenbach. Toto oddělení správy politické od soudnictví bylo sice správné, jelikož jím zásada neodvislosti soudcovské sledována byla, avšak nebylo to tehdáž vlastním účelem rozdělení tohoto, nébrž čelilo se tím jen proti dvorní kanceláři české ve Vídni, kterýž pravý účel ovšem i při aktu tomto utajen zůstal. Proto ustanovovalo se na konci reskriptu, aby zprávy a dobrá zdání obou senátů jako dosud dvorní kanceláři české podávány byly. Také přísedící obou senátův byli ještě ze stavovských členův král. tribunálu vzati, tak že tím na pohled žádné skrácení výsad stavův zemských nenastávalo.

Již o několik dní později, totiž dne 24. ledna 1749, vyšel další královský reskript do Prahy, avšak zde nebylo již přímo řečeno, že také v Praze mají všecky soudní záležitosti odděleny býti od úřadu král. místodržících, nébrž ustanovovalo se pouze tolik, že fiskální a poplatkové záležitosti, spory s komorou o poplatek z tabáku, piva a pálenky,

dále věci kolkovní, loterní a lichevní, pak věci utlačování poddaných se týkající, a konečně menší přestupky proti řádu myslivosti mají býti přiděleny zvláštnímu sboru (konsessu), jemuž měl vládou jmenovaný president předsedati, a jenž se i zde měl skládati z přísedících stavu panského i rytířského, pak z radův appellačních, jakož i z několika kameralistův, kteří ale jen hlas poradný měli. Počet přísedících nebyl ustanoven a mohl jich zeměpán více neb méně ustanoviti,[*] čímž budoucí byrokratické zřízení sboru tohoto připraveno býti mělo. Sbor měl každého téhodne dvě až tři schůze konati, záležitostem komorním pak zvláštní schůzi věnovati. Aby pak i v Praze vlastní účel zřízení tohoto sboru justičního, jenž se záležitostmi politickými neměl již co dělati, zastřen byl, ustanovovalo se v reskriptu, že má protokoly své každého téhodne dvorní kanceláři české do Vidně zasílati. V Praze i v Brně neměl tudíž nikdo ze stavův tušiti, co vlastně toto oddělení soudnictví od politické správy znamená, a že za tím vězí jen příprava ke zrušení dvorní kanceláře, ač ze znění obou reskriptů na jevo vycházelo, že nejvyšší tento úřad zemí koruny České nadále trvati bude. Také dvorní kancelář česká měla zůstati v nejistotě o plánech hraběte Haugvice, neboť toto oddělení justice od politické správy v Čechách a na Moravě událo se bez vědomí nejv. kancléře hraběte Harracha, který později sice význam obou král. reskriptů postřehl a proti nim důrazně se ohražoval, tím ale jen v nemilost císařovny upadl. Bylť v té době (12. ledna 1749) zemřel jediný jeho spojenec proti centralisačním plánům Haugvicovým, president bankovní deputace hrabě Filip Kinský, a ojedinělá opposice

Harrachova připravila též jemu samému a kancléřskému úřadu jeho již v krátké době tří měsíců na to pád, který ovšem od hraběte Haugvice již dávno ustanoven byl.

Dne 1. května 1749 vydala totiž Marie Teresie z letohrádku svého Schönbrunnu ke kancléři českému hraběti Harrachovi, k rakouskému kancléři hraběti Seilernovi a k hraběti Haugvicovi obšírný vlastní list, ve kterém prohlašovala nejdříve své potěšení nad tím, že od lonského recessu zaveden jest pořádek ve správu financí, kontribucí a vojenství, a že od té doby není již také v těch věcech neshod a sporů mezi dvorními úřady. Za to ale prý docházejí stále stížnosti na správu soudní a její liknavé provádění, což prý má svou příčinu v tom, že některé věci u dvorní deputace i u dvorních kanceláří se vyřizují, tak že z toho zbytečná práce a mnoho psaní vzniká. Proto vidí se císařovně soudnictví od politické správy zemí úplně odděliti a pro všecky „německé dědičné země“ zříditi nejvyšší soudní dvůr, jenž má tři sbory tvořiti, v nichž by jakožto kancléř hrabě Seilern a jakožto místokancléř hrabě Oedt (z dvorní kanceláře rakouské) a hrabě Kořenský (z dvorní kanceláře české) předsedali, a jejichž členy má býti patnáct radův, ze stavu panského, rytířského a učeného. Kancléř bude míti právo, buď v tom neb onom sboru předsedati a každému z nich rady přidělovati, při čemž má se k tomu hleděti, aby ve sboru, v němž se soudní věci české vyřizují, byla většina radův českých, a kde se o soudních věcech rakouských jedná, většina radův rakouských, nikdy ale veskrz radové čeští neb rakouští. V jednom sboru mají se vyřizovati soudní věci z Čech, Mo-

ravy a Slezska, ve druhém z Vídně a z Dolních Rakous, ve třetím z Horních Rakous a z ostatních vnitřních zemí rakouských, pak z Tyrolska a z předních zemí rakouských. Registratury a expedice česká a rakouská mají však ještě odděleny zůstávati. První prací nejv. soudního dvoru tohoto má býti vypracování řádu soudního, jenž by pro veškeré země stejnou platnost měl.

V císařském listu tomto, jímž se poprvé úplná centralisace v oboru soudnictví pro všecky země české i rakouské zaváděla, mluví se jako v obou reskriptech recessních o zemích těchto zase souhrnně jako „o dědičných zemích německých,“ jak to od roku 1748 ve Vídni v obyčej vcházeti počalo. Avšak nemluví se v něm ještě výslovně o zrušení české dvorní kanceláře. Ale ani to nedalo na se dlouho čekati. Jako lednový reskript, v Praze valnou část soudnictví od politické správy oddělující, měl za utajený účel, připraviti zrušení úřadu král. místodržících v Praze, takž i cís. list ode dne 1. května 1749 nepřipravoval rozdělením správy soudní a správy politické nic jiného, než zrušení nejv. dvorní kanceláře české, byť i to v něm ještě nebylo zřejmě prohlášeno. Tím spíše se to dalo vyčísti již mezi řádky jeho, neboť v další části listu svého ustanovuje Marie Teresie, že pro vyřizování záležitostí politických zřizuje z dvorních kanceláří české i rakouské zvláštní nejvyšší sbor pod předsednictvím hraběte Haugvice, kterýž ponese název directoria pro politické a kamerální záležitosti, neboť s ním též dosavadní dvorní komora spojena býti měla. Byly tudíž nejv. dvorní kanceláři české odňaty nejen soudní, ale i politické záležitosti, tak že jí nezbývalo

vlastně žádného jiného oboru působnosti více, a tím dvorní kancelář česká sama sebou pomíjela.

Za to se v cís. listě výslovně uvádělo, že z tohoto rozdělení soudnictví a politických věcí u dvora vyplývá též podobné rozdělení v zemích, kdež politické záležitosti příště nový úřad pod názvem „král. representace a komora“ spravovati má. Poněvadž prý ale nelze připustiti, aby v jedné zemi bylo několik representací neb místodržitelstev, proto se, znělo v cís. listu, „od Mé libovůle závisící a pouze pro nepřítomnost králův českých zavedené král. místodržitelství v Praze tímto zrušuje a příslušná téhož agenda na král. representaci přenáší.“ Naproti tomu byli nejvyšší úřadníci zemští ve svých úřadech, ve starobylé zemské ústavě založených, i dále zachováni a měli pro některé soudní záležitosti tvořiti sbor pod názvem „Královští čeští nejvyšší úřadníci zemští v království Českém,“ s nímž by si nejvyšší soudní dvůr v oněch záležitostech soudních prostřednictvím král. representace dopisoval. Dosavadní nadpočetní členové úřadu král. místodržících byli zároveň zrušeni. Na konci se v cís. listu hraběti Harrachovi ukládalo, aby vše, co se mu zde předpisuje, nejen ihned ve dvorní kanceláři prohlásil a provedl, nébrž i zemským guberniím tuto relaci císařskou reskripty oznámil, jelikož jest vůlí panovnice, aby toto nové zřízení všude dnem 10. května počátek svůj vzalo.

Toť jest obsah památného cís. listu od dne 1. května 1749, kterým bylo dosavadr stavovské zřízení zemí koruny České změněn aby v někdejším útvaru a rozsahu svém, ja je i Obnovené zřízení Ferdinanda II. v platnost

zůstavovalo, nikdy více vzkříšeno nebylo. Federalistické zřízení říše Habsburské bylo ode dne 1. května 1749 proměněno v dualistické a takž jest Marie Teresie vlastní tvůrkyní dualismu, který za našich dob v plnou platnost přišel. Jak velice se převrat tento dotekl posledního nejv. dvorního kancléře českého hraběte Harracha, vysvitá z té okolnosti, že brzká jeho smrt, která jej již za měsíc na to, dne 4. června 1749, v mužném věku 53 let stihla, byla od současníkův zrušení dvorní kanceláře české připisována. Není blíže známo, zda hrabě Harrach činil nějaký odpor cís. listu, jenž byl bez jeho vědomí a proti jeho vůli vydán, ale i pak by byl zůstal odpor takový beze všeho účinku proti centralistickému plánu Haugvicovu a Bartensteinovu, zvláště když týž i z vlastní vůle panovnice vycházel. Rovněž nevíme, zdali se zrušením české dvorní kanceláře byla zároveň také osobní hodnost a důstojnost nejv. dvorního kancléře českého výslovně zrušena; zdá se ale, že se tak nestalo, poněvadž o tom žádného aktu zachováno není. Mimo to hrabě Harrach v úřadním prohlášení Vídenských Novin ode dne 14. května 1749 ještě jako „dosavadní nejvyšší kancléř český“ se uvádí, a on sám na reskriptech, během měsíce května Marií Teresií do Čech vydávaných, stále jako nejv. kancléř český se podpisoval, kdežto podpis hraběte Haugvice teprva na druhém místě se nalezal. Slabou náhradou bylo hraběti Harrachovi, že směl ve státním direktorium, jemuž nyní hrabě Haugvic předsedal, první místo a hlas zaujímati.

Jakkoli nebylo tedy zrušení nejv. dvorní kanceláře české v cís. listě ode dne 1. května 1749 ještě výslovně uvedeno, přece vyšlo již

dne 8. května cís. rozhodnutí do všech zemí českých, že se hraběti Harrachovi jakožto nynějšímu členu direktoria nemá více dávati název dvorního kancléře. Teprve za týden na to dověděl se hrabě Harrach konečně určitě, jaký osud jest nejv. dvorní kanceláři české připraven a co všecky dosavadní reformy v Brně a v Praze znamenaly. Vyšloť totiž dne 14. května 1749 ve zvláštní příloze úřadních Vídenských Novin vládní prohlášení, ve kterém důvody odloučení soudnictví od ostatních záležitostí zemských podrobněji vyloženy byly, než jak se v cís. listě dálo. Prohlášení toto stalo se k ponuknutí bar. Bartensteina, který je nepochybně také sám sepsal a hlavně proto je uveřejniti dal, aby veškerému světu oznámiti mohl, že jest nejv. dvorní kancelář česká od 1. května 1749 navždy zrušena a dosavadní nejv. český kancléř hrabě Harrach že jest již jen členem státního direktoria. Výslovně praví se totiž v úřadním prohlášení onom, že „Její císařská a královská Milost obě dosavadní dvorní kanceláře, král. českou a rakouskou, trvale zrušila," na místě jich pak z obou pro soudní správu „nejvyšší soudní dvůr" pod předsednictvím rakouského dvorního kancléře hraběte Seilerna a pro politické záležitosti „directorium in internis" pod předsednictvím hraběte Haugvice zřídila.

Tím přibyly k recessní komisi, jež po sloučení s direktoriem státním pro všecky mimouherské země dědičné od roku 1748 představovala společné ministerium financí, dva nové ústřední úřady pro země tyto, totiž ministerium práv a ministerium vnitra, jak úřadové tito od roku 1848 slují. Provádění podrobných reforem, se státním převratem tímto souvisících, počalo v jednotlivých ze

mích současně hned po 1. květnu 1749, neboť byli se Haugvic a Bartenstein o sestavení příslušných nařízení a návrhů již dávno postarali, tak že tytéž ráz na ráz za sebou vyhlašovány býti mohly.

---

24. Další provádění reform vnitřních.

Hrabě Harrach, vyhostěný dvorní kancléř český, vyhověl s resignací výslovnému rozkazu císařovninu, aby všecka ustanovení vlastního listu jejího ode dne 1. května 1749 byla do 10. května vyplněna, a takž již dne 5. května zaslal do Prahy reskript, kterým částečné oddělení soudnictví od správy politické, již v lednu téhož roku stanovené, jakož i zřízení zvláštního sboru pro tyto záležitosti soudní bylo poznovu nařízeno a obor působnosti téhož podrobně vymezen. O dva dni později, dne 7. května 1749, vyšel další reskript, jímž se dosavadní úřad král. místodržících v Praze zrušoval a na jeho místě nový úřad pod názvem „královská representace a komora“ zřizoval. Název „komora“ připojen byl novému úřadu tomuto proto, poněvadž s ním vloni zřízená „deputace“ sloučena býti měla. Připojen byl opis cís. listu ku hraběti Harrachovi, v němž se zrušení úřadu král. místodržících odůvodňovalo tím, že prý úřad tento byl původně zřízen pouze pro nepřítomnost králův českých v Praze a závisel tudíž toliko od libovůle panovníkovy; a jelikož císařovna ve všech zemích svých zřídila zvláštní „representace“, proto prý se nyní též dosavadní místodržitelstvo české zrušuje. Přes to ale budou prý nejvyšší úřadníci zemští za-

chováni jako dříve ve své působnosti a ve svých úřadech a budou tvořiti zvláštní konsess za předsednictví nejv. purkrabí, jenž by vyřizoval záležitosti, spadající v obor veřejného práva, vyhrazené agendě nejv. dvoru soudního, a v oboru soudním to, co ještě bylo svěřeno dosavadním místodržícím *). Konečně ujišťovala císařovna, že i na dále bude vždy nejvyšší úřady zemské obsazovati a hned také udělila uprázněné místo nejvyššího zemského komorníka tehdejšímu nejvyššímu zemskému maršálkovi hraběti Františku Leopoldu Buquoiovi.

Zřízení tohoto konsessu, který se sice jen ze členův stavu panského a rytířského skládal, nemělo však povahy úřadu samostatného a neodvislého, neboť byl sbor tento od počátku podřízen král. representaci a komoře, nemohl si s dvorními úřady a s vyššími soudními úřady zemskými přímo dopisovati, nébrž musil si, potřeboval-li zpráv od těchto úřadův, prostřednictví representace a komory

---

*) Konsess tento měl roku 1749 za direktora hraběte Filipa Kolovrata Krakovského, nejv. purkrabí, a za přísedící hraběte Filipa Gallasa, nejv. hofmistra; hraběte Frant. Leopolda Buquoie, nejv. maršálka; hraběte Karla Šafgoče, nejv sudího; barona Václava Kazimíra Netolického z Eisenberku, nejv. lénního sudího; hraběte Václava Čejku z Olbramovic, velkopřevora řádu maltezského; hraběte Josefa Viléma Nostice, appellačního presidenta; rytíře Jana Františka Golče, nejv písaře. a Josefa Vančuru z Řehnic, podkomořího. Jako úřadnictvo byli sboru tomuto přiděleni dva sekretáři, protokolista, dva registrátoři, koncipista a pět kancelistů, z nichž prvním byl známý Jan Josef Kunz, který byl dne 7. prosince 1741 kurfiřta Karla Alberta v městech Pražských jakožto krále Českého prohlašoval, kterýžto velezrádný čin mu ale. jak viděti, v úřadní karrieře jeho žádného zkrácení nepřivodil.

vyžádati. Tím méně pak měl nějaký význam státoprávní, neboť, ač se ze členův stavovských skládal, byl přece jen dle působnosti své institucí byrokratickou, která v českém zřízení zemském základu neměla.

Za to důležitý význam obsahovalo v sobě zrušení nejv. dvorní kanceláře české ve Vídni a úřadu král. místodržících v Praze, neboť oběma činy těmito dotknuta jest na ten čas historická samostatnost zemí koruny České, na kterou dosud žádný z předešlých panovníkův nebyl sáhnul. Avšak výslovné zrušení této samostatnosti neb prohlášení Obnoveného zřízení zemského za neplatné nebylo při obou oněch aktech nikterak učiněno a takž i při změně nejvyšších úřadův zemských trvala platnost zemského zřízení Ferdinanda II. v Čechách a na Moravě právně dále, jak k tomu stavové čeští za Leopolda II. a ještě roku 1847 na sněmu českém důrazně poukazovali. Stalo se centralistickými skutky Haugvicovými pouze tolik, že ode dne 1. května 1749 splynuly země české s ostatními zeměmi mimorakouskými v jedno těleso státní, řízené ústředními úřady z Vídně a doma úřady státními, které ve všech zemích rakouských stejné a byrokraticky zařízené byly. Nejvyšším úředníkům zemským, ze stavův vycházejícím, odňat jest dosavadní vliv na správu politickou a pokud jim vliv na správu soudní v konsessu zůstaven jest, musil se podrobiti směru centralistickému a byrokratickému. Nejvyšší úředníci zemští nezastupovali v zemi více panovníka, starobylé právo toto přešlo nyní na „representaci“, jíž jmeno toto proto dáno, poněvadž jediné ona měla v zemi panovníka representovati. Byla úřadem státním a nikoli již stavovským, členové její dostávali

své služné od státu a nikoli již od sněmu stavovského, jenž je byl dosud každoročně povoloval, počítaje v to i náklad na nejv. dvorní kancelář českou ve Vídni; konečně závisela representace v působnosti své úplně od ústředního direktoria politického ve Vídni, slovem jako „deputace", pro věci finanční roku 1748 zřízená, ale nyní s representací sloučená, byla již jen úřadem zeměpanským, ve všem od Vídně závislým. Přes to dáno jí postavení nade všemi zemskými úřady a soudy i nad nejvyššími úředníky zemskými. Starobylé výsady stavovské, jež Obnovené zřízení Ferdinanda II. bylo zemím koruny České zůstavilo, byly tím ovšem změněny, ale zřízení zemské, jehož šetření byla Marie Teresie v korunovační přísaze své zachovati slíbila, nevzalo akty těmito právně za své, neboť by se k převratu tomu bylo svolení sněmovního vyžádati musilo, jak to ústava zemská předpisovala, a k tomu ani hrabě Haugvic nepřikročil. Spokojil se tím, že absolutistický a centralistický plán jeho a spojenců jeho v radě koruny slavil vítězství ve třech oborech, finančním, soudním i politickém, ale státoprávní otázky bylo při tom pominuto. Jen centralisace zemí českých a rakouských a splynutí těchže v jedno těleso státní byly v hlavních rysech vykonány a jednalo se ještě o podrobné provádění jejich.

V tom ohledu byli hlavní původcové centralismu rakouského, hrabě Haugvic a baron Bartenstein, vše potřebné již dávno před tím připravili, a takž mohl hrabě Haugvic již dne 4. května 1749, ještě než zrušení nejv. dvorní kanceláře české veřejně prohlášeno bylo, císařovně předložiti své návrhy stran „direktoria", které na místo obou dvorních kanceláří,

české i rakouské, nastoupiti mělo. Direktorium mělo čítati sedm dvorních radů (o rok později bylo jich už čtrnáct) se šesti sekretáři a jelikož při ústředním úřadě tomto, společném pro všecky české i německé země rakouské, nebylo již třeba zvláštní znalosti českého zřízení soudního a práva zemského, nemusila většina radů a sekretářů pocházeti ze zemí českých. Přes to však opatrný centralista Haugvic i zde nechtěl rázem odstraniti všecky upomínky na někdejší autonomii zemí českých a navrhl, aby byl zřízen jeden referent pro Čechy a druhý pro Moravu, ti oba pak aby společně vyřizovali politické a finanční záležitosti Slezska. Referentem pro Čechy jmenován jest, když Marie Teresie návrh Haugvicův schválila, dvorní rada baron Kannegiesser a pro Moravu dvorní rada šl. Kranichstädt, pro odbor český a slezský povolán sekretář Eger a pro moravský sekretář Rosenthal *). Byli-li oba onino referenti mocni jazyka českého, jest pochybno, aspoň uznával

*) Antonín Rosenthal, rodem Pražan, byl již v září 1749 vyslán do Prahy, aby zde shledal veškeré staré listiny, rodu Habsburského se týkající, a do Vídně je převezl, aby prý se neopakovalo snad, co byl hrabě Fridrich Harrach často tvrdil, že po smrti císaře Karla VI. byli sotva tři ministři císařští o právních nárocích Marie Teresie na království České přesvědčeni, kdežto všickni ostatní prý toho náhledu byli, že nároky bavorského kurfiřta Karla Alberta na Čechy jsou podstatné. Marie Teresie psala také dne 13. září 1749 nejv. purkrabí českému hraběti Kolovratovi, aby všecky důležité státní listiny, které prý ve válce v Čechách v nebezpečí byly, z Prahy do Vídně zaslal, jakož ona sama byla z téže příčiny již roku 1743 i korunu českou do Vídně převezla. Rosenthal počínal si v zemských i v soukromých archivech v Praze tak horlivě, že několik tisíc listin do státního archivu ve Vídni převezl.

hrabě Haugvic potřebu toho, aby při českém senátu byl ustanoven jeden koncipista češtiny mocný, jímž byl jmenován Frant. Ant. Ottovský. Úřadní dopisování mezi direktoriem ve Vídni a representací v Praze jakožto úřady pouze zeměpanskými dálo se jen po německu. Rakouský senát sešel se již dne 7. a český dne 12. května, oba za předsedání hraběte Seilerna, který je předčítáním listu císařovnina ode dne 1. května 1749 zahájil. Avšak již v prvních dnech objevily se jak u direktoria, tak u nejv. soudního dvoru nedostatky kvapných plánů Haugvicových co do působnosti obou ústředních úřadův těchto, neboť již dne 14. května musily z kompetence nejv. soudního dvoru záležitosti náboženské a o měsíc později též záležitosti cechovní a koupě nemovitostí pro korporace duchovenské vyloučeny a direktoriu přiděleny býti, kteréžto změny se roku 1751 u zvýšené míře opakovaly.

Na Moravu vyšel král. reskript o nové organisaci soudní a politické taktéž dne 7. května 1749, jen že tam bylo v té věci poněkud jinak postupováno, než jak se v Praze dálo. Nebyl zde totiž dosavadní král. tribunál zrušen, jako úřad král. místodržících v Praze, nébrž měl úřad tento i nadále trvati a přiděleny mu záležitosti soudní, kdežto správa věcí politických přešla na nedávno zřízenou „deputaci,“ která nyní jako v Praze název „representace a komora“ obdržela. Členy král. tribunálu v Brně byli té doby zemský hejtman (úřad tento nebyl od smrti hraběte Oldřicha Kounice roku 1746 ještě obsazen), nejv. komoří baron Jindřich Kajetán Blümegen, nejv. sudí hrabě František Antonín Schrattenbach, zemský podkomoří Jiří šl. Žalkovský a nejv. písař zemský Václav Maxmilian šl. Kriesch; dále

příslušeli k němu úřadující kancléř, deset přísedících (4 ze stavu panského a 6 ze stavu rytířského), sedm cís. radův (taktéž ze stavu panského a rytířského) a 11 úřadníkův. Representace a komora skládala se z presidenta bar. Blümegena, šesti přísedících (1 ze stavu panského a 5 ze stavu rytířského) a 17 úřadníků. Dne 24. května 1749 vydána oběma úřadům těmto instrukce a vyměřena jim agenda jejich, což obé ale již reskripty ode dne 16. a 23. června 1749 zase měněno a doplněno býti musilo. Při representací moravské byl pak reskriptem ode dne 30. ledna 1751 pro fiskální záležitosti zřízen jako v Praze též zvláštní konsess s předsedou hrabětem Augustinem Herbersteinem v čele, který měl též spory poddanské, cechovní a živnostenské vyřizovati.

Lze si pomysliti, že tento převrat v nejvyšších úřadech zemských v Čechách a na Moravě nebyl v zemích těchto se žádným nadšením přijat, třebas mezi stavy obou zemí, kteří jím o dosavadní práva svá připraveni byli, k žádnému veřejnému projevu opposičnímu nedošlo. Příčiny této osudné passivity proti centralisačním plánům hraběte Haugvice, pokud se stavův českých týče, již jsme uvedli. Za to se tím hlučněji vedlo mezi poplatníky, kteří novou soustavou kontribuční, po přijetí desítiletého recessu zavedenou, tak veliká nová břemena snášeti měli. V tom ohledu byly i vrchnosti s poddanými a ostatními poplatníky za jedno, neboť nová soustava všech kapes stejně těžce se dotýkala. Patentem ode dne 6. září 1748 byly totiž dosavadní předpisy o vybírání daní a o vedení exekucí valně zostřeny, a sice především proti vrchnostem, neboť měli berní úřadníci od nynějška přísně

k tomu hleděti, aby kontribuce na vrchnosti připadající nebyla směšována s berní poddaných, čehož vrchnosti ku zmenšení své vlastní kontribuce ode dávna zneužívaly. Proti tomuto utlačování měli nyní poddaní zostřeným dohledem berních úřadníků chráněni býti. Dále nařizovalo se patentem tím, že do 21. dne v každém měsíci měla daň na příští měsíc vypadající zapravena býti, jinak se mělo hned dne 22. s exekucí započíti a sice proti vrchnostem sekvestrací majetku a proti ostatním poplatníkům exekucí vojenskou, kterou vojenský velitel v každém kraji se nalezající dostavovati měl.

Zostřená opatření tato spůsobila v zemi nespokojenost, která živena byla i berními úřadníky samými, neboť mnozí z nich i přes zavedenou centralisaci považujíce se stále ještě za úřadníky stavovské, drželi s vrchnostmi a s poplatníky proti vládě, ba podporovali je v odporu proti nové soustavě berní a přísnému provádění jejímu. Opposice tato byla v úřadních kruzích těchto tak značná, že již dne 2. září 1749 musil býti vydán dvorní dekret, kterým se nařizovalo, aby „všickni onino úřadníci, kteří novou soustavu kontribuční lidu co nejvíce zošklivují, ba ochotného poplatníka všelikými výmysly a bajkami v nepokoj uváděti se neostýchají,“ byli k zodpovídání se pohnáni a dle okolností též těžšími tresty stíženi. Tím byla sice opposičním choutkám úřadníků přítrž učiněna, ale nespokojenost poplatníků neumenšena. Stavové pak byli již v krátce na to ještě více roztrpčeni, že jim roku 1750, tedy již ve dvou letech po smluveném recessu, byla postoupená přirážka na daň ze soli zase pro dvorní komoru ve Vídni odňata a roku 1758 vzat jim k účelům

válečným i vlastní fond, jejž byli stavové čeští na stavbu silnic sehnali, aniž by se jim po válce bylo za to náhrady dostalo. Ba reskriptem ode dne 13. září 1763 vzaty jim i všecky ostatní přirážky na tabák, kolky, na daň z jistin atd., které stavovskému domestikálnímu fondu ročně přes 300.000 zl. vynášely. Jinak bylo zcela správné, že Marie Teresie dvorním dekretem ode dne 19. února 1751 zrušila všecko dosavadní osvobození vrchnostenských pozemků od placení daní, čímž byl v zemích Habsburských beze všeho odporu a hluku odstraněn středověký zlořád, který o čtyřicet let později byl ve Francouzsku jednou z předních příčin velké revoluce tamní.

S druhé strany bylo hleděno k tomu, aby obvyklé utlačování a přetěžování poddaných se strany vrchností bylo co možná zamezeno a aby stav lidu selského vůbec byl povznesen. S návrhu na úplné zrušení poddanství, jak byl v tajné konferenci Marii Teresii učiněn, pro tuhý odpor šlechtických ministrů sice sešlo, ale přece byla uznána potřeba toho, aby lid selský byl proti přehmatům vrchností a jich úředníků chráněn, jak to již patent ode dne 6. září 1748 berním úředníkům za povinnost ukládal. V důsledku toho nařizoval dvorní dekret ode dne 31. července 1750, že vrchnosti nesmí daň ze zabraných rustikálních pozemků, které jim bez kupu připadly, na ostatní poddané uvalovati, neméně pak že nesmí více poddané ze zakoupených statků na jiná hospodářství libovolně přesazovati, jinak že trestu propadnou. Současně byly patenty císaře Karla VI. o ulehčení v robotě a v jiných povinnostech poddanských poznovu veřejně vyhlášeny a dále uvolněna do-

savadní vázanost selských pozemků nařízením, že sedláci za jistých okolností mohou jednotlivé pozemky od statku svého odprodávati, aby tím ostatní své hospodářství zvelebiti mohli. Konečně bylo téhož roku 1750 vrchnostem zakázáno, selské statky zakupovati a tím rustikální majetek zmenšovati. Po sedmileté válce byly reformy v oboru tomto v míře ještě rozsáhlejší prováděny, tak že se tím poměr poddaných k vrchnostem podstatně změnil, jak o tom později ještě blíže vyprávěti budeme.

Také obcím městským, které zejmena v Čechách a na Moravě za posledních válečných let velikých škod utrpěly a v dluhy upadly, mělo býti z Vídně pomoženo, jen že se to dálo způsobem autokratickým, který se kýženým účinkem minul a obcím těmto namnoze jen nových škod způsobil. Dne 19. února 1752 vyšel totiž pro všecky „německé dědičné země“ nejv. reskript, kterým se nařizovalo, aby ve všech obcích městských „vyjma daně a báňské doly všechen obecní majetek, nechť se týče vlastních důchodů, pivovarů, mlýnů, polních hospodářství, rolí, lesů, rybníků a jiných realit, které dosud nejsou prodány neb pronajaty, nebyl již od obcí samých spravován, nébrž aby byl veřejnou dražbou prodán neb pronajat, nájemné pak aby se na potřeby obecní obracelo a účtovalo.“ Ačkoli ustanovení toto vycházelo z dobrého úmyslu, aby se hospodářství obecní zlepšilo, přece se pro centralistický směr svůj v pravý opak zvrátilo, neboť co by snad jednomu městu bylo prospělo, nemohlo prospívati stům jiných, jak se to také za krátko objevilo. Ku dražbám obecních realit nedostavovalo se totiž pro tehdejší ochuzení obyvatelstva buď žádných

licitantův aneb jen úřadníci vrchnostenští, kteří obecní reality a pozemky za laciný peníz pro vrchnosti najímali. Proto se stalo toto vládní opatření postiženým městům jen velikou obtíží, tak že města stále u úřadův zemských domáhala se toho, aby pronajímání majetku svého zbavena byla. Nemohli totiž úřadníci obecní bráti své služné více v přírodninách, jak dosud bylo se dálo, a musilo jim totéž býti vypláceno v penězích z nájemného, které tím arciť pro vlastní účele své značně kleslo. Žádosti měst za zrušení tohoto nevýhodného kroku Vídenských státníků zůstávaly po mnohá léta oslyšány a teprva roku 1763 vydalo gubernium v Čechách i na Moravě z císařského poručení rozkaz, aby reality a pozemky obecní po uplynutí lhůty najímací byly ponechány zase ve správě obecní. Aby se však v obcích dobře hospodařilo, ustanoveno jest, aby v každém městě zřízeni byli dva obecní inspektoři, volení obcí, kteří by dohlíželi na hospodářství obecní *).

Jelikož se po oddělení soudnictví od správy politické stále ještě vyskytovaly spory o kompetenci mezi konsessem a representací, což se hlavně v Čechách a na Moravě dálo, zřídila Marie Teresie již během roku 1750 ve

*) Obce měst Pražských musily následkem cís. reskriptu onoho již roku 1752 prodati Staroměstské mostní, Helmovské a Sovovy mlýny, jimž pak následovaly ostatní mlýny městské, ostrovy, převozy, hospody a jiné obecní reality, jako dům u Královy lázně, dům u „tří modrých kulí“, vinice Jirkovská, pole u Jinonic atd. Z téhož důvodu úsporního bylo reskriptem ode dne 29. srpna 1750 nařízeno, aby městská milice Pražská, od sta let obcemi vydržovaná, beze všech námitek byla zrušena, jelikož prý dosti řadového vojska v Praze leží, a příslušného nákladu k něčemu lepšímu upotřebiti se může.

Vídni za předsednictví hraběte Haugvice zvláštní komisi, která by zásadu oddělení justice od administrace přísně provedla a při novém vymezení kompetence obou řečených sborů především k tomu hleděla, aby soudním úřadům v zemích jen vlastní sporné věci přikázány byly. Po důkladném uvážení komise vydána jest dne 30. ledna 1751 representacím v Praze a v Brně (později též pro ostatní země dědičné) nejv. resoluce, kterou se zásada onoho oddělení poznovu co nejpřísněji prováděla a právomocnost representace i konsessu co nejpodrobněji vymezovala. V důsledku toho zrušen dosavadní delegovaný soud pro věci fiskální a zřízen v Praze delegovaný konsess regální a fiskální, pro nějž za měsíc na to dne 28. února 1751 vydána také instrukce jednací, tak že mohl nově zřízený tento sbor dne 8. března 1751 působnost svou počíti. Předsedou jeho stal se appellační president hrabě Vilém Nostic a přísedícími radové representace hrabě František Václav Sinzendorf, František šl. Textor a hrabě Vincenc Vratislav, dále appellační radové baron Alexander Mönnich, Vojtěch šl. Höpflingen a Frant. Kunz, konečně Jan Arnošt hrabě Bubna, podkomoří Arnošt Malovec z Chejnova, správce bankovních důchodů Antonín šl. Schabský a správce podkomorního úřadu František Antonín šl. Nell. Sbor to veskrz již byrokratický který s někdejším zřízením stavovským již nic společného neměl.

Dalším krokem k odstranění dosavadní souvislosti zemí koruny České bylo zřízení zvláštního appellačního soudu při král. tribunálu v Brně pro Moravu, což se cís. reskriptem ode dne 18. listopadu 1752 stalo. Nebylo tudíž více třeba odvolávati se z Moravy

k appellačnímu soudu v Praze, jak se dosud vždy dálo, a stala se tím ve věcech soudních Morava od Čech úplně neodvislou, neboť další odvolání od appellace moravské šlo již jen do Vídně k nejvyššímu dvoru soudnímu. V příslušném reskriptu pravilo se sice, že se appellační soud v Brně zřizuje jen ve prospěch nižších tříd obyvatelstva, aby jim cesta k nabytí práva ulehčena a skrácena byla, ale přes to bylo zjevno, že krok tento měl za účel nové obmezení starého zřízení stavovského, s čímž zároveň i germanisace ruku v ruce kráčela. Kdežto u appellačního soudu v Praze byla česká i německá řeč připuštěna, měla u nového appellačního soudu moravského všecka akta jen v němčině přednášena býti. Působnost appellačního soudu v Brně počala dnem 1. května 1753 a dne 19. července téhož roku vydána mu instrukce, která se zakládala na instrukci pro Pražský appellační soud roku 1644 vydané. Radův bylo při novém soudu tomto zřízeno patnáct, z nichž dva od appellačního soudu v Praze povoláni byli; dále působili při něm 2 sekretáři a 2 koncipisté, 1 protokolista s adjunktem a 18 úředníků. Služné jejich bylo hrazeno ze stavovského kamerálu, jen že dosavadní příspěvek stavů moravských na Pražskou appellaci nebyl již odváděn, nébrž obrácen jest s dalším ročním příplatkem 1600 zl. na vydržování appellace moravské.

Vedle zásadních těch tří ustanovení, které centralistický směr hraběte Haugvice především charakterisují, totiž zrušení české dvorní kanceláře ve Vídni, zrušení úřadu král. místodržících v Praze a zřízení appellačního soudu v Brně, vyšla v těch letech ještě řada jinakých zákonů a nařízení, které se nejrozličněj-

ších oborů veřejné správy týkaly. Pro Čechy byly z nich nejdůležitějšími roku 1751 zavedené zřízení krajských úřadů a rozdělení země české na 16 krajů, pak téhož roku vydaný nový řád studijní, kterýmžto oběma předmětům pro význam jejich nutno zvláštní stať věnovati. V oboru soudnictví bylo upuštěno od plánu kodifikace práva v užším rámci českých zemí a měla kodifikace tato již pro celou říši platiti; v důsledku toho zrušena na jaře roku 1753 komise pro opravu Obnoveného zřízení zemského, ač s prací svou skoro již hotova byla. Nejvyšší soudní dvůr ve Vídni, kterému celý elaborát komise této z Prahy 'zaslán býti musil, užil z ní některých částí pro rakouský civilní řád soudní, ale všecko ostatní bylo odevzdáno archivu, tak že skoro půlstoletá práce kompilační komise Pražské na zmar vyšla. Zásluhou nového řádu soudního ode dne 6. dubna 1752 bylo, že řízení soudní bylo jím zjednodušeno a skráceno a že v něm nejdelší vazba pro dluhy na tři léta snížena byla. Také v pragmatice soudní, vydané dne 23. ledna 1753, bylo práce kompilační komise užito, a že to nebyla práce povrchní (působilť při ni nejpřednější tehdejší právníci v Praze), vysvitá z té okolnosti, že hlavní ustanovení její byla roku 1781 pojata též do řádu soudního dosud platného. V tom ohledu působí tato část českého Obnoveného zřízení zemského v rakouském všeobecném řádu soudním dodnes a dle úsudku nejvýtečnějších právníků naší doby jen blahodárně; další to důkaz, kterak toho jen litovati jest, že opravené Obnovené zřízení nebylo v Čechách více v platnost uvedeno.

S oborem soudnictví souviselo též zřízení vojenských soudních dvorů při každém

generálním velitelství zemském, tudíž také při vojenském velitelství v Praze, což cís. patentem ode dne 24. března 1753 prohlášeno bylo. Vojenský tento soudní dvůr skládal se z velícího generála jakožto předsedy, přísedícími pak byli plukovník, dva občanští soudní radové a štábní auditor, jimž zkušený úřadník zemského soudu jakožto aktuár přidán byl. Soudu tomuto podléhaly jen osoby ve skutečné službě vojenské stojící neb porci od vojenského eráru beroucí, kdežto vysloužilí a s vojenskou hodností vystoupivší důstojníci, pak manželky důstojníků i vdovy a dítky jejich, jakož i k zemským stavům patříci důstojníci (vyjma ve věcech vojenských zločinů a žalob pro dluhy se týkajících) občanským soudům příslušeli. Později však byly všecky tyto osoby, jakož i polní lékaři a ranlékové zase vojenské právomocnosti podřízeni. Vojenský dvůr zasedal jednou v týdnu v příbytku předsedovu, rozsudek pronášel předseda dle náhledu většiny přísedících a při rovnosti hlasů rozhodoval hlasem svým, jen že v takovém případu musila věc dvorní radě vojenské k rozsouzení předložena býti. V právomocnost vojenského soudního dvoru příslušely mimo uvedené již osoby všecky v zemi ležící pluky, pokud jako sbor před soud poháněny byly, dále v zemi meškající generálové, pokud nebyli členy stavův zemských, plukovníci, příslušníci generálního štábu, konečně personál domácího dělostřelectva, vojenského komisařství a úřadu plavebního. Soud tento měl se také o to starati, aby hned po prohlášení závěti každého zemřelého příslušníka byl sirotkům pozůstalým od občanského úřadu poručník ustanoven. Odvolání z rozsudkův soudu vojenského šlo k soudnímu

odboru dvorní rady vojenské ve Vídni. Spomenouti zde sluší ještě některých zákonův, pro stav vojenský vydaných, totiž zápovědi, že důstojníci nesměli dělati dluhy, jež by měsíční gáže přesahovaly, že na třetinu gáže jejich mohla exekuce býti vedena, že na důstojníky nemohla vazba pro dluhy uvalena býti a konečně že sňatky důstojníků byly tím způsobem obmezeny, že byly povolovány jen po složení kauce, jejíchž úroků se užilo k zaopatření vdov po zemřelých neb padlých důstojnících až do jejich smrti neb do opětného provdání se za muže stavu občanského.

Přísný patent císaře Leopolda I. ode dne 23. září 1682 proti soubojům, kterým každé vyzvání k souboji, jakož i skutečné provedení souboje na soubojnících i na svědcích jejich smrtí mečem trestáno býti mělo, ponechala též Marie Teresie v plné platnosti a rozšířila jej v patentu ode dne 12. června 1752 článkem, kterým se ustanovovalo, že byl-li v souboji padlý člověk do posvěcené země pochován, měla mrtvola jeho vykopána a na popravišti zahrabána býti. Rovněž ponechána v plné platnosti přísná ustanovení českého Obnoveného zřízení zemského proti lichvě a rozšířena tatáž patentem ode dne 26. dubna 1751 též na ostatní země rakouské s tím zostřením, že lichvář propadl fisku celou půjčenou jistinou a dlužník byl dle okolností vězením trestán. Také v tomto oboru osvědčilo tudiž Obnovené zřízení vhodnost svou, že mohlo příslušné ustanovení jeho i na ostatní země rakouské rozšířeno býti.

Nové upravení štoly duchovenské bylo v království Českém zavedeno nařízením ode dne 30. května 1750; patentem ode dne 1. března 1755 pak bylo ustanoveno, aby

všecka udání o strašidlech, kouzelnictví, kopání pokladů a domnělém posednutí od ďábla nebyla již pouze od duchovenstva vyšetřována, nébrž společně s úřadem světským a to za účastenství rozumného fysika, aby všeliký skrytý podvod byl odhalen; rovněž nesmělo duchovenstvo bez předcházejícího souhlasu politického úřadu vymítání ďábla z posedlých osob vykonávati. *) Konečně vydán jest dne 13. listopadu 1751 patent, kterým se všecky dosavadní loterie v zemích rakouských zakazovaly a tak zvaná Janovská malá loterie zaváděla, která se na nízkých sázkách zakládala a dodnes v platnosti zůstává. V prvních letech vynášela loterie tato státu 260.000 zl., což se v posledních letech panování Marie Teresie na 800.000 zl. ročně zvýšilo**). Dále vyšel dne 5. dubna 1754 obšírný řád o lesnictví a patentem ode dne 30. října 1755 byla v Praze státní zastavárna zřízena, v níž se na zástavy peníze na 8procentní úrok půjčovaly. O jinakých opatřeních vládních na prospěch obchodu, průmyslu, řemesel a

*) Roku 1756 nařídila Marie Teresie, aby jí všecky procesy o kouzelnících a čarodějnících byly příště bezprostředně předkládány, „aby všecky ty nesmyslné a pověrečné věci byly zamezeny, anoť nic takového neexistuje a mnoho nevinných tím trpí. Také nesměl nikdo z čarodějství obviněný více mučen býti, „neboť žádných čarodějnic není,“ připsala Marie Teresie na jednom z příslušných akt.

**) Číselná loterie tato pronajata byla hned po zavedení svém na deset let šl. Cataldi-mu, který za to eráru ročně 260.000 zl. odváděl. Tahy dály se v Praze a ve Vídni každé tři neděle a byl v Praze první tah konán dne 12. října 1754, při čemž vyšla čísla 22, 75, 33, 71, 44. V Brně byla loterie tato zavedena teprv roku 1771 a vyšla při prvním tahu dne 24. prosince čísla 45, 51, 87, 62, 55.

živností bude ještě na svém místě promluveno.

Z ostatních opatření vládních té doby uvedeno budiž ještě význanmné faktum, jež se týče platnosti městských práv českých z roku 1579 ve městě Chebu; práva tato, tak zvaná Koldínova, jež za Leopolda I. také ve všech městech moravských zavedena byla, neměla platnosti v Chebu, kde stále ještě městské právo Norimberské platilo. Byl to důsledek zvláštního státoprávního postavení Chebska v království Českém a když roku 1754 král. representace v Praze vlády Vídenské se tázala, má-li městské právo české též v Chebu zavedeno býti, prohlásila Marie Teresie reskriptem ode dne 22. října 1754, že Chebsko má prozatím při tamních právech a obyčejích svých ponecháno býti. Nový to doklad k tomu, že přes všecky převraty a reformy, toho času ve stavovském zřízení zemském v Čechách provedené, vlastního státoprávního postavení království Českého nemělo býti se dotýkáno.

25. Nové zřízení krajských úřadů.

Přijetím recessu ode dne 30. července 1748 stavové čeští vzdali se dosavadního vlivu svého na záležitosti berní a vojenské, kteréž vyňaty byvše z právomocnosti nejv. dvorní kanceláře české ve Vídni a úřadu král. místodržících v Praze, odevzdány jsou nově zřízené zeměpanské „deputaci,“ jíž nyní též krajští hejtmani v záležitostech oněch výhradně podřízeni byli. Také v oboru tomto byl centralista hrabě Haugvic již napřed vše připravil, aby dosavadní stavovské zřízení krajské

bylo v centralistickém a byrokratickém směru od základu proměněno. Bylot, jak víme, již za císaře Karla VI. v tomto směru pracováno, ale teprva hrabě Haugvic provedl zásadní převrat ve zřízení krajském, které dle centralisačních plánů jeho základ pro nové útvary správy státní v Čechách tvořiti mělo. Již za pobytu svého v Praze v únoru a březnu 1748, kdy hrabě Haugvic stavy české pro přijetí recessu spracovával, dal si prostřednictvím král. místodržících předvolati do Prahy všech dvanáct krajských hejtmanů, aby od nich způsob jednání při krajských úřadech seznal, pak úřadní protokoly a repertoria jejich si předložiti dal, by novou organisaci úřadů těchto provesti mohl. V práci té byl mu pomocen pozdější president bankovní deputace hrabě Rudolf Chotek, jejž byla v létě r. 1748 Marie Teresie vyslala do Prahy jakožto předsedu komise, která zde nově zřízenou „deputaci“ a odvislé nyní od ní krajské úřady v činnost uvesti měla.

Oba tito mužové pracovali o nové organisaci tak horlivě, že již dne 6. září 1748 (na Moravě dne 26. července) vydány „systemální patenty,“ kterými nejen nová soustava berní a vojenská dle recessu upravena byla, ale též působnost krajských úřadů se rozšířila a na nový základ postavila. Služné krajských hejtmanů bylo při tom na 2000 zl. ročně zvýšeno, při čemž polovici nákladu toho hradil stát, který posud nebyl na krajské hejtmany jakožto zřízence stavovské ničím přispíval. Tím stali se hejtmani tito odvislými od vlády zeměpanské, což zvýšilo se v míře ještě větší roku následujícího, když bylo ustanoveno, že krajští hejtmani nemusí býti více v témže kraji osedlí, jak to dle zřízení sta-

vovského dosud předepsáno bylo. Že také ostatním úřadníkům při krajských úřadech nebylo zároveň služné zvýšeno, zavdalo asi příčinu k tomu, že úřadníci tito, jak jsme již vypravěli, při provádění nové soustavy berní liknavě si počínali, ba poplatníky proti ní popuzovali, že jim i tresty pohrozeno býti musilo. Neméně byl jim proti mysli patent ode dne 26. července 1748, kterým se jim všeliké přijímání darů a „kuchynských regálií“ přísně zakazovalo. Jako na Moravě byli nyní též v Čechách při každém krajském úřadě zřízeni tři průvodčí komisaři, kteří rozložení vojska i směr pochodů jeho ustanovovali, o zaopatření jeho se starali a na pochodu je provázeli. Služného měli 250 zl. ročně a na pochodu brali dvě porce vojenské. Krajským hejtmanům byl pak patentem ode dne 6. února 1749 udělen název císařských radů, aby tím dřívější závislost jejich na stavech zemských též před veřejností zastřena byla.

Ale již v krátce na to nastala v podřízenosti krajských úřadů „deputacím“ opět změna, neboť po zrušení deputací těchto roku 1749 a nahražení jich „representacemi“ byly podřízeny těmto posledním, čímž dokona staly se úřady zeměpanskými, na něž stavové zemští, z representací vyloučení, již pražádného vlivu neměli. Nové zařízení toto oznámila Pražská representace krajským úřadům vyhláškou ode dne 14. května 1749, od kteréhož dne pozbyli krajští hejtmani a krajské úřady někdejší povahy své stavovské a staly se zřízenci státními. Že se zásadní přeměna tato nedála v první době bez obtíží a beze zmatků, snadno lze pochopiti; již zmíněná počáteční neochota úřadníků krajských spůsobovala zejmena při vybírání berní vládě

Vídenské větších nesnází, než se s centralistickou soustavou její snášelo. Proto byl reskriptem ode dne 22. dubna 1750 vyslán do Čech předseda král. úřadu v Opavě hrabě František Larisch, taktéž rodem Slezan a věrný přívrženec krajana svého hraběte Haugvice, aby jakožto král. komisař vyšetřil řízení u všech úřadův krajských a pak příslušné návrhy na reformu těchže podal. Hrabě Larisch vyšetřil sice jen tři úřady krajské, totiž Čáslavský, Kouřimský a Hradecký, ale již tato kusá známost mu dostačovala k sestavení návrhu reforem, neboť byl do Čech přibyl s hotovým centralistickým plánem Haugvicovým, aby krajské úřady byly i co do působnosti úplně postátněny. Když se s plánem tímto a s příslušnými návrhy svými u representace v Praze vytasil, zdála se centralisace tato i předsedovi representace baronu Netolickému a jiným členům úřadu tohoto přílišnou, tak že porady s hrabětem Larischem v Praze k dohodnutí nevedly.

Ale ve Vídni setrvával všemohoucí hrabě Haugvic na úplném provedení svého plánu a Marie Teresie jej také ve všech částech schválila, nedbajíc odporu Pražské representace, která poslední náběh činila, aby aspoň v tomto oboru významu někdejšího zřízení stavovského v Čechách uhájila. Nepodařilo se jí však více docíliti, než že v úřad krajských hejtmanů měli i nadále dosazovány býti osoby stavu panského neb rytířského, kterýž ústupek ale pozbyl své váhy tím, že všecky další návrhy Larischovy o reformě krajských úřadů v Čechách měly provedeny býti. Reskriptem ode dne 23. ledna 1751 zrušovalo se totiž staré pravidlo stavovského zřízení českého, že v každém kraji mají býti dva hejtmani, a to jeden

stavu panského a druhý stavu rytířského, a ustanovovalo se, že příště má v každém kraji českém jako v Moravě a ve Slezsku úřadovati již jen jeden hejtman, jemuž k ruce přidán adjunkt. Služné jejich, které bylo nyní úplně od státní pokladny převzato, anť stavovský příspěvek byl odváděn od té doby do pokladny komorní, bylo poznovu zvýšeno tím, že krajští hejtmani nemusili více sekretáře ze svého platiti, a byli též sekretáři a adjunkti od eráru placeni. Tím stali se veškeří členové krajských úřadův již dokona úředníky státními, kteří se stavy zemskými žádného spojení více neměli a od nich úplně neodvislými se stali. *)

Tímto přetvořením dosavadních stavovských úřadů krajských v úřady státní položil hrabě Haugvic široký základ k centralisační soustavě ve všech dědičných zemích rakouských. Bylať správa krajských úřadů dle vzoru českého a moravského v průběhu nejblíže příštích let zavedena též ve všech ostatních zemích, ve kterých úřadů těchto dosud ani nestávalo, neboť tam všecka právomocnost soudní i politická do té doby jen od patrimoniálních vrchností a jich úředníků vedena byla. Teprve zřízením krajských úřadů vešly úřady zemské v přímý styk s vlastním obyvatelstvem, což především lidu poddanému ve prospěch přišlo, neboť lid tento byl od staletí poddaným vrchností a nikoliv státu. Ještě za posledních let panování Karla VI.

---

*) Nové zřízení krajských úřadů vyžadovalo též zvýšeného nákladu, neboť kdežto za posledních let Karla VI. činil náklad tento 24.000 zl. ročně, vystoupil roku 1751 na 51.000 zl a za Josefa II. na více než 100.000 zl.

bylo následkem toho i ve Vídni poukazováno k tomu, že u př. povolení k vystěhování se poddaných ze země (jednalo se tenkrát o známé stěhování tajných nekatolíků z Čech do Saska a do Pruska) závisí jediné od vrchností a nikoli od státu neb vlády Vídenské. Ta okolnost pak, že novým státním úřadům krajským dle instrukce jejich náleželo vedle správy berních a vojenských záležitostí vésti též přísný dozor k tomu, aby lid poddaný nebyl od vrchností již libovolně přetěžován při rozdělování berní a vykonávání robot, spůsobila, že zakročování krajských úřadů proti přehmatům vrchností mělo dobrý účinek na zlepšení poměrů poddanských. To jest skutečně světlá stránka nového zřízení krajských úřadů, která popřena býti nemůže, ale přece tím není s druhé strany vyváženo porušení starobylých práv stavův českých, jejichž šetření korunovací přísahou Marie Teresie slíbeno bylo. Rakouští historikové, kteří na vývoj tehdejších vnitřních poměrů v zemích koruny české veskrz jen se stanoviska moderní centralisace pohlížejí, pokládají ovšem zřízení státních úřadů krajských, jakožto prvních, od zemských stavův neodvislých institucí, za „nezapomenutelné dílo hraběte Haugvice“, jemuž prý co do významu a spasitelných následků sotva které jiné opatření vyrovnati se může. Se stanoviska českého musí arciť takovéto uznání díla Haugvicova valně obmezeno býti, zvláště uváží-li se, že nové krajské úřady, ve styku svém s representací Pražskou a ve vnitřním úřadování svém jen němčiny užívati smějíce, byly tolikerýmiž středisky k šíření germanisace v zemích českých, neboť za nedlouho i s vrch-

nostmi bylo všecko dopisování krajských úřadů jen německé.

Další obmezení starého stavovského zřízení při krajských úřadech záleželo v tom, že neměl více míti platnost požadavek, aby krajský hejtman byl osedlý v kraji, jejž měl spravovati, jak to Obnovené zřízení zemské předpisovalo. Již dne 20. září 1749 nařídila Marie Teresie representaci Pražské, aby jí při budoucí obnově krajských hejtmanů navrhla osoby neosedlé v tom kraji, ve kterém měly býti hejtmany, což mělo vésti k tomu, aby se mohly hejtmany státi osoby vůbec neosedlé, tudíž pouzí byrokrati, s krajem žádných zájmův nemající, kteří se snadno z jednoho kraje do druhého překládati mohli. Representace proti tomu právem namítla, že by tím vnitřní správa trpěla, kdyby se krajští hejtmani stále měnili, a takž bylo prozatím od požadavku tohoto upuštěno. Ale již reskriptem ode dne 23. ledna 1751 bylo stanoveno, že krajský hejtman má bydliti ve městě krajském a nikoli již na svém statku v kraji, což mělo ten očekávaný následek, že usedlí stavové vždy více upouštěli od dosažení úřadu hejtmana krajského a umožňovali tím vládě Vídenské dosazování byrokratů v úřady tyto. Byli to sice i v letech pozdějších většinou příslušníci stavu panského neb rytířského, ale neosedlí, zejmena pak ti, kdož byli ve vojště sloužili a pak ve státní službě zaopatření hledali.

Účinek převratu tohoto objevil se nejdříve při novém upravení počtu krajův v království Českém, kterýž počet za císaře Karla VI., jak známo, roku 1714 na dvanáct ustanoven byl. Tehdáž dálo se však toto rozdělení na kraje ve srozumění se stavovským sněmem,

kdežto nyní přikročilo se k témuž, aniž by sněm byl o náhled svůj v té věci tázán býval. I v tomto ohledu jeví se tudíž podstatný rozdíl mezi dobou Karla VI. a dobou Marie Teresie, kteráž poslední doba se již zcela zjevně jen v absolutistickém směru pohybovala a na práva stavův zemských žádného ohledu nebrala. Již při svém prvním vyšetřování krajských úřadů v Čechách roku 1750 byl spojenec hraběte Haugvice hrabě Larisch dospěl k poznání, že rozdělení krajův českých jest nedostatečné a že by počet krajů těchto měl býti rozmnožen, jak to také v jednání svém s representací Pražskou přednesl. Ale nedošel ani v té věci souhlasu representace, která byla toho náhledu, aby se počet dosavadních krajů neměnil, poněvadž by tím počet krajských pokladen vzrostl a tím i náklad eráru neb domestikálního fondu se rozmnožil. Oba sporné náhledy byly projednány ve Vídni v konferenci direktoria, kde zvítězil náhled hraběte Larische, či vlastně hraběte Haugvice, k němuž se pak i přivolaný předseda Pražské representace baron Netolický připojil. Byloť usneseno, že se mají čtyři největší kraje české, totiž Bechynský, Hradecký, Plzenský a Žatecký, rozděliti vždy ve dva kraje, tak že se v Čechách mělo příště šestnáct krajů čítati, v nichž ale již jen jeden krajský hejtman úřadovati měl. Charakteristické jest, že se toto rozmnožení krajů českých mělo provesti jen potají, aby se ve veřejnosti nevzbudil hluk nad tím, že se proměna tato provádí bez svolení sněmu českého, jemuž jedinému o té věci náleželo rozhodovati. Proto mělo se na oko zachovati dosavadní rozdělení Čech na dvanáct krajů s jejich jmeny a jen čtyři řečené největší kraje měly

se každý na dvě části rozděliti. Marie Teresie schválila toto usnesení direktoria, jelikož i nejv. purkrabí český hrabě Kolovrat a nejv. maršálek hrabě Buquoi za tou příčinou do Vídně povoláni, ničeho proti tomu nenamítali.

Císařským reskriptem ode dne 23. ledna 1751 byla tato reforma nových krajských úřadů v Čechách trvale zavedena a tehdejší rozdělení Čech na šestnáct krajů potrvalo plných sto let až do naší doby. Čítalo se tudíž od časův Marie Teresie v zemi české těchto šestnáct krajův: Berounský, Kouřimský, Rakovnický, Litoměřický, Boleslavský, Bydžovský, Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Táborský, Budějovický, Prachenský, Klatovský, Plzenský, Loketský, a Žatecký. Za posledních let panování Marie Teresie a ještě více za císaře Josefa II. zdál se absolutistické vládě Vídenské i tento počet krajů v Čechách býti ještě příliš malým a byly činěny rozličné návrhy na rozmnožení téhož, ale stavovský výbor zemský a v souhlasu s ním též české gubernium vyslovily se proti tomu, poněvadž prý nedocházely žádné stížnosti proti dosavadnímu rozdělení na šestnáct krajů, a takž nebylo v té věci nic více změněno. Počalot se v těch letech u šlechticův čekých, kteří v ústředních úřadech Vídenských působili, opět více ozývati vědomí stavovské, za prvních let vlády Marie Teresie tak velice utlumené, a takž poukázal roku 1777 tehdejší předseda dvorní komory hrabě Kolovrat k tomu, že by rozmnožení počtu krajských úřadů v Čechách mělo za následek i změnu v ústavě zemské, ač ve Vídni proti tomu namítati mohli, že proměna z roku 1751

také bez svolení stavův a bez ohledu na ústavu zemskou provedena byla. Rovněž nedošlo ku žádanému přeložení sídel některých krajských úřadů do měst, uprostřed příslušných krajů ležících (tak měl krajský úřad Čáslavský přijíti do Ledče, Bydžovský do Jičína, Písecký do Horažďovic atd.), jelikož zemský výbor právem namítal, že by tím města královská proti navrženým městům municipálním ku skrácení přišla. Za to byla zrušena hodnost král. purkrabí Chebského a všickni stavové okresu Chebského i manové okresu Ašského podřízeni krajskému úřadu Loketskému, jen že do Chebu dán k vedení právomocnosti tamního úřadu purkrabského krajský adjunkt z Lokte s komisařem, kteří musili býti v právech manských obeznalí. Vrchní dohled na všecky krajské úřady vedla král. representace v Praze, kterýž úřad každoročně vysílal některého ze svých radů k visitaci krajských úřadův, ač i z Vídně byli za tou příčinou do Čech vysíláni vyšetřující komisaři, zvláště když se jednalo o nedocházení berní a o stížnostech poddaných proti vrchnostem. *)

Na Moravě nedoznalo krajské zřízení za Marie Teresie tak pronikavých změn jako v Čechách, poněvadž v zemi této krajské úřady již za dřívějších dob byly stavovské povahy své z valné části pozbyly a správa jejich ve mnohém ohledu směru centralistickému se přichylovala, tak že tam pro reformy

*) Zmíněný již spis dra. Boh. Riegra „Zřízení krajské v Čechách“ pojednává co nejobšírněji a zároveň co nejdůkladněji o uvedené tuto látce, že žádná jiná země rakouská nehonosí se podobným dílem, které vědecké literatuře české ku pravé ozdobě slouží.

hraběte Haugvice vlastně již mnoho půdy nezbývalo. Starobylé právo stavovské, že sněm moravský jako v Čechách dosazoval pro každý kraj dva hejtmany a sice jednoho ze stavu panského a jednoho ze stavu rytířského, bylo již za Ferdinanda III. zrušeno a od té doby jmenoval krajské hejtmany na Moravě již jen panovník sám, a to pro každý kraj pouze jednoho. Byli sice v úřad ten i dále dosazováni členové obou vyšších stavův, jelikož ale brali služné své z pokladny komorní, byli úředníky státními a nikoli více zřízenci stavovskými. Služné toto činilo zpočátku u krajských hejtmanů ze stavu panského 800 zl. a ze stavu rytířského 500 zl., načež r. 1732 na 1200 zl. a na 800 zl. zvýšeno bylo. K rukoum měli hejtmani moravští již od r. 1638 komisaře průvodčí pro správu pochodů vojska, k nimž roku 1706 krajští sekretáři a roku 1712 náměstkové krajských hejtmanů přibyli, kteřížto poslední nemusili však ze stavův osedlých bráni býti.

Bylo tudíž byrokratické zřízení krajských úřadů na Moravě mnohem dříve provedeno než v Čechách a neměl zde tudíž hrabě Haugvic v ohledu tomto s reformami svými tak mnoho práce jako v království, ba mohl se v Čechách na příklad Moravy odvolávati, když krajské úřady české nově organisoval. Také počet krajů v zemi moravské nebylo třeba měniti, neboť byly tytéž vesměs menší než kraje české, a zůstalo tudíž na Moravě při počtu šesti krajů, jak roku 1714 se souhlasem sněmu zřízeny byly, a sice kraj Brněnský (jenž se rozpadal v část nižší a vyšší), kraj Jihlavský, Hradišťský, Přerovský, Olomoucký a Znojemský. Služné krajských hejtmanů bylo jako v Čechách při nové organi-

nisaci na 2000 zl. ročně zvýšeno a později ustanoveno, že ani hejtmani již nemusí ze stavův v kraji osedlých bráni býti. Působnost a podřízenost jejich byla tatáž jako v Čechách a činnost krajských úřadů moravských ve směru centralistickém osvědčovala se od počátku tou měrou, že Brněnský badatel historický ryt. d'Elvert („Verwaltungs-Geschichte“ str. 352) mohl o téže napsati, kterak „žádné jiné opatření císařovny nemělo většího významu a blahodárnějších následků, než bylo zřízení krajských úřadů.“ Jako v království Českém slavila tudíž i v markrabství Moravském soustava hraběte Haugvice, k odstranění dosavadní moci stavův zemských a k zakotvení moci absolutistického a centralistického státu čelící, plné vítězství, aniž by se stavové moravští byli jediným slovem proti tomuto obmezení práv svých ústavních ozvali. V tom ohledu stáli zcela na rovni se stavy českými.

---

26. Reformy v oboru školství.

V prvních letech panování Marie Teresie nalezalo se školství v zemích českých v tomtéž neutěšeném stavu, v jakém bylo již za předchůdcův jejích na trůně Habsburském pohříženo. Spravovalo je buď přímo neb nepřímo duchovenstvo a to počínaje od university, kde bohoslovecká i filosofická fakulta byly výhradně v rukou jeho, kdežto na fakultách právnické i lékařské vliv řádu Tovaryšstva Ježíšova tak mocně působil, že také na těchže zastaralý směr scholastický převládal. Vylíčili jsme již, jak vlivem tímto byly již

za císaře Karla VI. obmýšlené reformy studií universitních překazeny a jak práce komise pro opravu studií těchto zvláště zřízené beze všeho výsledku zůstaly, tak že na vysokých školách Pražských i po nastoupení Marie Teresie na trůn vládlo totéž zřízení, jako ve věku předcházejícím. Rovněž tomu bylo ve školství středním, totiž na gymnásiích, které veskrz vedení duchovenstva řádového svěřeno zůstávalo, kdežto školství obecné vedle kněžstva záviselo též od vrchností a od obcí, kteřížto poslednější dva činitelé školství tomuto spíše na závadu než na prospěch byli; obyčejný kostelník postačoval jim za učitele pro mládež vesnickou a ve městech byli občané rádi, když se jim některý vysloužilý voják za učitele propůjčil. Ty časy za císaře Rudolfa II., kde na školy i malých měst českých byli dosazováni jen absolvovaní posluchači vysokých škol Pražských, byly již dávno minuly, vysvědčení universitní bylo nahražováno propustním listem vojenského desátníka; dohled na školství a na návštěvu školní byl pak se strany příslušných orgánů jak duchovenských tak světských v té míře nedostatečný, že největší část mládeže na vesnicích i v malých městech zůstávala beze všeho školního vzdělání.

Ováží-li se, že v sousedních zemích a zejmena v severní a západní části Evropy od půl století působením tamních moderních učencův a vzdělancův zmáhalo se obecné vzdělání lidu vždy více, jevil se nedostatečný stav školství v zemích rakouských tím zbědovanějším, čím méně vlivu měl zde stát na totéž, kdežto v cizích oněch zemích rozvoj školství právě jen působením státní moci byl přivozován. Nanejvýše vystupoval zde stát poli-

cejními opatřeními proti spustlosti a výstupkům mládeže, proti surovosti a pověrčivosti lidu; o mravní výchovu jeho, která již ve škole počínati měla, ni vzdáleně se nestaral. To bylo zůstaveno vrchnostem a obcím, které pro důležitý úkol tento jen skrovné porozumění měly, spokojujíce se tím, když kostelník neb vysloužilý voják mládež, které do školy docházeti právě se zlíbilo, aspoň počátkům čtení, psaní a počítání naučil.

Takž politování hodné byly poměry školství v zemích českých, když Marie Teresie vlády nad těmitéž se ujala, a také v oboru tomto neodbytnou nutnost oprav seznala. Avšak válečné běhy, hned od počátku panování jejího na ni přikvačivší, nedopouštěly, aby reformní plány ve školství byly hned ve velkém slohu prováděny, i bylo se panovnici jen na věci nejnutnější obmeziti, než by od počátku vlády její sledovaná zásada o svrchovanosti státní moci také v tomto oboru ku platnosti přivedena byla.

V tom ohledu sluší mladé královně uznání vzdáti, že i za těchto let válečných aspoň co do studií universitních snažila se opravy zaváděti, aby vysoké učení Karlo-Ferdinandské v Praze bylo opět zvelebeno. Ještě za pobytu svého v hlavním městě českém po korunovaci své vydala dne 17. října 1743 nařízení, aby komise od otce jejího pro reformy universitní zřízená od nynějška v pracích svých rychleji pokračovala, a když i toto napomenutí komisi z netečnosti její neprobudilo, vydala dne 20. června 1746 dekret, kterým se nařizovalo zřízení nové komise universitní, jíž měl sice opět nejv. purkrabí hrabě Šafgoč předsedati, ale s tou podmínkou, aby se dal v úřadě tomto jiným členem

král. místodržitelství českého zastupovati, když by sám se nemohl schůzí komise účastniti. Komise tato měla především podati zprávu o poměrech vyučování na universitě a o hmotném hospodářství na téže, pak dobré zdání, jakým způsobem by se měly v obojím oboru nutné opravy zavesti, načež panovnice další opatření učiniti chtěla. O příčinách úpadku university Pražské, které vláda především špatnému spůsobu vyučování připisovala, měla komise nejen professory, ale též fakulty v potaz vzíti a od každé jednotlivé fakulty též úsudek její o ostatních fakultách si vyžádati.

Na základě opravných návrhů, které byl superintendent Birelli již roku 1712 vládě podal, bylo v král. dekretu podrobně uvedeno, jaké reformy ve vyučování mají se na jednotlivých fakultách zavesti a kterým novým předmětům dle příkladu cizích universit má se na nich vyučovati. Celkem vanul duch doby moderní, jejž si nyní též vláda osvojovala, a lze si tudíž snadno pomysliti, jak král. dekret tento nejen u otcův Tovaryšstva Ježíšova, ale též u skostnatělých světských professorů nemilý dojem spůsobil. Jako roku 1714 protestovali též nyní jesuité proti zavádění všech oprav na fakultách bohoslovecké a filosofické, kdežto professoři světští spatřovali příčinu úpadku Pražské university pouze v zálibě universitní mládeže po novotách, která ji na cizí vysoké školy vábí, dále v obmezování starých svobod universitních úřady občanskými a v jinakých případech nahodilých, jako v nízkém služném professorů, v malém výnosu statkův universitních atd. Ano professoři fakulty lékařské přičítali bídný stav university zmáhání se pokoutních lékařů, ranléků a lékárníků, kteří prý se v umění pro-

fessorův universitních neoprávněně mísí. Za to doktoři fakulty lékařské ve svém dobrém zdání právem obviňovali profesory, že přednášky své hrubě zanedbávají, při udílení hodnosti doktorské podpláceti se dávají a mezi sebou neustále se sváří, až prý to veřejné pohoršení způsobuje. Komise pak zjistila, že tři řádní professoři a jeden mimořádný professor, kteří tehdáž fakultu lékařskou tvořili, v roce dohromady sotva sto přednášek konali. Mimořádnému professorovi, který žádného služného nepožíval, řádní professoři zůstavili pitvu i botaniku, jen aby sami žádných praktických přednášek konati nemusili, pouze na theoretické výklady se obmezujíce.

Více na základě svých vlastních úsudků a zkušeností, než těchto strannických dobrozdání podaly universitní komise i úřad král. místodržících vládě Vídenské své reformní návrhy v příčině university Pražské, které také v plném rozsahu schváleny a na základě moderních zásad vědeckých ještě rozšířeny byly. Působilť té doby u dvora Vídenského již proslulý reformátor lékařských studií van Swieten, tělesný lékař rodiny císařské, rodem Nízozemčan a všecek proniknutý duchem nové doby, k jehož rozvoji byla vlast jeho tak velkou hřivnou přispěla. Holduje zároveň zásadě o svrchovanosti moci státní, která všecky tehdejší západnické učence a filosofy ovládala, proměnil elaborát Pražské universitní komise, jenž pouze k potřebám vysokých škol v Praze přihlížel, v obsáhlý nový studijní řád pro university Pražskou i Vídenskou, který dne 19. října 1747 prohlášen byl. Pominuto bylo v něm poprvé dosavadních výsad řádu jesuitského, námitky téhož proti opravám ve vyučování byly z větší části za-

mítnuty, nařízeno mu, aby filosofické přednášky byly ve dvou letech skončeny a aby zvláštní professoři ethiku a mathematiku přednášeli. Od přednášek o právu přirozeném byl řád osvobozen, poněvadž se předmětu tohoto ujali professoři práv. Těmto posledním uloženo přednášeti několikero nových předmětů a sice vedle práva přirozeného též právo hrdelní, právo směnečné, právo státní a lénní, o kterýchž předmětech mohli též soukromě přednášeti professoři, kteří veřejných přednášek o nich nekonali, aby tím soutěž mezi professory vzbuzována byla. Professorům lékařské fakulty bylo přísně nařízeno, aby počet předepsaných veřejných přednášek určitě zachovávali a denně aspoň jednu soukromou přednášku za příslušný honorář konali. Pro přednášky o lučbě, rostlinosloví, pitvě a ranlékařství byl zřízen druhý mimořádný professor a aby při pitvě bylo vždy dosti těl lidských ku praktickým pokusům, bylo nařízeno, aby fakultě lékařské byly dodávány mrtvoly všech osob popravených a osob v chudobinci zemřelých. Oba starší professoři, kterým náleželo nemocnice navštěvovati, měli s sebou vždy schopné žáky neb absolvované mediky bráti, aby je v praktické léčbě cvičili.

Konečně byly na obou světských fakultách, jakož i na fakultě filosofické zrušeny veškeré dosavadní prázniny během roku povolované a podzimní velké prázniny sníženy na šest týdnů, neboť měly příště od polovice září do konce října trvati. Professorům práv bylo zakázáno, provozovati advokacii u nižších stolic soudních, kdežto professoři lékařství nesměli přijímati úřad zemských fysiků, jinak musili se professury vzdáti. Jelikož se seznalo, že jednou z hlavních příčin úpadku

Pražské university byla okolnost, že nebylo žádného dohledu na professory, svěřen arcibiskupovi Pražskému vrchní dozor na universitu s názvem „Protector studiorum“, superintendentovi universitnímu, který dosud policejní dozor nad akademickým senátem vedl, pak uloženo, aby se v té věci vždy s arcibiskupem dorozumíval; aby byl ku větší horlivosti nabádán, vykázána mu roční odměna z důchodův universitních. Dne 12. března 1748 schválila Marie Teresie též návrhy universitní komise v příčině zavedení lepší správy hospodářské na statcích universitních, za kterouž příčinou zřízena zvláštní komise hospodářská, bez jejíhož svolení žádná větší vydání nesměla býti činěna. Jelikož z účtův o příjmech a vydejích universitních vyšlo na jevo, že každého roku zbýval značný přebytek, který se při lepší správě mohl ještě zvýšiti, povolila císařovna veškerým professorům práv a lékařství vyšší služné a navždy odstranila zlořád, jejž byl již Birelli káravě vytknul, že služné nejmladšího professora každé fakulty v prvním roce po dosazení jeho musilo mezi starší professory rozděleno býti.

Ze všeho toho jde na jevo, že nový studijní řád měl upřímný úmysl zameziti další úpadek vysokého učení Pražského, ale přece nestačoval k tomu, aby zahnízděné zlo z kořene vyvrátil, zvláště když professoři, kteří se jím říditi měli, žádného zájmu neměli, aby se dosavadní stav věcí zlepšil. Jesuité podrobili se jen na oko všem přikázaným reformám, ale vnitřní obsah vyučování jejich zůstával týž jako dříve a takž se na fakultách bohoslovecké i filosofické nic k lepšímu nezměnilo. Na fakultách lékařské i právnické počínali si za krátko professoři v přednáškách opět tak

liknavě jako druhdy a dozor arcibiskupův i superintendentuv nebyl dosti důrazný, aby se vše zase do starých kolejí nevrátilo. Ba i komise universitní, která měla v dalších reformách pokračovati, nejevila dosti horlivosti v pracích svých, tak že císařovna nemilostivým reskriptem ode dne 26. října 1751 dala senátu universitnímu i komisi svou nespokojenost projeviti a ustanovila se na tom, že další opatření k obnově studií již bez ohledu na dosavadní zřízení universitní prováděti bude. Dne 25. června 1752 vydala nový řád pro učení na fakultách bohoslovecké a filosofické, který moderní soustavu učební ještě podrobněji prováděl a ve filosofii auktoritu Aristotelovu již úplně odstranil; na fakultě bohoslovecké pak měly býti zřízeny zvláštní učitelské stolice pro patristiku, liturgii, církevní dějiny, pro řeckou, arabskou a syrskou řeč i pro výmluvnost kněžskou. Dozor nad universitou pak byl na každé fakultě odevzdán řediteli, který byl sice podřízen arcibiskupovi jakožto protektoru vysokých škol, ale od vlády ustanovován a placen byl; ku zvýšení pilnosti studujících pak byly předepsány, ani fakultu bohosloveckou nevyjímaje, zkoušky půlletní před tímto ředitelem a čtyřmi examinátory, bez jejichž vysvědčení žádný posluchač ve studiích pokračovati nemohl.

I nyní ještě vzpírali se jesuité novému tomuto řádu studijnímu, odvolávajíce se k výsadám řádu svého, rektor jejich zaslal do Vídně obsáhlý protest proti všem nařízeným reformám, v němž mimo jiné i zavádění nových bohosloveckých předmětů přímo za zbytečné prohlašoval, neboť prý je scholastické bohosloví a výklad svatého písma dostatečně nahražuje. Zavedení půlletních zkoušek pak

prý se pro velkou ztrátu času s tím spojenou dokona neodporučuje, jelikož tím studující od vykonávání církevních pobožností a modliteb jen zdržováni budou. Konečně prý zřízení ředitelů a examinátorů odporuje privilejím řádu jejich, jakých si vykořeňováním kacířství a šířením pravé víry v Čechách dobyli, neboť prý řízení zkoušek jen představeným řádu jejich zůstaveno jest. Akademický senát, kterému se všecky nové reformy od počátku protivily, souhlasil s protestem jesuitů ve všech částech, za to jej však král. representace Pražská velmi nepříznivou úvahou provázela. Náhled tohoto nejvyššího úřadu zemského v Čechách byl sdílen i ve Vídni a takž byl protest jesuitů Pražských rozhodnutím císařovny ode dne 4. listopadu 1752 zamítnut a odkaz na privileje řádu jejich odbyt tím, že zeměpanské moci ve všech případech přísluší, opatřiti vše, čeho jest k obecnému dobru třeba, a dobro toto prý toho vymáhá, aby ve studiích opravy byly zavedeny. Roku 1754 byl též pro právnickou fakultu podobný plán studijní předepsán a zavedeny také zde zkoušky půlletní, bez nichž žádný studující k dalším studiím připuštěn býti neměl.

Hlavní změna ve zřízení universitním byla přivoděna zřízením řečených již ředitelů, kteří na professory dohled vedli, aby povinnostem svým řádně dostávali. Na štěstí byli to většinou mužové, kterým se o provádění reform na vysokých školách Pražských upřímně jednalo a kteří sami jakožto učenci vynikali; na fakultě filosofické byl ředitelem jesuita P. Josef Stepling, výtečný mathematik a fysik, který docílil toho, že roku 1751 byla v Praze v Klementinum hvězdárna zřízena, a založen

jím fysikální kabinet, jemuž císařovna značných prostředků peněžních povolila. Na právnické fakultě působil jakožto ředitel přísedící fiskálního úřadu Karel Kresl z Qualtenbergu a na lékařské professor pathologie Vilém Mac-Neven, rodem Skot a důvěrný přítel císařovnina tělesního lékaře van Swietena, který po příkladu tohoto reformátora lékařského umění v Rakousku také v Praze lékařskou fakultu nově upravil a mezi professory jejími tak přísnou kázeň udržoval, že se mnozí z nich raději úřadu svého vzdali. Jen o řediteli fakulty bohoslovecké P. Františku Hofmannovi nic zvláštního se nepřipomíná, že by se byl k reformám universitním valně přičiňoval, ale přes to bylo mu s odporem professorů a děkanů, jakož i vlastních představených řádových neustále co zápasiti, než autorita jeho příslušné vážnosti došla.

Ředitelům těmto byl přidělen nejen dohled při nově zavedených půlletních zkouškách, ale též při všech zkouškách k dosažení doktorátu; oni vedli censuru vět při disputacích, ano i knihy a spisy professorů přehlíželi. Jelikož musil každý děkan svému řediteli též počet ze správy jmění fakulty klásti, byla tím vlastně všecka dosavadní právomoc akademickému senátu odňata a přidělena ředitelům, kteří mohouce se o vládu a o státní moc pevně opírati, zejmena opposici řádu Tovaryšstva Ježíšova na všech stranách mařili. Znovuzřídivši takto studium universitní zrušila Marie Teresie dne 12. června 1754 dosavadní universitní komisi a zřídila pro správní a finanční záležitosti universitní zvláštní komisi fundační, která statky universitní od podzimu 1754 veřejnou dražbou pronajímala a tím značného výtěžku docílila, tak že

z téhož mohl zvláštní professor dějin placen býti, načež i služné ředitelů bylo od eráru na fakulty převedeno. Také o rozmnožení universitní knihovny v Karolinum Marie Teresie pečovala, přikázavši jí několik tisíc knih z duplikátů dvorní knihovny Vídenské a roku 1753 příspěvek 10.000 zl. na upravení místností jejích.

Nový studijní řád Marií Teresií vydaný netýkal se však jen vysokých škol Pražských, nébrž byla platnost jeho rozšířena též na všechny ostatní university v zemích rakouských, jak to již směr svrchovanosti státní moci a ještě více centralistické snahy vlády Vídenské předpisovaly. V důsledku toho byla správa veškerého školství v říši Habsburské roku 1760 svěřena zvláštní dvorní komisi studijní ve Vídni, v jejíž čelo povolán arcibiskup Vídenský, jenž měl název generálního ředitele studijního; v dědičných zemích pak zřízeny zemské komise studijní, jimž také provinciální říkáno. Předsedou studijní komise Pražské stal se president nad appellacími hrabě František Věžník, který byl také již komisi fundační předsedal; při tom však podržel arcibiskup Pražský dosavadní název protektora studií a všecky zprávy komise ku dvoru zasílané musily rukou jeho jíti. Za členy komise povoláni jsou všickni čtyři ředitelé fakult universitních, jelikož komisi vedle záležitostí studijních bylo se též věcmi hospodářskými zabývati.

Současně bylo ředitelství při fakultě filosofické rozděleno ve dva úřady, tak že dosavadnímu řediteli Josefu Steplingovi ponechána pouze správa fysiky a mathematiky, kdežto vlastní vědy filosofické svěřeny světskému duchovnímu Petru Hebenstreitovi ze

Streitenfeldu; rovněž odňato ředitelství při fakultě bohoslovecké jesuitovi Frant. Hofmannovi a odevzdáno taktéž duchovnímu světskému a sice Pražskému kanovníku Michalu Hertschovi z Herzensteinu, u jesuitů neoblíbenému. Konečně obmezen dosavadní výhradní vliv professorů na volbu děkanů a rektora, neboť ustanoveno, že ve volbách těchto mohou se účastniti též veškeří doktoři a magistři, kteří jsou na fakultě zapsáni; děkanem pak neměl příště býti volen žádný professor, nébrž jiný člen fakulty, a seniorem neměl býti nejstarší professor, nébrž nejstarší, na fakultě promovovaný doktor. Nařízení tato rozšířena výslovně též na obě duchovenské fakulty, čímž výhradní správa těchže jesuitům navždy odňata; tím pominula též výsada rektorů tří Pražských kollejí jesuitských, že jeden z nich stal se rektorem university, kdykoli volba téhož na fakultu bohosloveckou neb filosofickou připadla. Vůbec neměl býti za rektora zvolen žádný z professorů, nébrž z fakulty bohoslovecké kanovník, prelát neb jiný vynikající duchovní, z právnické appellační rada neb jiný vysoký úřadník a z filosofické přislušník duchovního neb i světského stavu, jen když byl členem fakulty. Také senát akademický rozdělen ve dva senáty a sice v senát soudní a v senát politický, z nichž každý samostatně úřadoval.

Marně vzpíral se řád jesuitský proti všem novotám těmto, marně protestoval proti změně celé učební soustavy, která mu nařízena byla, naopak roku 1761 odňata mu i správa konviktu sv. Bartoloměje a semináře sv. Václava, při jejichž správě velké nešváry zjištěny byly. Po dvou letech na to zrušena i dosavadní výsada řádu jesuitského, že na filoso-

fické fakultě směli jen jeho členové přednášeti, neboť Slezan Karel Jindřich Seibt, přední hlasatel moderních a pokrokových zásad ve vědách i v umění, byl na filosofickou fakultu připuštěn jakožto mimořádný professor krásných věd, načež za nedlouho též neméně proslulý osvětář Josef Ignác Buček na fakultě této vědy politické přednášeti mohl. Později dosazeni na fakultu tuto též jiní světští professoři a tím dokonána zásadní proměna všeho zřízení a učení universitního v Praze, která trvala až do časův císaře Josefa II., jenž studijním řádem z roku 1784 ještě pronikavější změny v oboru tomto přivodil. *) Zásada o svrchovanosti moci státní došla jako v oboru politickém též v oboru vyučování na vysokých školách rakouských k plné platnosti, university staly se ústavy státními, jež z někdejšího takřka výhradního vlivu duchovenského průběhem několika málo let úplně vymaněny byly. Soustava velikého centralisátora hraběte Haugvice slavila i zde plné vítězství, které též tím zevního výrazu došlo, že když protektor Vídenské university arcibiskup Trautson roku 1757 zemřel, stal se nejv. kancléř hrabě Haugvic jeho nástupcem v úřadě tomto.

Za takových okolností snadno lze pochopiti, že v podobném směru bylo též vzhledem ku školství střednímu postupováno. Školství toto obmezovalo se tehdáž pouze na školy gymnasiální, čili školy latin-

*) O všech těchto proměnách pojednává šíře V. V. Tomek ve svých německých „Dějinách university Pražské“ (1849 v Praze, str. 308 a sl.), k jejichž vylíčení v jazyku českém slavný historik bohužel nedospěl.

ské, jak jim obecně říkáno. Správa těchže nalezala se výhradně v rukou duchovenských dvou řádů a sice jesuitského a piaristského, kterýžto poslední za války třicetileté do Moravy a do Čech se rozšířil a při kollejích svých v Litomyšli (roku 1640), ve Slaném (roku 1658), v Ostrově (roku 1666), v Kosmonosech (roku 1688), v Benešově (roku 1704), v Rychnově n. Kn. (roku 1714) a v Praze (roku 1752), později pak ještě v jiných městech vyšší neb nižší gymnásia založil a hojné přízni šlechty české se těšil. Spravujíce se ve školství od prvního počátku zásadami liberálními, měli v té věci za stálé soupeře jesuity, kteří jim za to řevnili, že zásadu o výhradním panování řádu Tovaryšstva Ježíšova na gymnásiích tak úspěšně prorazili. V lidu českém bylo piaristům za zásluhu přičítáno, že nejen na školách triviálních, ale též v nižších třídách gymnásií svých v jazyku českém vyučovali a mládež teprv postupně k latině přiváděli, čímž prospěšně lišili se od jesuitů, kteří jen učení se latině za hlavní cíl učitelské působnosti své pokládali, na řeč českou žádné váhy neklādouce. Jinak ovšem pohybovala se učební soustava obou řádů duchovenských v těchže kolejích, jaké již v XVII. století ve všech zemích dědičných běžnými byly a při nichž se zejmena ku vědám přírodním a vůbec k modernímu pokroku žádného zření nemělo. Statutem pro vyučování na gymnásiích, jejž byl císař Karel VI. roku 1735 vydal, docíleny sice některé vnější opravy, ale teprv Marii Teresii bylo zůstaveno, aby též střední školství bylo na modernější základy postaveno. Zásady řečeného statutu byly od rádcův mladé panovnice sice celkem za vhodné uznávány,

ale tím méně je uspokojovalo jich provádění, jak u obou řádův duchovenských i jednotlivých učitelův bylo v obyčej vešlo. Také pěstování řeči české, kterým se piaristé v dobrém pochopení úkolu svého zaměstnávali, nebylo Vídenským germanisátorům po chuti, a tudíž mělo s odstraněním ostatních nešvárů na gymnásiích se zahnízdivších též v ohledu tomto zakročováno býti.

Proto vydáno roku 1752 císařské nařízení, aby za učitele na školách gymnasiálních nebyli již dosazováni mladí příslušníci řádů, kteří sami ještě dostatečného vzdělání nenabyli, nébrž duchovní plně vzdělaní a ve vyučování mládeže zkušení, od nichž zdárné výsledky v oboru tomto lze očekávati. Především vyžadována od učitelů těchto důkladná znalost v řeči latinské a pak i v řeči německé, kteréžto poslední se měla příště zvýšená péče při vyučování na gymnásiích věnovati; zejmena bylo třeba zkoušeti žáky do škol se hlásící, umějí-li pěkně a správně jazykem německým i latinským psáti. O vyučování latině ustanovovalo totéž nařízení, aby počátky grammatiky latinské vykládaly se jazykem německým, v grammatice a syntaxi taktéž musil se diktovati ku překladům do latiny text jen jazykem německým, v němž žáci mimo pensa latinská také úlohy pracovati musili. V prvním náběhu reforem těchto pamatovali Vídenští státníci a osvětáři taktéž jen na pěstění řeči německé, zapomínajíce takřka zcela na to, že v dědičných zemích rakouských jsou také jiné řeči národní v obyčeji. Řád jesuitský ochotně vyhovoval požadavkům a nařízením těchto germanisátorů, kdežto piaristé, jak řečeno, brali vždy pilný zřetel na to, aby gymnasiální mládež, péči jejich svěřená, byla vedle latiny též v řeči české vzdělávána;

již roku 1735 byla provinciální kapitola jejich ustanovila, aby každá kollej opatřila si potřebné knihy o pravopisu českého jazyka, dokud o stejnost ve vyučování obou řečí zemských nebude od vlády postaráno.

Ale potřeba praktická přinutila vládu Vídenskou brzo k tomu, aby v zemích českých byla věnována větší péče jazyku českému na gymnásiích, neboť z ústavů těchto vycházeli mladíci v život praktický, kteří se ani slovem ani písmem v jazyku českém nevyznali, což zvláště v úřadech zemských i státních nesnáze spůsobovalo. Proto bylo již v patentu ode dne 16. září 1747, jímž se do latinských škol zaváděl „Návod mladeži v jazyku německém," nedávno ve Vratislavi vydaný, nařízeno jesuitům i piaristům v českomoravské řeholní provincii, aby pamatovali také „vlastního českého jazyka zemského." Piaristé činili tak již od počátku působení svého v Čechách a na Moravě a proto se nařízení toto týkalo jen řádu jesuitského, který už z řevnivosti proti piaristům byl vždy ochotným nástrojem centralistů a germanisátorů Vídenských. Ale i zemská vláda v Praze byla z ohledů praktických nutkána k tomu, naléhati na to, aby se na gymnásiích v Čechách věnovala větší péče pěstění jazyka českého, a odvolávajíc se k tomu, že dříve bylo nařízeno také „zachovávati v zemi český jazyk mateřský" a že zanedbávání jeho jest „k obecné škodě náboženství a státu", vymohla toho, že dvorním dekretem ode dne 7. září 1765 byl český jazyk jakožto jazyk většiny obyvatelstva v Čechách a na Moravě zaveden do všech gymnásií jesuitských v Praze i na venkově a že vůbec bylo přísně přikázáno na všech gymnásiích vyučovati češtině. Ale proud tento, českému

jazyku příznivý, neměl ve Vídni dlouhého trvání a brzo tam opět zavládl náhled, že má v zemích českých němčina býti co nejvíce šířena, jak se o tom později ještě blíže zmíníme.

Zde uvedeme jen ještě tolik, že příznivějšího onoho proudu pro jazyk český s uznání hodnou pílí použili piaristé, anť provincial jejich Quido Nicht vydal dne 28. ledna 1768 nařízení, v němž se praví: „Ježto z několika dekretů královských vysvítá, že na školách jest také krasopisu a pravopisu jazyka národního učiti, všichni učitelé ať se přičiňují, aby žáci v obojím byli pilně cvičeni. A poněvadž obyčejně pravopis jazyka českého skoro byl zanedbáván, jest o to péči míti, aby alespoň těch pravidel — není-li jiných po ruce — bylo šetřeno, která v Komenského Janua linguarum ku konci se čtou.“ Jediné toto faktum, že piaristé na gymnásiích svých užívali spisu „kacíře“ Komenského jakožto knihy učebné, charakterisuje výmluvně liberální jejich směr oproti řádu jesuitskému, který všecky spisy velikého onoho pedagoga českého na index svůj byl dal. Neméně svědčí o řevnivosti řádu tohoto proti piaristům okolnost, že jediné oni byli toho příčinou, že při piaristském gymnásium v Litomyšli roku 1733 zavedené veřejné studium filosofické cís. nařízením ode dne 14. října 1752 bylo zase zrušeno, jelikož vyučování vyšším vědomostem jen na universitě díti se má. Ač i stavové království Českého, řádem piaristským byvše za to dožádáni, vyslovili se v podání svém k císařovně, že pro obecné blaho studium filosofické v Litomyšli jest propěšno a že universitě Pražské není na ujmu, byl přece ústav tento roku 1754 zrušen, jelikož

jesuité namluvili kardinálovi Olomouckému a arcibiskupovi Vídenskému, kterak prý piaristé ve vyšších školách učí zásadám pošetilým, ano kacířským, neboť prý zavrženým jansenismem páchnou. Za to se nezdařilo jesuitům, přiměti císařovnu Marii Teresii, aby piaristům zakázala též učiti poesii a rhetorice, naopak bylo jim ode dvora odpověděno, že piaristé umějí v těchto třídách učiti jako jiní.

Konečně sluší uvesti, že roku 1752 pro gymnásia nařízeno, aby ve třídě V. a VI. bylo mimo poesii a rhetoriku vyučováno také dějepisu a přehlednému zeměpisu, jak to ostatně řád piaristský činil již od roku 1735, kdy mu kapitola provinciální nařídila, aby učitelé na prospěch žáků přičiňovali se do vyučování vetkávati dějiny církevní i světské a každého měsíce zkouškou o prospěchu v nich se přesvědčovati. Obvyklé dosud veřejné přednášení žáků a pořádání her divadelních žáky bylo ale vždy více obmezováno a konečně zcela zakázáno, tak že podobné rhetorické projevy již jen na přednášky při veřejných celoročních zkouškách se obmezily. Jako na universitách byly též nařízením z roku 1752 a opět dekretem z r. 1754 pro gymnásia upraveny prázniny celoroční, jež dne 20. září počínaly a dnem posledního října končily, tak že nový školní rok vždy po svátku Všech Svatých zahájen byl. Vrchní dohled na gymnásia byl se strany státu ponenáhlu odnímán představeným a úřadům církevním a svěřen zemské školní komisi, k jejímuž návrhu bylo roku 1761 vydáno nařízení krajským hejtmanům, aby nyní již sami, přiberouce z kněžstva ještě dva visitátory, na počátku každého roku školního na gymnásiích ve svých krajích konali visitaci za tím účelem, aby mladíci ze stavu městského a sel-

ského, kteří nemají nadání k studiím akademickým, na školách nebyli trpeni. Tím vším připravována přeměna i gymnásií duchovenských na ústavy státní, což po dvou desítiletích na to skutkem se stalo, od kteréž doby gymnásia v království Českém jakožto ústavy státní „královskými“ zvána byla.

Zároveň s reformami, na školách gymnasiálních od roku 1752 zaváděnými, byl učiněn také první krok k zavedení středních ústavů, které povahu nynějších reálných škol míti měly. Ústav takový měl býti zřízen nejdříve na Moravě, neboť u příležitosti vydání živnostenského patentu pro zemi tuto uložila Marie Teresie živnostenskému a továrnickému úřadu v Brně, aby pro veřejný prospěch velice potřebný „strojnický učebný ústav“ co nejdříve byl zřízen. Inspektor Brněnského úřadu živnostenského Ludvík Ferdinand z Rabsteinu vypracoval pro zřízení takovéto školy plán, dle něhož měla tatáž za účel, aby na ní živnostníci theoretickým vzděláním řádného výcviku pro praxi nabyli. Vyučovati se mělo na technickém ústavě tomto arithmetice, měřictví, fysice a strojnictví, kreslení, účetnictví, a korespondenci, vědám obchodním, dějepisu a zeměpisu v ohledu průmyslovém a obchodním, konečně i nauce o hospodářství polním. Ve větších průmyslových městech moravských měly býti školy podobné zřízeny a sice nejdříve v Brně jesuity a v Mikulově piaristy, načež měly se zavesti též v Jihlavě, v Novém Jičíně, v Olomouci a ve Znojmě. Marie Teresie plán tento dne 26. srpna 1752 schválila, ale dodala, aby se s prováděním téhož sečkalo, až na nich též učitelé odborní stavu světského budou moci býti dosazováni. Těch bylo ale tehdáž v zemích rakouských ještě poskrovnu

a jelikož rádcové Marie Teresie nechtěli, aby praktické školy takové byly výhradně duchovním odevzdány, sešlo bohužel s provedení plánu Rabsteinova úplně.

Stav školství obecného v Čechách a na Moravě byl, jak jsme již napověděli, jako ve století XVII. ještě hluboko do věku XVIII. nanejvýš neutěšený a jelikož státní moc, která za Marie Teresie aspoň na vysokých a středních školách vylíčené již opravy zaváděla, na školství toto žádného vlivu neměla, zůstávalo totéž proudem nové doby zcela netknuto a teprve v posledních letech panování Marie Teresie činěny též zde některé kroky k nápravě, jak o tom teprve později vypráběti budeme. Truchlý tento stav škol obecných panoval jak ve městech a městysech, tak ve vesnicích, ze kterýchžto posledních teprve jedna z desíti mohla se školou a učitelem vykázati, kdežto v ostatních mládež vůbec žádného vzdělání školního nedocházela. Ještě v prvních letech vlády Marie Teresie bylo v království Českém jen asi tisíc škol obecných, do nichž sotva 30.000 žáků chodilo. Vrchnosti a obce, kterým péče o školy tyto náležela, nevyhovovaly povinnostem svým v tom ohledu skoro nikterak, dohled duchovenstva byl rovněž nedostatečný, rodiče pak pokládali školy jen za obtíž a jelikož nucenou docházku dětí do škol nikdo neznal, posílal dítky do školy jen kdo chtěl, kdo nechtěl, nechával je doma. Tak tomu bylo ve městech a ještě hůře na vesnicích, neboť sedlák myslil, že se při hospodářství bez dětí neobejde a že hospodářství jeho zhyne, kdyby své děti do školy posílal. Nebyloť v lidu žádného smyslu pro vzdělání školní a válečné doby v Čechách a na Moravě od roku 1740 skoro po tři desítiletí panovavší

tento nedostatek citu pro školu jen ještě zvýšily a zevšeobecněly.

Smutné tyto poměry jevily se již zevně na budovách školních, jež byly na vesnicích, kde vůbec škola stála, nanejvýš chatrné a nedostatečné, neboť obce spíše na kovárnu, na pastoušku, na sušárnu neb krčmu než na školu dbaly. Školní světnice byla obyčejně malá, nízká, špinavá a nezřídka musil učitel s rodinou zpolovice bydliti ve třídě, anať mu skrovná světnička jeho nedostačovala. Ba mnohdy bydlíval a učíval učitel v obecní pastoušce společně s pastýřem, jindy zase plahočil se s dětmi školními po statcích, ve kterých se střídavě po týdnu učilo, když v obci zvláštního stavení pro školu nebylo. Poněkud lépe bylo tomu na školách v sídlech úřadu vrchnostenského neb vikariátního, kde patronát neb vikář přece více o školu dbali; ale i tu musil se učitel ohlížeti po zaměstnání vedlejším, aby snesitelněji žíti mohl. Proto byl vesnický učitel obyčejně též písařem obecním, dohazovačem při koupích a prodejích, kapelníkem muzik hospodských, tlampačem při svatbách atd., nejčastěji ale zabýval se zděláváním kousku vykázané role, chovem drůbeže, sadařením neb včelařením a pod.

Dosazován byl učitel od vrchnosti patronátní ve srozumění s vikářem, na jejichž milost a nemilost ve všem odkázán byl, a poněvadž tehdáž ústavů učitelských nebylo, brán byl za učitele obyčejně vysloužilý voják, jen když trochu čísti, psáti a počítati uměl a vrchnostenského úředníka neb vikáře nakloniti si dovedl. Nejlépe pochodil ten, kdo byl dobrý muzikant neb zpěvák, a takových bylo tehdáž v Čechách na štěstí dosti, tak že jest jedinou světlou stránkou obecného školství tehdejšího.

že učitelé mládež v hudbě a ve zpěvu chrámovém horlivě cvičili, že se v obojím směru tomto země česká již tehdáž proslulou stala. Tím smutněji to při nedostatečném vzdělání sil učitelských dopadalo s ostatním vyučováním, ani lepších škol městských nevyjímaje. Čtení záleželo v pouhém bezsmyslném odříkávání, s krasopisem začalo se teprva ve 3.—4. školním roku, za počty musili ti, kteří se jim učiti chtěli, zvláště platiti. Jediné duchovní dovedli v mládeži cit náboženský probuzovati, ač i z náboženství učilo se všemu nazpamět, aniž se naučenému mnoho rozumělo. Proto vykouřilo se mládeži vše naučené zase brzo z paměti a po vyjití ze školy, v níž vůbec žádné kázně nepanovalo, stávala se mládež spustlou a nevázanou, že moc policejní proti ní neustále zakročovati musila.

Hmotné postavení učitelů a jejich „pomocníků“ však bylo v těch časech také podle toho, že se ani jiné výsledky vyučování jejich od nich žádati nemohly. Stálého služného nedostával učitel od vrchností, magistrátů městských a obcí žádného, nébrž byl odkázán na tak zvaný sobotáles, jejž si týdně musil od rodičů školních dítek sám vybírati, což mu mnoho zlostí a mrzutostí způsobovalo, tak že málo kdy ku svému přišel. Za služby varhanické dostával i ve městech ročně jen 20 zl., za zpívání na kůru několik grošů, za práci písařskou ročně 3—5 zl. a za čtvero suchých dnů po 1 zl. Mimo to dostával od obce několik sáhů dříví k palivu a směl desetkrát v roce od sousedů tak zvané „koledy“ vybírati. Mimo to mohl při svatbách a pohřbech vyhrávati a také muziku v hospodách říditi, což arciť nejvydatnějším důchodem jeho bylo, ale k vážnosti stavu učitelského nikterak nepřispívalo.

Mimo to poskytovala obec učiteli nějaký kus role k užívání a kde toho nebylo, dostávalo se mu posnopného a to z lánu ovsa a žita 4 snopy. Všecky stálé požitky učitele vesnického na penězích nečinily však ročně nikde ani 50 zlatých a také ve městech nebyly o mnoho vyšší, ale i tu nalezaly se při vší nedostatečnosti své přece jen ve stejném poměru ke stupni vzdělání a působnosti sil učitelských.

K nápravě bědných těchto poměrů školství obecného, jež jsme tuto jen k doplnění celkového obrazu školství tehdejšího v Čechách uvedli, dlouho ještě nedošlo a teprva v posledním desítiletí panování Marie Teresie učiněny byly též v oboru tomto první kroky k opravám.

---

27. Poměry církevní. — Blouznivci náboženští.

Jakkoli Marie Teresie byla pravověrnou dcerou církve katolické, přece jí horlivost náboženská a vrozený cit lásky a plné oddanosti k víře zděděné nevadily v tom, sledovati vůči stolici papežské tutéž neodvislou politiku státní, jaká již za obou předchůdcův jejích zachovávána byla. Také jí šla absolutistická moc státní výše než moc stolice papežské, s níž se proto po celé panování své neustále v napjatém poměru nalezala, tak že od listopadu roku 1744, kdy rakouský vyslanec hrabě Josef Thun Řím opustil, po několik let ani diplomatického zástupce při papežském dvoře neměla. A když později mezi Vídní a Římem zase poněkud příznivější poměr docílen byl, musil se papež ku mnohým ústupkům odhodlati, jejichž povolení jen vítězství státní moci zna-

menalo. Hlavní ústupek záležel v tom, že papež Benedikt XIV. k návrhu císařovny svolil ke zrušení 24 svátečních dnů v roce, které dosud v zemích rakouských a tudíž i českých slaveny byly a o kterých příště každá práce, vyjma robotní, dovolena byla. Také správa jmění církevního byla podřízena moci státní, zaveden vliv úřadů na rozhodování duchovenských soudů v záležitostech manželských, zrušeno úplně právo asylní a odstraněny všecky obyčeje církevní, které příležitost k pověrčivosti lidu zavdávaly.

Všecko toto vystupování státní moci zakládalo se jen na sledování osvětářských zásad tehdejší doby, jimž rádcové Marie Teresie ve svých směrech absolutistických a centralisačních holdovali, kdežto ona sama církvi katolické bezvýminečně oddána zůstávala. Již nechuť její proti židům a protestantům nepřipouští domněnky, že by byla kdy chtěla vyznavače církve katolické v něčem obmezovati; reformy v oboru duchovenském zaváděné směřovaly jen k vyvýšení moci státní, nějaké přízně k jiným vyznáním náboženským nebylo v nich ani stopy. Jak příkře Marie Teresie chovala se k židům v zemích českých, o tom jsme již dříve vypravovali, a podobně přísně za vlády její nastupováno proti nekatolíkům, jak dále ještě sdělíme. A přes to vše obmezována moc duchovenská za celé panování Marie Teresie vždy více, tak že vlastně tato zbožná a horlivá dcera církve položila základ ke všem pozdějším reformám císaře Josefa II.

Pokud se zemí českých týkalo, prováděly se v těchže tytéž zásady a reformy, které panování Marie Teresie dodávají rázu, jak jsme jej tuto všeobecně nastínili. Zejmena přísné nastupování proti židům a nekatolíkům

v zemích českých jest důkazem, kterak mladé panovnici záleželo na provedení jednotnosti víry, totiž víry katolické, ve kterémžto ohledu mohla se ovšem nadíti horlivosti duchovenstva katolického, které jí jinak při ostatních reformách jejích činnou i trpnou opposici projevovalo. Pražský arcibiskup hrabě Mauric Gustav Manderscheid byl již po sedm let po nastoupení Marie Teresie na trůn v Čechách co nejúčinlivěji pro jednotnost víry působil a také v prvních dvou letech vlády její četnými výnosy svými o zvýšení působnosti instituce krajských misionářů, o vykořeňování kacířství a pověrčivosti v lidu, o poučování téhož kněžími v kázaních a duchovenských cvičeních se přičiňoval. Ale neomluvitelné chování se jeho k bavorskému kurfiřtovi Karlu Albertovi v prosinci roku 1741 zbavilo jej na mnohá léta přízně Marie Teresie, tak že vypovězen byv ode dvora a zbaven práva, vstaviti korunu Svatováclavskou na hlavu mladé královny, nemohl působiti proti krokům státní moci na obmezení moci duchovenské, jež také v Čechách prováděny byly.

V zátiší svém na zámku Břežanském, nedaleko Prahy ležícím, musil mlčky přihlížeti k tomu, kterak z Vídně nařízeno bylo, že žádná bulla papežská nesměla bez svolení panovnice prohlašována býti, kterak řádům žebravým bylo všeliké sbírání almužen zakázáno, zakupování statků duchovenstvem světským i řeholním od svolení císařovnina odvislým učiněno; kterak biskupská právomocnost v záležitostech manželských byla na církevní obor obmezena a dosažení církevního úřadu od studií v rodné zemi odvislým učiněno. Také ukládání církevních a nadačních peněz na úrok bylo dohledu státní moci podrobeno a nedovolená

dříve visitace cizích představených řádů v zemi nyní připuštěna; dále zakázáno užívati trub a bubnů v kostelích a čeledi křesťanské nedovoleno sloužiti židům v dny nedělní. Tím vším zasahovalo se v dosavadní právomocnost duchovenskou a zároveň jí ukládáno též mnoho prací světských, zejmena spolupůsobiti při provádění zákonů a nařízení vládních. Ano i ve věci vnitřní správy církevní vměšovala se vláda světská, jak to dokazuje nařízení Marie Teresie ode dne 10. března 1753 o zachovávání přísného čtyřicetidenního postu, za kteréhož prý arcibiskup příliš častá povolení k požívání masitých pokrmů vydává. Rovněž zakázáno dekretem ode dne 31. ledna 1756 rakve s mrtvými těly do kostelů nositi a při nich mši sv. sloužiti. Tím snižována správa duchovenská ve městech a obcích na stupeň zřízení byrokratického, jaké již také ve všech ostatních oborech veřejné správy zemské i státní zavládlo.

Všemu tomuto zasahování státní moci v právomoc duchovenskou arcibiskup hrabě Manderscheid již proto nijak se nevzpíral, aby nemilost panovnice proti sobě ještě více nevzbuzoval; naopak činil vše, aby sobě ztracené přízně její zase dobyl, čehož po plném desítiletí konečně také dosáhl, když byl hlavně k tomu se přičinil, že stavové čeští desítiletý reces bez opposice přijali a proti zrušení nejv. dvorní kanceláře české ve Vídni a úřadu král. místodržících v Praze nižádných námitek nečinili. Takž působily též osobní pohnutky k tomu, že důležité oba tyto státní akty mohly v Čechách tak snadno a rychle býti provedeny, když i primas království Českého z příčin osobních je podporoval a všelikou opposici proti nim seslaboval. Jinak podařilo se arcibiskupovi v oboru správy duchovenské docí-

liti úspěchů, o něž se byli předchůdcové jeho marně zasazovali. Šťastně totiž provedl u stolice papežské dlouholetou při o domnělé exemci českých klášterů benediktinských, neboť roku 1757 rozhodl papež Klement XIII. zvláštní bullou, že české kláštery benediktinské netvoří žádné samostatné kongregace, že opat Břevnovský nepožívá práva, zváti se generálním visitátorem, rovněž i žádné soudní, od arcibiskupa neodvislé právomocnosti, že tudíž i ostatní opatové řádu benediktinského žádné exemce nemají a že volba opata Břevnovského potvrzení arcibiskupa Pražského podléhá. Rovněž provedl arcibiskup, že též velkopřevorovi řádu maltézského nepovolena exemce, které se týž pro fary řádu svého v Čechách domáhal, neboť k námitkám arcibiskupovým byl papežským breve ode dne 31. března 1753 i tento nárok zamítnut a rozhodnutí papežovo později i dvorským dekretem potvrzeno.

Zvláštní nesnáze měl arcibiskup s kollegiatní kapitolou Vyšehradskou, jejímž děkanem byl od 18. listopadu 1749 známý historik Jan Berghauer, který dosednuv na svůj úřad, jako znalec církevních dějin českých počal se ihned domáhati starobylých práv i výsad své kapitoly. Především naléhal na to, aby exemce, kterou byl papež Bonifác IX. roku 1396 kapitole Vyšehradské udělil a která po válkách husitských v zapomenutí přišla, opět byla obnovena, proti čemuž ale arcibiskup protest do Říma zaslal. Dále nechtěl Berghauer připustiti, aby od arcibiskupa v obci Vršovicích dosazený misionář působil též v okresu duchovenské právomocnosti Vyšehradské, neboť lid tamní prý jest vyhražen z arcibiskupství, a děkan prý jest ve svém

kostelním okresu jediným ordináriem. Když pak papež Benedikt XIV. na rok 1751 ustanovil pro církev léto milostivé, pořádal děkan Berghauer příslušné pobožnosti církevní na Vyšehradě teprv tehdáž, když v Praze již skončeny byly; to se opakovalo i za milostivého léta r. 1759, kdy arcibiskup i zemskou vládu a krajský úřad, ač zase marně, k zakročení vyzval, aby slavnosti církevní na Vyšehradě současně s Pražskými byly pořádány. Neméně vzepřel se děkan Berghauer roku 1753 rozkazu arcibiskupovu, aby druhý díl svého velkého spisu o sv. Janu Nep. dříve konsistoři k censuře předložil; děkan na to ostrým listem světícímu biskupu Vokounovi odpověděl, že knihu podá k posouzení pouze Svatému Otci, ten že jest jediný představený jeho, nikoli pak konsistoř Pražská, ani který jiný biskup po celé církvi. Řevnivost mezi oběma duchovními hodnosty dosáhla pak vrchole, když papežský vyslanec ve Vídni arcibiskup Serbelloni splnomocnil děkana Vyšehradského, aby od nově zvoleného opata Břevnovského Fridricha Grundmanna přísahu vzal a jej installoval, což děkan Berghauer dne 2. května 1752 slavně vykonal. Konečně nepřipustil neohrožený děkan i přes rozkaz vlády zemské roku 1754 arcibiskupskou visitaci na Vyšehradě, kterou měl biskup Vokoun vykonati, a skutečně také k visitaci nedošlo. Příznivější průběh měl proces arcibiskupův s kapitolou Vyšehradskou v Římě, neboť roku 1762 papež Klement XIII. prohlásil bullu papeže Bonifáce IX. o exemci Vyšehradské za neplatnou, anť prý ji papež týž roku 1403 sám zase odvolal. Dne 23. dubna 1763 povolila Marie Teresie, aby bulla papeže Klementa XIII. o zrušení výhrady kapitoly Vyšehradské byla veřejně

prohlášena, což se také dne 9. června téhož roku stalo. Konce procesu tohoto se však děkan Berghauer již nedočkal, ant byl dne 22. března 1760 život dokonal. Zvláštní úmluvou, mezi kapitolou Vyšehradskou a stolicí arcibiskupskou před konsistoří Pražskou dne 18. července 1764 sjednanou, byl konečně dlouholetý tento spor ve prospěch arcibiskupův urovnán.

Arcibiskup hrabě Manderscheid dožil se také posledního rozkvětu řeholních řádů v Čechách. Již roku 1736 byl podporoval přesídlení konventu celestinek z Hradiště Choustníkova do Prahy, kdežto dědic zakladatele konventu tohoto hrabě František Karel Sweerts-Spork roku 1739 v Konojedech (v diecési Litoměřické) nový klášter servitský založil. Také nová kongregace řádová byla do arcibiskupství Pražského uvedena a sice „anglických panen“, kterou byla roku 1620 Angličanka Marie Wardova s jednoduchými sliby dle řádu sv. Ignáce pro výchovu a vzdělávání mládeže ženské zřídila. Dosud měla kongregace tato v zemích rakouských pouze dva domy klášterní a sice ve Sv. Hippolytu a v Křemži; r. 1745 zdědil řád po hraběnce Marii Teresii Auerspergové značný odkaz, následkem čehož představená řádová hraběnka Marie Karolina Asseburgová vyžádala si svolení císařovny, aby mohla z odkazu toho nový klášterní dům v Praze zříditi. Již v roce následujícím otevřela v Menším městě Pražském nový ústav anglických panen, pro nějž byla v Karmelitské ulici zakoupila starobylou budovu (kde se nyní německé gymnásium Malostranské nalezá). Taktéž roku 1746 zřídila hraběnka Karolina Justina Schönkirchová nový klášter Alžbětinek v Kadani a o čtyři léta později

založila dobrodějka ze stavu měšťanského M. Čebišová residenci řádu kapucínského na Mělníku, kterýž příklad následovala později též městská obec v Jáchymově, zřídíc podobnou residenci u tamního poutnického kostela Maria-Sorg. Řád piaristův, podporován jsa několika dobrodinci, mohl si roku 1752 zříditi v Novém městě Pražském řádovou kollej sv. Josefa na rohu Panské ulice a Příkopů, kdež dosud působí; roku 1759 založili zbožní občané v Brandýse nad Labem residenci pro piaristy, kterou bohatá měšťanka Magdalena Budínská tak štědře nadala, že řád při ní hlavní školu vydržovati mohl. Po třech letech na to zřídili též měšťané v Budějovicích kollej piaristskou s gymnásiem a roku 1763 hrabě Josef Kinský povolal piaristy do města Hajdy, kde jim občanstvo též správu fary městské svěřilo. O něco později zřízeny piaristům kolleje od obcí městských v Mostu, v Berouně a v Doupově, kde řád o povznesení obecného i středního školství tamního horlivě pečoval. Konečně založila hraběnka Benedikta Čejková z Olbramovic roku 1763 residenci řádu františkánského na Skalce u Mníšku. Také zmíniti jest se o tom, že při kapitole Svatovítské čtyři nová místa kanovníků, již u příležitosti slavnosti svatořečení Jana z Pomuku roku 1729 založená a proto jmena nadačních m st svatojanských nesoucí, za Marie Teresie roku 1746 v život uvedena byla.

Zakusiv veškeré strasti válek v Čechách o dědictví rakouské vedených, při nichž pokladna arcibiskupská, jako veškeré ostatní duchovenstvo světské i řeholní, musila střídajícím se vojům nepřátelským nezměrné dávky peněžité odváděti, a za nichž také všecky statky arcibiskupské nanejvýš spustošeny byly,

dočkal se arcibiskup Manderscheid sice toho, že byl po roce 1750 od císařovny Marie Teresie zase na milost přijat, ale přes to ustanoven mu cís. rozhodnutím ode dne 4. listopadu 1752 Pražský kanovník Antonín Přichovský svob. pán z Přichovic*) se svolením papeže Benedikta XIV. za koadjutora, který od té doby vlastní správu arcibiskupství Pražského vedl. Hodnosta tento těšil se pro svou učenost a výtečné vlastnosti přízni papeže i císařovny v té míře, že Svatý Otec udělil mu současně titul arcibiskupa z Emesy a propůjčil mu právo nástupnictví po hraběti Manderscheidovi na arcibiskupství Pražském; Marie Teresie pak jmenovala jej roku 1753 též biskupem v Hradci Králové a to již za týden po úmrtí tamního biskupa hraběte Josefa Vratislava z Mitrovic, jen že mohl se svolením papežovým i dále úřad koadjutora v Praze zastávati. V krátce na to povýšila jej císařovna ve stav hraběcí, jejž i bratrovi jeho a potomkům téhož udělila; dne 10. listopadu 1755 dal se hrabě Přichovský i za probošta kapitoly Svatovítské zvoliti, kteroužto hodnost zastával ještě po dvě léta, když již na arcibiskupském stolci seděl.

Od té doby, kdy mu koadjutor Přichovský ustanoven byl, držel se arcibiskup Manderscheid již dokona v ústraní, přebývaje větší část roku na arcibiskupském zámku v Břežanech, kde se mu tak velice zalíbilo, že ke statku tomuto od rodiny Sterneggův za 217.000 zl. přikoupil panství Dobřejovské se

*) Pocházel ze starobylého rodu českého, jehož původním sídlem byly Přichovice, ves a tvrz v kraji Klatovském, dle které se již roku 1430 páni z Přichovic psali. Roku 1817 týž rod v Čechách vymřel.

statky Kamenicí, Sulicemi, Psáry a Teptínem, jež v panství Břežanské spojil, odkázav je v poslední vůli své arcibiskupství Pražskému, při čemž si vyžádal, aby totéž v jazyku německém na památku jmena jeho panstvím Manderscheidským nazýváno bylo. Již dříve byl také statek Onšov v kraji Táborském ke statkům arcibiskupským přikoupil a mimo to vynaložil značných sum na opětné opravení chrámu Svatovítského na Hradčanech, který byl při obléhání Prahy od Prusův roku 1757 děsných spoust utrpěl. Dále zůstavil pro arcibiskupství Pražské nezapomenutelnou památku tím, že veškerý fundus instructus na všech panstvích arcibiskupských, jejž byl po čas dlouhého života svého z vlastních prostředků pořídil, arcibiskupské stolici odkázal, jejímž majetkem dodnes zůstává. Přestáv ještě všecky hrůzy války sedmileté, která z největší části na půdě české vedena byla, dokonal v Pánu dne 19. července 1763 u věku 88 let a pochován jest ve chrámě Svatovítském, kdež vedle oltáře sv. Kříže pod mramorovým náhrobkem odpočívá. Arcibiskup hrabě Manderscheid, jenž nerozvážným svým politickým činem z roku 1741 pozdější neutěšený osud svůj sám si připravil, proslavil se jinak svou dobročinností; obzvláště mnohé chudé kostely podporoval a náčiní posvátná jim zjednával, chudina Pražská pak povždy v něm ctila štědrého dobroděje. Světícími biskupy za vlády jeho byli Zdeněk Chřepický z Modliškovic († 1755), Václav Vokoun († 1757), hrabě Emanuel Arnošt z Waldsteina, jenž roku 1759 povýšen jest na biskupství Litoměřické, a Jan Ondřej Kaiser ryt. z Kaisernu, jenž zůstal v Praze až do roku 1775, kdy jej Marie Teresie jmenovala biskupem v Hradci Králové.

Koadjutor hraběte Manderscheida Přichovský stal se nástupcem téhož na arcibiskupském stolci Pražském cís. dekretem ode dne 26. října 1763 a pallium arcibiskupské odevzdal mu papež Klement XIII. v Římě dne 19. prosince 1763. Slavný vjezd svůj do Prahy konal nový arcibiskup dne 12. května 1764 a nastolen byl v chrámě Svatovítském dne následujícího. Plných třicet let oseděl na arcibiskupském přestolu Pražském, pročež působení jeho v úřadě tomto teprv později dolíčíme, až dějiny církve katolické v Čechách za druhé polovice panování Marie Teresie vypisovati budeme.

Na biskupském stolci Kralohradeckém seděli té doby: hrabě Jan Josef Vratislav z Mitrovic, jejž byl ještě císař Karel VI. roku 1733 v úřad tento dosadil a za něhož obdržel katedrální kostel sv. Ducha v Hradci Králové od papeže Klementa XII. tělo sv. Klementa mučenníka; biskup tento rozmnožil majetek biskupství přikoupením statků Zájezdeckého a Roubovického a při smrti své roku 1753 veškerý majetek svůj odkázal katedrále sv. Ducha, o jejíž výzdobu mnoho byl pečoval. Nástupcem jeho stal se hrabě Antonín Petr Přichovský, který však jsa zároveň koadjutorem arcibiskupa Pražského hraběte Manderscheida, nemohl se o vlastní diecési svou mnoho starati, a konečně roku 1763 Olomouckým kanovníkem baronem Heřmanem Blümegenem nahražen byl; ten však stále neduživ jsa, oblíbil si raději sídliti v Brně a jmenoval již r. 1767 kapitolního děkana hraběte Matiáše Chorinského zástupcem svým v Hradci Králové, načež roku 1774 v Brně život svůj dokonal; nástupcem jeho jmenovala Marie Teresie Pražského svě-

tícího biskupa Jana Ondřeje Kaisera z Kaisernu, který však úřad svůj jen rok zastával; zemřel v Hradci Králové dne 5. května 1776. Za správy hraběte Chorinského zakusilo biskupské sídlo Hradecké všecky hrůzy a spousty války sedmileté, v červenci roku 1762 pak bylo od Prusů kladeným ohněm vypáleno, čímž Hradec Králové na půl milionu zlatých škody utrpěl.

Biskupský stolec Litoměřický zaujímal od roku 1733 Mauric Adolf vévoda Saský, pocházející z vedlejší větve kurfiřtského rodu saského; ve věku čtrnácti let přestoupiv v Uhrách od víry luteránské ke katolické, byl ode dvora Vídenského již v mládí bohatými prebendami v říši německé nadán. Roku 1731 jmenoval jej císař Karel VI. biskupem Kralohradeckým, načež o dvě léta později byl v téže církevní hodnosti do Litoměřic přeložen. Žil ale ponejvíce u dvora Vídenského a Drážďanského, dávaje diecési Litoměřickou spravovati svým generálním vikářům, sám pak žil tak okázale, že r. 1746 v konkurs upadl. S kapitolou Litoměřickou měl pro své pánovité a příkré vystupování stálé spory, na začátku sedmileté války roku 1756 uchýlil se na křižovnické proboštství v Hoře sv. Hippolyta na Moravě, kde dne 20. června 1759 zemřel; pozůstalost jeho daleko nestačila k uhražení jeho velkých dluhů. Nástupcem jeho jmenovala Marie Teresie kanovníka Svatovítské kapitoly v Praze hraběte Emanuela Arnošta Waldsteina, který byl též děkanem ve Staré Boleslavi a pak i světícím biskupem se stal. Slavný vjezd jeho do katedrály Litoměřické dál se dne 19. března 1760 a působnost jeho v diecési Litoměřické, k níž za něho ještě kraje Žatecký a Boleslavský

připojeny byly, zanechala ve všech oborech nejskvělejší památku; zarmoucen byl však novotami v oboru církevním za posledních let Marie Teresie a hlavně za doby Josefinské zaváděnými, neboť teprv roku 1789 u vysokém věku v Litoměřicích život svůj dokonal. Náhradou za zrušení četných klášterů mu bylo, že za biskupování jeho v diecési Litoměřické neméně než 82 nových far zřízeno jest.

Všichni tito církevní hodnostové země české měli co zápasiti se zmáhající se agitací tajných nekatolíkův českých, již protestantská propaganda pruská vždy zjevněji a účinlivěji podněcovala. Vypravovali jsme již, kterak z Pruska byli do Čech a do Moravy za vlády císaře Karla VI. vysíláni jednatelé, aby poddaný lid přemlouvali k vystěhování se do Pruska, by písčité pustiny braniborské byly zalidněny, kdežto lehkověrnému lidu českému se namlouvalo, že jen proto tak se děje, aby víra jeho, v Čechách potlačovaná a tresty stíhaná, v Prusku plné svobody došla. Ujařmený lid český, chtěje se jednak jha poddanství zbaviti, jednak víru od husitských a bratrských otcův zděděnou zachovati, bral lákavé sliby pruských jednatelův za bernou minci a v davech ubíhal z vlasti do Saska a Braniborska, odkud pak čilejší jednotlivci z vystěhovalcův těchto potaji docházeli zase zpět do rodných krajův českých a moravských, aby další soudruhy přes hranice lákali.

To se opakovalo v míře mnohonásobné, když pruský král Fridrich II. proti Marii Teresii válku zdvihl a roku 1741 ze Slezska též do Moravy a do Čech vpadl. Tu již zcela veřejně přicházeli zejmena do Hradecka, Chrudimska a Čáslavska pruští agenti, kdežto

čeští vystěhovalci vraceli se do vlasti, klamajíce lid, že prý král Fridrich přináší Čechám svobodu náboženskou, tak že by jej tajní nekatolíci čeští jakožto osvoboditele svého měli vítati, jako to byli protestanté ve Slezsku činili. A skutečně podařilo se těmto spronevěřilým synům vlasti prostý lid selský ve východních krajích Čech oblouditi tou měrou, že ke králi Fridrichovi choval největší sympatie a ve vojsku jeho žádného nepřítele nespatřoval. Jedním z předních emisařův pruských v těch letech byl český vystěhovalec Kristian Litochleb, z dědiny Morašic na Litomyšlsku do Pruska uprchlý, který byl známou žádost emigrantův českých k říšskému sněmu v Řezně roku 1735 spolupodepsal. Zároveň s vojskem pruským přibyl do Čech, všude rozdávaje knihy evangelické a lid ku stěhování se do Pruska přemlouvaje. Neméně horlivým agitátorem pruským byl zmíněný již duchovní protestantský Jan Liberda, jejž král Fridrich se šesti jinými náhončími do Čech vyslal, aby tajné nekatolíky české k vystěhování se do Slezska vybízel. Udělil mu název inspektora veškerých obcí českých a Liberda počínal si v úřadě tomto tak horlivě, že přes dva tisíce osob vystěhovalo se r. 1741 a 1742 z Čech do Slezska a do Braniborska; jen brzká smrt Liberdova (zemřel dne 9. srpna 1742) překazila tuto působnost jeho, která však od jiných byla dále prováděna tak účinlivě, že do roku 1756 jen v marce Braniborské přes 50.000 lidí z Čech a Moravy přibylo.

Rozumí se samo sebou, že takovéto ubíhání lidu z Čech a z Moravy do ciziny nemohlo býti Marii Teresii a úřadům jejím lhostejné a proto hned po odchodu nepřátelských

vojsk z Čech zakročováno co nejpřísněji proti všem podobným agitacím a původcové jejich krutě trestáni. Emigrant Václav Bořek, jenž při svádění lidu na Hradecku dopaden jest, byl v Hradci Králové roku 1741 oběšen a mnoho jiných spoluvinníků buď žalářem strestáno neb do Uher a do Sedmihradska k nucené práci vyvezeno. Všude pátráno zase po knihách kacířských, faráři a misionáři měli opět plné ruce práce s vyhledáváním tajných nekatolíků, kterých i přes všecku emigraci nejen ve východních, ale i ve středních a západních Čechách stále ještě do tisícův zůstávalo. K velikému úžasu vrchností duchovenských i světských jevilo se, kterak vpád pruského vojska do Čech r. 1742 vznítil vědomí tajných nekatolíků a netušeným způsobem rozmnožil řady jejich, které i nejkrutějšími prostředky nebylo více lze ztenčiti. Vášnivost náboženská, tajnými agitacemi z ciziny stále podněcovaná, nahražovala každého odsouzeného neb k deportaci vyvezeného souvěrce sterými jinými přívrženci, zvláště když nový vpád pruského vojska do Čech r. 1744 všecky naděje českých nekatolíků znovu oživil a již jisté se zdálo, že jako Slezsko též království České majetkem protestantského krále pruského se stane.

Vítězný postup maršála Trauna nedal na štěstí k tomu dojíti, král Fridrich II. musil z Čech nečestně prchati, ale přes to vše nebyla tímto úspěchem zbraní Marie Teresie přivoděna též změna ve smýšlení tajných nekatolíkův českých, kteří působením protireformace, již přes sto let trvajícím, všeho vědomého spojení s církví evangelickou a bratrskou zbaveni byvše, již jen v neurčitých mátohách o věcech náboženských se potáceli a

konečně i protismyslným vlivům se podrobovali, jen když tytéž v odporu s církví katolickou se nalezaly. Tak hluboce pokleslé bylo vědomí náboženské v nižších vrstvách lidu selského, že snad i hlasatelé víry mohamedánské byli by v něm vlídného sluchu došli, kdyby jen byli příležitost měli, též do Čech propagandu svou zanášeti. Aspoň víra blouznivců těchto v brzké příští mesiáše marokánského, která již v krátce na to v celých východních Čechách mezi tajnými nekatolíky zavládla, jest výmluvným důkazem pobloudilosti ducha, jaká v polovici minulého století v Čechách panovala.

Jen tímto stavem věcí dá se vysvětliti, kterak mohla za těch dob v Čechách vzniknouti též sekta, která s křesťanstvím již málo co společného měla a zřejmě k židovstvu se přichylovala. Podobného cosi nebylo v Čechách ještě nikdy slýcháno, ač jsme ve vlasti české čítali sekt náboženských do set; s israelity se však dosud nižádná nebyla v ničem spojovala a teprve netolerantní době za prvních let panování Marie Teresie bylo zůstaveno, aby též tomuto výstřelku náboženské blouznivosti vznik dala. Vlastní původ této židovsko-křesťanské sekty zůstával všem novějším badatelům neznám, poněvadž nebrali zření k událostem, jež po vypovězení českých židů ze země roku 1745 následovaly. Tímto rokem je také určitě zjištěna doba původu „israelitův českých,“ o níž se badatelé dosud taktéž shodnouti nemohli, hádajíce na léta od roku 1743 do roku 1750, ba ještě později. Výsledky badání vlastního jak o příčině vzniku této sekty tak i o době tohoto vzniku v ná sledujícím doložíme.

Nekatoličtí blouznivci čeští, po více než

celé století o biblí a jiné knihy náboženské odírani, což za Marie Teresie v letech 1743 a 1744 s novým úsilím od misionářů prováděno bylo, spatřovali při tom, že židům ponechává se bez závady Starý Zákon, který taktéž jsa slovem Božím, musil též od nich za písmo svaté jako Nový Zákon pokládán býti. Z toho povstal první styk blouznivců náboženských se židy, že nemajíce vlastních písem svatých, vypůjčovali se od židů Starý Zákon, v něm hloubali a v tajných schůzích svých z něho předčítali. Že mezi židy odjakživa jest dosti horlivcův, kteří pro vyznání své mezi křesťany rádi proselyty dělají, seznali jsme již roku 1689, když Pražští židé směli po vyhoření města svého mezi křesťanskými rodinami přebývati, jež pak ku přestoupení na víru israelitskou přemlouvali, tak že proti tomu i tehdejší arcibiskup Pražský i úřad král. místodržících důrazně zakročiti musili. Rovněž počali též roku 1743 a 1744 mnozí židé na nevzdělané nekatolíky české přemlouváním působiti, aby ne-li dokona k židovství přestoupili, tož přece aspoň některé obřady víry židovské za své přijali Řeči takové nezůstaly u lidí obmezeného ducha, kteří tehdáž největší část všech náboženských blouznivců v Čechách tvořili, bez účinku, tak že prosťáčkové tito za nedlouho skutečně mnohé obyčeje židovské zachovávati počali; nepožívali totiž vepřového masa, světili místo neděle sobotu jakožto sabbat, poněvadž i Bůh sedmého dne po stvoření světa odpočíval, ano nedávali dítky své více křtíti, a přidružovali se k židovským obyčejům vždy více.

Avšak přední příčinu ku vzniku israelitské sekty české zavdala Marie Teresie sama, když roku 1745 veškeré židy z Prahy

i země české vypověděla. Vylíčili jsme již, kterak nedůsledně bylo při vykonávání rozkazu tohoto postupováno, jak zpočátku byl židům pobyt na venkově povolen, jak se později mohli zase do Prahy a do měst vrátiti a jak za krátko musili je zase vykliditi. Tím se stalo, že množství židů městských uchýlilo se do vesnic, kde jim lid vesnický přístřeší poskytl a za dobrý plat jim všecky potřeby životní obstarával. Tyto přímé osobní styky židů s prostým lidem vesnickým, počaté od jara roku 1745, daly horlivcům židovským zase podnět k proselytství jako roku 1689, že křesťany k víře israelitské přivábiti se snažili. Jelikož, jak řečeno, mezi prostými blouznivci nekatolíky byl Starý Zákon nyní horlivě čten, naklonili se titéž snadno ku starozákonnímu výroku, že není Boha kromě Jehovy, čímž popíráno božství Ježíše Krista a vůbec víra v nejsv. Trojici, tak že popletení tím lidé již dokona všeho spojenství s křesťanstvím se zhostili. Jen obřad obřízky dělil je ještě od židovství, ale i příkaz téhož vyhledali si v knihách starozákonních a začali se témuž nejen na novorozených dítkách svých, ale též sami na sobě podrobovati. Bylo to již přímo šílenství náboženské, způsobené bezohlednou protireformací, jejíž neblahé účinky nyní též fanatikové židovští pro sebe vykořisťovati dovedli.

Hlavním takovýmto agitátorem byl rabín v Novém Bydžově Mendel, který v působení svém na tajné nekatolíky v okolí Bydžova, Chlumce, Králové Hradce i Králové Dvora tak horlivě si počínal, že na sta přívrženců pro „českou sektu židovskou“ získal. Ti konali tajné schůze, v nichž byla jak na nekřtěných pacholatech tak na dospělých obřízka vykonávána a jiné obřady židovské prováděny. Nejčilejším

spolupracovníkem Mendlovým byl Jan Pita, krejčí ze vsi Chudonic, poddaný města Nového Bydžova, který mezi prostým lidem venkovským nejvíce přívrženců pro novou sektu židovskou získal a v zásadách jejích je vyučoval. Působení toto dálo se již za vpádu Prusův roku 1744, kdy úřadové zemští a státní nemohli řádění toto již v zárodku utlumovati, a pokračovalo se v něm ještě více roku 1745, kdy vypovězení z Prahy židé po venkově ce nejvydatněji v něm se účastnili. Tu vzrůstala sekta, vůbec již „českou sektou židovskou“ nazývaná, do tisícův a nemohla tudíž ujíti pozornosti úřadů duchovenských, neboť mnoho novorozených dítek nebylo ku křtu přinášeno a docházely zprávy, kterak mnoho lidí požívání masa vepřového se zdržuje, sobotu světí i jiné obřady a obyčeje židovské zachovává.

Hospodářský správce města Nového Bydžova, přišed na stopu tomuto blouznění náboženskému, udal to děkanu Escherichovi a tento opět krajskému hejtmanovi Hradeckému baronu Vančurovi z Řehnic, který bez odkladu rozsáhlé vyšetřování zavedl a z výslechu obviněných osob seznal, že rabín Mendel a krejčí Pita jsou hlavními původci nové sekty. Oba byli u vazbu vzati a do Králové Hradce dopraveni, kde proti nim hrdelní pře zavedena jest; z ostatních sektářův byli mnozí k obecnému dílu odsouzeni a ostatní po učiněném vyznání víry na svobodu propuštěni, avšak duchovní správcové musili na ně přísný dozor vésti, aby opět v bludy své neupadli. Současně vysláni dva misionáři do krajů, kde se byla sekta židovská rozmohla, aby lid zase ku pravé víře přiváděli, a kdo nechtěl vyznání křesťanské složiti, byl uvězněn, aby

dalšího trestu vyčkával. Takovýchto zatvrzelců byl tak značný počet, že jimi byla v Bydžově, v Hradci Králové, v Jaroměři, ve Dvoře Králové a v jiných městech všecka vězení přeplněna. Proto trvalo vyšetřování všech jatých sektářův těchto jak soudem církevním, tak soudem světským po celý rok 1746 a 1747, načež šest hlavních sektářův odsouzeno jest hrdla, mnoho jiných pak — mezi nimi též ženské — k žaláři neb k nucené práci na veřejných silnicích v železích. Rabín Mendel a krejčí Pita byli taktéž odsouzeni ku smrti a sice měl tento poslední dle rozsudku Pražského soudu appellačního ode dne 30. ledna 1748 „jiným ku příkladu a postrachu, sobě pak k dobře zasloužilému trestu hned po vyvedení ze šatlavy před domem radním na hovězí kůži vložen, do ní zašit, a až na popravní místo koněm šmejkán, pak po vytažení jazyka týlem na hranici vložen a tak za živa spálen býti.“ Krutý tento rozsudek byl na ubožáku, který byl působením misionáře P. Koniáše ze všech bludů svých pokání činil, ale vousy, tehdá jenom židům obyčejné, si přece podržel, dne 18. prosince 1748 v plném znění vykonán*).

*) V radnici města Nového Bydžova chová se podobizna na plátně malovaná, představující muže vousy zarostlého, držícího v jedné ruce knihu, v druhé růženec; v zadu stojí následující nápis: „Jan Pita, krejčí, věku svého 45 let, ze vsi Chudonic, poddaný královského města Nového Bydžova, přes jehlu chtěje rozuměti, s písmem se tak zapletl, že se poradiv s židy do židovského bludu sám upadl a několik jiných do něho zavedl. Z této příčiny odsouzen, aby v kůži z města Bydžovského vyvlečen upálený byl. Před svou smrtí blud svůj oplakával a pokání učinil, pak dle ortele všem k příkladu kající umřel dne 18. Decembris 1748.“ Od koho a kdy obraz ten malován byl, neví se.

Poprava bludaře Pity dála se v Novém Bydžově, kdežto rabín Mendel byl odvezen z Hradce do Prahy a zde po dlouhé vazbě dne 7. března 1750 taktéž upálen. Vedle zmíněných šesti sektářův byl dále v Hradci ovčák Václav Vacek dříve sťat a pak upálen, Lidmila Bourová tamže sťata a spálena, kdežto muž její Jan Boura, sedlák z Lužce, umřel v Praze před dokonaným vyšetřováním, načež mrtvé tělo jeho v kůži na popraviště vlečeno a spáleno. Všickni odsouzení, kteří vyznání katolické víry učiniti se zdráhali, byli dne 3. prosince 1748 od Hradeckého biskupa hraběte Vratislava z počtu věřících vyloučeni. Tato exkomunikace z církve týkala se také všech k žaláři, ke káznici, neb k jiným trestům odsouzených, kteří se židovských bludů svých odříci nechtěli; ale i ti, kteří ve vazbě pokání činili, nebyli trestů svých zbaveni a teprva později císařovna některým milost udělila, tak že z káznice propuštěni jsou.

Ale ani těmito těžkými tresty a pokutami nepodařilo se bludařství židovské zcela vykořeniti, neboť již dne 1. prosince 1750 k nařízení král. appellace konsistoř Kralohradecká uložila děkanům v Novém Bydžově a v Chlumci, aby nad sektáři bedlivé oko měli a kdyby dost málo, že se ku předešlému rouhavému různění znova kloní, pozorovali, bez odkladu zprávu dáti neopomíjeli. Rovněž vyskytují se zprávy o dalším bujení blouznilství tohoto při letech 1758 a 1759, zvláště pak při pověstném povstání selském roku 1775, kdy čeští „israelité“ na Bydžovsku zase zjevně vystoupili, přidávajíce si tu již jmeno „Abrahamitův“, kterých se současně též na Hradecku a na Jaroměřsku a v jiných krajinách východních Čech mnoho objevilo. Z těch vznikla pak

později sekta tak zvaných „deistův“ čili „Adamitův“, o níž na svém místě blíže budeme vypráněti. Zmíniti jest se zde ještě o tom, že také na Vsacku na Moravě vznikla takováto „sekta židovská“ a to již o několik let dříve než v Čechách, neboť již v červnu roku 1738 byl u hrdelního práva ve městě Vsetíně vyslýchán podobný bludař, Josef Seidl z Dolní Jasenové, který drže se rovněž jen učení starozákonního, bránil lidem choditi do kostela a dávati děti křtíti, kácel kříže a sochy svatých na ryncích a silnicích, neuznával nejsv. Trojice atd., za kteréž bludařství k smrti odsouzen a dne 9. srpna 1737 sťat jest. Přívrženci jeho rozmnožili se, když po vyhnání židů z Brna a z Olomouce přišli titéž jako v Čechách v bližší styky s lidem selským po venkově a obřady i obyčeje své potají v něm šířili. Roku 1765 blouznivci na Vsacku již nepokrytě zásady deistické a adamitské hlásali a po vydání patentu tolerančního veřejně s nimi jako v Čechách vystoupili.

Vedle těchto blouznivcův israelitských rostl však zejmena ve východních Čechách po válkách s Pruskem počet tajných nekatolíků, kteří se za potomky husitův a Bratří českých prohlašovali; zvláště těchto posledních bylo mnoho, poněvadž v Sasku a v Prusku byla Jednota Bratří uznána a tamní přívrženci její čilé styky s krajany v Čechách udržovali, knihy bratrské jim posílajíce a tajnými kazateli ve víře bratrské je utvrzujíce, ač tatáž již valně byla skomolena. Proti tomuto šíření „kacířstva“ vystupovala moc světská vždy rozhodněji a již dne 8. ledna 1748 obnoven přísný patent Karla VI. proti kacířům a když i to nepomohlo, v následujícím roce vyhlášen nový obšírný patent ode dne

11. září, kterým nejpřísnějšími tresty proti šíření knih nekatolických, proti kacířským emisarům a jich přechovavatelům nastupováno a úřadům duchovenským i vrchnostenským nařizováno, aby kacíře stíhaly, poddané k víře katolické přidržovaly a vůbec o udržení jednoty víry v zemi co nejvíce se přičiňovaly. Docílilo-li se tím něčeho, bylo to vše zase zmařeno v dobách války sedmileté, kdy nekatoličtí emigranti z Pruska a jednatelé tamní mohli zase volně do Čech docházeti a propagandu svou zde provozovati. Proto hned po válce té dne 15. června 1764 obnoven přísný onen patent reformační, anoť došlo vládě k vědomí, kterak četná shromáždění tajných nekatolíků se konají, kterak tisíce knih kacířských do země dochází a všecko ničení jich neprospívá. Ale vše to bylo marné, nový proud časový nedal se více zastaviti, zvláště když i směr osvětový toto hnutí v nižších vrstvách lidu českého podporovati počal. V posledním desítiletí panování Marie Teresie vidělo se již patrně, kterak všecko úsilí protireformace v Čechách bez kýženého úspěchu zůstávalo.

---

28. Návštěvy Marie Teresie v Čechách.

S lepšími výsledky než tyto snahy po docílení jednotnosti ve víře v zemích českých setkalo se působení Marie Teresie v oboru reforem vojenských, zejmena co se týče jednotné organisace armádní, která taktéž četných oprav vyžadovala. Bylať sice správa vojenských záležitostí v dědičných zemích Habsburských nejdříve scentralisována a dvorní rada vojenská ve Vídni byla nejstarším ústřed-

ním úřadem pro všecky země tyto; ale nedostatečnost téhož objevila se hned za prvních válečných let po roce 1740 tak křiklavě, že vše po reformách ve vojště a správě vojenské volalo. Marie Teresie pokládala taktéž opravy tyto za jednu z nejnutnějších potřeb státních, přece ale zdráhala se, presidenta dvorní rady vojenské, polního maršála hraběte Josefa Harracha, osmdesátiletého muže nevalných schopností, nahraditi silou mladší a nadanější. Proto musilo se znovuzřízení armády rakouské díti jaksi mimo dvorní radu vojenskou a takž ještě před uzavřením míru Cášského, totiž v únoru roku 1748, počaly ve Vídni za předsednictví prince Karla Lotrinského porady nejpřednějších generálů a vojevůdců o zavedení nové soustavy ve veškerém vojenství rakouském.

V poradách těchto účastnil se sice též president dvorní rady vojenské hrabě Harrach, ale hlavní slovo vedl v nich polní zbrojmistr hrabě Leopold Daun*), který se návrhy

---

*) Hrabě Leopold Josef Daun pocházel ze starého rodu šlechtického v Porýnsku, který se za války třicetileté do zemí rakouských přesídlil a zde od císaře Leopolda I. roku 1655 ve stav hraběcí povýšen byv, inkolátu v zemích koruny České nabyl, když jedna ze tří větší rodu tohoto na Moravě několik zemských statků získala. Hrabě Leopold Daun narodil se dne 25. září 1705 ve Vídni, vstoupil v mladém věku do pluku otce svého v Neapolsku a vyznamenal se ve válce proti Turkům, v níž na generála postoupil. Ve válce s Bavory a Francouzy v Čechách roku 1741 zahnal nepřítele od Písku až ku Praze, súčastnil se bitvy u Chotusic i obléhání Prahy, bojoval šťastně proti Francouzům na Rýně; v druhé válce slezské vyznamenal se v bitvě u Hohenfridberga i v bitvě u Žárova, začež polním zbrojmistrem jmenován jest. O další působnosti jeho jako výtečného vojevůdce

svými na zavedení oprav ve vojště a hlavně v dělostřelectvu pravým reformátorem armády rakouské stal. K popudu jeho zřídila Marie Teresie r. 1752 též vojenskou akademii v Novém Městě za Vídní a o dvě léta později inženýrskou akademii ve Vídni, nad kterýmižto oběma ústavy hrabě Daun vrchní správu vedl. Mimo nový řád vojenský pro veškerou armádu zaveden jest jednotný výcvik ve zbrani pro pěchotu i jízdu a zjednodušeno i zrychleno účetnictví vojenské, slovem veškeré vojenství rakouské na nové základy postaveno. A jelikož hrabě Daun neustále k tomu poukazoval, kterak jest k vůli praktickému výcviku vojska nezbytně třeba, aby každoročně byly v jednotlivých zemích pořádány polní tábory s manévry dle skutečné války a s předpokládáním vpádu nepřátelského, přiklonila se Marie Teresie ihned horlivě ku plánu Daunovu, nic se nelekajíc velkých vydejů, které z provádění téhož státní pokladně vznikaly. Ano projevila k té věci též tak čilý zájem osobní, že podnikala časté daleké cesty k nově zavedeným vojenským manévrům, při nichž, výtečnou jouc jezdkyní, koňmo všecky cviky a pohyby pluků sledovala.

A kteráž země dle přesvědčení jejího hodila se k moderním manévrům těmto nad jiné případněji než Čechy, na něž zapřísáhlý její nepřítel pruský král Fridrich II. i po druhé válce slezské stále ještě zálusk měl a za tím cílem veškerou armádu svoji ve zbrani udržoval, ba každým rokem ji rozmnožoval? S druhé strany pak Marie Teresie i po dvojí nešťastné válce

ve válce sedmileté a zejmena o slavném jeho vítězství nad Fridrichem II. v bitvě u Kolína, která království České Rakousku zachovala, bude nám ještě vyprávěti.

s Pruskem dokona se nevzdávala pevné naděje, že opět dobude ztraceného Slezska, aby zásadu pragmatické sankce o nedílnosti dědictví Habsburského provedla. Jen z Čech bylo lze vésti příslušný výboj k znovudobytí Slezska a proto v zemi této pořádány první manévry vojenské, v nichž se armáda císařská k novému zápasu s pruským uchvatitelem jako ve skutečné válce připravovati měla. Proto hned v následujících letech navštívila Marie Teresie neméně než třikrát zemi českou k vůli manévrům těmto, v prozíravém duchu svém tušíc blízkost války sedmileté, která skutečně ponejvíce na území českém vedena byla. Tyto návštěvy císařovny Marie Teresie v Čechách vylíčiti, jest předmětem zvláštní stati této, jelikož se k poslední z nich též jinaký důležitý podnik, totiž založení Teresianského ústavu šlechtičen na Hradčanech v Praze, připojoval.

Při obtížích komunikačních, jaké v první polovici XVIII. století ještě ve všech zemích střední Evropy panovaly, jest zajisté významné, že Marie Teresie mnohem častěji do Čech zavítala, než předchůdcové její na přestolu Habsburském; císař Leopold I. meškal po čas svého více než čtyřicetiletého panování svého v Čechách pouze třikrát, syn jeho císař Josef I. navštívil Prahu roku 1702 jen jako korunní princ a císař Karel VI. za panování svého byl tolikéž jen třikráte hostem na půdě české. Marie Teresie však dlela neméně než sedmkrát mezi obyvatelstvem království Českého a to ještě připadaly návštěvy tyto v první polovici života jejího, načež válečné běhy za války sedmileté a pozdější vdovský stav její nepřipouštěly jí konati další cesty do zemí zděděných.

Jak jsme již na svých místech stručně naznačili, spatřily luhy země české mladistvou ratolest rodu Habsburského Marii Teresii poprvé, když roku 1721 mateř svou císařovnu Alžbětu Kristinu provázela do Karlových Var k léčení; druhá cesta přivedla ji do Čech roku 1723, když se otec její císař Karel VI. ubíral do Prahy, aby se na království České dal korunovati, a kdy na zámku v Brandýse n. L. poprvé spatřila pozdějšího chotě svého vévodu Františka Lotrinského; potřetí přibyla do Čech ve květnu roku 1732, kdy opět císařovnu do Var provázela a s cís. dvorem přes čtvrt léta v zemi české dlela. Čtvrtou cestu do Čech nastoupila již jako panovnice na trůnu Habsburském v dubnu roku 1743, aby se v Praze za královnu českou korunovati dala, kterýžto pobyt její v Praze jsme již podrobně vylíčili.

Pátá cesta do země české r. 1750 podniknutá platila již výhradně výše zmíněnému účelu vojenskému, totiž prvním velkým manévrům armády rakouské, pro něž krajina mezi Kutnou Horou a Kolínem zvolena byla. Krajinu tuto navrhli vévoda Karel Lotrinský a generál Daun z důvodné příčiny, že by král pruský, znaje tuto část Čech již z polního tažení r. 1742, kdy se mu v bitvě u nedalekých Chotusic rozhodného vítězství dostalo, po čase opět do krajiny této vtrhnouti mohl. Manévry tyto byly již na jaře r. 1750 ustanoveny na druhou polovici srpna, načež tehdejší držitel zámku Nových Dvorů u Kutné Hory, generál hrabě Karel Batthiány, nabídl císařským manželům po čas pobytu jejich v Čechách k obývání zámek Novodvorský. Marie Teresie přijala nabídnutí toto, neboť byla, jak jsme vypravovali, již r. 1743 od hraběte Pachty na zámku onom s velikou oká-

zalostí hostěna. Hrabě Batthiány dal pak jako zkušený vojín především hráz a cestu vedoucí po straně potoka Páchu pevně upraviti, aby usnadnil spojení mezi Novými Dvory a Kolínem, kdež pluky jízdecké rozloženy býti měly, neboť v letech oněch potok tento velice rozvodněn býval. V červenci 1750 pak vydala zemská vláda v Praze vyzvání k městům a obcím, jak Jejich Král. Milosti vítati mají, a sice poručeno magistrátům měst, aby primátoři těchže přijíždějící královně v branách měst klíče od bran a pečeti městské odvedli, v ulicích slávobrány a loubí stavěli, cechové aby s korouhvemi a s muzikou po ulicích stáli, děvčata a panny z košíků neb ze zástěr kvítí na cestu házely; měšťanstvo dobře ošacené mělo se k vítání ve zbrani dostaviti a střelbou panovnici vítati; na ulicích mělo víno a pivo téci, slovem z toho příjezdu všechno mělo se radovati a těšiti i vykřikovati: „Vivat Maria Teresia!“ *)

Ještě podrobněji zněl vítací předpis pro obce venkovské, jejž tuto jako ukázku tehdejšího českého slohu úředního v plném znění uvádíme. „Ve vesnicích,“ praví se v patentu onom, „lid český má se v svátečním šatě dobře vystrojený k cestě postaviti, děvčata vypentleny tanec řetězový a ovčáci s holemi tanec ovčácký provozovati; pacholata do povětří klobouky házeti, děvečky, pacholci s podávkami, lopatami a srpy, s kosami, cepy státi a na ně cinkati; do věnců ženských se strojiti, kytky z kvítí a klasův držeti; pacholata na beraních

*) Opis patentu zemské vlády ode dne 27. července 1750 v Zápiskách magistrátního radního Kutnohorského Vojtěcha Keglera v městském archivu Kutnohorském.

a kozlích jezditi; na robotyrsky bubny bubnovati, slouhové na pastýřské trouby troubiti, na kolovrátky hráti, na dudy a píšťaly pískati. Svadební veselosti zpěvem provozovati a na ozdobeným voze jeti; volům rohy pozlatiti, na ocasích pentle zavěsiti a je do plén přistrojiti. Praporcemi točiti, Bachusy strojiti, jim břicha vycpati a podle nich menší bachusové jíti, neb na sudech seděti. Dobytky své na panství vyhnati, a tak dále nanejvejš kratochvíle a radosti též veselosti provozovati mají, Vivat Maria Teresia vykřikovati. Farářové J. C. K. Msti. vítati a všudy se všemi zvonami zvoniti. Anby cesta prašná býti měla, po takové silnici důstatek vody se zaopatřiti a polývati bude.“

Vládní toto nařízení o úřadním vítání císařovny a královny i císařského chotě jejího týkalo se všech měst a obcí, ležících na silnici od českých hranic u Jihlavy až k Novým Dvorům a byl slavnostní program tento také všude s předepsanou okázalostí prováděn. Velkolepý průvod císařovnin, jenž dne 16. srpna Vídeň opustil, pohyboval se přes Znojmo a Jíhlavu tak rychle ku předu, že již následujícího dne o 4. hodině odpolední do Nových Dvorů dorazil. Zde byl hrabě Batthiány již po několik dní všecky slavnostní přípravy osobně řídil a celý ten zámek pro pohostění císařských manželů a jejich nejpřednějšího komonstva upraviti dal, sám bydle s chotí svou v blízké residenci dominikánské, kde mimo kuchyň zámeckou ještě zvláštní kuchyň pro dvořanstvo v zahradě zřízena byla. Na cestě od Kaňku k Novým Dvorům dal báňský úřad Kutnohorský zříditi tři vysoké pyramidy prapory ozdobené, kdežto v Nových Dvořích čtyři slavnostní brány postaveny byly. Během dne 17. srpna přibylo do Nových Dvorů

z Prahy množství hodnostů světských i duchovenských, pak kavalírů, jichž ubytování ovšem velké obtíže spůsobovalo.

Z dalekého okolí pak se dostavily k Novým Dvorům nesčetné davy lidu, z Kutné Hory a z ostatních sousedních měst veškeří cechové s prapory a s hudbou, vyzbrojení sborové měšťanští a jiné korporace, tak že sestavený z nich špalír od Nových Dvorů až na hranice panství k dědině Církvici dosahoval. Bylo tudíž vítání císařských manželů nanejvýš okázalé, zevšad zněla střelba, hlahol zvonů a zvuky hudby, nadšené provolávání „Vivat" pak nebralo konce. V zámku Novodvorském byli nejvyšší hodnostové připuštěni k políbení ruky panovnice, ale již v půl hodince po příjezdu svém oddala se Marie Teresie vlastnímu účelu cesty své do Čech, totiž návštěvě vojenského tábora, který nedaleko Starého Kolína rozbit byl. Teprve s pozdním večerem vrátila se s chotěm a s generály ze středu vojska svého v táboře do Nových Dvorů, kdež uspořádáno bylo skvělé osvětlení městečka i zahrady panské, v níž 7000 svítilen, v ladné skupiny rozestavených, hořelo. Skvělá hostina, k níž byli měšťané Kralohradečtí 15 kop raků co dar zaslali, byla v nádherně upravených galeriích zámeckých pořádána.

Za jitra následujícího dne dostavili se do zámku konšelé Kutnohorští s král. rychtářem, aby císařským manželům poklonu složili; nejdříve byli přijati od císaře, jenž s nimi delší dobu o Kutné Hoře rozmlouval, načež po hostině následovala audience u císařovny, při níž Marie Teresie, slíbivši, že Kutnou Horu navštíví, s pravé ruky rukavičku stáhla a nejdřív král. rychtáři a po něm ostatním členům

rady ruku k políbení podala. *) Po té byli císařští manželé přítomni mši sv. v kostele sv. Anny, načež odjeli k vojenským manévrům u Starého Kolína, kdež Marie Teresie na kůň vsedši, nejdřív rozestavené pluky přehlížela a pak po celý den cvičením vojska přítomna byla. Neméně než 14 pluků pěších i jízdných manévrovalo zde v ohni, načež císařovna hraběti Daunovi a přítomným generálům plnou spokojenost svoji s výcvikem vojska vyslovila. Ráno dne 19. srpna jeli vznešení hosté s veškerým dvorem na mši sv. do kostela Sedleckého, po níž si tamní proslulou kostnici prohlédli, a pak opět k manévrům se odebrali. Toho dne byl podniknut útok jízdy na domnělého nepřítele, Labe přešedšího, který zahnáním téhož skončil. Byl to týž terén, na kterém maršál Daun po sedmi letech na to skvělého vítězství v bitvě u Kolína nad králem Fridrichem II. dobyl, čímž výhodnost manévrů těchto plně se osvědčila.

Dne 20. srpna přijala Marie Teresie pozvání dominikánů Novodvorských ku snídaní v zahradě klášterní, načež uspořádal hrabě

---

*) Radní Vojtěch Kegler, jenž byl audiencím těmto přítomen, vypravuje o těchže v Zápiskách svých takto: „Císař stál uprostřed pokoje, maje klobouk pod paždí, a druhou ruku za kabátem na prsou. Oděv císaře byly šaty bílé, knoflíky zlaté, hladké, výložky červené, zlatem krumplované, klobouk premovaný zlatý s černým peřím; kord zlatý, v botech černé ostruhy.“ O audienci u císařovny poznamenal týž: „Císařovna stála nedaleko kanape; oděv její byl šat dlouhý, olivovými a tělnými štráfy jako silberštuk se stříbrnými květy, vlasy měla frisírované v tupé, čepec malý s krajkovými palatinami, náušnice a hafty ve vlasech diamantové, halsbant černý. Je to paní vysoká, v ramenech a prsou silná, tváře její bílé, krásné a spanilé; všechen slavný fraucimor krásou svou převyšovala.“

Batthiány velkolepou honbu v oboře Kačínské, při níž přes 1200 kusů srstnaté i pernaté zvěře zastřeleno bylo. Téhož dne oznámil krajský hejtman Kutnohorským, že příštího dne k večeru císařovna město jejich navštíví, avšak jen na zapřenou, pročež nemá prý žádné slavnostní vítání a střílení pořádáno býti, což se až k druhé návštěvě její ve městě poodkládá. Hodlalať Marie Teresie tolikéž jen klášter vel. panen Voršilek v Kutné Hoře navštíviti, kdež také od klášternic s velkou poctou uvítána byla. Připustivši panny k políbení ruky, vlídně se všemi mluvila, vyptávajíc se, kolik jich v klášteře jest a kterak žijí, mnoholi strávnic mají a kolik děvčat do školy jejich chodí, zda v zimě se jim topí, kdy hábit dostávají a proč dvojnásobných oken nemají. Pak prohlédla si všechny pokojíky, vešla i do kuchyně klášterní a chtěla i do podzemního patra sjíti. Vrátivši se do refektáře a vyhledši z okna, spatřila před klášterem davy lidu, což s oblibou pozorovavši, vystoupila na balkon nad portálem, aby se při záři pochodní jásajícímu lidu ukázala. Když po menších úzkých schodech klášterních dolů scházela, omlouvala se jí velebná matka, že tu pro její majestát úzká cesta jest, odpověděla císařovna: „Milé děti, což já do nebe budu míti ještě užší a tvrdší cestu!“ Rovněž navštívila i celu, v níž jedna choromyslná panna chována byla, a když i té ruku k políbení podati chtěla, odmítla to ubohá chorá, pravíc, že to není žádná císařovna, což soustrastný úsměv na lících panovnice vyvolalo. Teprv k 9. hodině večer vrátila se Marie Teresie s průvodem svým zase do Nových Dvorů, kde hlučnou střelbou a hudbou vítána byla.

Po oba následující dny meškali císařští manželé opět v táboře vojenském, kde vždy až přes poledne cvičením a manévrům přítomni byli, načež k večeru byly k poctě jejich ballety, komedie, ba i opery provozovány, za kterouž příčinou bylo v táboře zvláštní divadlo postaveno, jemuž císařovna s chotěm svým v překrásně ozdobeném altánu přihlížela. V zámku Novodvorském pořádány taktéž každého večera tance a ballety, v parku pak vypalovány ohňostroje a konány jiné zábavy. K obveselení vojínů v táboře kázala císařovna u každého stanu markytánského muziky držeti a tančiti, kterémužto reji často se zálibou přihlížela. V neděli dne 23. srpna o 9. hodině dopoledne dál se slavný vjezd císařských manželů do Kutné Hory, kamž je veškerý dvůr a množství panstva provázelo. Za hlaholu všech zvonů a hlučné střelby z hmoždířů bral se průvod nekonečným špalírem cechů, ozbrojeného měšťanstva, horníků a školní mládeže, která kvítí na cestu sypala, do města, kdež u první slávobrány magistrát s primátorem a jinými hodnosty císařovnu vítal a primátor po oslovení svém klíč i pečeť města Jejich Milostem podával. Císař položiv na ně ruku, opět tytéž primátorovi odevzdal. Za nadšeného jásotu lidu, za stálého znění trub a bubnů přibyli císařští manželé na rynk před radnici, kde měšťanstvo ve zbrani a se čtyřmi prapory stálo. Mezi jízdou kázala Marie Teresie častěji zastavovati, vyptávala se cechů a zejmena horníků v perkytlích na poměry jejich, radních při voze jdoucích dotazovala se, kdo krásný kostel sv. Barbory stavěl, a že Kutná Hora veliké město jest, pravila. Při kolleji jesuitské vstoupila do kostela, kdež u oltáře Rodičky Boží krátkou pobožnost vy-

konala, načež další jízda městem, vkusně ve všech ulicích vyzdobeným, následovala. Po návratu do Nových Dvorů při hostině císařovna podvakrát vyslovila, kterak z uvítání v Kutné Hoře velké zalíbení měla.

V pondělí dne 24. srpna byli císařští manželé naposledy přítomni manévrům u Starého Kolína, po nichž odpoledne v táboře tamním opět rozmanité zábavy k poctě jejich pořádány byly. Hraběti Daunovi vyslovila zde Marie Teresie poznovu plné uznání své nad zdárným výsledkem prvních manévrů těchto, ustanovivši při tom zároveň, aby podobná cvičení vojenská příště již každého roku byla pořádána, neboť byla se tatáž hned na poprvé v každém ohledu co nejlépe osvědčila. Plán hraběte Dauna zdařil se co nejskvěleji a vděčná císařovna jmenovala původce jeho hned po návratu svém z Čech vojenským velitelem ve Vídni a za nedlouho vyznamenala jej udělením řádu zlatého rouna. Hrd na úspěch prvních vojenských manévrů v Čechách, k nimž byl sám plány navrhl, vracel se hrabě Daun v průvodu císařovny do Vídně, kterýžto návrat dne 25. srpna z Nových Dvorů nastoupen jest. Téhož dne ráno byli císařští manželé přítomni mši sv. v kostele dominikánském tamže, načež přistoupili ku bratrstvu růžence v Nových Dvořích, do jehož pamětní knihy se vlastnoručně zapsali. O 11. hodině dopolední za hlaholu zvonů a střelby z děl opustili pohostinné sídlo hraběte Batthiány-ho, berouce se přes Jeníkov a Německý Brod za nových holdův obyvatelstva českého nazpět do Vídně, čímž byla pátá návštěva Marie Teresie v Čechách skončena.

Roku 1751 byla císařovna přítomna manévrům v okolí Budína v Uhrách, kde byl

znázorněn vítězný postup rakouské armády pod vévodou Karlem Lotrinským roku 1686; v roce následujícím pořádány manévry v Horních Rakousích, při nichž vzato za základ, že má se odraziti vpád vojska nepřátelského z Bavor, jak jej byl roku 1741 bavorský kurfiřt Karel Albert podnikl. V srpnu r. 1753 pak došlo zase k manévrům v Čechách, které byly tehdáž k návrhu hraběte Dauna pořádány v okolí města Týna nad Vltavou, kdež pruský král Fridrich II. roku 1744 s vojskem svým tábořil a odtud od maršála Trauna pouhými strategickými pochody až za Labe a konečně i z Čech zatlačen byl. K vůli manévrům těmto, které čestnou epochu ve válečnictví rakouském připomínaly, nastoupila Marie Teresie svoji šestou cestu do království Českého, o kteréžto návštěvě její jsou však jen sporé zprávy před rukama. Víme pouze tolik, že císařovna s chotěm svým meškala při manévrech Vltavotýnských po deset dní, od nichž se dne 27. srpna 1753 vracela zase do Vídně přes Hradec Jindřichův, kdež s velikou poctou od měšťanstva vítána byla. Na cestě této měla císařovna již jen skrovný průvod s sebou, jelikož pořádání velkých manévrů těchto značného nákladu vyžadovalo, a Marie Teresie tudíž státní pokladně výlohy na cestu její co možná umenšiti chtěla.

Sedmá a poslední návštěva císařovnina v Čechách dála se již v roce následujícím, věnována jsouc tehdáž účelu dvojímu a sice opět manévrům vojenským, pak ale též založení ústavu šlechtičen na královských Hradčanech v Praze, kterýžto podnik Marii Teresii už po delší dobu zabýval. Jako byla pro syny nezámožných šlechticův již dříve založila Teresianum a vojenskou kadetní školu ve Vídni,

hodlala též pro chudé šlechtičny zříditi ústav, ve kterém by tytéž společně žijíce, plného a stavu svému přiměřeného zaopatření docházely. Takovýchto ústavů chtěla ve svých zemích zříditi několikero a k prvnímu mělo dojíti v Praze, kde za tím účelem byl v král. hradě na Hradčanech zakoupen někdejší palác Rožmberský za kostelem Všech Svatých, který novou přístavbou rozšířen býti měl. Ke slavnosti kladení základního kamene k novostavbě této odhodlala se Marie Teresie osobně do Prahy se dostaviti, před tím však chtěla zase vojenským manévrům u Kolína přítomna býti.

Za tou příčinou nastoupila s chotěm svým dne 16. srpna 1754 cestu do Čech a to za příčinou úspor peněžních opět jen s malým průvodem, tak že jen dvě dvorní dámy a dvě komorné a čtyři vyšší dvořané ji provázeli; však i tento skrovný průvod bral se do Čech na útraty zemské, jakož vůbec veškerý náklad na dvůr po čas tehdejšího pobytu jeho v Čechách od presidenta representace zemské v Praze barona Netolického z peněz zemských hrazen byl. Ministři hrabě Haugvic, hrabě Kounic a kníže Kolloredo následovali dvůr později do Čech, nedostali však žádného cestovného. V řečený den vyjeli císařští manželé z Vídně již před pátou hodinou ranní, tak že s večerem přibyli do Jihlavy, kde přenocováno bylo. Druhého dne dopoledne o 11. hodině dorazili do Nových Dvorů, kde byli s toutéž slávou a okázalostí vítáni jako roku 1750. Hrabě Batthiány připravil jim v zámku svém zase skvělé pohostění a když se téhož dne z tábora u Kolína do zámku Novodvorského vraceli, překvapil je tak nádherným osvětlením všech budov, věží a dalekého okolí, že dle

svědectví všech vznešených hostů ještě nic podobného zříti nebylo. Dostaviliť pak se tehdáž do Nových Dvorů také četní vzácní hosté, nezi nimi dědičný princ z Anspachu se starým maršálem Sekendorfem, princ Jiří Darmstadtský, vévoda z Richmondu se svým bratrem lordem Lenoxem, hrabě de Grisors a množství jiných cizích i českých kavalírů. Při císařské tabuli zasedalo denně 20 až 30 zvaných hostů a hrabě Batthiány měl často až 120 osob u tabule.

Dne 18. srpna císařští manželé byli přítomni mši sv. v kostele sv. Anny, načež se odebrali opět k vojenským manévrům u Kolína, což se i v následujících dvou dnech opakovalo. Dne 21. srpna přibyla do Nových Dvorů princezna Karolina, jediná pozůstalá sestra císaře Františka I., kteráž jmenována jsouc od Marie Teresie abatyší ženského kláštera v Monsu v Belgii, za císařskými manžely přijela, aby pak je do Prahy provázela a několik dní tam s nimi trávila, než další cestu do Belgie nastoupí. Po další dva dni byli císař i císařovna přítomni opět manévrům, při nichž tehdáž maršál Brown hlavní velení vedl. Po každém cvičení vojenském prohlížela si Marie Teresie vždy celý tábor, navštěvovala skladiště i pekárny, vyptávala se na vše, dávajíc největší péči o vojsko na jevo, které jí také při každém kroku jejím vděčnost a oddanost svoji za to na jevo dávalo. Dne 23. srpna ráno císařští manželé po mši sv. v kostele sv. Martina opustili opět Nové Dvory, udělivše tomuto sídlu hraběte Batthiány-ho čestné jmeno „Dvůr královský“ (Aula regia).

V četném průvodu kavalírů a šlechtičen českých přibyli císařští hosté dne 24. srpna odpoledne do Prahy, kde se jim okázalého uvítání

od obyvatelstva dostalo. Ještě téhož dne večer Marie Teresie na král. hradě přijala české hodnosty zemské, kavalíry a jich dámy, načež si s chotěm svým a s princeznou Karolinou vyjela do skvěle osvětleného města, jehož ulicemi se dlouho do noci projížděla, všude provázena jsouc nadšenými holdy lidu Pražského.

Zvláštní slavnost byla věnována hned druhého dne na to vysvěcení král. kaple Sv. Kříže za Motolem u Prahy, o jejímž původu jsme se již dříve byli zmínili. Dne 25. srpna vyjela Marie Teresie s chotěm svým i celým dvorem k slavnosti této, při níž církevní obřad opět na milost přijatý arcibiskup Pražský hrabě Manderscheid vykonal, po níž zbožná panovnice jistinu 300 zl. na udržování kaple této věnovala. Po té jel císařský průvod na Bílou Horu, kde kostelík Matky Boží Vítězné navštíven jest, načež se jelo oborou Hvězdou do benediktinského kláštera v Břevnově, kde opat P. Fridrich Grundmann ve velkém sále prelatury vznešené hosty skvělou tabulí poctil. Přítomen byl jí též arcibiskup hrabě Manderscheid, který byl svým působením pro schválení známého desítiletého recesu, hlavně ale přímluvou spříbuzněného cís. ministra hraběte Kounice opět milosti Marie Teresie došel, tak že jej císařovna i návštěvou v zámku jeho v Troji za Libní u Prahy poctila. Arcibiskup uspořádal tamže hostinu, po níž následoval koncert, při kterém též členové král. opery v Berlíně, proslulá zpěvačka Astroa a tenorista Romani, účinkovali. Arcibiskup byl si jich ode dvora pruského ku slavnosti té zvláště vyžádal a král Fridrich vyslal je ihned do Prahy s poukázaním, aby se tam tak dlouho zdrželi, pokud se císařovně líbiti bude.

V následujících dnech udílela Marie Teresie na hradě již od časného jitra veřejné audience, pak se věnovala denně po několik hodin záležitostem státním, načež následovaly návštěvy kostelů a klášterů Pražských i paláců šlechty české. Především vykonala ve velechrámě sv. Víta svou pobožnost u oltáře sv. Jana Nep., kdež jí byla rakev tohoto světce otevřena a částečka z kostry téhož jako sv. ostatek podána. Po té navštívila všecky kláštery ženské v Praze, jakož i kollej jesuitskou v Klementinum, kde byla přítomna provozování komedie studentské, která byla, jak nejv. hofmistr kníže Khevenhüller v Pamětech svých poznamenává, tehdáž veselejší, než jiná představení toho druhu, jež vysoké panstvo obyčejně nudívala. Také četné jiné kláštery poctila císařovna návštěvou, všude kostelům dary udělujíc, mezi jiným v kostele Matky Boží Vítězné v Menším městě Pražském tamní zázračné sošce Ježíšově několikeré nádherné obleky, které byla vlastní rukou zhotovila. Také některé ústavy dobročinné v Praze a pak též vojenskou invalidovnu na Špitálsku si prohledla.

Současně velmožové čeští den za dnem k poctě její velkolepé slavnosti pořádali. Hrabě Thun dal v krásném sále paláce svého provozovati dva francouzské kusy divadelní, v nichž sám účinkoval, kdežto orchestr veskrz z českých kavalírů se skládal; hraběnka Vilémina Kolovratová, vdova po nejv. kancléři českém, dala v paláci svém od členův své rodiny taktéž provozovati francouzskou komedii „Srdnatá matka“ s balletem, kterýž kus tak velice se líbil, že pak ještě jednou opakován býti musil. U choti hraběte Norberta Kolovrata ztrávila císařovna rovněž několik příjemných večerů,

zvláště pak potěšila přední kavalíry české návštěvami na venkovských zámcích a letních sídlech jejich. Tak poctila návštěvou nejv. purkrabí hraběte Josefa z Vrtby v letohrádku jeho v Nůslích u Prahy, druhého dne na to hraběte Prokopa Černína na zámku jeho ve Vinoři a hraběte Gallasa na zámku Klecanech. Ani deštivé počasí nezdrželo ji, dostáti danému slibu, že navštíví nejvyššího maršálka zemského hraběte Buquoie na zámku v Kunraticích, jenž hraběti Golčovi patřil. Hrabě Rudolf Chotek pak měl potěšení, že mohl vznešenou panovnici hostiti na svém zámku ve Veltrusích, kde císařovna s veškerým dvorem svým po dva dni se zdržela. Po čas výletů těchto vyjel si císař s několika kavalíry na zámek knížete Auersperga Červený Hrádek u Chomutova, kde se po několik dní honbou bavil, načež jako dobrý hospodář na zpáteční cestě navštívil některé komorní statky v Berounském kraji, které mu v zástavu dány byly.

Den 2. září byl ustanoven k slavnosti položení základního kamene pro novou budovu ústavu šlechtičen na Hradčanech, k vůli čemuž byla Marie Teresie vlastně do Prahy přijela. Za tou příčinou byla již dříve dala zakoupiti vedle starého Rožmberského paláce dva domy, z nichž jeden byl děkanstvím sousedního kostela Všech Svatých, na jejichž místě novostavba ústavu provedena býti měla. Řečeného dne ráno odebrali se Jejich Veličenstva s veškerým průvodem do chrámu Všech Svatých, kde slavná mše sv. sloužena byla, načež císařovna učinila první tři rány kladivem na základní kámen nového velkého schodiště, které s větší částí nové budovy skoro již zcela hotovo bylo.

Po obřadu tomto šlo se do paláce Rožmberského, kdež komnaty pro jednu z prvních třiceti šlechtičen ústavních již úplně zařízeny byly. Císařovnu těšilo, že mohla ukázati, kterak se byla též o nejmenší potřeby šlechtičen postarala. Ústavu byl odevzdán kostel Všech Svatých a k vydržování jeho vykázány důchody panství Karlšteinského, Cerhenického a Milínského. *)

Druhého dne po té opustila císařova sestra princezna Karolina opět Prahu, když byla s císařskými manžely toho dne ráno mši sv. u hrobu sv. Jana Nep. přítomna. Ubírala se po srdečném rozloučení se s nimi do Monsu v Belgii, aby úřad abatyše v tamním klášteře ženském nastoupila. Téhož dne vydali

---

*) Nadační listinu pro Hradčanský ústav šlechtičen vystavila Marie Teresie ve Vídni dne 28. srpna 1755, ustanovivši v ní, aby ústav na vždy jméno její nesl, aby byl vždy součástí král. residence Pražské a nesměl nikdy v duchovenský klášter proměněn býti. Stálým komisařem ústavu měl býti vždy nejv. purkrabí český (nyní jest jím místodržitel) a šlechtičny, které do téhož přijaty býti chtěly, musily býti chudé, nejméně 24 let staré, mravů neúhonných, a vždy v černém obleku choditi, při slavnostech odznak řádový (zlatou medalii s obrazem Neposkvrněného Početí P. Marie a na rubu s písmenami M. T. a s letočtem 1755) nositi. Zároveň musila každá dáma před přijetím rodokmenem prokázati po osmi předcích šlechtických při otci a při matce. Slavné uvedení prvních třiceti šlechtičen do ústavu dálo se 8. prosince 1755 a první abatyší jmenovala Marie Teresie nejstarší svou dceru arcivévodkyni Marii Annu, jakož vůbec abatyší ústavu Hradčanského smí dle nadačního listu vždy jen některá z arcivévodkyň rakouských býti. Instalaci abatyše vykonává vždy některý z arcivévodů jakožto zástupce císařův. Abatyše nemusí v ústavu stále sídliti a za přítomnosti své v Praze sídlí v král. hradě. Šlechtičny ústavu mají důstojnost chotí c. k. komoří.

se císařští manželé opět na zpáteční cestu do Vídně, jedouce přes Poděbrady, kde v cís. oboře dal císař uspořádati hon na koroptve, jichž při tom přes 3000 postříleno bylo. Z Pardubic navštíveny byly zříceniny hradu Kunětického a pak se jelo přes Třebovou dále k Olomouci, kde se císařovna po čtyři dni zdržela a pevnostní hradby tamní si prohlédla, kdežto císař v táboře shromážděné vojsko přehlížel. Po té následovaly návštěvy na zámcích některých velmožů moravských a u prince Hildburghausena v Dolních Rakousích, čímž poslední cesta Marie Teresie do Čech a Moravy skončena byla. Od té doby císařovna do zemí těchto pro následující na to válku sedmiletou již nezavítala.

29. Nové přeměny ve správě státní i zemské.

Poukázali jsme již k tomu, kterak centralisační plány hraběte Haugvice byly chvatně pojaty a ještě chvatněji prováděny, že již v několika měsících, ba již v několika dnech musily zase měněny býti, neměl-li v různotvárné správě státní zmatek nastati. Tvůrce náhlých reform těchto, který dříve nebyl nikdy z vlasti své slezské na půdu zemí českých a rakouských vkročil, neznal ani vnitřního ústrojí ani správy jejich, a jen despotická zásada jeho, která se snahami Marie Teresie tak plně se shodovala, že totiž dosavadní federativní zřízení stavovské v zemích rakouských odklizeno a soustavou centralisační nahraženo býti musí: zjednala hraběti Haugvicovi tak převahující vliv nade všemi ostatními rádci mladé panovnice, že ani nutnost brzkých změn

dalšímu provádění plánů jeho na závadu nebyla.

Již v málo letech po oddělení justice od správy politické, což byl hrabě Haugvic jediné proto provedl, aby mohl českou dvorní kancelář ve Vídni a úřad král. místodržících v Praze zrušiti, objevila se v praxi potřeba toho, aby v jednotlivých zemích bylo vráceno se k větší jednotě a souvislosti rozdílných oborů správy veřejné. Byloť jak u direktoria Vídenského tak i při representacích zemských třeba zřizovati stále zvláštní komise, k nimž radové ze všech tří oborů veřejné správy, totiž z politického, soudního a finančního, přibíráni býti musili. Sloučení těchto tří Haugvicem oddělených oborů znamenalo však znovuzřízení někdejších zemských čili stavovských úřadů, a takovýto návrat k bývalé samosprávě neměl aspoň v zemích českých proveden býti. Proto vzpíral se hrabě Haugvic houževnatě všeliké proměně centralisačního plánu svého a zejmena v Čechách nemělo naň sáháno býti. Zde byly mezi král. representací a konsesem nejv. úředníků zemských od prvního počátku vznikaly spory o kompetenci, při nichž hrabě Haugvic dával vždy za pravdu král. representaci jakožto úřadu státnímu, kdežto konses nejv. úředníků zemských za zbytečný pozůstatek starého zřízení stavovského pokládal. Ano přiměl Marii Teresii k vydání cís. reskriptu ode dne 26. srpna 1752, kterým se prohlašovalo, že veškerá rozhodnutí v záležitostech soudních mají se v království Českém díti pouze skrze král. representaci „jakožto jediné gouverno zemské.“ Zároveň vyslovena konsesu nejv. úředníků zemských důtka, aby se zdržoval všech dalších „sporů a příkrostí“ proti král. representaci české.

Ale nutnost poměrů skutečných byla větší než umíněnost centralisátora Haugvice, neboť podobné kompetenční spory vznikaly nejen v Čechách, nébrž také v ostatních zemích dědičných; a takž byl hrabě Haugvic i proti vůli své přinucen, v obojích Rakousích obnoviti předešlou vládu zemskou, totiž spojiti samostatný senát soudní se zemskou vládou politickou. To se stalo později též v ostatních zemích vnitrorakouských a konečně i ve Slezsku; jen v Čechách a na Moravě neměla centralisační soustava Haugvicova porážky utrpěti, neboť by se tím byla sama ad absurdum přivedla. Leč i v těchto zemích vyvíjely se věci bez ohledu na plány cizákovy a hrabě Haugvic dožil se pokoření, že nejvlastnější jeho stvůra, totiž direktorium in politicis et internis dne 2. ledna 1762 zase zrušeno bylo a na místě úřadu toho opět někdejší dvorní kancelář česká s připojenou dvorní kanceláří rakouskou zřízena jest. Stalo se tak opět jen samovolným aktem císařovny, právě jako dvanáct let před tím zrušení král. dvorní kanceláře české pouhým aktem kabinetním vysloveno bylo. Opět nebyli stavové zemští ve věci té tázáni, opět nedálo se znovuzřízení dvorní kanceláře české slavně prohlášeným zákonem, který by do snesení sněmovních byl vložen býval, slovem dála se roku 1762 zase jen formální přeměna názvů úřadních, jako tomu bylo roku 1749; se státoprávním postavením království Českého neměla nová tato přeměna zase nic co činiti a jen admistrativní sloučení zemí českých se zeměmi německo-rakouskými došlo obnoveného výrazu tím, že někdejší dvorní kancelář rakouská byla nyní sloučena s někdejší dvorní kanceláří českou, od kteréžto doby nový ústřední úřad tento, jenž místo

po neosvědčivším se direktoriu nastoupil, česko-rakouskou dvorní kanceláří nazýván byl. Tím spůsobena jest povážlivá trhlina v soustavu Haugvicovu, která proti stavovskému zřízení někdejšímu tak urputně vystupovala, že i starobylé názvy úřadů zemských i dvorních vyhlazeny býti měly. Nyní však vráceno se po nemnoha letech zase k historickému názvu „dvorní kanceláře“ a co více, v čelo česko-rakouské dvorní kanceláře postaven dne 30. prosince 1761 zase český a nikoli rakouský velmož, totiž hrabě Rudolf Chotek, dosud předseda dvorní komory, Vídenské banky a komerčního ředitelstva, čili jinak finanční ministr Marie Teresie. Kavalír tento byl druhdy členem deputace zemské v Praze za kurfiřta Karla Alberta, a proto přiklonil se zpočátku centralisačním plánům Haugvicovým, aby si ztracenou přízeň Marie Teresie zase získal, což se mu tou měrou podařilo, že stal se předsedou komory dvorní a nyní v čelo nově zřízené česko-rakouské dvorní kanceláře postaven jest.

Další neúspěch soustava Haugvicova doznala tím, že též nejvyšší státní úřady ve Vídni císařovně navrhovaly, aby v Čechách byla opět zavedena samospráva nejv. úředníků zemských, jak jí byli titéž do dne 1. května 1749 požívali. Byliť stavové čeští v Praze konečně pochopili význam toho, co zrušení nejv. dvorní kanceláře české a úřadu král. místodržících pro samostatnost království Českého znamená a takž obrátili se na předsedu dvorské kanceláře česko-rakouské hraběte Rudolfa Chotka se žádostí, aby snahy jejich po navrácení vlády zemské v Čechách nejv. úřadníkům zemským podporoval. Český velmož tento nabyv v novém postavení svém

od stavův českých poučení o vlastním stavu věcí v Čechách, nalezl v sobě opět vědomí příslušníka království Českého, pročež vzdav se zásady centralisace, počal při státních úřadech Vídenských působiti ve směru stavův českých, aby v království Českém byla vláda zemská zase vrácena nejv. úředníkům země této, o kterou je byl hrabě Haugvic připravil.

Působením hraběte Chotka se stalo, že česko-rakouská dvorní kancelář i nejv. dvůr soudní, radivše se o novém zřízení v zemích českých, přišly k náhledu, kterak i v těchto zemích jest nejlépe vrátiti se ku staré soustavě, jaká již v obojích Rakousích a ve Slezsku zavedena byla, obnoviti totiž někdejší úřad král. místodržících, jenž by jako druhdy politické i soudní záležitosti vyřizoval. K tomu cíli prý jest jen třeba spojiti konses nejv. zemských úředníků s král. representací a ihned prý pominou všecky spory o kompetenci obou úřadů těchto, mimo to pak se prý též náklad na tytéž značně zmenší. Když pak i dvorní komora podala své dobré zdání v tom smyslu, že by v Čechách pro záležitosti finanční a báňské měla býti obnovena bývalá král. komora česká, byla tím vlastně celá centralisační soustava Haugvicova odsouzena a to od nejvyšších úřadů dvorních, od nichž to Marie Teresie byla asi nejméně očekávala. Ba nejv. dvorní komora poukazovala ve svém dobrém zdání přímo k tomu, kterak úřad presidenta král. komory české byl jedním z nejvyšších úřadů zemských v Čechách, zakládající se ve starém zřízení zemském, čímž bylo řečeno, že úřad tento neměl zrušen býti. To bylo již zřejmé hlásání návratu ku starému zřízení stavovskému, které byl hrabě Haugvic tak násilně porušil, a jehož jednání císařovna byla ve všem

schvalovala. Dvanáct let stačilo k tomu, že i centrální úřady Vídenské uznávaly nevýhody soustavy Haugvicovy a radily svými návrhy ode dne 3. října 1762 císařovně, aby v Čechách staré zřízení zemské zase obnoveno bylo.

To však odporovalo vlastnímu smýšlení Marie Teresie, která stále ještě proti samostatnému postavení království Českého a stavů jeho zaujata zůstávala a jen v hraběti Haugvicovi spásu všech svých zděděných zemí spatřovala. Proto dovedl ji ministr tento snadno přemluviti k tomu, aby zamítla dobrá zdání obou nejv. úřadů státních, jež soustavu jeho odsuzovala a tudíž i osobní řevnivost jeho vzbuzovala. Již za měsíc po dodání oněch dobrých zdání, totiž dne 9. listopadu 1762, vydala panovnice cís. reskript, kterým se návrh na obnovení úřadu král. místodržících v Praze zamítal a jen tolik se připouštělo, aby dosavadní „representaci“ předsedal příště nejv. purkrabí český, ale žádný jiný z nejvyšších zemských úřadníků neměl jako přísedící k úřadu tomuto býti připuštěn, leda že by jím byl výslovně jmenován. Návrh na obnovení úřadu presidenta král. komory české byl zhola zamítnut. Ale současně vyzvala císařovna ústřední úřady státní, aby se poznovu radily o tom, má-li se v Čechách opět soudní správa sloučiti s politickou, jak tomu dříve bývalo, leč aby při tom, v čemž patrně viděti návod Haugvicův, vliv nejv. úřadníků zemských co nejvíce byl obmezen.

Avšak i vliv hraběte Haugvice na ústřední úřady statní byl té doby již pozbyl někdejší váhy, že tytéž i ve druhém dobrozdání, po mnohých poradách sestaveném, setrvávaly na původním svém návrhu, aby úřad král. místodržících v Praze byl znova zřízen. Při

tom užily i významné věty, aby v Čechách „byla stará ústava zemská obnovena“, jelikož jednota zemí českých s rakouskými jest prý společnými úřady státními a dvorními dostatečně pojištěna. Rovněž opakován návrh na znovuzřízení král. komory české, která taktéž na „zřízení zemském“ se zakládá; k novému úřadu zemskému pak již z finančních ohledů měli připuštěni býti nejv. úřadníci zemští, neboť titéž úřady své jen za skrovné požitky spravovali, kdežto předseda i radové representace vysoké služné od eráru brali. Stáli tudíž úřadové státní a dvorní, na něž byli v ohledu tomto nejv. dvorní kancléř hrabě Rudolf Chotek a nejv. purkrabí český hrabě Filip Kolovrat působili, vytrvale na stanovisku samosprávy zemské a kdyby v podobný dotaz byli již roku 1749 vzati bývali, nebylo by došlo ku převratu v Čechách, který k radě Haugvicově pouhým kabinetním listem ode dne 1. května 1749 spůsoben byl a všemu světu utajen byv, nejen nejv. kancléře českého hraběte Harracha, ale též všecky ostatní státní a dvorní úřady nanejvýš překvapil. Během dvanácti let byly však vyšly na jevo stinné stránky centralisační soustavy Haugvicovy, kdežto stavové čeští přicházeli vždy více k vědomí ztrát, jaké soustava tato zřízení stavovskému i vlastnímu významu jejich v životě státním i veřejném spůsobila. Majíce rodinnými svazky a postavením styky se všemi úřady státními i dvorními ve Vídni, domohli se toho, že úřadové tito i přes opáčné rozhodnutí Marie Teresie setrvávali též ve druhém dobrozdání svém na vrácení někdejšího stavovského zřízení království Českému, jelikož by, jak výslovně uváděli, „nejvyšším úřadníkům zemským i veškeré zemi nemohlo

jinak než bolestno býti, kdyby se viděli úplně vyloučeni ze správy zemské, v jejímž čele byli přece v dobách dřívějších tak chvalně stáli.“

Byla to mluva vůči autokratickým směrům Marie Teresie dosud neobvyklá a kdyby podobné odvahy byli stavové čeští a moravští roku 1748 při vyjednávání o desítiletém recesu užili, nebyl by se centralisátor Haugvic nikdy ku svému převratu z roku 1749 odvážiti mohl. Leč pravý okamžik byl tehdáž neomluvitelně propasen a vliv hraběte Haugvice na císařovnu byl se mezitím tak velice zmohl, že zvítězil nade všemi ostatními rádci jejími. Při stálé zaujatosti Marie Teresie proti království Českému a stavům jeho bylo to ostatně vítězství tím snazší, jelikož se soustava Haugvicova s osobní povahou panovnice jakožto ženské přímo shodovala. Proto rozhodla Marie Teresie vlastním listem ode dne 20. dubna 1763 k nejv. kancléři hraběti Chotkovi na druhé dobrozdání dvorních i státních úřadů, že zemský úřad v Praze měl i nadále slouti „representací a komorou“ a neměli k němu nejv. úřadníci zemští, nébrž jen placení radové připouštěni býti; jediný ústupek zněl jako již v prvotní odpovědi, že nejv. purkrabí má býti zároveň předsedou representace. Konses nejv. úřadníků zemských pak měl příště nésti jméno „král. tribunálu.“

Avšak rovněž houževnati jako Marie Teresie a rádce její hrabě Haugvic byli ve věci této též státní a dvorní úřadové, kteří za předsednictví hraběte Chotka již za týden po vydání vlastního listu císařovnina, totiž dne 27. dubna 1763 ku společné poradě se sešli, v níž na dřívějších návrzích svých o rozšíření samosprávy království Českého setrvali a poznovu

i obnovení úřadu presidenta král. komory české žádali. Neméně zastávali se opětného zřízení českých soudů, dvorního i purkrabského, jejichž zrušením byli další dva nejv. úředníci zemští, nejv. hofmistr a nejv. sudí, úřadů svých zbaveni, tak že hodností svých jen dle jmena užívali. Všecky tyto žádosti byli obšírně odůvodněny, a vyvrácen mylný náhled, že by nejv. úředníci zemští v Čechách byli úředníky zemskými neb dokona stavovskými, nébrž že jsou úředníky krále českého, jemuž také přísahu skládají a nikoli stavům zemským.

Avšak i tento třetí pokus obhájcův starého zřízení zemského v Čechách setkal se s úplným nezdarem, neboť tehdáž vystoupil jako spojenec hraběte Haugvice muž, který teprve roku 1753 v řadu ministrův císařovniných vstoupiv, jakožto státní kancléř nejdůvěrnějším rádcem Marie Teresie se stal a za krátko zahraniční politiku rakouskou ve zcela jinaké směry obrátil, jako byl hrabě Haugvic s politikou vnitřní učinil. Byl to moravský velmož hrabě Václav Kounic, s kterouž to vynikající osobností se ještě blíže seznámíme, až hlavní dílo jeho, totiž zřízení státní rady z roku 1760, vylíčíme. V nejvyšším tomto sboru státním, který též pro vnitřní politiku zemí mimouherských direktivu dával, měl hrabě Haugvic ještě nejvíce přívrženců, z nichž nejpřednějším byl státní kancléř hrabě Kounic sám. Ačkoli člen stavův moravských a příslušník starobylého rodu českého byl přece zásadním protivníkem starého zřízení stavovského, jenž o vědomí národním a vlasteneckém ani potuchy neměl. Proto v nynějším sporu o znovuzřízení staré ústavy zemské v Čechách, které by se bylo pak i na Moravě provesti

musilo, stál co nejrozhodněji po boku hraběte Haugvice, jehož plány podporoval důvody, které u Marie Teresie ovšem plného účinku se domohly.

Dožádán byv od císařovny o dobrozdání své o tom, má-li se správa zemská v království Českém opět nejv. úředníkům svěřiti, jak to ostatní úřadové státní i dvorní navrhovali, podal Marii Teresii dne 1. května 1763 pamětní spis, který absolutistické a centralistické smýšlení tohoto odrodilého potomka šlechty české a moravské nejvýmluvněji charakterisuje. Praví ve spisu tomto, že sice sám jest Čech a má na Moravě statky a že by tudíž jako člen stavů moravských měl státi o to, aby stavům byla zase všecka stará práva jejich navrácena. Ale on prý pamatuje ve všem především na svého panovníka a zájmy jeho, jak prý mu to služební přísaha jeho za povinnost ukládá, a proto prý nemůže pochopiti, jak vlastní služebníci císařovnini mohou se tak velice zapomenouti, že proti rozhodnutí Její Milosti císařské navrhují obnoviti staré zřízení zemské, které prý se příčí všem pravidlům rozumné formy vládní a prospěchům zeměpána. Ve všech jiných státech prý se práva stavův obmezují, kdežto v Rakousku se navrhuje forma vládní, která nejvyšší moc panovníkovu obmezuje. S patrnou zlovůlí připomíná hrabě Kounic dále, čím stavové čeští byli se roku 1618 proti rodu panovnickému provinili a co roku 1741 proti Marii Teresii opakovali, tak že nejprospěšnějším politickým opatřením bylo, když roku 1749 úřad král. místodržících v Praze zrušen jest. „A nyní by měla Vaše Milost císařská,“ končil hrabě Kounic pamětní svůj spis, „bez nutnosti a bez dostatečné příčiny ono nej-

krásnější zřízení opět zvrátiti, neohlížejíc se k tomu, že trvalo v platnosti již po patnáct let, čímž všecko předstírání povážlivých následků a potřeba obnovení starých privilejí samo sebou odpadá?"

To bylo Marii Teresii jako ze srdce mluveno a zapomenuvši na to, kterak stavové čeští roku 1748 byli desítiletý reces beze všech námitek přijali a tím obětavost svoji skvěle osvědčili, přidala se úplně k náhledům Kounicovým a Haugvicovým, kterémužto poslednímu dala zadostučinění tím, že při podpisu protokolu státní rady ode dne 2. května 1760 připojila poznámku, kterak „po zralém uvážení uznává za nejlepší to, co před patnácti lety vykonáno horlivostí, rozumem a aktivitou jediného hraběte Haugvice." Již ve třech dnech na to pak vyšel cís. reskript, dle kterého ve všech třech zemích českých mělo zůstati při dosavadní správě zemské, jak roku 1749, utvářena byla, a toliko úřad zemský v Čechách měl se místo dosavadní „representace" nazývati „guberniem" zemským. Jediný ústupek záležel v tom, že předsedou nového gubernia měl býti nejvyšší purkrabí český, který dle uznání svého mohl do gubernia povolávati také některé z předních osobností v zemi, ač tím nejv. úřadníci zemští výslovně jmíni nebyli. A když úřadové dvorní, vyzváni byvše, aby status nových úřadů zemských v Čechách sestavili, v přednesení svém ode dne 11. května některé nejv. úřadníky zemské za členy gubernia navrhli, zamítla to císařovna rezhodnutím ode dne 21. května, zůstavujíc si jmenování radův po úradě s nejv. kancléřem hrabětem Chotkem. Týž docílil proti radě Haugvicově aspoň tolik, že nejv. purkrabí český mohl ku všem schůzím no-

vého gubernia přibírati dva neb tři členy konsesu nejv. úřadníků zemských, kterýžto sbor dále v platnosti zůstávati měl, avšak neměl je povolávati jako nejv. úřadníky zemské, nébrž jen proto, aby se mohli s vyřizováním zemských záležitostí seznamovati. Dne 22. června 1763 vyšel cís. reskript o zřízení tohoto gubernia pro království České, jehož působnost dnem 1. července téhož roku počala a jež pod názvem tímto až do roku 1848 trvalo.

Ale ani tím vážnost gubernia nevzrostla, když k návrhu nejv. kancléře hraběte Chotka vyšel dne 17. prosince 1763 cís. reskript, kterým se uznávalo ve prospěchu nejvyšší služby, aby se konses nejvyšších úřadníků zemských spojil s guberniem a tvořil s ním již jen jedno těleso, v němž by se ale věci soudní ve zvláštních schůzích projednávaly. Takž dostali se nejvyšší úřadníci zemští konečně přece ku správě politické v zemi, ale netvořili již sbor samostatný, jako druhdy úřad král. místodržících, který se v ústavě zemské zakládal, kdežto nynější gubernium pouze z vůle panovnice vzešlo. Sloučením konsesu s guberniem vzal i tento poslední zbytek stavovské samosprávy za své, neboť i úřadnictvo jeho bylo nyní k personálu guberniálnímu přiděleno. Celkem zvítězila tudíž zase soustava hraběte Haugvice, aby někdejší stavovské zřízení bylo ve všech oborech potlačeno, a proto nedošlo v Čechách ani ku znovuzřízení král. české komory, nébrž reskriptem ode dne 6. října 1765 zřízen jest při gubernium zvláštní senát pro záležitosti kontribuční a komorní, do něhož pět radů povoláno bylo. Když pak roku 1771 nejv. purkrabí hrabě Filip Kolovrat úřadu svého se vzdal a kníže

Karel Egon Fürstenberk, přívrženec vlády Vídenské, nástupcem jeho se stal, rozděleno jest gubernium zase ve dva odbory, politický a soudní, jen že radové odboru prvního mohli se účastniti schůzí odboru soudního, kdežto radové odboru soudního nesměli docházeti do schuzí odboru politického. Tím byli nejv. úřadníci zemští zase zbaveni toho zbytku vlivu na záležitosti politické, jakého jim roku 1763 popřáno bylo, a vše se vrátilo zase do těchže kolejí jako před rokem tímto.

Na Moravě bylo s novou politickou přeměnou touto počato o rok později a bylo tam i v této věci jinak postupováno, než v království Českém. Teprve dne 15. prosince 1764 vyšel cís. reskript, kterým se dosavadní representace moravská jako v Čechách přeměňovala na „král. zemské gubernium“, jen že dosavadní tři konsesy, soudní, finanční a komerční, měly dále při něm ve svém složení zůstávati. Avšak byly podřízeny gubernium, tak jako všecky ostatní úřady, odbory a komise, neboť „gubernium mělo býti prvním a nejvyšším úřadem zemským, nejvyšší panovnici representujícím.“ Presidentem gubernia stal se král. hejtman zemský, kterýž byl zároveň direktorem sněmu moravského. Instrukce o agendě gubernia v Brně byla tatáž, jaká byla pro gubernium v Praze vydána, a agenda tato zde rozdělena v patero odborů (politický, kontribuční, vojenský, finační a komerční) z nichž každému jeden z místodržitelských radů předsedal. Radami těmito mohli se však státi též nejv. úřadníci zemští, z nichž nejpřednější zemského hejtmana v čas nepřítomnosti jeho zastupoval. Vidno z toho, že stavům moravským a nejv. zemským úřadníkům tamním bylo větších práv

ponecháno, než stavům v Čechách, kde žádný z nejv. úřadníkův zemských nebyl co takový do gubernia povolán, kdežto předseda gubernia prvním radou guberniálním zastupován býti mohl. Ve zřízení tomto setrvalo moravské gubernium zemské až do velkých přeměn za císaře Josefa II., jen že roku 1772 konses komerční v komisi komerční proměněn byl. Výlohy na gubernium (v Čechách ročně 146.300 zl. obnášející) činily na Moravě od roku 1762 ročně 77.200 zl.

---

30. Hrabě Kounic. — Zřízení státní rady.

Připomenuto již bylo, kterak centralisátor hrabě Haugvic nalezl účinlivého spojence v ministrovi hraběti Kounicovi, bez jehož pomoci by se dle všeho plány Haugvicovy na další obmezování moci stavovské v Čechách byly zhatily, kdežto probuzené vědomí stavův českých o někdejších právech jejich by bylo praktických výsledků snah svých ve Vídni docílilo. Avšak šlechtic slezský nabyl ve šlechticovi moravském pomocníka ve svém působení proti snahám stavův českých a takž v osobnostech těchto dvou mužů ztělesněn byl jaksi dávný odpor obou přivtělených zemí koruny české, které od staletí již často vzpíraly se dominujícímu postavení království Českého. Haugvicovi a Kounicovi podařilo se v krátké době několika let provesti, čeho stavové moravští a slezští po staletí nebyli docílili, uvolniti totiž odvislost svou od království Českého, při čemž ovšem zaměnili někdejší závislost svou od Prahy se závislostí od Vídně. Spojenec hraběte Haugvice v díle tomto, hrabě

Kounic, stal se v té době tak význačnou osobností při dvoře císařovny Marie Teresie, že potřebí jest mu zvláštní pozornost věnovati, zvláště když podporováním politiky Haugvicovy tak osudně v politický vývoj zemí koruny České zasáhl.

Hrabě Václav Antonín Kounic pocházel ze staročeského rodu Kouniců, jehož jedna větev již ode dávna byla na Moravě osedlá a mimo jiná zboží též statky Slavkov a Uherský Brod v držení svém měla. Otec jeho byl hrabě Maxmilian Oldřich Kounic, velmož při dvoře Vídenském jako nejv. komoří se zdržující a později jako zemský hejtman moravský ničím zvláštním nevynikající; tím rázovitější a samostatnější povahy i ducha byla mateř jeho princezna Marie Arnoštka z Rittbergu, poslední člen panujícího starobylého rodu ve Frýssku na pobřeží Severního moře, která již od mládí jsouc vychovávána v jednom ze ženských klášterů v Praze, zemi českou jako druhou vlast svou si oblíbila. S chotěm svým sídlila ponejvíce ve Vídni, kdež dne 2. února 1711 porodila nejmladšího z pěti synův svých Václava Antonína, jenž výtečné dary ducha i povahy po mateři své zdědil. Jakožto nejmladší z bratří byl původně ustanoven ke stavu duchovnímu, a již ve 13. roce věku jeho udělena mu důstojnost kanovníka při kapitole v říšském městě Münsteru. Když ale všickni čtyři starší bratří jeho před ním zemřeli, musil býti zachován stavu světskému, aby s ním rod moravských Kouniců nevymřel. Oddal se tudíž studium věd státních a právnických, načež se po spůsobu všech mladých kavalírů té doby vydal na delší cesty po zemích západní Evropy, kde zejmena společnost státníků, ministrů, vojevůdců a učenců

vyhledával a zvláště v Paříži a ve Versaillu po delší dobu se zdržoval. Tam vznikla jeho záliba ve mravech a spůsobech francouzských, která jej po celý život jeho provázela a též působením jeho politiku říše Habsburské ve směry francouzské uvedla.

Po návratu svém z ciziny do vlasti byl od císaře Karla VI. jmenován dvorním radou při říšském soudu ve Vídni a roku 1739 druhým komisařem při stálém říšském sněmu v Řezně. Marie Teresie vyslala hraběte Kounice hned v prvním roce panování svého s diplomatickým posláním do Florencie a do Říma, načež roku 1742 mladý diplomat přiměl krále Sardinského v Turině k těsnějšímu spolku s Rakouskem. O rok později stal se splnomocněným ministrem u dvora v Brusselu, odkud ale i s vojskem spojenců ustoupiti musil, když se Francouzové roku 1746 celého Nízozemska zmocnili. Již tehdáž nejsa srozuměn s vedením války proti Francouzsku, žádal Marii Teresii za propuštění z úřadu, čemuž ale císařovna nevyhověla, udělivši mu pouze dovolenou, aby se v lázních Cášských zotaviti mohl. Při jednání o mír v Cáchách byl účasten jako zástupce císaře Františka I. i císařovny Marie Teresie a tu použil příležitosti, aby splnomocněnci francouzskému Saint-Severinovi projevil plán svůj, kterak by mnohem prospěšnější bylo, kdyby Francouzsko a Rakousko se spojily, než aby stále spolu válčily, z čehož prý jen Anglicko a Prusko kořistí. Plán tento setkával se ve Versaillu zpočátku s nedůvěrou, ale když se hrabě Kounic stal za nedlouho vyslancem Marie Teresie u dvora francouzského, počali se mu státníci tamní nakloňovati, zvláště když Kounic dovedl i milostnici krále Lud-

víka XV. markýzu Pompadourovou pro sebe získati.

Jednalo se jen ještě o to, aby též Marie Teresie ku změně dosavadní zahraniční politiky své nakloněna byla. Příležitost k tomu se naskytla, když Marie Teresie, seznavši, že staré koleje zahraniční politiky Bartensteinovy a Ulteldovy k cíli nevedou, roku 1753 všecky konferenční ministry své k poradě svolala, aby jí náhledy své o dalším směru politiky této projevili. Nejmladším z ministrův byl hrabě Kounic, měl tudíž poslední slovo v poradě této. Všichni starší ministři vyslovovali se pro další spolek s mocnostmi námořskými a tudíž proti Francouzsku, ale hrabě Kounic choval se při řečích jejich zcela nevšímavě, že tím i nevoli císařovninu vzbudil. Když mu však jakožto poslednímu slovo bylo uděleno, ujal se téhož s plnou určitostí a bezpečností tak výmluvně, vyvracel na základě svých zkušeností náhledy ostatních ministrů důvody tak pádnými, že plán jeho o prospěšnosti spojenství s Francouzskem okamžitě zvítězil. Marie Teresie, dříve již se soustavou hraběte Kounice v nitru svém souhlasíc, prohlásila se nyní zjevně pro plán jeho a podavši mu milostivě ruku k políbení, ostatní ministry chladně propustila. Ve třech nedělích na to byli konferenční ministři z úřadů svých propuštěni, Bartenstein přikázán jako místokancléř k česko-rakouské dvorní kanceláři a hrabě Kounic jmenován dvorním a státním kancléřem, jenž nyní jediný zahraniční politiku říše Habsburské spravovati měl.

K radě Kounicově zaslala Marie Teresie markýze Pompadourové známý list, ve kterém tuto milostnici krále Ludvíka XV. „svou drahou sestrou“ nazývala, jakoby skutečnou

panovnicí byla, a neobyčejná dvornost tato, která u dcery posledního Habsburka ovšem velikého sebezapření vymáhala, měla za následek, že markýza Pompadourová vlivem svým dosavadní ministerstvo francouzské svrhla, načež přívrženec její abbé František de Bernis v čele nové vlády francouzské povolán byl. Již dne 1. května 1756 uzavřel nový ministrpresident francouzský abbé Bernis s rakouským velvyslancem v Paříži hrabětem Jiřím Starhembergem v letohrádku markýzy Pompadourové v Saint Cloudu smlouvu o spojenství mezi Francouzskem a Rakouskem a svět spatřil tu k největšímu překvapení svému, kterak dvě přední velmoci katolické spojily se zde proti oběma protestantským mocnostem Anglicku a Prusku, které však byly již dne 16 ledna 1756 podobnou tajnou smlouvu ve Westminsteru mezi sebou uzavřely. To bylo však Kounicovi hned od prvního dne známo a proto dovedl Marii Teresii tím snáze o prospěšnosti spojenství jejího s Francouzskem proti ošemetnosti Anglicka a zjevnému nepřátelství Pruska přesvědčiti. Tímto vystoupením nového ministra zahraničních záležitostí ve Vídni byl všechen dosavadní základ politiky evropské zvrácen a nikdo si nemohl tajiti, že převrat tento nejen k evropskému, ale přímo světovému zápasu povede, neboť Francouzsko a Anglicko též v Americe a v Asii byly sobě soupeři, kdežto v Evropě každý cítil, že nový boj Rakouska s Pruskem o Slezsko jest již jen otázkou času. To předvídal Kounic od prvního počátku a proto neobmezil se jen na získání spojence na Sekváně, nébrž přiměl i Rusko, Švédsko a Dánsko ku spojenství s Rakouskem a Francouzskem, ba zabezpečil si též Portu, aby se mu i strany

východní nebylo výboje proti zemím Marie Teresie obávati.

Byla to tatáž politika, kterou byl již velký ministr císaře Leopolda I. kníže Václav Euseb Lobkovic sledoval, jež ale intrikami domácích protivníků téhož byla tehdáž zmařena. Osobnosti obou státníkův těchto vykazují tak hojné rysy podobné, že ve Václavu Kounicovi zříme druhého Václava Lobkovice, neboť oba byli smýšlení liberálního, oba nepřátely řádu jesuitského a oba spatřovali prospěch říše Habsburské ve spojenství s Francouzskem, jehož nepřátelství za Leopolda I. jako za Marie Teresie bylo zemím rakouským tak velkých škod působovalo. Lobkovicova politika v tom směru zůstala bez úspěchu, poněvadž snad nebyla při původci svém prosta zištnosti, ale při Kounicovi nepadá ni nejmenší stín na povahu státníka tohoto, který po celý dlouhý život svůj byl vzorem neúplatnosti a všemohoucího postavení svého nikdy ve prospěch svůj neb přívrženců svých nezneužil. Proto těšil se neobmezené důvěře jak Marie Teresie, tak i syna jejího císaře Josefa II., kteříž oba zároveň i samostatného ducha jeho v něm ctili, jak toho při žádném z ostatních současných ministrův nebylo. Zdaž ale zabočení jeho ve směry s francouzskou politikou shodné říši Habsburské nějaké skutečné prospěchy přineslo, jest jiná otázka.

Jelikož ale nám zde nejde o to, abychom zahraniční politiku hraběte Kounice sledovali, obmezíme se jen na vylíčení toho, v jakém směru státník tento též na vnitřní záležitosti zemí rakouských a najmě českých působil a zdali mu též se stanoviska českého totéž uznání vzdáti sluší, jakého v dějinách říše rakouské požívá. V tom ohledu stojí zcela na

rovni s knížetem Václavem Eusebem Lobkovicem, neboť též on uměl sice jazykem českým hovořiti, ale vědomí jakožto příslušníka národa českého, z jehožto předního rodu šlechtického byl vzešel, nebylo při něm žádného, tím méně pak si byl vědom práv a státoprávního postavení zemí koruny České, k jejichž obmezování ochotně přispíval. Jsa pouhým Rakušanem a nikoli Čechem, přichýlil se dokonce k centralistickému směru Haugvicovu, ano byl ještě horlivějším přívržencem myšlénky o absolutismu a centralisaci moci státní než Haugvic sám, jelikož byl účinky této formy státní ve Francouzsku osobně seznal. Souviselo to tudíž zcela se soustavou zahraniční politiky jeho, aby též politika vnitřní byla dle těchže zásad spravována. Proto podal Haugvicovi bez rozpaků ruku při provádění jeho plánu na obmezování moci stavovské v zemích koruny České, ba chtěl plán tento rozšířiti též na království Uherské, když Marii Teresii svůj návrh na zřízení státní rady rakouské předložil.

Proto roveň s knížetem Václavem Eusebem Lobkovicem nemůže mu býti přiřčeno žádných zásluh o zemi českou, tím méně pak o národnost českou, neboť o národu českém co takovém neměl vlastně žádného vědomí a tudíž si také žádných starostí o rozvoj jeho nepřipouštěl. Jako chladný diplomat počínal si při vážné hře na šachovnici politické vždy bez ohledu na země, z nichž soustátí Rakouské se skládalo, a měl vždy jen jednotnou a scentralisovanou říši na zřeteli, když řízení zahraničních záležitostí rakouských se ujal. Proto jen v důslednosti s absolutistickými a centralistickými zásadami svými podporoval hraběte Haugvice v odporu jeho proti obnovení sta-

rého zřízení zemského v Čechách a jeho vlivem se stalo, že Marie Teresie při soustavě Haugvicově setrvala a nejvyšším úřadníkům zemským v království Českém všechen vliv na správu zemskou odňala.

Co takto v jednotlivých zemích ve směru absolutismu a centralismu prováděno bylo, byl hrabě Kounic od prvního počátku hotov prováděti též vzhledem k celé říši Habsburské, jež podle ideálu jeho Francouzska jednotnou rukou a dle centralistické soustavy spravována býti měla. Proto stav se konferenčním ministrem a seznav tu velkou řadu samostatných úřadů a instancí, které správu vnitřních záležitostí vedly, poznal také ihned nedostatky staré soustavy, jejíž byrokratické zřízení všechen běh úřadní zdržovalo, tak že státní stroj těžkopádně se pohyboval a trpělivost panovnice přečasto trpce zkoušena byla. Proto souhlasila Marie Teresie s výtkami hraběte Kounice proti dosavadnímu zřízení vnitřní správy, které byl již v srpnu 1758 v pamětním spisu svém pronesl. Nečinil však tehdáž ještě určitých návrhů na zavedení reform v oboru tomto a teprve když v prvních letech sedmileté války nedostatky ve vnitřní správě ještě ostřeji na světlo vynikly, vyzvala Marie Teresie hraběte Kounice, aby již určitý plán k odstranění těchto nedostatků sestavil.

Státník pro zásady absolutistické a centralistické tou měrou horující, jako hrabě Václav Kounic, nepotřeboval dlouhého času k tomu, aby císařovně žádaný plán vnitřní reorganisace předložil. V listopadu 1760, hned po nešťastné bitvě u Torgavy ve Slezsku, vybídla Marie Teresie hraběte Kounice k úloze této a již dne 9. prosince 1760 podal ministr panovnici obšírný pamětní spis, jazykem

francouzským sepsaný, který náhledy jeho o vnitřní správě dosavadní a zároveň návrhy k reformám v téže obsahoval. V úvodu poukazoval ku množství správních úřadů, z nichž nižádný prý není dle zásad rozumových a s potřebnou horlivostí spravován, všecky prý se vzájemně křižují a věci úřadní jen ode dne ke dni vyřizují, jelikož každému patřičný přehled, znalost podrobností a náležitá autorita schází. Pokud válka s Pruskem trvá, dalo prý by se stavu tomu násilnými prostředky odpomoci, ale po zjednaném míru prý se, nedocílí-li se nějaké nápravy, celá státní budova nevyhnutelně sřítí. Vydej státní jest prý každoročně o 6 milionů větší než důchody, válečný vydej 100 milionů zůstává neuhražen, po válce pak prý se musí armáda na takový stav snížiti, že tím bezpečnost státu ohrožena a Rakousko na mocnost druhé třídy sníženo bude.

Prostředkův k odpomožení prý nikterak neschází, neboť bylo-li po míru Cášském roku 1749 rovnováhy ve státních financích docíleno, lze prý toho i nyní dosíci, ovšem že nikoli malichernými úsporami a opravami, ačkoli prý též těch nelze zcela zamítati, ale rozhodným zlepšením správy všech vnitřních záležitostí. Císařovna musí v řízení těchže podporována býti osobami, jež stále plnou známost poměrů zemí a národů mají. Nějaký přední ministr prý nemá býti zřizován, neboť takového prý není třeba po boku císařovny, která se o vládu sama tak velice stará, a také prý by takového bylo těžko lze nalezti, kdežto dosavadní ministerská konference k tomu proto nedostačuje, poněvadž se v ní jednotlivé záležitosti vždy jen dle náhledů příslušného ministra, tudíž bez souvislosti se státním celkem projednávají, a mimo to konference nad tím

bdíti nemůže, zda-li se usnesení její řádně provádějí.

Jediným prostředkem ku provádění všeho toho jest prý zřízení státní rady, poradního to sboru, jemuž by panovnice veškeré jí předložené záležitosti k uvážení odevzdávala, jenž by příslušná rozhodnutí její navrhoval, nad prováděním těchže bděl, na všecky nedostatky ve státní správě upozorňoval, o zachovávání veřejného řádu a o pořádek ve státním hospodářství pečoval, návrhy ku povznesení rolnictví, průmyslu a obchodu činil a konečně základní pravidla pro veškerou státní správa ustanovil. Usneseními státní rady nemusí prý se panovnice vždy cítiti vázanou, ale tolik prý přece jí nutno činiti, aby všecky jinaké rady, jaké jí s jiné strany činěny budou, státní radě k úvaze odevzdávala a všecka rozhodnutí svá jí předkládala. Avšak tímto vytčením úloh státní rady prý ještě není celá věc vyřízena, vnitřní zřízení její a volba členův jejích prý jest rovněž důležita. Proto nemějž ani státní rada ani některý člen její práva rozhodovacího, žádný člen její, vyjímaje dvorního a státního kancléře, nevykonávejž jiný úřad veřejný, schůze státní rady buďtež vždy za předsednictví císařovny konány, a konečně má se státní rada skládati jen z malého počtu členův a sice tří ze stavu panského s názvem státních ministrův a tří ze stavu rytířského a učeného s názvem státních radův; referendár s potřebným personálem pomocným má výtahy z akt a protokoly sestavovati a kancelářské práce obstarávati. Vidno, jak z Kounice mluví zde pouhý absolutista a centralista, jenž o vlastní povaze soustátí Rakouského neměl ani tušení, a měl-li je, vědomě je zapíral, čímž vina jeho stává se jen ještě větší.

Na pamětní spis tento napsala císařovna vlastní rukou toto rozhodnutí taktéž jazykem francouzským: „Vylíčení toto není nikterak přepjaté, postavení naše nynější jest velice kritické. Pomocí této státní rady a toho, kdo mi ji navrhuje, troufám si záhubu státu odvrátiti.“ Kabinetní sekretář její König z Kronbergu sestavil na to obšírný výklad o zřízení státní rady, jejž hrabě Kounic dne 14. prosince císařovně odevzdal. Bylo to rozšíření francouzského pamětního listu Kounicova s tou jedinou změnou původního návrhu, že se působnost nové státní rady, aby nedůvěřivosti Uhrův nebyl zavdán podnět ku stížnostem, že se na ústavní práva jejich sáhá, nemá vztahovati na veškeré vnitřní záležitosti říše Habsburské, nébrž jen na země česko-německé. Hrabě Kounic, jako ryzí centralista a absolutista, nebral v pamětním spisu svém žádného zřetele na práva jednotlivých království a stavův jejich, nébrž i království Uherské mělo právomocnosti státní rady podléhati. To však zdálo se Marii Teresii přece povážlivým býti, neboť byla ve Vídni známa žárlivost stavův uherských na zachovávání práv jejich, která by takovéhoto jařma absolutistického nikdy bez odporu nebyla snesla. Na stavy zemí českých nebylo třeba bráti ohledu podobného, neboť neomluvitelné jejich podrobení se recessu z roku 1748 a zrušení české dvorní kanceláře i úřadu král. místodržících z roku 1749 připouštělo již všecky další pokusy k obmezování práv jejich. Za to uvedl sekretář König, čiperný nohsleda hraběte Kounice a dobrý znatel nejtajnějších snah své panovnice, ve výkladu svém též za úkol státní rady, aby tatáž vyšetřovala také nároky českých zemí na území jim odňaté, čímž ovšem jen

znovuziskání Slezska míněno bylo. „Tímto spusobem,“ končil sekretář císařovnin prozíravě výklad svůj, „jednalo kurfiřtství Braniborské stále již po dvě stě let a razilo si tím dráhu k rozličným důležitým úspěchům a k nynější moci své.“

Toto připomenutí o Slezsku působilo na Marii Teresii, která stále jen o znovuziskání ztracené země koruny České snila, neméně rozhodně, jako ostatní důvody Kounicovy a ještě téhož dne připsala na výklad sekretáře svého památná slova: „Očekávám s velikou toužebností počátek nové státní rady jakožto spásu mých zemí dědičných, uspokojení mé mysli a mého svědomí.“ Již dne 22. prosince 1760 byl oběžník nejv. hofmistra hraběte Ulfelda k ústředním úřadům říšským o zřízení státní rady v úřadních novinách Vídenských uveřejněn a dne 30. prosince jmenováni členové nového nejvyššího úřadu státního, jehož působnost v Rakousku přes sto let až do našich dob potrvala. Členy těmito byli jakožto státní ministři hrabata Kounic, Haugvic a Daun, jakožto státní radové hrabě Blümegen s názvem ministra, baron Borié a šl. Stupan; státním referendárem stal se císařovnin sekretář šl. König. Pouze hrabě Kounic podržel i nadále svůj úřad jakožto státní a dvorní kancléř, všichni ostatní členové byli sprostěni dosavadních úřadů svých a sice Haugvic jakožto nejv. kancléř, Daun jakožto president dvorní rady vojenské, Blümegen jako zemský hejtman moravský, Borié a Stupan jako dvorní radové říšského direktoria a šl. König jako kabinetní sekretář. Dne 27. ledna 1761 konána první schůze státní rady u přítomnosti císařovny, císaře a vévody Karla Lotrinského, při čemž cí-

sařovna přísahu od státních radův přijala. Hrabě Kounic jakožto tvůrce nejvyššího úřadu ústředního měl zahajovací řeč, v níž vykládal zásady, dle nichž se státní radové spravovati měli: ale vlastní duší státní rady byl hrabě Haugvic, neboť hrabě Kounic obíral se jen záležitostmi zahraničními, zůstavuje správu vnitřních záležitostí Haugvicovi, s jehož centralistickými a absolutistickými směry od počátku souhlasil.

Ve státní radě této byly nejdříve přetřásány reformy ve vnitřní správě, které od roku 1761 prováděny byly, jako zrušení direktoria a zřízení česko-rakouské dvorní kanceláře, jak jsme o tom byli již dříve vypravovali, načež roku 1763 též vylíčené již proměny v zemských úřadech následovaly. V oboru tomto stál hrabě Kounic nejrozhodněji po boku Haugvicovu, poukazuje k tomu, kterak prý v Uhrách, v Sedmihradsku a v Nizozemsku nejzjevněji se ukázalo, jak nebezpečné jsou všecky výsady stavovské. Mírnějšího smýšlení o těchto věcech byli ostatní členové státní rady, tak že i v tomo sboru, jenž měl býti nade všecky strany povýšen, již záhy došlo ku sporům mezi novou a starou dobou, kteréž spory se jen ještě zostřily, když mladý následník trůnu arcivévoda Josef mohl se v jednání státní rady účastniti a v ní své návrhy podávati. Jinak měla státní rada účastenství ve všech reformách, které za druhé polovice panování Marie Teresie prováděny byly, jak o tom na svých místech vypráněti budeme, ale na samostatnost a na samosprávné zřízení zemí koruny České byl vliv její veskrz neblahý, neboť nejen že pozdějšími usneseními svými souhlasila se všemi centralistickými kroky, kterými byl hrabě Haugvic

práva zemí českých a stavův jejich tak velice obmezil, leč státní rada sama kroky podobné na další omezování práv zemských i stavovských podnikala. Dějepisci rakouští velebí hraběte Kounice jakožto ženiálního tvůrce státní rady, která prý byla stěžejním kamenem pro veškerou státní správu vnitřní v říši Habsburské, kdežto stálé měnění kompetence její i vnitřního zřízení jejího, již za Marie Teresie a ještě více za Josefa II. prováděné, všecky tyto chvalořečníky z opaku viní. Co prospěšného státní rada spůsobila, bylo by se přirozeným během věcí taktéž samo sebou vyvinulo, kdyby se bylo starobylých zřízení zemských šetřilo a na místě francouzské centralisace původní federativní zřízení dědičných zemí Habsburských zachovávalo. Se stanoviska českého pak již dokona nelze přizvukovati chvalořečím o významu a působnosti státní rady Kounicovy, neboť zcela v centralistickém směru Haugvicovu pokračovala v obmezování starobylých práv zemí koruny České, snižujíc je na úroveň ostatních německo-rakouských zemí dědičných, které se nikdy někdejší samobytnosti zemí koruny České rovnati nemohly. Již při začátku svém byla státní rada anomalií v říši Habsburské a tou zůstala až do naší doby, kdy jí dualistické utváření říše přirozený konec učinilo.

---

31. Přípravy k válce sedmileté.

Zasahování hraběte Kounice v záležitosti vnitřní nemělo tudíž vzhledem k zemím koruny České nižádného účinku příznivého, ba doba působení státníka tohoto, jenž přece pocházel ze starého rodu českého, znamenala

nejhlubší ponížení někdejší samostatnosti zemí koruny České, jaké byly tytéž do časův Marie Teresie požívaly; dotklo se zároveň zřízení zemského i práv stavův českých, které jim i při všem obmezení po roce 1627 byly zůstaveny, a jichž zachovávání korunovační přísahou z roku 1743 slavně zabezpečeno bylo. Hledí-li se pak k osvědčenému pravidlu, že v politice rozhoduje pouze výsledek, nemůže nestranný soud dějinný ani v tomto směru přiznati hraběti Kounicovi vlastnost velikého a moudrého státníka, neboť čeho docílil svou alliancí s Francouzskem, která všechen dosavadní směr politiky rakouské zvrátila? Vznítil tím pouze děsnou válku sedmiletou, která pro říši Habsburskou nižádného příznivého výsledku nepřivodila, naopak zemím českým, ve kterých ponejvíce vedena byla, nezměrných ztrát na životech lidských a na majetku národním spůsobila. Ze ztraceného území slezského, jehož znovudobytí bylo jediným cílem politiky Kounicovy, nebylo po sedmiletém válčení ani jediné pídě získáno, ba bez chrabrosti národův rakouských a statečnosti vůdcův vojsk jejich byla by i celistvost království Českého pruskému dobyvateli v plen padla.

Takovéto výsledky nesvědčí zajisté o velikosti ducha a předvídavosti státníka Kounice, jenž u vysokém věku svém ještě dožil se úplného shroucení své politiky o prospěšnosti alliance Rakouska s Francouzskem, když velká revoluce francouzská nejen tragický konec dcery panovnice jeho, ale též dlouholeté válečné výboje téhož Francouzska proti Rakousku přivodila. Kdyby na místě hledání alliancí byl se hrabě Kounic raději oddal rozvoji vnitřních sil říše Habsburkův na základě historických základův jejich a docílil tím pře-

devším potřebného rozmnožení moci branné a naplnění státních pokladnic, byl by nový zápas s Pruskem o Slezsko jinak dopadl a drahokam slezský skvěl by se dnes opět v královské koruně české, jíž by nikdy nebyl odcizen býval, kdyby již císař Karel VI. byl dceři své Marii Teresii, jak to princ Eugen Savojský byl pravil, vedle pragmatické sankce též armádu 100.000 mužů a plnou pokladnu státní zůstavil.

Kterak ku hlavnímu následku nepřirozeného diplomatického díla Kounicova, alliance Rakouska s Francouzskem, totiž ke krvavému dramatu sedmileté války došlo, budiž zde blíže vylíčeno, neboť drama toto po celé trvání své ponejvíce na půdě zemí českých se odehrávalo a proto dějin Čech a Moravy nejvíce se dotýká.

Již přes století pojednávají historikové domácí i cizí, najmě pak rakouští a pruští, o otázce, kdo vlastně zavdal podnět k válce sedmileté, která na všech zemích tak obrovských obětí vyžádala, aniž by ale některé z válčících stran byla dosti skrovného úspěchu neb užitku přinesla. Spůsob, jakým pruský král Fridrich II. válku tuto nenadálým vpádem svým do Saska započal, byl všemu mimopruskému světu od prvního počátku důkazem, že jediné Fridrich II. byl tehdáž rušitelem míru, na něhož všecka odpovědnost za krvavé sedmileté drama ono spadá. Neméně nasvědčuje ponětí tomuto i pověstná politická závět Fridrichova z roku 1752, ve které se král zřejmě přiznává k tomu, kterak jest pruskému státu zaokrouhleni a doplnění třeba, a sice musí prý se zmocniti Saska, západního Pruska a švédského Podmořanska, k čemuž také hned plán vpádu pruské armády

do Saska připojil. Ovšem měl prý veliký tento výboj býti zahájen za nejpříznivějších poměrů v Evropě, podmínka to, která na stav věcí v Evropě roku 1756 dokonce nepřipadala. Ale ani později nespouštěl Fridrich II. získání Saska s očí, neboť roku 1759 chtěl část Saska za některé pruské území zaměniti, a opakoval zásadu o nutnosti dobytí Saska ve svých spisech ještě několikrát, ba i za války o posloupnost v Bavorsku stál o získání části území saského. Teprve ve svém spisu o sedmileté válce, který byl roku 1788 uveřejněn, snažil se tyto výbojné úmysly své proti Sasku poněkud zastříti, tvrdě, kterak prý roku 1756 bylo proti němu spiknutí všech mocností evropských zosnováno, aby Prusko bylo zničeno, a tu prý musil sám vpádem do Saska protivníky své předejíti. Tohoto výkladu králova přidržovali se pruští historikové až do našich dob co nejhouževnatěji, jen aby vinu započetí sedmileté války s beder Fridrichových sňali.

Co před stoletím při nedostupnosti archivních a zejména úřadních pramenů nebylo možno, aby se totiž vlastní příčiny války oné zjistiti mohly, to stalo se možným teprve v naší době, kdy prameny ony na všech stranách badatelům přístupnými se staly. Podrobné studium úřadních listin přivedlo i pruské historiky, z nichž jen Delbrücka uvádíme, ku přesvědčení, že dřívější úsudky pruských chvalořečníků byly jednostranné a že sluší setrvati při tom, co byl Fridrich II. o svých záměrech proti Sasku ještě před válkou sedmiletou sám napsal, a co teprv na sklonku života svého oslabiti se snažil. Avšak badáním v rakouských archivech vyšlo též na jevo, že ani Marie Teresie není veškeré viny na příčinách k válce sedmileté prosta, jak to již

dějepisec její Arneth bez obalu přiznává. Nestranné uvažování všech poměrů tehdejších musí rozdělovati stín i světlo na obě strany, a takž jako v nesčetných jiných případech dějinných nutno i zde dle pravdy říci, že obě strany zavdávaly příčiny k tomu, aby stávající spor o Slezsko, dvakrát již válkou řešený, byl po třetí jen rozřešení ostřím meče zůstaven.

Není žádné pochybnosti více o tom, že Marie Teresie ani na chvíli nevzdávala se myšlénky, Slezska znovu dobyti. Pokládala za nejsvětější povinnost svou, aby vyhověla odkazu zvěčnělého otce svého císaře Karla VI., jenž jí v pragmatické sankci nerozdílnost zemí zděděných jakožto základní zákon říše její v dědictví zůstavil. K opětnému nabytí Slezska byla mysl její stále obrácena, k čemuž za soustavy centralisátora a germanisátora hraběte Haugvice také ještě ten závažný moment se přidružil, že Slezsko bylo pro Marii Teresii zemí ryze německou, tudíž protiváhou proti Čechám a Moravě, ve kterýchžto zemích, jak vědomo, byla Marie Teresie k radě Haugvicově všecky starobylé české řády tak lehce přeměniti připustila. V důsledku myšlénky oné, kterou s pravou umíněností ženské povahy své sledovala, dávala v Čechách v prvních letech padesátých pořádati velké vojenské manévry, kterých se vždy také osobně účastnila, a to právě v těch krajích, ve kterých byla se v předcházejících dvou válkách armáda její s vojskem Fridricha II. utkávala. Význam manévrů těchto nemohl utajen zůstávati v Berlíně, kdež zcela přirozeně musili si jej vykládati za výstražné znamení pro nedalekou již budoucnost a dle toho též k nové válce s Rakouskem se chystali.

Ještě zřetelnější výstraha pak byla Prusku dána, když hrabě Kounic správy zahraničních záležitostí v říši Marie Teresie se ujal a seznav, že Rakousku ani stav armády ani stav financí jeho nedovoluje, aby samo o sobě výboj proti Prusku započalo, spojence cizí pro nastávající zápas o Slezsko získati se snažil. S Ruskem stálo Rakousko v nejlepších poměrech, tak že se dle dřívější smlouvy z roku 1746 mohlo též válečné pomoci jeho nadíti a to tím spíše, jelikož se tehdáž i nyní Rusko s králem pruským ve velmi napnutých poměrech nalezalo. Také spolek se Švédskem a s Dánskem nedal hraběti Kounicovi příliš mnoho práce, jelikož obě země tyto tehdáž pluly týmže politickým proudem jako Rusko. Konečně i Portu přiměl hrabě Kounic k zachovávání pokoje, tak že Rakousko nepotřebovalo se útoku z Východu obávati. Tím obtížnější však bylo získati Francouzsko, které již přes dvě století bylo úhlavním nepřítelem říše Habsburské a mimo to v posledních dvou válkách proti Marii Teresii Prusku po boku stálo. Dávnověké ono nepřátelství, kterému byli král Jindřich IV. a kardinál Richelieu jaksi vyšší posvěcení dali, proměniti v politické spojenství a Francouzsko od dosavadního válečného spojence jeho Pruska odvrátiti — to byla věru obrovská práce diplomatická, ale hrabě Kounic se obtíží jejích ni v nejmenším nelekal a co by se žádnému jinému státníkovi té doby nebylo povedlo, docílil on mistrovskými tahy svými na šachovnici politické, tak že na jaře roku 1756 stála ustrnulá Evropa před dokonanou alliancí rakousko-francouzskou, kterou by byl před nedávnem ještě nikdo za možnou považoval. Hrabě Kounic jako vyslanec Marie Teresie u dvora Ver-

sailleského byl ke spolku obou říší přímo pracoval a po něm vyslanec hrabě Starhemberg započaté dílo zdárně ke konci přivedl. Příznivou okolností pro snahy hraběte Kounice bylo při tom, že Francouzsko přišlo tehdáž s Anglickem ve spor o hranice v obapolném území v severní Americe, což přispělo k tomu, že obě mocnosti tyto také v Evropě spojence si vyhledávaly. Anglicko uzavřelo spolek s Pruskem, Francouzsko pak naklonilo se spolku s Rakouskem, jak mu jej hrabě Kounic již po tři léta navrhoval.

Fridrich II. věděl dobře o tomto tajném vyjednávání mezi Rakouskem a Francouzskem, přece jej ale smlouva Versailleská ode dne 1. května 1756 překvapila, neboť nikdy by se nebyl nadál, že jej dosavadní jeho spojenec francouzský opustí a k nepřítelkyni jeho Marii Teresii se připojí. Věda však, že věc se nedá již změniti, ihned odhodlal se císařovně obvyklým svým způsobem půdu pod nohama podrývati, aby ji v dané chvíli pro žeň svou připravenu nalezl. Maje smlouvu o spojenství s Anglickem již mnohem dříve uzavřenu, počal v Uhrách potají brojiti, aby nové Rákoczy-ovské vzbouření proti Marii Teresii připravil a skutečně nalezl tam u předních magnátů vlídný sluch, jelikož titéž roztrpčeni byli tím, že někteří lotrinští kavalíři byli jmenováni velitely obsádek ve městech uherských. Do Vídně docházely zprávy o tajných schůzích spiklenců v Uhrách, ba o sbírání ozbrojených tlup v horách karpatských, kdežto ve Slezsku pruské sbory vojenské značně sesilovány byly. Neméně i v Čechách a na Moravě působili tajní jednatelé krále pruského mezi lidem k získání sympatií Fridrichovi II., kterýž prý Čechám náboženskou svobodu přinese a selský

lid břemene poddanství zbaví, jako to král již roku 1740 a roku 1744 v obou zemích českých dal hlásati.

Bylo tedy příčin dosti k zápletkám diplomatickým, ale ve Vídni byli od počátku odhodláni, teprv roku 1757 králi pruskému válku vypověděti, tak že bojechtivé Rusko musilo ku zdrželivosti napomínáno býti, aby snad pruskému králi nebyl podnět zavdán, by mohl Rakousko náhle přepadnouti. Nebylať ještě armáda Marie Teresie k výboji připravena, také pokladnice státní jevila ještě vážné mezery, což vše mělo během roku 1756 doplněno býti. Také ta okolnost padala na váhu, že smlouva s Francouzskem platila jen pro případ, že by Marie Teresie od Pruska přepadena byla, kdežto v případě opáčném chtěl král Ludvík XV. mnohem větší požadavky činiti. Ze všech těch ohledů chovalo se Rakousko v letní době roku 1756 klidně, v Čechách stálo jen několik pluků pěchoty, kdežto jízda byla po Uhrách rozložena, jen aby Fridrichovi II. nebylo žádné příčiny ku vpádu do Čech a do Moravy poskytnuto.

Zdánlivá tato zdrželivost Marie Teresie a státníkův jejích nemýlila však nikterak krále pruského, neboť známo mu bylo o Versailleské smlouvě, kterak Marii Teresii zabezpečuje sbor francouzského vojska o síle 30.000 mužů v říši německé a roční příspěvek 30 milionů livrů, Rusko pak že jest každým okamžikem hotovo, s armádou svojí hranice pruské překročiti. Nevývratným důvodům těmto věřil Fridrich II. více, než předstírané zdrželivosti vlády Vídenské a takž dle spůsobu svého odhodlal se sám nepřátele své rázným činem válečným předejíti. Měl naplněnou státní pokladnu, do které byl od míru Drážďanského

20 milionů říšských tolarů složil, tak že mohl aspoň čtyři válečná tažení podniknouti; měl veliké zásoby střeliva, zbraní, uniforem a obilí; již roku 1755 byly všecky jeho pevnosti ve Slezsku dostaveny a bohatě zásobeny, jízdectvo jeho během první polovice roku 1756 zdvojnásobeno a též pěchota doplněna, tak že armáda pruská 180.000 mužů výborně vycvičeného a kázní otužilého vojska čítala.

V polovici června 1756 obdržev zprávy, že Rusko posunuje své sbory vojenské ku hranicím pruským, dal rozkaz k mobilisování své armády, jejíž polovice ku konci června k vytrhnutí do pole pohotově byla. Teprv potom počalo též na straně rakouské zbrojení, jež ale šlo liknavě ku předu, neboť nedostávalo se mužstva i koní a jelikož i státní pokladna nedostačovala, musili stavové o povolení hotových záloh žádáni býti. Nebyloť v Čechách a na Moravě žádných pevností proti Slezsku a proto měly opevněné tábory vojenské v obou zemích zřizovány býti. Až když Fridrich II. dal se dne 21. července svým vyslancem Klinggrätem ve Vídni tázati, zda-li shromažďování vojska v Čechách a na Moravě proti Prusku čelí, kterýžto dotaz již svým spůsobem vypovězení války se podobal, pokračovalo zbrojení v zemích českých rychleji ku předu, ale přes to setrvávalo se ve Vídni při původním plánu, aby válka teprv roku 1757 počata byla. Proto vyzváno Rusko, aby vojsko své od hranic pruských zase odvolalo a teprv příštího roku k výboji proti Fridrichovi II. se přichystalo; proto také pruskému vyslanci dána ve Vídni vyhýbavá odpověď, neboť Kounicovi záleželo na tom, přesvědčiti svět, že Marie Teresie příčiny k válce nezavdala.

Rakouský státník předčil tenkrát nad pruského krále, jenž svým překvapeným jednáním objevil se před světem jako skutečný rušitel míru, neboť veškeré Evropě bylo známo, že on počal se zbrojením a Marie Teresie že jej teprv následovala. Dnes pak dále víme, že Fridrich II., ještě než odpověď z Vídně na první dotaz svůj obdržel, ohlásil vládě anglické, že ke konci srpna výboj svůj proti císařovně vpádem do Saska zahájí. Kdyby tak byl již v červenci učinil, byl by se zcela jinakého účinku domohl, jelikož Marie Teresie k válce ještě dostatečně připravena nebyla, jak to také pozdější události dosvědčily. Ale takž zaslal dva další dotazy do Vídně, které ještě výhrůžněji zněly než první, neboť žádalo se v nich, aby Marie Teresie písemně se zavázala, že ani v tomto ani v následujícím roce proti Prusku války nezdvihne. Rozumí se samo sebou, že i tyto dotazy rovněž vyhýbavě zodpovídány byly. Poslední odpověď císařovnina došla Fridricha II. teprv dne 25. srpna a již dne následujícího dal král vojsku svému rozkaz ku vpádu do Saska. Hrabě Kounic dosáhl tímto protahováním účele dvojího: pruský král byl světu uveden jako rušitel míru a Rakousko nabylo času k doplňování branné moci své. Vůči Francouzsku pak zjednána platnost požadavku k výbojné pomoci proti Prusku, jelikož Marie Teresie od téhož napadena byla. Neméně obrátil Fridrich II. proti sobě výčitku všeho současného světa i nestranného soudu dějin, že výboj svůj počal vpádem do Saska, o kterém byl se již roku 1752 v závětním spisu svém projevil, že ho k zaokrouhlení říše své nutně dobyti musí. Zcela jinak by byl výboj jeho posuzován býval, kdyby král byl přímo do Čech

nebo do Moravy vpadl, takto ale jevil se jako sobecký dobyvatel, který již v listopadu 1755 nestyděl se psáti, že „každá válka jest nesmyslna, která nevede k dobytí cizích zemí.“ Ještě ošemetnější pak bylo předcházející vyjednávání jeho s kurfiřtem Saským, aby mu postoupil zemi svou, začež prý mu království Českého v náhradu dobude.

Takž jeví se nekavalírská, sobecká a násilnická povaha krále Fridricha II., jemuž dvorní historikové pruští pro smích všeho ostatního světa chtěli přisouditi název „Veliký“, v téže nahosti roku 1756, jak jsme ji roku 1740 a roku 1744 byli zřeli. Prost jsa všelikých mravních zásad, jak to již za mládí svého nevděčností k dobrodinci svému císaři Karlu VI. dal na jevo, jednal vždy jen dle sobeckých chtíčů, které pak jako rabulistický advokát perem svým omluviti a lepšími učiniti hleděl. Žádný panovník na světě nenapsal tolik obranných a vysvětlovacích spisů jako Fridrich II., jen že na štěstí uměli též současníci jeho psáti, a ti nám pravidelně opak toho oznamují, než co král pruský světu za právo a pravdu vylíčiti se snaží. Jak mnohem výše stojí tu v mravním ohledu povaha Marie Teresie, která sice nebyla též svých chyb a nedostatků prosta, přece ale nikdy k podobným ošemetným a násilnickým prostředkům se nesnížila, jakých Fridrich II. proti ní a proti spojencům jejím užíval. Jako byl bezprávným spůsobem vpadl roku 1740 do Slezska a roku 1744 do Čech, jednal i roku 1756 při započetí války sedmileté, kterou dle vlastních slov svých jako válku ryze dobývavou označil, ač kořistichtivost jeho na konci jejím šeredně byla sklamána. Vyšel z ní sice s pověstí vojevůdce, jenž i v nejzoufalejším po-

stavení ducha neztrácí a třebas poražen vždy zase nové síly sebrati dovede, ale nenabyl ni jediné pídě zemí, k jejichž dobytí byl vytrhl a k vůli tomu obrovské oběti na životech lidských a na penězích přinesl.

Zbývá jen ještě zodpověděti otázku, zda by nebylo k sedmileté válce došlo, kdyby Marie Teresie nebyla uzavřela spolek s Francouzskem, nébrž setrvala při starém spojenství s Anglií, jehož domnělá prospěšnost byla se již přes půl století v Rakousku jaksi tradicionelní stala. Jest pravda, že spolek s Francouzskem nebyl v zemích rakouských a zejmena v Čechách populární, neboť bylo ještě v dobré paměti v zemi české, kdo spůsobil zde velké povstání selské roku 1680 a kdo vyslal do Čech pověstné žháře francouzské roku 1689. Také v nejbližších kruzích Marie Teresie jevil se největší odpor proti spojenství s Francouzskem, jak to chování se chotě císařovnina i korunního prince Josefa dokazuje; ale přes to nedalo se při hlubším uvažování věcí zapřiti, že spolek s námořskými mocnostmi, totiž s Anglickem a Holandskem, Rakousku vlastně žádných prospěchů nevynesl, nébrž jen ztráty mu přivodil. Za půlstoletého trvání spolku toho přišlo Rakousko o zemi španělskou a Neapolsko, bylo zbaveno vlivu svého v Italii a Nízozemsku, hlavně ale trpěl obchod jeho zámořský, jehož rozvoj Angličané i Holanďané všecky možné překážky kladly. V tom ohledu nelze tudiž hraběti Kounicovi vyčítati, že Marii Teresii neradil k dalšímu spojenství se sobeckými mocnostmi námořskými, nébrž doporučoval jí spolek s Francouzskem, veden jsa zásadou, že ze dvojího zla jest lépe zlo menší voliti.

U vědomí toho, že veliký zápas mezi Anglií

a Francouzskem v severní Americe počatý také v Evropě všeobecný boj vyvolá, nemohla Marie Teresie býti dlouho na rozpacích, má-li se dle rady ministra svého hraběte Kounice pro spolek s Anglickem nebo s Francouzskem rozhodnouti. V prvním případě byla by se ocítila v těchže poměrech, jako na začátku vlády své. Byla by musila vésti současně boj s rodem Bourbonským v Nízozemsku, na Rýně a ve Vlaších a snad i se Sardinskem, kdežto Prusko jako spojenec Francouzska bylo by ji potřetí v Čechách a na Moravě napadlo a nepochybně i v Uhrách odboj spůsobilo. Námořské mocnosti pak by jí byly tak málo prospěly, jako ve všech válkách předešlých. Nová válka s Francouzskem a s Pruskem hrozila tudiž císařovně novými ztrátami a kdyby nebyla vyhledávala spolek s Francouzskem, byl by jej uzavřel Fridrich II. a tím lítěji by se pak byl proti Marii Teresii obrátil. Císařovna volila tudíž menší z obojího zla, neboť vždy musila míti na paměti, že Fridrich II. každé příležitosti použije, aby říši svoji na útraty území jejího rozšířil. Proto chystala válku k roku 1757, tak že by sedmiletá válka každým spůsobem byla vznikla, jen že teprv o rok později. Král Fridrich II. předešel ji však o rok, což mu chvalořečníci jeho za mistrovský kousek státnického a strategického umění vykládají, kdežto průběh hned prvního roku válečního o pravém opaku svědčí.

REJSTŘÍK.

OBSAH.

